

Füszk
::

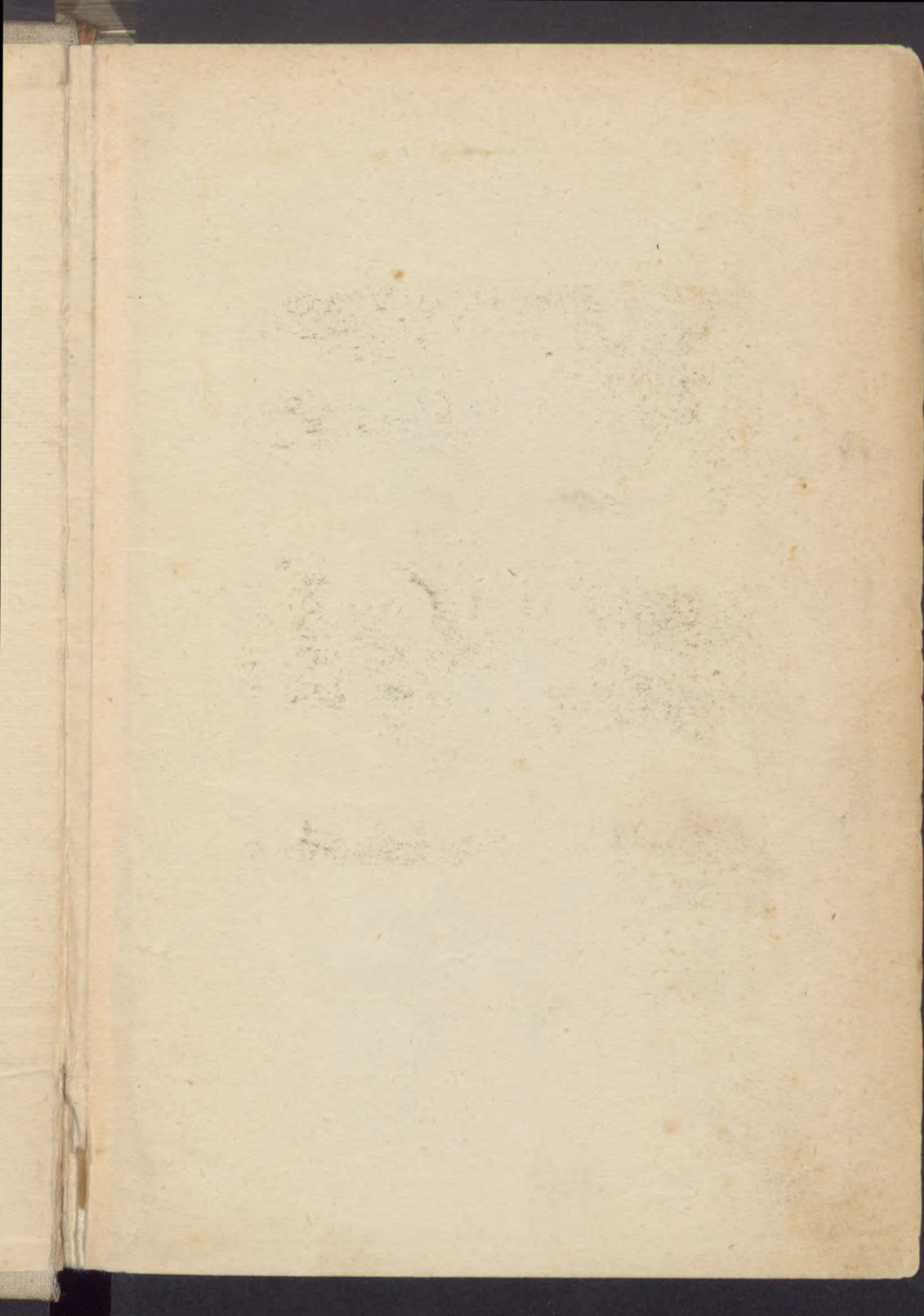

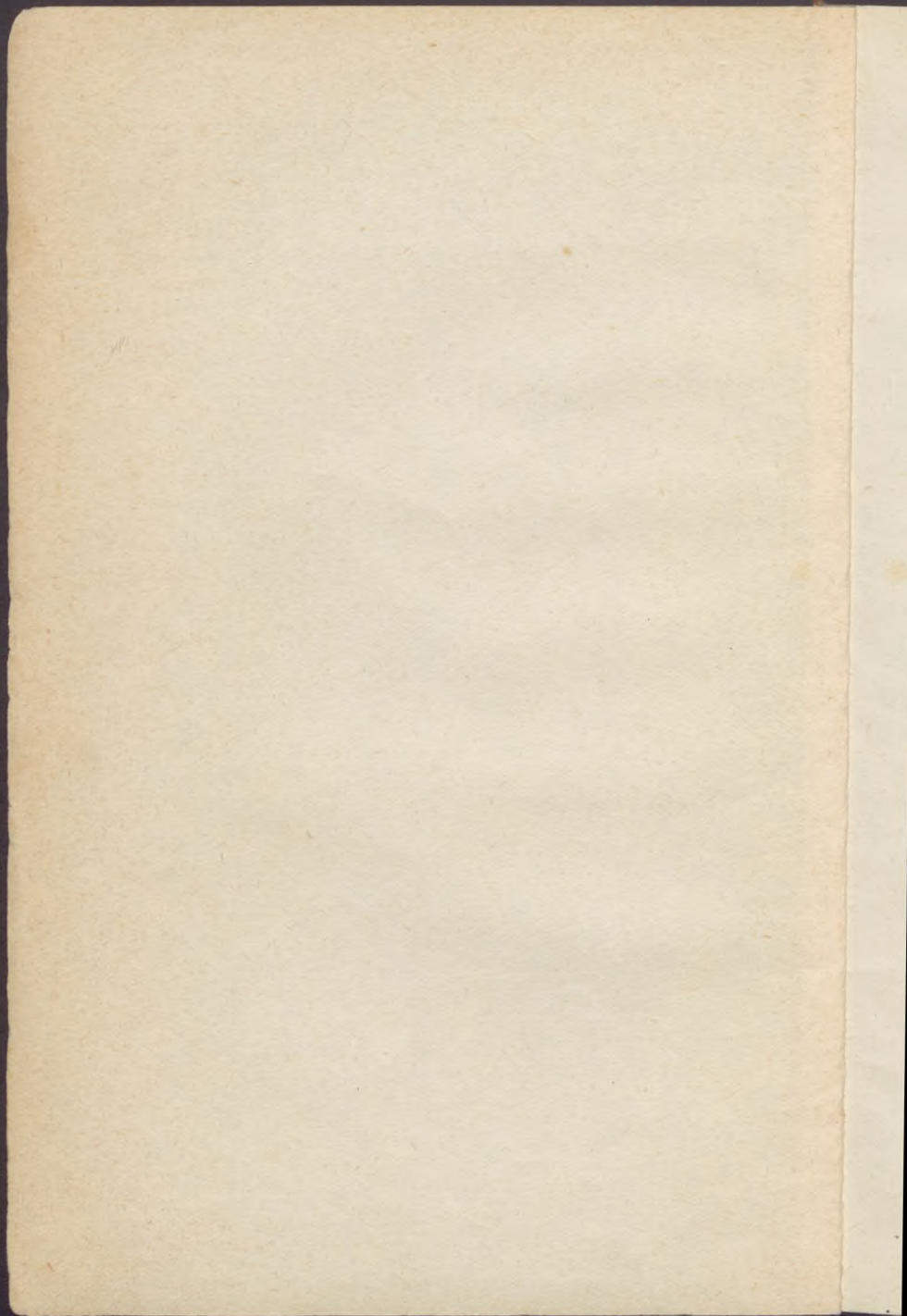
könyvtára

EMLÉKEZZ:

Magyarország jövőjének sorsa
a gyökerétől el nem szakadt,
művelt magyar középosztály
kezeiben nyugszik. K E S Z

A MAGYAR KULTURÁLIS EGYESÜLETEK
SZÖVETSÉGE

SZÉKELY MÓZES
CSÜTÖRTÖK

A MAGYAR
KULTURÁLIS EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE
1935

SZÉKELY MÓZES

CSÜTÖRTÖK

A VÁRMEGYÉK ÉS VÁROSOK TÁMOGATÁSÁVAL KIADJA

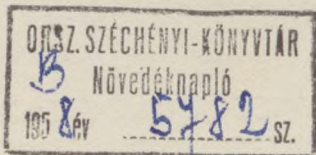

A MAGYAR
KULTURÁLIS EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE
1935

Copyright by Révai 1935.

312197

I.

Bennmarad a tízpercen. Pár fizikatételt vesz át. Alex háromszor magyarázza el neki sebtiben, de a titokhoz nem viszi közelebb. A teremben csak páran lézengnek. A többi kiment. Lenn az udvaron az osztályok egymást rohamozzák. A tornaterem lépesőjén Verdunért küzdenek. Lárma csap fel. Egy kürt, amit a kaszárnya felől a szél hoz ide. Előtte számok keringnek. A levegőbe néz. Alex megrázza vállát.

— Érted?

— Nem.

— Hát akkor idefigyelj! Szinusz alfa, plusz...

Negyedszer fog hozzá. Keze alól újra ömlik a kép-let és a sok jel. Albin ingadozva követi, mert zavarba ejtő ez a nagy tudás. Néhányan bejönnek. Bokross ténfereg hozzájuk és megáll a pad mellett. Valamit rág. Odaveti Alexnek.

— Mit kínlódik ezzel a hólyaggal, úgyis bekapja a legyet.

Nem veszik számba. Főszolgabíró-csemete és különben is rosszhiszemű és kötekedő természet. Minap is azt vitatta, hogy a már két év óta tartó háborúban csak a szintiszta magyar ezredek állják meg a sarat, míg a többi megadja magát, mihelyt lehet. Meglőki a padot, hogy reccsen.

— A vizeletemen érzem, hogy berúg.

Vége a munkának. Alex zsebrevágja a ceruzát. Szokott szerénységével feláll. Albin azonban dühösen Bokrossra mordul, küldi a fenébe, mire ő átmenet nélkül

kedvenc témájába kezd. Gúnnyal van tele és aláhúz egyes szavakat.

— Úgy látszik, Bukarestből megint jó hírek jönnek.

Érzik, hogy a vitát kerülni kell. Alex a füzetre mutat.

— Vedd át mégegyszer, rá kell jöjj te is.

És hátra, a helyére igyekszik. Ez a mellőzés Bokrossra olyan hatást tesz, mint mikor olajjal öntöznek tüzet. Felfortyan.

— Várjátok a hadüzenetet, mi? Csak várjátok. Ha odaát mukkanni mernek, úgy rúgjuk a Fekete-tengerbe az oláh hadsereget, hogy porzik.

Kenyérhaját dob Albin felé. Félrekapja fejét, kigyúl a szeme és szikrázva visszahajít egy könyvet. A könyv zúg, repül Bokrosshoz, aki nincs rá készülve. Teletalálat. De a dolognak színe van, Albint mindenki ott látja a román hadsereg mellett. Künn szól a csengő. A tornaterem lépcsőin végső rohamra mennek. Megsemmisítő hurrá, úgy látszik, Verdun újra elesett. Bokross megnyitja a tüzet.

— Az oláhoknak viszket! Hé, Bilibaka! Üssétek!

És vágja felé, amit kezeügyében talál. Más is kedvet kap. Könyv, füzet, tintatartó repül, felhevült szavakkal vegeyen. A levegő hirtelen felforr.

— Egyedül vagyok — gondolja Albin, de téved. A helyzet pillanat alatt kitisztul. Már kilencen szorongnak Alexszel a jobbsarok fedezékében. Mindnyájan vállalják a küzdelmet. Kettőnek jönni kell még. Így is törpe kisebbségben vannak. Jégeső! A fal kopog körülöttük. Pergőtűzben állnak a padokban és a padok mellett, amiket fedezéknek használnak és csak akkor adnak teljes figurát, ha visszavágják a könyveket. A kis Mánú beveszi magát a padok alá. Oszlja a municiót. Románul kínálja.

— Na, na, si tie!

Anyanyelvükön felelnek ők is. Odaát felhangzik.

— Szörös nyelvéük!

És repül, ami még repülhet.

Két társuk szaladva jön. Itu, az atléta és Veckán. Felismerik a helyzetet. Török magokat feléjük s közben oldaltűz alá fogják az ellenséget. Közelharc fejlődik ki, amiben Itu ökle sokat egyenlít. Nagy recsenés. Egy ablak szakad be zengve. Úveg csörömpöl. Pillanatnyi szünet. Itu és Veckán áttörnek. Veckán félkabátja ott marad ugyan, de mindegy. Odaát diadalordítás. A küzdelem kitör újult erővel és tart, amíg a levegő majdnem szikrárt vet.

Az ajtóból hirtelen négy zsidó társuk rohan be. Ők nem vettek részt a küzdelemben. Feltartják kezüket. Hadonásznak, jelzik a közös ellenséget. Megértik, hogy Dzsingiz-kán közeleg. Mindenki helyére siet. Rendbe szedik magukat, legalább külsőleg, mert a fullánk bennük maradt. Helyre tolják a padokat is, fegyverszünetet kötnek. Fizika-tanáruk lép be. Szennyes vatta lóg ki a föléből, mint rendesen. Körülnéz. Követik a tekintetet és megállapítják, hogy a dolgon nincs mit szépíteni. Az osztály olyan, mint egy rommá lőtt falu.

— Mi történt itt — kérdi, de túlságosan nem lepődik meg, mert az elmúlt két év alatt az iskolában is nagyon elharapódzott a háborús szellem. Vár, szimatol, de senki sem felel. Vállát rángatja. Ideges. Végre csavar egyet a fején és kappanhangot ejt.

— Jöjjön csak, Farmati, velem!

A folyosóra mennek. Farmati lesütött fejjel megy. Az osztály tisztában van, hogy ez a spieli habozás nélkül elárul mindent. A tanárok nevelték ilyennek. Ő a kedvence, a jó fiú, de az osztály utálja és kíméletlenül bele-rúg, mikor csak lehet. A padok közt izgatott suttogás indul. Albin gondolkozóba esik. Tulajdonképpen ő kezdte azzal a könyvvel. Ez a vén számár pedig olyan, mint a kancs mérszáros, aki balra néz és jobbra üt le. Sohasem támad szembe s a végén kitelik tőle, hogy berúgatja valamennyit. Javításra nincs idő. Június: vége az évnak, az osztály zöme be van sorozva és aki elbukik, annak reménye sincs arra, hogy tiszt legyen. Pedig a lövészárkok szennyes bélesatornáiban mégis csak jobb tisztnek. Legalább mindenki ezt mondja.

Tanáruk visszajön cinkosával. Tekintetük zavaros. Helyükre mennek. Mindenki leül. Kínos perc. Kisül, hogy az osztálynapló ízekre szakadt a küzdelemben. Nehéz lövedék volt s harminc és felesként fortyogva repült át a termet. Többször, mint kellett volna. Komor vizsgálat szele indul. Események vetik előre árnyékukat. A vén Dzsingiz megduzzad, mint egy pulyka. Arca vize nyós, vibrál, mint mocsáron lidércfény zivatar előtt. Keresi a pontot, ahol a támadást kezdje. Végre az asztalra üt, a levegőbe néz és ezt mondja:

— A tanárkar rég tisztában van azzal, ami ennek az állami intézetnek a falai között folyik, de hivatásának tudatában a megfigyelésen kívül egyébtől mindedig eltekintett. Most betelt a mérték. A tanárkar el van tökéltve arra, hogy ennek a vakmerő szellemnek, mely a határ közelségéből, sőt a határon túlról táplálkozik és amely egyéb céljaitól eltekintve kocsmai verekedések színhelyévé süllyeszti ezt a nagyhírű intézetet, egyszersmindenkorra véget vet. Óra végén benn maradnak. Az igazgató úr dönt majd a rendszabályokról. Azért nem most, ebben a percben, mert az ilyen provokálások miatt nem pocsékolhatok el egy órát abból a kevésből, ami még hátra van.

Megáll. Fülében tapogatja a vattadarabokat. Noteszt kapkodja. Albinék ülnek a padban. Többen kárörömmel hátra néznek és rájuk vigyorognak. Amit a határról és a határon túlról tanárjuk mondott, azzal őket különböztette meg. Eddig is mindig így tettek. Úgy látszik, igaz, hogy előbb-utóbb ők isszák meg a levét a sok meddő bukaresti tüntetésnek. Sárkányuk kezdi is.

— Boár Elek.

Kitekert név, meghamisított név, megrugdosott név. Tudják, hogy ez fáj nekik, mert nem szokhatják meg. Alex felugrik, mint az idomított ló, de megtorpan és váratlan makrancot vet. Töpreng, azután mondja egyszerűen.

— Nem készültem.

— Mit mond?

— Hogy nem készültem.

Kiveszi füléből a vattát. Ujjai között morzsolja.

Örül a taktikának, mely bevált, mert ha a jeles Alexet elintézi, a többi ki se tátja a száját. Haragot színlel.

— Micsoda beszéd? Több, mint két hete ismételnék, tehát tisztában kell legyen az anyaggal. És maga most ezzel áll elő?

Alex leszegi fejét. Felváltva szelíd és konok természet. Most összeharapott foggal áll a keresztútban. Emberfia szót ki nem szed belőle. Tanáruk élesen figyel. Rándul az ökle és noteszre csap.

— Kre!

Grafithegy szökik messze. De nincs fennakadás, mert Farmati résen áll és tartalék Koh-I-Noort ad a kezébe. Az osztály idegesen feszeng. Bombaként új név csap le.

— Bohecel!

Nincs kétség, kipécézte és tűz alá vette őket. A fülledt csöndben mindenki Bohecelre néz.

— Nem készültem — mondja és leül egykedvűen.

— Nem?

A tanárszem szikrát hány. Jegyez dühösen. Fordít és a ceruza új néven áll meg.

— Gaur.

A levegő felforr. Izgalom szalad a termen végig. Ha Gaur is nemet mond... És már robban is.

— Nem készültem.

Összeesküvés! Legalább így bontakozik ki a tanári agyvelőben. Csipásan mustrálja őket. Nem érti. Nem is hallott még ilyet. Végigszáguld a noteszen, de nem jön rá, hogy rajtuk kívül, legalább szemszúrásból mást is célba kéne hogy vegyen. Már nem jegyez. Albinék állják a tüzet, a rendet tizenegy közül senki sem töri meg. Egyik sem mond többet, de kevesebbet sem. Nem készültem. Felszabadultan lélegzenek. Csak Albin nyugtalan, mert őt kifelejtette. Tanáruk példátlan dühvel néz le az osztályra és szemével mindenkit felkeres. Ennyit fulad ki.

— Szép! Ezért neveltük fel őket?!

Albin dekkol. Összehúzódik, kisebb már nem lehet, majd megint előre feszül, hogy mutassa és észrevétesse

magát. Mindent elkövet, hogy ki ne maradjon. Csaknem kiáltja: engem kihagytál, itt vagyok, végy észre. Végre rajta áll a tanári szem.

— Bilibraszka, maga ott mit ugrál?

Hurrá! Kitör a röhej. A gúny úgy éri, mint korbács, vagy mérgezett nyílhegy. Alexre néz és a többire. Ők nem nevetnek. Csak ők nem. Ez a névelemzés nekik is éppen úgy fáj. Hát sohasem lesz már vége? Düh fogja el. Felugrik és odavágja az összes nevében.

— Tanár úr, ne merjen gúnyolódni a nevünkkel!

Döbrent csend. Megáll és ostorként suhog a pere. Hangjától maga is megdöbben. Visszaszívna, de késő, nem lehet. Tanárja ráront, rárivall, átdöfi szemével.

— Hogy mondta? Ne merjek? Pimasz! Szemtelen! És maga még érettségizni akar? Itt? Ebben az intézetben? Takarodjon! Ki! Ki az órámról! Mars ki innen!

Toporzékol és gyalázza, amíg csak az ajtóhoz ér. A vattát is utána dobja füléből. Reménykedve néz vissza a küszöbről. Ó, ha követnék! De nem. Senki sem megy vele. Alexék lesütik fejüket, megfélemlítve ülnek helyükön, mint szélütöttek, vagy akik a hareban elestek. Kilincsen a keze. Szeretne mondani valamit. Talán azt, hogy a két bátyja a Kárpátokban esett el. Egy napon, ezzel a névvel. De mit ér ez nekik? Hideg katonasírjaikat forgassa? Kimegy és becsapja maga után az ajtót.

A folyosón a magyar történet ragyogó figurái metszeteiből hideg göggel néznek rá és megvetéssel kísérik.

A lépcsőn három fika áll. Tanakodnak. Egyik megszólítja.

— Kérem szépen, van már félegy?

Felnéz az arcába és meghátrál. Társaira mutat.

— Szanitéc vagyok, kérem. Én nyujtottam az első segílyt nekik.

A kettő szipog. Arcukról véres zsebkendőt húznak le. A nagyobb homlokáról szilvakék daganat lóg. Bal szemét befedi egészen. A kicsi szájából véres nyál csorog.

— Mi van veletek?

A kicsi felel. Kihúzza magát büszkén.

— Verdunnél sebesültünk meg.

Selypít. Foga nincs elől. A tornaterem lépcsőjén kiköpte őket.

Lekanyarodik a földszintre. A tanácsszoba ajtaja félig nyitva. Két tanár indul haza ebédre. Vitatkoznak.

— Gondolod, hogy a cikk feltűnést kelt?

— De mennyire! A Tanügyi Közlöny a jövő számban hozza, ezzel a címmel: Az iskola feladata a háborúban.

Az utcára lép. Homlokát dörzsöli. Valamerre tájékozódni kéne.

*

Esteledik. A levegő tiszta és hideg. A szoba nem bír jól lakni vele. Szívja tele tüdővel bútor, fal, függöny, szőnyeg. Életre kelnek. Csak a felfutó lóg lomha-rühesen a verandán. Vedlett és poros, ideje letelt.

A rácson macska lendül át. Nagy, csontos, veres. Nyalja a száját. Fülét hegyezi. Farkán csóválja a végső ízeket. Átaludta a napot, most zsákmányra indul. Nem hajlik hozzá tányérral és étellel senki. Éhes. A senki macskája ez. Ilja valami vasat hajít utána a konyhából. A vas csattan és fogat csikorgat a rácson. A macska tűvé lett. Ilja magában tanakodik.

— Biztos a pincében lesz.

Bekiált a szobába:

— Jöjjön csak, fiatal úr, gyorsan.

Albin kimegy Iljához, aki valamit forral. Kezébe nyom egy horgot. Lelkendezik.

— Most aztán vége. Álljon a pinceablakhoz és ha a fejét látja, üsse!

Mutatja és vágta, hogy a pincéből a macskát kizavarja. Már rég acsarkodik rá. Mióta egy éjjel a mellére feküdt, megesküdt, hogy addig nem nyugszik, amíg agyon nem vágja. Albin lemegy a lépcsőn és a pinceablakhoz áll. Egy szem ki van törve. Ezen bújta be és itt kell, hogy kijöjjön. Röhög. Mi lesz itt? Ez az Ilja macskát abajgat és oda se köp a jobbkezének, amit gránát tépett le Ivangorod előtt. Pizsmog a pincében. Ajtót re-

teszel belülről. Polcon dobol az öklével. Hurrog tompán. A macskát hajtja.

— Ke-e-ec!

Figyel. Két zöldes szem ragyog ki a sötétből. Albinra bámul és nyomban visszasüllyed. Némi idő telik. Ilja felborít valamit. Dörmög, majd kiált hirtelen.

— Vigyázzon, ugrik!

De erről szó sincs. A macska lapul és ravaszkodik. Nincs padlás és nincs pince ezen a fertályon, amelyben nem szorították volna meg.

— Kurrrr!

Ilja hozzá dob valamit.

— Hopp!

Veres gombolyag pattan az udvarra. Két ugrás. Vége.

— Elérte?

— Nem.

Ilja csupa szemrehányás. Dörömböl a hordók közt. Érthetetlen szavakat mond és végül, mint aki bolond-gombát evett, felkiált a pince gödréből:

— Ez a veres dög még bajt hoz a fejünkre.

Valaki kaput nyit. Otthagyja Ilját bogarával és az anyja elé megy. A kórházból jön, ahol az élete javát tengeti. Érzik rajta a sok gyógyszer. Kezet csókol és segít neki a lépcsőn, mert fáradt és gyenge. Alig érinti lábbal a földet. Megáll az iroda előtt és ezt kérdi:

— Elmentek?

— Nem.

— Apa mit üzent?

— Hogy ne zavarjuk s ha keresi valaki, mondjuk azt, hogy elment. Az ajtót bezárta, azóta ki se jöttek.

Az ajtón kartonlap, nyomtatott betűkkel. Anyja olvassa a betűket.

— Ügyvédi iroda. Légy szíves, vedd le innen. Apa már úgyse folytatja, tehát nincs értelme.

Kiszedi a négy rajzszeget. Megkérdi, mit csináljon vele.

— Bevisszük, — mondja az anyja — különben elfelejtem, pedig apával kell róla beszéljek.

A szobába megy. Leteszi kalapját és a kesztyűket. Kétségbeesve néz szét.

— Mindent elfelejték.

Albin megsimogatja ősz haját. Homloka erezett. Szeme fénytelen. Elsírta őket két fia után. Valamennyire összeszedi magát.

— Nézd, már rég akartam ezt. Van neked fogalmad arról, hogy apa egy idő óta mit űz ott benn?

— Mit űzne? Hisz épp az a baj, hogy nem megy semmi. A perek szünetelnek.

— Szünetelnek.

— Már a bíróságra is alig megy fel, mert tárgyalást nem kapott több mint egy fél éve.

— Nem.

— Mit keressen ott? A végén a perrendtartást is elfelejti, ma minden ügyvédnek így megy.

— Így.

— Egy-kettőt kivéve, aki a bírakkal jól van. Azt pedig tudod, hogy apáékra mindig fűtültek.

— Persze. De akkor mit sűrögnek mégis ennyire?

Leül és magában töpreng.

— Apa még nem volt soha ilyen izgatott és türelmetlen.

Az udvaron Ilja megy keresztül. Fűtörész. Félkézzel lóbálja a kosztoscsészéket. Dobog a kapubolt alatt és bevágja az ajtót. Vacsoráért megy. Anyja ráfüggeszti a szemét és áthatóan figyel.

— Szóval te nem tudod, hogy ott benn mit tárgyalnak.

— Nem.

— A barátainkkal se beszélés? Arról, hogy mi lesz itt. Azután. Ha Románia hadat üzen.

Tessék! Ide lyukad ki, ez a hadüzenet rég kóvályog mindnyájuk fejében. Már betegek tőle. Mi lesz itt? Kérüli anyja tekintetét. A homály segít. Félre akarja terelni a beszédet, de anyja rászól.

— Beszéltek erről, vagy nem?!

— Amíg itt voltak, beszéltünk. Olykor. De most már nincs kivel. Többször mondtam már neked, hogy

az osztálytársaim bevonultak az ezredhez. Úgy látszik, elfeledted.

— Igen.

Csendben ülnek egy darabig. A falon ketyeg az óra. A szoba nyakig ül a sötétben. A kapcsolóhoz megy, hogy felgyujtsa a villanyt, de hallja.

— Albin.

— Tessék.

— Gyere csak ide.

Odamegy. Igyekszik megnyugtatni, mire az anyja elsírja magát. Félig zokogva ejti a szavakat.

— Albin. Te nem tudod, mi ez. Ezt a kint!... Cornél és Valér nincsenek. Csak te vagy már. És te is... ha valami veled is lesz.

Annyira sír, hogy nem lehet érteni. Albin vigasztalja. Többször megcsókolja anyja kezét és arcát, melyről csorognak a könnyek. Lábához ül a földre. Ölébe hajtja a fejét és csitítja és bátorítja és babusgatja, mint gyereket. Nehéz, de végre anyja magához szorítja fejét. Göresösen ölel.

— Albin, úgy-e, te nem tudsz semmit? Nem fogsz tudni semmit. Nem akarsz tudni, ha itt valami lesz. Legelőbb te... te... te!

Újra zokog. Albin feláll, mert ennek semmi értelme. Anyja is feláll. Erőt szed és megrázza vállától. Az iroda felé tolja, de egyúttal húzza is onnan vissza.

— Érted? Utána ne menj!

— És hozzáteszi:

— Csak a jó Isten tudja, hogy itt mi lesz.

A tornácra az apja szól be. Felcsavarja a villanyt és hozzásiet. A küszöbön áll összevont szemöldökkel.

— Mit ültök ebben a sötétben? Vedd a kalapod, mert kikíséred egy barátunkat az állomáshoz.

Most?

— Nyomban. Ha bejössz, bemutatkozol neki.

Megfordul. Albin futólag köszön az anyjának és az irodába siet. A szobában vastag füst kavarog. Dohányszag marja a szemet. A padlón szerteszét csutka, sok használt gyufafej, nagyon idegesek lehettek. A három

helybeli ügyvéd feszeng. Krisán és Vulpu izzadtak. Cadere sétál. A negyedik idegen. Talán pap. Civilruhát visel, de nyakig begombolt mellénnyel. Ritka, fekete szakálla van és villogó szeme. Bőrét olajjal kenték be. Kezet szorít Albinnal és közelebb viszi a lámpához.

— Testvér, téged csaptak ki a gimnáziumból?

— Engem.

— Helyes.

— Igen, de osztályvizsga előtt.

— Mindegy. Az idő nagyon közel van, hogy megkapd érte a jutalmat. Sokkal közelebb, mintsem...

Valami felöltlik neki, mert oldalt pillant és elakad. A másik három is odanéz. Zavartan megfordul. Az apja áll mögötte. A dolog úgy néz ki, mintha intett volna, hogy előtte ne beszéljenek. Zsebébe nyúl az órája után. A láncon forgatja, amiből Albin látja, hogy ideges.

— Mindjárt kilenc, — mondja — menjetek, különben lekéstek.

Albin utat ad az ajtóban a vendégeknek. Apja már künn van a lelkésszel. Krisánék fejüket rázzák. Apja a tornácról sürgeti.

— Hol vagy? Tudhatnád, hogy az urak rendre mennek.

Lefelé tartanak. Az utca lejt. Üres. Itt-ott lámpák égnek és a hold segít nekik. A házak, mint néma kőkutyák a járda szélén kuporodnak és magukba zárják titkaikat. Jobbra vaskerítés. Rajta túl évődik valaki.

— Ugyan, menjen! Nem is volna szabad, hogy ilyenmin járjon az esze.

— Azt hiszi? Már rég kipróbáltam.

Az aktív főhadnagy. Állítólag haretéren hagyta a heréit és azóta legalább szájjal, mint az éhes disznó, folyton makkról álmodik. Albin nevet. Elmondja útitársának az esetet, mert valamiről csak kell, hogy beszéljen. Az figyelmesen hallgat és a végén ezt kérdi:

— A határ messze van innen?

— A ha-tár?

— Igen. Melyik irányba esik innen?

Megmutatja és körül is írja.

— A várostól délre. Mért kérdi?

— Csak úgy. Szeretem tudni, hogy a hely, ahol járok, hol fekszik. Hány óra járás lehet ide?

— A határ? Négy. Kilépve. De erről itt nem szoktak beszélni.

— Úgy? Na, nem akarok csempészni semmit, csak éppen kíváncsi voltam, hogy az út mennyi ideig tart, mert onnan azt hiszem még rövidebb. Onnan lefelé jönnek.

A sikátorból konflis fordul ki s elvágja a beszédet. A ló nagyon sovány és öreg. Feje csontos. Orrával túrja a földet. Kerüli a kátyút, de a kerék folyton gödörbe zöttyen. Gazdája pasast sejt. A járda szélére hajt és ajánlkozik. Albin leinti.

— Menjen csak, mire odaér, ott leszünk mi is.

Ránt a gyeplőn és a lóra vág. A pára megáll. A kocsis szitkozódik a bakon és tehetetlenül utánuk kiált.

— Megtanítnám én magát hencegni, csak ne jádzanának a haretéren döglősdit a lovakkal is.

Lemarad. Az idegen megjegyzi, hogy az ország teljesen kimerült, a felbomlás jelei feltűnőek és biztosak. Egy utolsó rúgás és halomra omlik. Beszéd közben a környéket figyeli. A kocsimát, törpe házakat, a sok puszta telket, folyó mellett a nyárfákat. A kavicsbánya körül lobognak a sintérek tüzei. Egy-két árny. Valami dobog a kövek közt. Kutya ugrik a járdára. Rugón jár, repül, mint fergeteg. Farkát behúzza. Füle két horog. Rémülten figyel vissza a hóhértanyára. Szűkül és nekiiramodik a folyónak.

— Loccs!

Az idegen kacag.

— Láttad?

— A kutyát?

— Na! Jegyezd meg, hogy így fognak rohanni, mint ez a kutya, mihelyt a román csapatok betörnek.

Az állomásra már bejött a vonat. Pár utas és egy transzport sebesült. Lábbadozók. A kórházban már alig férnek, de azért valahonnan folyton újakat küldenek. Vöröskeresztrel ellátott harmadosztályú fülkében szorongtak, mint a heringek, többszáz kilométeren. A törött végtagok meggémberedtek és elzsibbadtak a kényelmetlen

várákozásban és ülésben. Egyenként másznak és csúsznak le a földre. A pólyák szennyesek. Nagy foltokban átütött rajtuk a geny. Az alig hegedő sebek türelmetlenek. Van, aki a kötést letépte, mert nem bírta tovább, ahogy viselkedett. A lépcsőt csontváz méri a fenekével. Nehézkesen döccen lejjebb és lejjebb. Előre tolja begöngyölt lábát, a vasrúdba kapaszkodik, tehetetlenül, sután néz körül, de senkinek sem jut eszébe, hogy segítsen. A részvét kiürült a szivekből, mint tej a csecsből, amit két éven át folyton nyúztak és fejtek. Földet ér végre. A többi roncsához méri farieskált tagjait. Igazodnak. A kövér szanitéc dühösen rivall.

— Rechts-richt-euch!

Vajjon miért hozták ide őket? Albin szomszédja válat von.

— Foglyok lesznek.

Kalauz jön arra és lámpával az arcukba világít.

— Utaznak, kérem?

Elbúcsúzik az idegentől és visszatér az állomás előtti kis térre. Bérkocsik indulnak a városba. Több a pakk rajtok, mint az ember. A kocsisok korbácsaikat forgatják és előzködnek. Az út mozgalmasabb, mint jövet. Sokan gyalog mennek. Egy sovány kis asszony ösztövére csípőjét kitolja. Kosarat emel.

— Egy kis vaj, tojás, liszt, tejfel. Amit összegyűjthettem.

Kettő nagy batyut cipel félig földön, félig a levegőben. Élesen civódnak.

— Állj meg, az istenlovába.

— Na . . .

— Szakad le a kezem.

— Ha több vóna nem is kéne, he?

— Dehogy nem.

— De akkor mit ugatsz? Örülj, hogy legalább krumplival megtömheted a beled.

Hurcolják a falu falatját, amit a rekvirálók szeme elől a föld alá rejtett.

A nyitott kocsmajátóban a tulajdonos áll zsebetett

kézzel. Pókhasárról csúszik a nadrág, zsíros arcáról kövér gyöngy csepeg. Mikor meglátja Albint, beszól az üzletbe.

— Mire jövök, rámolj fel holmit.

Hozzá csatlakozik. Ránt a nadrágján.

— Tetszett hallani valamit?

— Nem.

— Azt hittem pedig. Hiszen ott van a tövin. Az édesapja nagytekintélyű ember, az irodája pedig...

— Semmit sem hallottam. És az édesapám irodája sem tud mást, mint amit az újságok írnak és amit tud mindenki. Érti?

— Érttem. Azért ne tessék... Mióta az édesapja a törvényszéken kimentett, jóban vagyok vele. Ő húzta le a nyakamról a kötelet.

— Igen. Szépen megúszta, pedig azt mondta mindenki, hogy megérdemelt volna pár évet.

— Na úgy-e! Hát ez az! Szemenszedett hazugság volt az egész, de az ügyvéd úr átlátott a szitán. Ha tetszett volna hallani azt a védőbeszédet! Akkor cseréltem nevet, mert az a cégér volt mindennek az oka.

— A cégér?

— Itt dögöljek meg, ha nem.

— Várjon csak. Akkoriban azt beszélték, hogy a „Boeskor“-ban nemcsak tivornyák folytak, hanem egy lányon erőszakot követtek el.

— Ugyan, kérem! Hát kocsma az, amiben nem fordul elő ilyesmi? E nélkül az italt a budába önthetem, mert nem ízlik. Nem kell senkinek. Tetszett mondani valamit?

— Nem, semmit.

— Azért, mert egy vacak lányért nem is érdemes. Mióta a „Boeskor“-ból „Turul“ lett, a kutya se törődik vele, pedig...

Vörös szakállába mélyed, körülnéz, senki a közelben. Vigyorog és vontat furesán.

— A „Turul“-ban most külön dolgok is történnek.

— Különbek?

— Például amit ez az Ilja csinál. Nekem is van fülem, he-he!

Szája szemtelen mosolyra ferdül. A mosoly arcára fagy. Valamit bujtat. Albin szabadulna tőle, de érzi, hogy most már nem szabad. Közönyt színlel.

— Nézze, Furulyás úr, Ilja a falunkból való és amíg bevonult, ő gondozta a házat és a szőlőnket. Kár érte, mert jó pofa, de mióta így jött haza, neki rosszabb falun, mint itt benn. Ott egyszer már...

— Felkötötte magát.

— Na látja! Mire levágták, már lógott a nyelve és egészen el volt kékülve. Azóta nem engedi az apám, hogy kimenjen. Amért iszik? Hát igyék! Maga nem inna, ha véletlenül a fronton hagyná a kezét?

— Dehogy nem! Ő azonban már régóta nem iszik. Ő csak barátkozik és fizet és jegyez.

Értelmetlenül bámul a kocsmárosra. Talán részeg? Arca kaján, vörös szakállával játszik, düledt szemét fehérjével mereszti rá. Józan és éhesen figyel. Végül kiböki, hogy Ilja lábbadozó katonákat csal be a kocsmába és itat. Sokat költ rájuk és feljegyzi azt, amit belőlük kieszed. Amióta csinálja, tisztában kell legyen, hogy az a szétlőtt hadosztály, amit a frontról idevezényeltek, mennyire szedte magát össze és a keretek hol fekszenek.

Albin didereg. Látja Ilját a hadbíróság előtt. Lóg végérvényesen. Úgy lóg, mint mellén a vitézségi érmek. Szólni akar. Kérdezni valamit, de torkát hurkok gubancolják. Nem jut szóhoz. Nyel. A kocsmáros nadrágján ránt.

— Most már engem is bevehetnek.

A sikátor sarkán állnak. Sötét torokkal ásít. Albin a kocsmárosra mered. Ma mindenki kém. Nincs, aki ne fordulna meg szennyos nyelveken. De hogy ez a gazember éppen őket... az apját merje... A kocsmáros észreveszi az öklét és félrelép. Az utca halkan nyújtózik. Neszek futkosnak rajta. Egy zárt ablak mögött ládat szegeznek le. A kocsmáros nadrágjával foglalkozik, mert újra leestt.

— Marha — sziszegi felé Albin és bevágódik a sikátorba, mint egy szűk és kanyargó egérlikba. A kocsmáros szennyét ide is utána löki.

— Izé... mire való? Úgy is tudom.

Rohan haza, hogy elmondjon rögtön mindent. A négy utcai ablak sötét, a függönyök le vannak engedve. A falon apja kerek ügyvédi táblája. Ráüt a kapukilincsre, de az nem enged. Újra megpróbálja, most már vállal is. A kapu zárva. Mi ez? Miért zárták ezt be? Más-kor nyitva áll egész éjjel. A gombot nyomja és pityeg-teti, de a csengő süket. Kellemetlen. Pár lépést tesz, ami azonban nem nyugtatja meg és visszatér a kilincshez. Rázza sokáig. Ilja jön végre, beengedi és kopáran nevet.

— Bocsánatot kérek.

— Miféle divat ez, Ilja?

— A nagyságos úr parancsolta.

— Hogy kizárj?

— Nem. Ezután bezárjuk a kaput, ha sötétedett.

Gondosan kattantja a kulcsot. Némi időt tölt vele. Albin előre megy a kapubolt alatt. Várja a lépcsőnél, hogy kocsmai dolgaiért rögtön kérdőre vegye. Boeskor-ban van, ami szintén feltűnik, mert csak akkor húz boes-kort, ha falura megy. Közben hallja az anyját, amint a szobában ezt mondja ingerülten:

— Értse meg végre, hogy mit akarok! Albint hagyja ki teljesen. Érti? Teljesen! Legalább ő ne tudjon semmit!

Úgy látszik, vitatkoztak. Ilja fakó és sovány arca gúnyt tükröz. Sokkal hangosabban szól, mintsem a köz-tük levő távolság megkívánná.

— A vacsora benn van, a fiatal urat már rég várják.

A szavakat Albinhoz intézte, de a hanggal a szo-bába jelentett. Szemügyre veszi Ilját. Szikáran áll. Csonka és sudár, lobog, mint szélben a jegenye. Albin szeretne így nézni. Ilyen hetykén és komolyan egyszerre. Legény a faluból, szelíd és vad, érett és sületlen, de van benne valami, ami belőle hiányzik és soha sem lesz meg. Vállat von.

— Majd ráncba szed apa, ha szólok. Végül is az ő dolga, hogy ráncba szedje.

A szobában vacsorához van terítve. Szülei az asztal mellett. Egyik sem nyúlt az ételhez. Várták. Köszön és

leül a helyére, a nélkül, hogy ránézne valamelyikre. Az apja szólítja meg.

— Talán megmosnád előbb a kezéd?!

Mire a fürdőszobából jön, anyja a tányérjára már tett. Kezet csókol érte. Ők is vesznek. Gépiesen piszkálják az ételt, tükörtojást és valami főzeléket, ami megfelelne a világ összes főzelékének. Minden íz benne van, tehát nincs semmi íze. Közömbös dolgokról beszél az anyjával és megemlíti a sebesült transzportot is. Anyja tud róla, a jelentés megelőzte őket. A lámpára néz.

— Bár ne volna sok súlyos közte. Az éjjel kettő halt meg és ma délben újra egy. Műtét közben.

Az apja nem figyel oda. Leteszi a villát és eltolja maga elől a tányért, mert szobalány nincs, hogy rögtön elvigye, mint régen. Egy falat kenyeret tör.

— Albin.

— Tessék.

— Holnap feladsz egy táviratot és az intézet igazgatójától a választ sürgeted. Amíg a válasz nem jön meg, nem mehatsz. Anyád viszont nyugtalan idegállapotban van miattad, amit értek. Egy idő óta azonban olyan aggodalmakkal is kínozza magát, amelyeknek sem alapjuk, sem értelmük nincsen.

Kevés vizet iszik és feláll. Beteszi az ajtót. Óráját forgatja az asztal mellett. A tányérba néz.

— Mint mondtam, anyád feleslegesen izgatja magát. Igaz, hogy ez az országrész a közeljövőben valószínűleg hadszíntér lesz, de ti ezt nem kell végig szenvedjétek. A várost kiürítik. Lehet, hogy ez nem megy majd olyan símán, mint ahogy hangzik, Mili-tánttal azonban bármelyik vonatra felfértek.

Zsebre vágja az órát.

— Addig te nem veszel semmiről tudomást. Tanulsz és anyád után igazodsz mindenben. Megértetted? Nem tudsz semmit!

Feleségéhez fordul és a fiát számba adja, mint egy tárgyat.

— Tessék!

A küszöbről ennyit mond még.

— Dolgom van, lehet, hogy le sem fekszem.

Bezárkózik az irodába. Albin az anyjával beszélget. Közömbös dolgokról, mert a leghalványabb vonatkozásból is váratlanul visszatér égő sebeihez. Különös tehetősége van erre. Olyan, mint a hegedű, melyen egynél több húr soha sincs kifeszítve. Igyekszik elfoglalni a gondolatait, mindent elkövet, de mikorra szobájába megy, mégis ezzel az idegesítő kijelentéssel búcsúzik.

— Jó, hogy te nem tudsz semmiről semmit.

Albin tudja, hogy az apjával ma még kell beszéljen. Mégis lefekszik. Várja a csendet. Az ebédlőben Ilja piszmog. Összegyűjti és kiviszi az edényt. Mosogat. Szaporátlanul és kínosan dolgozik, de apja a házban rajta kívül nem tűr senkit. Csend van. Hosszasan forog az ágyban és Ilján gondolkodik. Mit művel és mi lesz a vége? Közben telik az idő, a holdat is figyeli, ott lóg az ablak felett. Bevilágít. Megkülönbözteti a szekrényt, asztalt, pár széket és a sarokban a dívánt, melyen Lenuca annyit hevert. Átköltözik a dívánra, mert az ágya nagyon gyűrött és forró. Nyugszik pár percet, vége, kisül, hogy a díván se hűsebb. Künn üt az óra. Negyedet üt, de nem tudja hányadik negyed. Mindegy. Kell, hogy az apjával beszéljen.

A hálósobából vékonyka fény csorog ki és szétfolyik, mint vér az ebédlőszőnyegen. Anyja az ágy előtt térdel. Arca megnyúlt, szeme zárt és sötét. Gödrökbe süllyedt. Imádkozik. Olyan, mint egy halott, aki csak azért térdel, hogy olykor keresztet vessen. Csend. Hálóingben a vizitsobába oson. Az utcáról tompa fény szüremlik be. Fotójt kerül, ajtóra teszi a kezét. A szemöldökfán itt is fény rezeg. Gyökeret ver. Benn beszél valaki. Két szóból rájön, hogy apja és Ilja miről beszélnek.

— És ha meglepnek?

Ilja szárazon nevet.

— Lenyelem. Mi ugyan nem jutunk kötéltre.

Szobájába vándorog. Párnába fúrja arcát. Minden zakatol, zúg és kóvályog. Láz veri ki. Öklébe harap. Nyög.

— Nem tudok semmit, nem tudok semmit!

— Fázom, — mondja Lenuca — több mint egy órája vagyunk benn. A víz hideg.

Albin odaúszik.

— Az előbb forrónak találtad. Azt mondtad, hogy jobban a platon se hevült volna fel.

Kis gumisapkájáról gördül a csepp. Albinra néz, de szeme sarkából figyel mindenfele. Ajka lepittyen.

— Akkor forró volt, csak nem vetted észre. Most hideg.

Rándul, ágaskodik és feszülő mellel a víznek dől. Csapást ver a medren. Hab, fűszál kap taréjra, egy vízbe-fult lepke, melynek sorsát és haláltusáját senki se látta. Lenuca a lépesőbe kapaszkodik. Pereg róla a víz. Az uszoda órájára pillant és odakiáltja a vízbe:

— Mili-tánt! Haza kell érjek ebédre.

Öltözni megy. Járása nyugodt és egyenletes. A fül-kék előtt naplopók hevernek, kitekerik nyakukat és amíg Lenucát látják, utána néznek. Albin is otthagyja a vizet, hogy gyorsan felöltözzék. A keskeny járda, amin kabinjához megy, olyan mint egy fókákkal megrakott sziget. A nap forrón tűz ide. A deszkák mohón isszák a vizet és az izzadtságot és fonnyadt illatot lehelnek. Egy ajtó előtt bak-majom fetreng. Ábrándozik. Apja hadiszállító, tagjai görbék és korához képest túlszörösek. A nadrág mélyen vág hasába és a nyirkos madzag úgy lóg le róla, mint köldökzsinór, amit épp most nyisszantottak le. Trikója alatt duzzad és hullámszik az inger. A vékony cérnaszövet azt is elárulja, hogy metszett. Egy gyerek már rég figyel rá, kuncog, de nem mer szólani senkinek. A fiatal erdőmérnök jön arra. Észreveszi a dolgot s harsányan kiált, hogy odaát a nők is meghallják.

— Vedret, mert ez a perverz disznó sok sót nyalt és már megint kéjeleg.

Mindenki felfigyel. Röhögnek. A gyerek fejest ugrik a vízbe. A hájtömeg dühös, amiért felverték, de hasra fekszik fürgén, mielőtt megint hasa alá lötytentenék a vizet. Már rég katona kéne hogy legyen, de eddig még minden sorozást símán úszott meg és a felülvizsgálatokon is tehetetlenek voltak vele szemben. Testvérei is itt he-

vernek. A falakhoz támaszkodnak, lelógatják lábukat a vízbe és olyan szemtelenek, hogy már mindenkinek viszket a tenyere. Arról is szó volt már, hogy a sorozásra német orvosokat rendelnek ki, de ezek még mindig el-késtek.

Albin ajtaján kopognak. A szolga lepedőt hoz és kéri a dresszt, de inkább kifacsarja és magával viszi. Ki tudja, mikor jöhetnek újra ide. Felmegy a lépcsőn és várakozik az uszoda előtt. Émelyítő, savanykás szag gerjed. Mindenütt piszok és szenny. Senki se gondol az útra és ösvényre, bár tele van hulladékkal és szeméttel. Valami piszkon százával dongnak a legyek. A tisztaság eltűnt innen. Ezt a régi és kedves helyet is tönkretette a háború.

A pénztárfülke mellől Lenuca fordul ki, hálóval kezében. Albinra mosolyog. Fogai ragyognak, kettő egy kicsit befelé hajlik egymásra.

— Mi történt nálatok?

— Semmi.

— Mikor a veder kellett. A lányok most is ezt tárgyalják ott benn.

— Hogy sőt nyalt?

Albin elmagyarázza, hogy ezek azzal keresték a pénzt, hogy a hadseregnek szállított állatokkal napokig sőt nyalattak és azután agyonitatták őket vízzel. Sőt és vizet adtak el hús helyett. Lenuca nines megelégedve a válasszal. Azon is vitatkozik, hogy miért használták azt a szót, hogy perverz.

Átmennek a városi réten. A fű itt is kopár, aszott és veres. Tavaly még öntözték, de az idén már elbánt vele a nap, belét is kitaposta ennek a gyepernek. A ligetben a virágágysok szintén szürkék és letörtek. A fákról levél kalimpál sántán a földre. Házak bontakoznak. Az üres lizstraktár és a törvényszéki fogház nagy tömbje, ahova pár nappal ezelőtt Itut zárták. Lenuca elveszi Albin fürdőruháját és beteszi a hálóba kosztümje mellé. Ujra kedvetlen. Valami bántja egy idő óta, de nem tűr kérdezősködést. Türelmetlen, makacs és ideges, ami nem esoda Mili-tánt mellett. Ezen kívül ezt a bizonytalansá-

got és huzamos feszültséget sem lehet megszokni. Megesik, hogy történik valami és huzamos időre elszakítják egymástól őket. A városból a zsidók nagyrésze már elment. Aki itt maradt, nem tudja, mire ébred.

Dudvás kert mellett mennek. A bozót embermagasságra nőtt, senki sem tanyázik itt, csak a cellák rácsai néznek le ide. Albin Itut keresi, de az emelet első peremébe vájt ablak üres. Kuhint, mint tegnap és tegnapelőtt. Kéz hajol ki a rácson. Fonyadt és sárga, mint egy viaszból készített nagy szírom. Ez nem az ő acélos ökle. Csak nem vitték el Itut is valamerre?

Lenuca bogáncsra mutat. Mandulanagyságú magháza tele van szúrós tüskével.

— Nem tudod, mi ez?

— Nem.

— Úgy hallottam, hogy mérges.

— Lehet, hadd az ördögbe.

— A tavalyi bejáróné sokat beszélt egy asszonyról, aki a faluban ismerte ezt.

Albin a rácsokat figyeli és nógatja Lenucát, hogy menjen. Cipője orrával túrja a földet.

— Bizonyára ezt is ismerte, ha minden fűvet ismert.

— Lenuca!

— Igen — mondja és csatlakozik. — Téged nem érdekel ez.

Albin szólani akar, de egy szekér jön és szinte letapossa.

Két tömzsi lóról szakad a hab. A bakon gyerek. Megállnak a fogház kapuja előtt. Négy csendőr ugrik le. A káplár vezényel.

— Vigyázz! Vállra!

Szurony szökken a levegőbe. A szekérderekből két megvasalt papot húznak le. Egyik véres. Másiknak le van hasítva a ruhája. Valaki kaput nyit. A káplár ránt a fegyveren és rászól a papokra.

— In-dulj!

Görnyedt kérdőjelek. Fejök a mellre csüng. Beván-szorognak az udvarra. Négy csendőrkalapon libeg a toll. Lépnék ők is. Állukon rohamszój. Zordak és némák és

olyan kimérten járnak, mint dugattyú a gépben. A kaput becsapják döngve.

Egymásra néznek. Albinnak borsózik a háta. Lenuca szeme tele van könnyel. A gyerek a két hintaló fejénél áll. Albin pénzzel kínálja és bátorítja, de a fiú oda se hederít.

— Mért hoztátok be őket?

Hallgat. A másik két nyelvet sem érti, amit itt beszélnek. Talán süket? Ústökét rázza. Nyelve alól kihúz egy szeget, köp és visszateszi a szájába, bár nyála veres a rozsdától és vértől.

Lenuca előremegy. A sarkon megáll.

— Rettenetes — mondja elkeseredve. — A börtön annyira tele van már, hogy nem férnek. És ez a kettő! Hiszen össze voltak törve.

— Láttam, de nem sokat jelent. Tudod, hogy nagyon gyanús?

— Ez a fiú?

— Nem. Az gyanús, hogy a börtönökben alig férnek. Hogy annyian vannak benn. Apa bejár és tudja az ügyeiket, számontartja, hogy ki, miért került ide. Azt mondja, hogy ez sok. Túl sok. Már szinte úgy tűnik fel, mintha készakarva csuktnák magukat be.

Lenuca fejét rázza. Megmagyarázza neki, bár a do-log önmagától is egyszerű és világos. A hadüzenet a levegőben lóg. Mindenki várja, de sokan félnek is tőle. Ha beüt, itt a határ mellett feladatok lesznek. Legalább valamilyen magatartást mindenki kell, hogy tanúsítson a megszálló csapatokkal szemben, ami kényes és kockázatos. Van, aki szeretné megspórolni ezt és inkább a fogházat választja, mert ott felügyelet alatt van és az új uralkodó állam előtt azzal is takarózhat majd, hogy a nemzeti küzdelemben részt vett és szenvedett.

— Ez az, ami gyanús, Lenuca! Csendőrpatriulok előtt járni. Megbotoztatni magát az embernek. Beülni a dutyiba.

— Itu is így ült be?

— Nem, Itu csinált valamit. Abban a völgyben, ahol ő lakik, senki se jegyzett hadikölcsönt. A háború

kezdete óta egy fillért se. Rájöttek, hogy ő volt az oka. Ennél azonban több hallgatni és szembe nézni minden-nel, ami jön s addig és akkor tenni azt, amit kell.

Lenucát egyáltalában nem győzte meg. Nem engedte, hogy a börtönromantika képzeletében halomra dőljön és füstbe menjen. Kapóra Alex apja lép ki egy kapuból. Albin pillanat alatt kész: próbát tesz vele. Az öreg írásokat böngész. Kardját kerüli minden lépésre. Felpillant céduláiból.

— Hova megy, Boáriu bácsi?

— A vágóhídra.

— Csak nem az állatorvos miatt?

— Nem, kérem, egyéb a baj.

— Azt mondják, hogy az állatorvos újra házat vett.

Firtatja a botrányt, de az öreg Lenucához fordul, mert az állatorvos, ha panamázik is, följebbvaló.

— A kisasszonyék fürdeni voltak?

— Igen.

— Szép idő van ma és a víz meleg lehet.

— Meleg. Mi hír van a fiáról, Boáriu bácsi?

— Köszönöm kérdését, jól van. Azt írja, ne féljek, mert biztos a tisztivizsgája. Kérem, nagy dolog ez, kisasszony, ha egy egyszerű rendőrnek a fia manapság viszi valamire.

— Persze — mondja Lenuea. Az utcán nincs lélek. Albin int Lenucának és meglepi az öreget.

— Mondja csak, Boáriu bácsi, mit csinál majd ha a román csapatok jönnek?

— ?

— Itt marad, vagy elmegy?

Az öreg barázdás arc megkeményedik. Leveszi fejéről a sapkát. Törli az izzasztót kockás zsebkendővel.

— Bilibaca úr! Hogy kérdez tőlem ilyent? Sohasem csináltam én mást, mint amit a feljebbvalóim rendelkeztek és ha nem tudná, elárulom, hogy ez a legkönnyebb dolog a világon. Mért csinálnék most egyebet?

— Gondolja meg, mert aki itt marad, jutalomban lesz része. Könnyen megesik, hogy magát, egyik napról a másikra kinevezik legénységi vezetőnek.

Köhécesel. Nadrágja ki van térdelve. Porolja az ívekkel.

— Nem értem, mit tetszik gondolni. Nem akarom. De az bizonyos, hogyha nem tudnám ki fia-borja, letartóztatnám itt helyben. Én le!

Lenucahoz fordul.

— Engedelmet kérek, ki kell kézbesítsem ezeket az idézőket.

Köszön, rá se néz Albinra, mélységesen meg van sértve. Hadonász. Lengeti a hivatalos papirokat. Kardja, mint lármás kis kutya, utána csörtet.

Albin és Lenuca hazamennek. Nem beszélnek a dologról többet. Nyilvánvaló, hogy pár megrágott szó és egy kacér pillantás a határ felé elég, hogy valaki a hatalom markában legyen. Az utcaajtóban Lenuca arra kéri, hogy menjen fel vele. Miért. Semmi kilátás, hogy legalább öt percig együtt legyenek. De makacsodik és könyörög és cipeli fel az emeletre.

A lépcső meghitt és öreg. A nyáron titkaikkal hintették tele és a lépcső megőrzött mindent és nem árult el semmit senkinek. Kezüik összeér, súrolják egymást, de testük hideg. Úgy mennek egymás mellett, mintha már rég házasok lennének. Lenuca előresiet és a fordulón megáll. Vár lecsukott szemmel. Arca megnyúlt az elmúlt két hónap alatt. Komoly, érett és szebb lett. Albin firkészi teste forradalmát, amit ő hívott elő, magát kutatja benne. Lenuca nem bírja. Összerázkódik. Le akarja rázni magáról ezt a tekintetet.

— Mit bámulsz rajtam?

— Semmit.

— Valami történt. Azt hiszem, történt veled is. Hát így jártunk mi ezen a lépcsőn eddig?

Kibontakozik Albin karjai közül.

— Hagyd! Ti csak addig vagytok oda értünk, amíg nem kaptatok meg mindent.

A kínosan tiszta folyosón feladásra kész ládák hevernek. Rajtuk a cím. Szegzetten várják az indulást és ez mindig elmarad, mert a hivatalos jelentések változatlanul bizakodók és kitűnőek. A falon fakult fényképek.

Vasúti hidak, viaduktok és alagutak, amiket Mili-tánt ura adott át valamikor a forgalomnak.

Az ablak mellett ül két süket macskája mellett. Levelet olvas. Leteszi a szemüveget.

— Csoda! Estig kellett volna, hogy üljete. Értitek? Estig!... Helén!

— Tessék, Mili-tánt?

— Mért nem teszed mindjárt a szalonasztalra azt a neccet? Vagy a fejem tetejére, mert már csak ez hiányzik. Ha otthon nem tanítottak illemre, legalább itt vigyázhatnál.

— Igen, Mili-tánt, véletlenül tettem ide.

Felveszi és a konyhába viszi a fürdőruhákat, amiket szórakozottan egy székre tett. Megszokta ezt a hangoztatást, de nincs mit tegyen. Albin leül. Félszemmel figyel nagynénjére. Haja ősz, minden vonása éles, nagyon hasonlít anyjához, de komolyan ők sem hiszik, hogy testvérek. Meddő, aki sohase hajolt gyöngéden kicsinyéhez és ezért nincs olyan szava és mozdulata, mely meleg volna és bensőséges.

— A mi időnkben a lányok nem fürödtek.

Albin röhögést fojt el. Nem mondhatja meg neki, hogy Lenuca különb, mint amilyen annak idején ő lehetett és ha nem fürödtek, ők voltak bűdösek. Az ilyennel csak Lenuca helyzetén ront, aki Mili-tánt mellett úgyis olyan, mint a kis ruca, amit a kotló alá tettek. Fortyogva komandírozza naphosszat és a végén fürödni se engedi le. Gyanús, hogy a szemüvegén annyi ideig matat.

— Kikkel szoktatok fürdeni?

— Mindenki. Aki az uszodába jár.

— Úgy. Nem vetted észre, hogy Helén kivel beszélget?

— Nem.

— Akkor mit ír nekem az anyja? Kétségbe van esve, hogy mi történt vele, valami változáson ment át, a leveleiből látja, érzi ötszáz kilométerre innen. Helén, Helén! Mennyi bajom van ezzel a lánnyal.

Az ajtóból Lenuca kukkant be.

— Tessék, Mili-tánt.

— Asztalt teríteni, mert Róza vasal, ma nincs ideje. A kész holmit vidd be a dívánra, de ne tedd el, mert nem tudod, ügyelj a csipkékre. Nekem ne gyúrd össze megint. Menet hívd ki Zsenit és Micit, hogy ebédeljenek.

Albin felkapja a két süket dögöt, hogy a konyhába lökje. Nyakuktól tartja őket messzire. Mili-tánt visít, mintha őt fogta volna meg.

— Jesszus, hogy fogod őket?

A macskák Lenuca ölébe bújnak. Szelídek, mint hólabdák, de amíg kiviszi őket, körmeiket alattomosan a Lenuca bőrébe vágják. Két nagy könnyesepp gördül végig az arcán. Albin kalapot vesz. Nem nézheti tovább.

— Méssz már — kérdi Mili-tánt. — Igazán nem vártam tőled, nem vagy őszinte, több őszinteséggel lehetnél hozzám.

— Őszinteséggel?

— Igen. Hogy megmondd, mi baja van Helénnek. Az anyja azt írja, hogy valaki elesavarta a fejét, fél, hogy valakibe szerelmes.

— Mért kínozza annyit, Mili-tánt?

— Kit?

— Lenucát!

Lógó két párnája megremeg az arcán.

— Szentelen.

— Nem vagyok szemtelen. Lenuca nagy lány, ezt mindenki látja, csak Mili-tánt dirigálja úgy, mint egy gyereket. Már rég meg akartam ezt mondani, hiszen Lenuca a télen férjhez is mehet.

— Férj-hez?

— A télen.

Indulatosan ránt a sálján. Kipirul. Azt hiszi számkodik az öccse és arra készül, hogy felültesse.

— Albin, miféle ízetlenség ez?

Ha tudná?! De nem tud semmit. Nem is sejt. Albinnak esorog a nyála, hogy beszéljen. Hogy megmondja. Hogy kikiáltsa végre. Forrón buzog benne minden, nyelve viszket, küzködik. Valami a torkára gyűl és szorítja. Arra döbben, hogy mindez borzasztó, százszor ese-

lekszik inkább, semhogy egyszer beszéljen. Mili-tánt felrezzenti.

— Mi van veled?

Halványan az a sugár csillan ki szeméből, ami az anyjánál olyan teljes. Meghatja Albint. Esetlenül kibuggyan belőle, hogy Lenucával titokban eljegyezték egymást és feleségül veszi, mielőtt a haretérre kerülne. Nagynénjében nő és dagad a csodálkozás, mint egy közelgő felleg. Összecsapja kezét.

— Megbolondultál? Ki egyezik ebbe bele?

— Ezzel ma nem törődik már senki, Mili-tánt. Nemcsak én nőülök meg, hanem az osztálytársaim is mind, egytől-egyig. Aki a frontra megy és nem számár. Ez be van fejezve, tulajdonképpen már akkor elhatároztuk, mikor kisült, hogy azok közül, akik tavaly érettségiztek, csak hatan vannak már életben. Mondja, Mili-tánt, mi maradt belőlük? És mi értelme volt a Cornélék életének? Semmi. Egyszerűen halálba hajszolták őket.

— Nem erről van szó.

— Dehogy nem, Mili-tánt! Mert most rajtunk a sor. Nevetséges. Abba belenyugszanak, hogy rakásra dögöljünk, de abba, hogy megházasodjunk, nem?!

Mili-tánt megtorpan. Bámul. Szikkadtan és ellenségesen nézi a lázadást, ami számára idegen és amit nem is ért meg. Komisz fráternek tartja az öcsét, pedig csak a vér buzog fel benne, mielőtt erőszakosan szétprecselnék.

— Te taknyos! Van bőr az arcodon, hogy házasságról beszélj az unokatestvéreddel?

Albin hátat fordít. Sohasem beszélt egy értelmes szót vele, mert szíve petyhüdt és üres. Ezt a forró és piros záport, ami rajtuk már keresztül zuhogott, úgysem érti meg. Kilincsen a keze, mikor a házba hirtelen belezeng.

— Helén, Helén!

És topog dühösen helyben és prüszköl és köpköd, mint egy beteg vízpuska, amit váratlan tűzkor előszedtek a lomtárból és üzembetettek.

— És én még engedem őket fürdeni! Helén, Helén!

Az ajtót Róza rántja fel. Vasalót lóbál, parazsat szít és nyelvel.

— Mi az istenesodáját kiabál a nagyságos asszony így? Csak ninesenek itt az oláhok?

— Nem hívta senki, Róza. Ne üsse az orrát mindenbe és nekem ne szórja tele a padlót hamuval.

— Én törlöm fel.

— Elég, Róza. Huszonöt év alatt megjegyezhetted volna, hogy azok, akikről beszél, nem oláhok, hanem románok. Megértette?

— Meg.

— Akkor mit áll itt? Küldje be a kisasszonyt. Helén, Helén!

— Ne tessék fárasztani magát, mert a kisasszony nem jöhet. Biztos, megint valami galuskát tetszett adni neki, amit nem lehet lenyelni. Ecettel kellett feldörzsöljem, mert szegény kész volt kiadni, amit reggel evett, pedig erre senki sem kíváncsi délben. Ha vegzálni való kedve van a nagyságos asszonynak, itt vagyok én, vegzáljon engem.

Nedves ujjal a szerszámot tapintja. Sistereg, forró, újra lehet vasalni vele. Róza kimegy a konyhába munkájához. Albin szívesen adna most ráncos arcára egy csókot, de Rózának erre nincs szüksége. Nem törődik Albinnal és Mili-tánttal sem. Tudja, hogy két ég felé emelt keze mit jelent.

— Istenem, mennyit kell szenvedjek.

Hazamenet Albin azon töpreng, hogy Lenucának mi baja lehet. Délelőtt nem vett észre rajta semmit. Tegnap se. Igaz, hogy egy idő óta rosszkedvű, de hogy beteg legyen? Nem. Nem lehet beteg, biztos a széngáztól lett rosszul, amit a vasaló gerjeszt.

A bank előtt Bokross ácsorog. Huszárönkéntes, nagybátyja tábornok, könnyű a szíve. Olyan odaadással egyensúlyoz egy feslett teniszlabdát, mint akinek nincs más gondja a világon. Egymásra néznek. A labda a földre esik. Mi történt? Eliszapolt nyole üde évök után, amit az iskola padjai között töltöttek, szívükben folyamammá dagadt a gyűlölet.

A hídon, mely kettészeli a teret, egy gyerek újságot lobogtat.

— Szenzáció, szenzáció, tessék.

Albin oda se néz. A fickó utána nyargal. Anyanyelvén szólítja és a havasok felé mutat maszatos kézzel.

— Nem bánja meg.

Megveszi a lapot és zsebre teszi. Átvág a téren a szobor mellett. Köszön a szikár és csontos barátnak, kit a kórházból jól ismer. A városház kapuja előtt rendőr vigyáz egy szekérre. Megismeri a két kis hintalovat. Gazdájuk azonban, a kis kocsis, nyelve alatt a szeggel nincs sehol.

Hazamegy. Az iroda ajtaja nyitva. Benn beszélnek. Sötétkéék uniformisba bújt kar fiókot nyit ki. Más turkál a szekrényben. A rendőrség! Albin döbbenten nézi, hogy mit művelnek. Apja a kályha mellett szivarozik.

— Jó, hogy jössz, — mondja — gyere, segíts az uraknak. Nincs kifogásuk, hogy a fiam azt, amit már átvizsgáltak, a helyére tegye?

— Nincs, tessék csak.

— Akkor fogj hozzá. Na, mi az? Szó nélkül és udvariisan csináld, ahogy hozzánk illik, mikor házkutatás van.

Szivarjával aktaesomóra mutat. Tele van velők a padló. Ami a székekre nem fért, odakerültek. Nincs hova lépni. Albin esetlenül gázol rajtuk, mint otthon, a faluban a patak kövein. Munkához fog. Apja rászól.

— Légy szíves, rendben! Azt a kettőt ott rossz helyre tetted.

Apjából sugárzik a nyugalom. Ez némileg őt is megnyugtatta, bár utólag rossz az érzése, amiért köszönni elfelejtett. És a keze is reszket. Mit kutatnak itt? Iljának bottal üthetik a nyomát, a házban pedig nincs semmi. Szó nélkül folyik a munka. A szobában légy dong. Makaesul fut fel-le az ablakon, koppan, elhallgat és tüstént újra kezd. A rendőrtiszt összehajt egy levelet. Társától kérdi:

— Talált valamit?

— Semmit.

Barna mappa kerül elő a fiókból. Találomra kihúz egy iratot. Szemügyre veszi Albint és megjegyzi.

— Két hónap mulva magának is sor alá kell majd állni, itt van a keresztlevele.

— Tudom — mondja Albin és rakja tovább idegesen a periratokat. A mappa visszakerül a fiókba. Kard csörren. A fogalmazó feláll.

— Ügyvéd úr, köszönöm szíves türelmét. Itt nincs semmi, vagy legalább nem állíthatom azt, hogy találtam valamit. Őszintén sajnáltam volna, ha a házkutatás véletlenül eredménnyel jár itt is.

— Itt is?

— Az ügyészség kartársai ellen is elrendelte a házkutatást és dr. Vulpunál furesa levelek kerültek kézre.

— Letartóztatták?

— Még nem.

A munka megáll.

— Szeretném, ha az ügyvéd úr volna szíves pár kérdésre válaszolni.

— Semmire sem válaszolok, fogalmazó úr. Önnek a felhatalmazása házkutatásra szól és ön ezt alaposan el is végezte. Nézzon körül, mit csináltak az irodámból. Ha folytatni akarják, tessék, nem áll az útlejtésre senki. De ezzel vége!

— Sajnálom. A névtelen feljelentés arról a rokkant katonáról is beszél, aki ebben a házban teljesített szolgálatot. A vád nagyon súlyos. Úgy hittem, kellemesebb, ha ennek az embernek a dolgát itt intézzük el, de ha az ügyvéd úr ez ellen formai okokra való hivatkozással kifogást emel, majd lesz szíves befáradni a rendőrségre.

— Nagyon kedves, mikor út előtt állok.

Az íróasztalhoz megy és az előjegyzési naplóba néz. Vállat von.

— Hát akkor tessék inkább most. Mivel vádolják azt a fiút?

— Az ismeretlen feljelentő azt mondja, hogy katonai titkok szerzésén fáradozott. Mikor ment el innen?

— Körülbelül egy hete.

— Ön küldte el?

— Én. Mindenes volt itt, de fél kézzel nem tud dolgozni. Kínos volt már nézni.

— Igen.

— Bejárónőt fogadtam helyette.

— Igen. Ha szabad kérdenem, miért nem vezetnek ügyvéd úrék háztartást?

— Kérem! Hiszen ön engem vallat.

— Szó sincs.

— Akkor hogy kérdez tőlem ilyent? Ön bizonyára ismeri a feleségemet és azt is tudja róla, hogy minden percét a kórházban tölti.

— Persze, bocsánatot kérek, ez valóban elkerülte a figyelmemet. Nem méltóztat tudni, hogy hol van most az az ember?

— Nem. Innen a falujába ment.

— Nincs ott és a csendőrség nem bírja előállítani. Ügyvéd úr nem tudja, hol lehet?

— Nem.

Kínos csend. A légy mind vakmerőbben ostromolja az ablaküveget. Albinnak torkában lüktet a szíve. Nincs hozzászokva, mióta emlékszik, a házukban még nem történt ez. Csak hallott róla, hogy sok évvel ezelőtt a nagy nemzetiségi pör idején, az apja lakásán kutattak még. Apja szivarozik és beburkolózik a füstbe. A fogalmazó angolbajuszát harapja, társával együtt élesen figyel. Köhint merőben feleslegesen.

— Ez természetes. Mielőtt elmennék, szeretném látni a helyet, ahol ez az ember tanyázott. Hol aludt, kérem?

— A kerti házban. Albin, vezesd oda az urakat és mutass meg mindent, amit kívánnak. Bele kell, hogy szokj, mert ezen a földön sohasem lesz vége a házkutatásnak.

A fogalmazó udvariasan mosolyog és ennyit mond.

— Kérem, nem mi vagyunk a hibásak.

A kerti ház tele van ócskasággal és lommal. Pókok és légyhullák birodalma ez. A szerszámokon tavaszi sár, a polcon almák, amiket Ilja hordott össze, de mielőtt elfogyaszthatta volna őket, elment és az almák megrothadtak és megfeketedtek. A fogalmazó körülnéz a szűk he-

lyen. Ledobja az ágyról a takarót. Röviden mindent megnéznak. Falbavert szegen Ilja katonarongyai lógnak. A sapka egy széken, az ágy mellett bakancs és egy kosár tojással tele. Úgy látszik, valahogy itt felejtődtek. Semmi, amin megakadna a rendőrszem.

— Mehetünk — mondja a fogalmazó és kilép a kertbe. A barackfák során megáll. Acélszürke szeme a földet kutatja. Tépdesi nyírott bajuszát. Valamin megakad s homlokára üt hirtelen.

— Mit szól? Nekem úgy tetszik, hogy a blúzon még most is rajta vannak az érmek.

— Ninesenek. Kezemben jártak a ruhák.

— Elnézte — inti le a hivatalnokot a fogalmazó és visszasiet. Félpercet marad benn és kijön.

— Igaza van, ninesenek a kabáton. Csak azért érdekel, mert ennek a fickónak minden legénységi kitüntetése meg van és rokkantségilyt is élvezett. Derekasán kellett viselje magát a haretéren.

Szétnéz az őszi verőfényben úszó kerten. Hegyek halványkék vonalán áll meg. Töpreng.

— Mi a fenének bújt el?

Menet beszél az irodába. Köszön és igéri, hogy a jegyzőkönyvet elküldi aláírásra. Albin a kapuig kíséri őket. Mikor a szobába ér, apját összefont karral az ablakban találja. Az utcára néz. A nélkül, hogy megfordulna, ezt mondja.

— Valami friss lapot láttam nálad.

— Igen.

Kinyitja. Az első oldalon ökölnyi betűk vágják mellbe: „Oroszország ultimátummal kergeti háborúba Romániát a Monarchia ellen.“

A nap félrebillent. Kedvére fetreng a tetőkön és a kerten. Albin könyv mellett ül. A román irodalmat böngészi, amit nem tanult és nem ismer, a felekezeti intézetben azonban, ahol vizsgázni fog, főtárgy és valamit ebből is tudnia kell. A ház üres. Apja a városban, anyja inspeksiós az alispánné helyett, aki már rég megúnta a

vöröskeresztet. Egyedül van a gyötrő gondolattal, hogy tanulni kell.

Csattan a kapu, az udvaron át Lenuca szalad az ebédlőbe. Ki van pirulva, rémült két szemét Albinra szegzi. Liheg.

— Voltak itt?

— Kik?

— A rendőrség.

— Azért vagy ilyen? Nincs baj, gyere be.

— Nem. Róza azzal jött fel a piacról, hogy minde-nütt házkutatások vannak és közülünk már sokat letartóztattak. Azt hittem, elvittek. Félttem, hogy nem tudjátok és tudni akartam és látni, hogy mi van.

Keservesen sír, össze-visszabeszél rettenetes dolgokat. Albin csak nehezen nyugtatja meg. Jól esik neki, hogy ez a lány ennyire fél és aggódik érte. Elveszi tőle a kalapot és a kesztyűket. Magához öleli és nézi a kék szemét és beleharap lassan a szájába, mely remeg és könnyektől sós és nedves és hideg. Lenuca ellöki magától.

— Marie-tánt!

Albin a levegőbe ugrik.

— Nincs itthon senki. Gyere!

Szobájába cipeli. Bezárja az ajtót, de Lenuca ellenáll. A kulcsba kapaszkodik.

— Nem!

— De igen!

— Nem! Tudják már?

— Kik?

— Édesanyádék. Miután elmentél Mili-tánt borzasztó dolgot csinált.

— Csináljon! Gebedjen meg, ne törődj vele. Gyere! A mi óránk ez!

Több szót nem ejt. Felkapja Lenucát és viszi lázzal. A dívánra esnek. Lenuca némán repdes a kulccsal, ami-be fogózott és amit az ajtóból kitépett. Nem ezért jött ide. Valami rágja a szívét, menekülne, de Albin vére már zúg és vadul dobog, kívülről hallja Lenuca és tudja, hogy most már vége minden okos szónak és könyörgés-nek. Sorsa ez! Lecsukja szemét. A kulcs kiesik kezéből...

A díván szélén ülnek. Józanok és kimerültek. Albin cigarettázik. Lenuca kinyújtja térdén a karját. Rádőlt bronzhaja befedi egészen arcát. Hallgatnak. Torkuk száraz. Sokáig ülnek így, homályban, a függöny alatt. A csendet Lenuca töri meg. Hangja tompa és rekedt.

— Mikor voltál a kórházban?

— Tegnap.

— Méssz még? A napokban.

— Lehet. Ha anyát újra haza kell kísérjem.

Lenuca gondolkozva néz maga elé. Későre kezdi újra.

— Igaz, hogy ott patika is van?

— Csak házigyógyszertár.

— De van benne minden?

— Minden.

Elakadnak újra. Csend van. Némi idő telik. Az óra percen a szomszéd szobában.

— Nem gondolkoztál soha valamin?

— ?

— Hogy egyszer valami közbe jön. Hogy következő ménye lesz.

— Minek?

— Annak, amit mi ketten...

— Hohó!

Albin nevet. Lenuca nem első eset. Nők vonulnak fel az emlékezetében, akikkel dolga volt előtte. Cselédek itthon, Juci, aki mikor náluk szolgált elsőnek avatta be. És a többiek abban a házban. Ezek soha se féltek ettől, nem is kérdeztek tőle ilyet. Ha náluk nem volt következménye, miért lenne Lenucánál? Mert most valamivel idősebb? Ugyan! Az iskolaorvos többször is fülökbe rágta, hogy csak a teljes korú férfi alkalmas a nemi életre, ő pedig messze van attól, hogy nagykorú legyen. Ez világos, tiszta kacagás volna, ha neki már gyereke lehetne. Lenuca képzelődik. Sápadtan ül mellette és a padlóra mered.

— Biba! Azt gondoltam, hogy a kórházból hozhatnál nekem valamit.

— ?

— Valami szert. Ami az emberrel gyorsan végez.

Albin felszökik a dívánról. Az ablakhoz megy. Felrántja a függönyt és hátra lép, mert keserűen józan világoosság köpi szembe. Ablakot nyit, hogy friss levegőt vegyen. Visszatér Lenucához. Kétségbeesve öleli át.

— Mi van már hetek óta veled?

Tört hang felel. Tele van fájdalommal, alázattal és bocsánatkéréssel.

— Ne haragudj! Gyerekem lesz.

II.

Kopognak az ajtón. Paraszt állít be, kalapot, korbácsot tart kezében. Padlóhoz szegzi a nyelet.

— Jó munkát!

Albin felpillant a táskából, melybe iratokat, hálóinget és neszesszert tett be. Apja szemügyre veszi a gazdát. Nem emlékszik rá. Az iroda jól ment, még a tavaly is sokan fordultak meg benne. A gazda kezére dolgozik.

— Én vagyok, kérem, akit a kincstár azért a duzzasztóért annyit perelt.

— Persze. Jó napot. Csak nem a malommal van baj megint?

— Nem.

— Azt hittem. Tudja, hogy a kincstárnak igaza volt abban a perben?

— Lehet.

— Egyébként pedig rosszkor jött, mert ki kell men-nem a vonathoz.

A gazda ingébe nyúl. Kihúz egy papírlapot.

— Szekérrel vagyok és az útját megrövidítem. Tes-sék. elolvasni, mert én nem tudom. Hivatalos.

Albin becsukja a táskát. Apja belenéz az iratba.

— Ez egy halotti anyakönyvi. bizonyítvány. Magá-nak a fia tegnap halt meg?

— Tegnap.

— Mi baja volt?

— Nincs, kérem, beírva?

— De igen. Vakbélgyulladás. Nem tudta rögtön behozni? Mikor először panaszkodott. Maguk mindig így csinálnak, pedig ha megoperálták volna...

A gazda legyint a kalappal. Tudja ő, hogy ahol egyszer kifogyott a nap, ott az orvosok nincsen mit okoskodjanak. A papír után nyúl. Tapogatja aggodalommal.

— A szeg nincs benne, kérem?

— Miféle szeg?

— Amit a fiam lenyelt.

— Ejnye!

Ránt a széles vállon, ami teherhordásra termett. Albin belesápad. Apja rámordul az emberre, hogy így ügyelnek a gyerekekre. De csak újra legyint.

— Nem azért nyelt a' szeget, mintha nem lett volna mit egyen. Tetszett hallani, hogy a papunkat elkapták a csendőrök. Na. Hát én aznap éppen zabot kaszáltam künn a hegybe. Fuvarért jöttek és nem volt aki bejöjjön, csak a gyerek. Amíg a pajtában hámozott, a számár anyja a szájába dugott egy szeget és ráparancsolt, hogy inkább nyelje le, de itt benn ne beszéljen. Félt az istenadta, hogy minket is bajba kever.

— Mivel?

A gazda Albinra néz. Zavarba jön. Kinyögi végre.

— Az úrfi az ügyvéd úr cselédje?

— Az enyém.

— Gondoltam... ő is hasonlított hozzám.

Elakad a szó. Az egyszerű ember nyers és bárdolatlan, mintha nem a fiáról beszélne. Szeme nem ismer könnyet. Az ügyvéd megkérdi.

— Hogy szaladt le a torkán?

— Szándékkal.

— ?

— Félt, hogy a rendőrség kiveszi belőle, amit a faluban mindenki tud. Ő is tudta, kérem, hogy most már jönnek! Gondolta, jobb ha lenyeli, semhogy erről beszéljen. Négy órán át rázta benne a szekér a szeget.

Meglepődve bámulnak az emberre. Az ügyvéd homlokán rózsák gyúlnak. Oda lép és szemébe néz sokáig.

— Így volt?

— Így.

— Tudja, hogy a fia mit csinált?

— Nem tudom.

— Hát jegyezze meg, hogy a fia úgy halt meg, mint egy katona a harterén.

Zsebébe nyúl a pénztárcáért.

— Van pénze? Temetésre.

— Szállást már vásároltam. Papunk nincs, elföldeljük valahogy nélküle.

— Nem földelik el úgy! Mikor lesz a temetés?

— Holnap délben.

— Na, akkorra lesz ott pap, kettő is, aki beszentelje. A fizetéssel pedig ne törődjön, mert az az én gondom. Megértette?

— Köszönöm, meg.

Indul, de az ügyvéd feltartja.

— Várjon csak! Hova temetik a gyereket? Melyik részébe a temetőnek?

— A földnek igen mindegy.

— A földnek igen, de nekünk nem. A fiának válasszák ki a legjobb helyet. Mindjárt a bejárattal szemben. Érti?

— Igen.

— És ha valaki akadékoskodik, mondja meg, hogy én kívántam ezt.

Mikor a paraszt beteszi az ajtót, Albin tűnődve megkérdi.

— Falun van dízsírhely?

— Nincs, de ennek a gyerekeknek a porai nem kallódhatnak el.

Utasítja Albint, hogy a vonattól jövet menjen a helybeli lelkészhez. Papírra jegyzi az ember nevét és a községet.

— Nesze. Mondj el mindent, amit hallottál, azt is, hogy a költségek minket illetnek.

A táskát keresi.

— Betettél mindent?

— Be — feleli Albin és a táska után nyúl.

— Akkor szólj anyádnak, hogy megyek.

Felöltöt, botot, kalapot vesz. Albin az anyjával tér vissza. Egyre sorvad, szeméből akkor is kibuggyan a könny, ha madár repül át a ház felett. Valószínűtlenül néz a férjére.

— Mégis elmegy?

— Nem bízhatom a dolgot másra.

— Annyit kértem!

— Itt leszek, ne féljen, a pontos időre.

Megsímogatja felesége arcát. Mozdulata gyors és esetlen. Pillanat, de Albin újra meggyőződik arról, hogy szülei szeretik egymást.

— Isten vele, Marie!

És megy döngő lépéssel, hogy a ház reng. Albin szó nélkül követi. Anyja a lépcsőn áll. Egyedül van. Olyan mint gazdátlan csónak, amely vihart érez. Mióta Albin Iljáról és a korcsmárosról beszélt, az apja sodorja magával, mint a bolygót az égitest.

A kapu előtt szekér áll. Előtte a két hucu, hosszú sörénnyel. A derékban koporsó. A gazda pokrócot dob rá.

— Tessék felülni, ügyvéd úr.

— Ez a szállás?

— Ez.

Méretegetik a koporsó szögletes idomát. Mindenik mást lát benne. Gazda az árát, Albin a kis kocsis néma száját. Apja bottal kopog a járdán.

— Van még gyereke — kérdi végre.

— Nincs, csak egy lánya a feleségemnek.

— Az is gyerek.

A gazda Albin vállára teszi a kezét.

— Hej, ügyvéd úr, szép virág a szerencse, de ritka. Csak a fiú gyerek. Azt kívánom, hogy a fiával több szerencséje legyen, mint nekem.

Kezet fognak vele. Útjára engedik, mert az út rövid az állomásig és különben sem ülnek fel koporsós szekérre. Kilép a két kis ló. Sörényük leng. Macskafej dobálja a koporsót. A koporsó gyomra üres. Türelmetlenül döng, zúg, zakatol. A koporsó éhes!

Páran szembe jönnek a járdán és köszönnek. A gyár udvarán több stráfszekér vár az indulásra. Az udvaron

s az épületben minden fel van hányva és forgatva. Munkások járnak ki s be az ajtókon és az ablakon át újabb tárgyakat dobálnak ki a szekerekre. A tulajdonos a kapuban beszélget. Kulesot zörget a zsebében és méltatlankodik.

— Tessék! Ön már a nyolcadik, mióta lejöttem. Mindenki ezzel támad meg, egy ilyen vacak helyen az emberek nem is tudnak mást, minthogy a más bajával törődjenek. Hogy mondta? Hogy itt bűdös? Fenét! Sohase volt még ilyen jó szagja ezeknek a hegyeknek.

Köhécsel. Zsebkendővel kampós és rezes orrát törli.

— Öregember vagyok én már, kérem, egy ilyen üzemhez. Ott a vejem, kínlódjon ő vele.

Albin odasúgja az apjának.

— Ezek menekülnek?

— Úgy látszik.

— Senki sem mozdul, csak ők. A városban minden zsidóház üres. Honnan az ördögből sejtik?

Az apja figyelmesen néz előre.

Tanultál te valamit a szeizmográfáról?

— Hogyne.

— Hát ez a faj olyan műszer. Messziről megérzi, hogy a föld reng, hát még itt, a kráter tövében.

Házak maradnak el. Dögleletes szag kúszik a falakon. A koresma öklendi fel mélyéből, a zenével, ami vékony sugárban olykor a járdára szökken. Valaki hegedűt nyaggat. Kis szél kapkodja a zajt, kicibálja az útra és visszarúgja a koresmába, mint a rongyot. Vendéglő a Turulhoz.

A koresmáros a nyitott ajtóban ül. Kékesíkos inge a hátához tapadt az izzadsággal, ami a bőréből szakad. Észreveszi Albinékat és nadrágjához kap.

— Alázatos szolgálja.

Szótlanul nyúlnak a kalaphoz, de a koresmáros hátsára rántja a nadrágot. Utánok ered.

— Jó hír, ügyvéd úr.

— Köszönöm, hányszor kérjem már, hogy hagyjon békét a híreivel.

— Egyszer se. Rám ugyan hiába tetszik haragudni,

mert engem az ügyvéd úr síríg kötelezett. Ha akkor nem veszi kezébe a dolgomat...

— Legyen szíves, ne piszkálja mindig azt a piszkos ügyet.

— Bocsánat. Csak azt akartam mondani, hogy nyomára jöttem a feljelentőnek.

— —

— Aki az ügyvéd urat belekeverte a kémkedésbe.

Düledt szeme ferdén áll. Veres szakállát morzsolja elégedetten. Kedvező választ vár, ami végre tisztázza viszonyát Albinékkal szemben. Nem lehet tudni, hogy holnap mi lesz. Az ügyvéd azonban járdára vág a bottal.

— Nincs időm, a vonathoz megyek.

A kavicsbánya bokrain napra tett ruha szárad. Lovak legelnek béklyón, csipegetik a töviseket. A ponkon négy asszony guggol, mint gombolyag. Kártyáznak. Kettő a játékra figyel, a többi pipázik és szoptat. A férfiak gödrökben horkolnak. A négy asszony fekete és sovány. Összeszorított szájjal, kíméletlenül vágják földhöz a kártyát, mint a sors, mely felettük lóg és olykor le-le-esap.

A pénztárcsarnokban a rendőrtiszttel találkoznak. A detektívvél beszélget, aki mindig itt őgyeleg és ellenőrzi az utasokat.

— Van szerencsém, ügyvéd úr, hova-hova?

— Tárgyalásra megyek.

— Amit a minap említett?

— Igen.

— Akkor tessék jegyet váltani, mindjárt jön a gyors.

— Köszönöm.

Szétnéznek. A csarnok tele van utassal és katonával. Karjukon hátizsák. Ácsorognak és vontatott beszéd közben egymás szájából szívják a szivart. Sok a fal mellett hever és alszik. A detektív eltűnt valamerre. Albin a jegypénztárhoz megy, hogy megváltsa a jegyet. Apja vár. Mindenki magával és a szomszédjával van elfoglalva. A fogalmazó cigarettát sodor, rejtett idegességgel figyel és beszédet kezd.

— Csodálom, hogy manapság tárgyalást kapott.

— — —

— A bíróságok is lanyhán viszik az ügyeket. Félre vannak téve a háború végére.

— Lanyhán. Ezt azonban nem lehet a háború végére hagyni.

— Csak nem örökösödési ügy?

— De az.

— Mindjárt sejtettem.

— Na látja! Önnek a vérben van, hogy az ember gondolatát kitalálja. Úgy látom érdekli. A hagyaték nagy, az örökösök sokan vannak és türelmetlenek. Már több száz éve várnak erre az örökségre. Nagy per ez, de valószínűleg most el fog dőlni végre. Tetszik érteni?

Arca gúnyos. A fogalmazó rágja a bajuszát.

— Úgy látom, hogy az ügyvéd úr az örökösöket képviseli.

— Őket.

— És a hagyatékban is van egy kis része.

— Tényleg, bár eddig nem gondoltam erre.

— Gratulálok.

— Köszönöm.

Ledobják a maszkot. Farkasszemét néznek. A fogalmazó tüként szúrja bele acélszürke szemét az ügyvéd szemébe. Halkan beszél. Ég a szó a száján és ráút a szeg fejére.

— Azt hiszi, ügyvéd úr, hogy ez az ország már annyira halott?

Albin jön oda és a jegyet az apja zsebébe csusztatja.

— Itt van a jegyed, apa.

— Köszönöm. Fogalmazó úr megbocsát, de most az egyszer adós maradok a válasszal. Úgy tudom, hogy az édesanyja már évek óta beteg.

— ?

— Valami bénulás, nem? Amivel az ember nem változtathat helyet.

— Igen. Mért kérdi éppen most?

— Nézze, fogalmazó úr, ön engem már annyiszor,

de annyiszor faggatott, hogy már gondolkozóba ejtett. A végén én is érdeklődni kezdtem ön iránt. Így tudtam meg egyik ügyfelemtől, hogy az édesanyja, aki önt nevelte, milyen súlyos bajban szenved és mielőtt férjhez ment, ne vegye, kérem, rossz néven, román nő volt.

Künn koci dübörög. A lovak lába száraz és vékony, mint az üveg. hajszállal lehet vágni a bőrüket. Űri fogat ez. A fogalmazó mormog valamit. Gyorsan kimegy a lépcsőre. Feszes vigyázzban áll. Valaki ezt mondja:

— A főispán utazik.

Úgy látszik, a fogalmazót miatta rendelték ide. Albin megkérdi az apjától, hogy min vitatkoztak.

— Rendkívül értelmes, — feleli — de szívós is, mint a kevertvérűek.

Sötétkéék lüszter kabátja feltűnik ismét. Széttárja karját.

— Helyet!

Csend lesz. Mindenki félreáll és a főispánnak utat enged. Titkárjával jön és a vadással, aki útiholmikat cipel. Magas és karesú. Halántéka deres. Desztillált karvaly-szeme ráesik az ügyvédre. Még képviselő korából ismeri, amikor a körletben, ahol a birtoka fekszik, választási paktumot kötöttek. Megáll előtte.

— Jó napot, utazik?

— Igen.

— Akkor jöjjön velem. Szeretnék önnel beszélni.

Az ügyvéd tisztában van, hogy miről. Már rég pengetik, hogy a kormány azokban a megyékben, ahol a románság túlsúlyban van, a közigazgatás élére közülök nevez embereket. Olyanokat, akik a kormány bizalmát élvezik. Egy ilyen reform lehetőséget nyit a számára, de ő nem gondolt soha erre.

A perronra mennek. A vasúti személyzet komoly arcot ölt. A forgalmista az irodába rohan a jelentéssel, az alkalmazottak lépése kifordul, amint a főispán előtt elmennek. Nagy kutya ő, barátja a miniszterelnöknek, aki a háború előtt a vasutas-sztrájkot letörte. A fűtőház felől kávédaráló farol, mímeli a nagy mozdonyokat, gőzt freckel, sistereg. Tolatni kéne. Valaki egy halom fuvar-

levelet lobogtat felé. Rákiált. A vezető szimatot kap, fel-eszmél, megállítja a gépet és visszavágat a szénhegyek-hez, mintha a mozdonynak szén kéne.

Az irodából az állomásfőnök gurul ki. Tiszteleg, hétért görnyed és megkérdi, hogy a vonat, ha bejön, indulhat-e menetrendszerűleg.

— Hogyne, természetesen — mondja a főispán és a sínek közt tovább megy az ügyvéddel. Valamibe nagyon elmerülnek. Azt se veszik észre, hogy a tisztek a perrón végén felállnak sőreik mellől és feszesen tisztelegnek. A főispán az ügyvédet következetesen jobb kézre kényeszeríti, bár a korkülönbség köztük lényegtelen. Albinnak mindez jól esik. Úgy érzi, hogy abból a rendkívüli figyelemből és tiszteletből, amit erre a nagy úrra itt mindenki pazarol, apjára is háramlik valami. Egy bizonyos. Ez az ember sohasem állt szóba sem Vulpuval, sem Krisánnal, sem Caderevel. Asszonyaikat e miatt sok méreg ette.

Albin egy padra teszi a táskát és megkéri az öreg anyókat, aki ott ül, hogy vigyázzon rá. A perronra utasok jöttek. Olyanok is, akik nem mennek sehova, de szórakozás, ha legalább egyszer naponta a vonathoz lehetnek. Eddig nem engedték be őket, most ellepik a peront, robotba járnak fel-le s ha megúnják, a korlátra téhenkednek és beszélnek. Albin mondatokat les el. Leginkább a kiújult orosz offenzíváról esik szó, arról a kínos és borzalmas erőfeszítésről, melyet az orosz gyalogság megfelelő tűzérés és muníció nélkül a bukovinai front áttörésére végez. Valaki az orosz hadvezetőséget szídja.

— Naponta százezer ruszkit áldoznak fel, de nekik ez vurst. Gazemberek!

Albin otthagyja őket. Nincs hang arról, hogy ennek az offenzívának az a célja, hogy a titokban felvonuló román hadsereget fedezze.

A raktár előtt a rokkant posta-ló várja a vonatot. A postások kis talicskán málhákat és egyéb postaküldeményeket gurítanak a negyedik sínre. Lerakják a terüt és újért mennek. Albin nézi őket egy darabig. Mikor megfordul, összeressen. Az állomás sarkán Itu áll a vadszőlő alatt. Oldalán csendőr, kezén lánc. Csontos képe

felderül, hogy Albin észrevette. Odarohanna, de Itu grimaszol és rázza a fejét, hogy ne közeledjen. A csendőr tábori lapot ír. Tintaceruzát használ és előbb egyenként megnyalja a sorok helyét. Próbacsendőr lehet. Albin az öklét mutatja, de csak a kabátzsebben. Itu lekötött kezével felel, örül a némajátéknak, amit a vizsgálati fogságban nagyon elsajátított és tökéletesített.

— Hova vihetik, — töpreng magában Albin — és mért kötötték össze a kezét? De eloldalog, mert a csendőr új sort nyalt és vasvilla szemmel őt is végigmérte.

Apja a főispánnal már végzett. Csillog a szeme. Albin szeretne kérdezni valamit, de látja, hogy nem lehet. A táskáért megy. Itu esetét elmondja apjának.

— A bilincset nem értem, — feleli — de ezen most már nem szabad fennakadni.

Előre mennek. A gyors jelzett. Mások is készülődnek. Ellepik az első vágányokat, de nagyon respektálják a negyediket. A főispán a postacsomagok előtt áll és a titkárt várja, aki a csendőrrel beszél és ezzel tér vissza.

— Stimmt, méltóságos uram, államellenes izgatás.

— Ezért viszi bilincsen? Légy szíves, nézz utána. Mégis csak furesa, hogy ebben a megyében mindenkit így visznek.

A lánc lekerül Itu kezéről. Nyujtózik mint a rúgó. Karjaiba vért ráz jóízűen. A csendőr megrántja vállán a szíjat.

— Vigyázzon, különben pórul jár.

Senki sem törődik többet velők. Megszokták, alig van nap, hogy valakit így ne vinnének, vagy hoznának. Ki bánja? A főispánnak is csak azért tűnt fel, mert keveset jár a megyében.

Albin búcsúzik Itutól apró jelekkel. Künn a váltók-nál kattog a gyors. Nő, dagad, vágat a negyedik sínén. Szemek tűznek a mozdonyra. Emeletes, nagy szörnyeteg, a postaszákoktól ötven méterre liheg. A csendőr ráfigyel. Itu zsebébe nyúl, egy marék sós-paprikát szór a tágranyilt szembe és megugrik, mint puskagolyó.

Valaki sikolt.

A szívek torokba szöknek.

Itu irtózatossá irammal vágat a negyedik sínnek...

— Vége!

Albin az apjába kapaszkodik. Tompán hallja még a vonító kerekeket és hogy a mozdony hördül rekedten. Fordul vele a világ. Agya kiesik az időből.

Mikor kinyitja szemét, a vonat áll. Heves hányingert érez. Szét néz, nem ért semmit. Az ablakok idegen arcokkal vannak tele. Kíváncsian néznek a zűrzavarra, a kerekek alá és az ütközők alatt bujkáló vasutasokra.

— Mi történt?

— Egy embert cafattá szabdalt a vonat.

Minden arc fakó és sápadt.

A mozdonyvezető kihajol a gépből és lekiált.

— Ne keressék, mert elment.

És hosszasan magyarázza, hogy a fickó úgy ugrott át közvetlenül a mozdony előtt, mint a labda.

A csendőr véresre dörzsöli a szemét.

— Nem látta, merre ment?

— De igen. Ha tud úszni, már túl van a folyón.

A gyors két percet késik és tovább rohan.

*

Csorog az eső, a járdán tavak. Egy hasadt csatorna vastag sugárban fecskendi a vizet. Albin az útra tér, de mindjárt bokáig lép a göbbenőbe. Disznóság! Már ide se tudnak dobni egy marék követ.

Átvergődik a sáron és a kórház lépcsőjén cseppet. A kapu felett lucskos sárga fény világít, a lámpáról vékony ezüstsálak csüngnek a földre. Összefolynak a cseppek. Az öreg kórházi szolga kaput nyit.

— A nagyságos asszonyt tetszik keresni?

— Igen.

— Tessék ideadni, majd én felviszem.

— Köszönöm, beszélni szeretnék vele.

— Akkor tessék felmenni az emeletre, úgy tudom, ott van.

Albin átadja az ernyőjét az öregnek és megkéri, hogy támassza valahová, amíg fenn lesz.

— Jó vizes, — mondja — dézsából sem önthetnék különben. Ha le tetszik jönni, a fűtőben vagyok.

— Csak nem?

— Bíz én igen. Őszi eső ez és a kövek itt hidegek.

Albin az emeletre megy, hogy az anyjával találkozzék és a ruhát, amit a rossz időkre való tekintettel hozott, átadja neki. Csend van. A kórtermekben már alszanak. A lámpák itt is kicsik, rosszul égnek és homályosak. Megy a lépcsőn. Tüdejére nehéz kórházzzag dől, mely az esőtől megtisztított levegő után még fenyegetőbb és nyomottabb. Fenn a folyósó üres. Fülébe csap.

— Legyen esze, ha észrevesz valaki, kidobnak.

Gazdátlan mankó hever a fal mellett. Kéz nyúl utána.

— Fogja, bejövök éjfélkor.

Az ablakmélyedésből Juci ugrik ki. Haja kúszált, szűk kórházi ruhája combjára szaladt. Szinte Albinba ütődik. Zavartan köszön és a holmira mutat.

— Ezt az eső miatt tetszett hozni?

— Igen. Az anyám hol van?

— Tessék jönni.

Elveszi a ruhákat és előre megy a vastag bolt alatt. A folyósón nem jár senki. Albin az előbbi jelenet miatt nem kezd ki a lánnyal. Feslett? Istenem, folytak itt már külön dolgok is. Csak a tavasszal kellett újra két hölgyet kidobni a kórházból, mert a sebesültekkel arcátlanul szűrték a levet. Albinnak feje sem fáj ettől, e miatt kikezdhetne. Ez előtt a lány előtt azonban még most is szűkül és elpirul, ahányszor rá gondol. Mikor náluk szolgált és nagynehezen először az ágyába engedte, egyetlen hozzáfogását kikacagta és szemébe vágta nyersen, hogy nem ért hozzá és jobban tenné, ha tüstént visszamenne az anyatejhez. Albin ezt sohasem felejt el és azt hiszi, Juci se. Félszeg és hálás egyúttal, mint a koldus, akit valaki arról győzött meg, hogy dúsgazdag. Ez a lány faragta rajta az első férfi-nyomokat. Szó nélkül megy előtte. Csipője ring. A sarkon megáll és nevet.

— Hallotta, mit beszéltünk?

— Félig-meddig.

— Akkor egyet se szóljon, mert úgy kirepítnek, hogy a lábam se éri a földet. Mit szólna a nagyságos asszony ehhez?

— Az anyám?

— Azért protezsált ide, mert nem volt nálam erkölcsösebb cselédje.

— Igen.

— Tessék jönni.

Tesznek pár lépést. Most Albin áll meg.

— Úgy-e, magának volt valakije mindig.

— Nem jártam utána.

— És most is van.

— Akad korpára kutya mindig.

— Ez az! Hogy lehet, hogy magának még sincs gyereke?

— Csak a' kéne!

Kuncog. Albin az ágyékába fúrja a szemét. Mi van itt? Szabadon koslat, akivel akar és nincs semmi baja. Miért nincs gyereke? Ilyennek született? És azok, abban a házban mind meddők? Vagy van valami eljárás, amivel a gyermeket elvetik? Zavaros fogalmak űzik egymást a fejében. Gomolyognak, mint a köd. A lexikont hiába forgatta fel és a gimnáziumban sem tanult semmit erről. Mi van itt? Nagyon nyomorultnak érzi magát. Ez az egyszerű parasztlány sokkal többet tud, mint ő.

— Ne kínozzon, Juci, ez nem vicc. Mit csinálnak magok, hogy ne legyen gyerekek?

Könyörgő a hangja és fáradt és kétségbeesett. A lány észrevesz valamit. Komolyan néz rá nagy, barna szemével. Megfogja a kezét, mint egy gyereknek.

— Albinka! Csak nem csinált fel valakit?

Mellbelőki a nyers kifejezés. A szégyen kinyúlzik előtte, mint egy nagy mező. Már beletévedt. Szakadék szélén áll és csak ez a lány áll még mellette. Ajtót nyitnak a közelben. Ellőki magától. Hebeg.

— Nem, dehogy.

— Akkor jöjjön, keressük meg a mamáját.

Előre megy. Számokat figyel ajtókon. Végre megáll.

— Vigyázzon, mert a tojásból nem lesz mind csirke.

A gyöngytyúk karicsál s a végén nincs eső sehol. Azt hiszem, hogy a nagyságos asszony itt van benn.

Be akar nézni, de Albin félretolja. Bántja, amit a lány mondott, mert rút szeget ütött vele a fejébe. Nem! Nem lehet, hogy Lenuca ilyen legyen.

A szobában csak négy ágy van, három azok közül is üres. Az ablak zörren. Esőtől vakult fekete szeme tompa és hideg. Közönnyel van tele. Albin a homály dacára tájékozódik. Halk szavak zümmögnek. Sokáig nem jön tisztába, hogy mi szortyog és sípol folyton közbe. Zavarja ez, de anyját nem. Ágyfejnél imádkozik. Környezetehz szokik a szeme. Már tisztán lát mindent. Az éjjeli szekrényen gyertya és feszület, az ágyban csontváz, amiről a húst a háború rágtta le. Út ér itt véget! A párnára téved a szeme és irtózva elfordul. A beteg állkapcsát valaki letörte és magával vitte. A ronsolt gégeből ki-be bugyborékol és füttyül a levegő. Albin borzong. Csodálkozó arcára nincs válasz, más sem érti, hogy ez a szerencsétlen minképpen juthatott ide, a fronttól száz, meg száz kilométerre, ezzel a borzalmas sebbel. Ezt senki sem tudja, csak ő. De ő nem felel. Nincs szája. Füttyül mindenre.

Anyja karon fogja és a folyosóra viszi. Ablakot nyit. Levegőt enged a fejére.

— Mért jöttél be?

— — —

— Mért engedte be ide, Juci?

Albin szóhoz jut. Menti a lányt. Ő hibás, hogy bement, nem jutott eszébe, hogy ilyen látványba ütközhetik. Megnyugtattja anyját és azt ajánlja, hogy induljanak.

— Kedves vagy, — feleli — de hiába fáradtál. Nem mehetek haza. Juci, nem látta a tisztelendő urat?

— Nem.

— Legyen jó, tegye el ezt az ernyőt és a ruhákat, esetleg jól fognak esni holnap. Mit gondol, tartós ez az eső?

— Nagyságos asszony, a klozetok nagyon szagosak.

— Az időjárásról van szó, Juci!

A lány bocsánatot kér és elmegy. Nem vetkezte még le a falusi nyomokat. Albin táviratot húz ki a zsebéből. Anyja megrezzen.

— Apától?

— Tőle, három szó az egész. Pontos időre érkezem.

Közös aggodalom rí le róluk. Végre az asszony megszólal.

— Sokat tanultál ma?

— Nem.

— Sápadt vagy, kicsi fiam.

A folyosón bakancs kong. Ápoló jön arra. Kezében a tálca tele van üveggel, vattával és fecskendővel. Megáll előttük.

— Mi az, Márton?

— Nagyságos asszony, szíveskedjék beadni egy morfiumot, mert a főorvos úr kimerült és egy órára lepihent.

— Kinek?

— Annak az öreg népfelkelőnek, akinek a lábát tegnap amputálták.

— Panaszodik?

— Úgy ordít, hogy a teremben senki sem tud nyugodni tőle.

— Megyek.

— Azt hiszem, kérem, hogy delirál, különben nem fájlalna még most is a térdét, ha már a lábát többször levágták.

— Jövök, Márton, készítsen elő mindent.

Búcsúzik fiától. Futólag azt is megkérdi, hogy ma volt e fenn Mili-tátnál.

— Nézd el — mondja — a bogarait, mert ő ilyen volt mindig, de azért alapjában jó lélek. Lenuca miatt pedig ne nézz görbe szemmel rá, mert ha neked van rendelve, senki sem szakít el tőle. Ha apa hazajön, megbeszélem vele.

Megsimogatja fia arcát és az ápoló után siet. Albin utána néz a csupasz folyosón. Mi ez? Otthon árny és itt erővel van tele. Mindenki kidől vagy félreáll csömörrel, csak ő nem. Eddig azt hitte, hogy két bátyja miatt róttá

magára ezt a keresztet, de most arra dőbben, hogy anyja értők vezekel.

Leszalad üzötten. A kapust keresi. Vár a pillér alatt. Az udvarra szakad az eső. Csuha gázol rajta keresztül, nem kerüli a tócsát, egy ócska táskát lógat. Albin felismeri a csontos vállakat. A táskát is. Köszön a barát-nak és nem veszi rossz néven, hogy az rá se pillant. Elsuhan mellette. Fölvág a lépcsőn. Zárt tekintete olyan, mint egy előre feszített dárda. Minap is így nézett. Ilyen dárdaszemmel, mikor szó nélkül vette a táskáját és kiment a faluba, hogy eltemesse azt a gyereket, akit az ő papjok a halál különös körülményeire való tekintettel nem mert. Albin nagyon furesálta ezt, mert az apjától mindig azt hallotta, hogy egy adott helyzetben mindig csak egy kötelesség van, az, amelynek teljesítésében az embert semmi sem gátolhatja meg.

A kapus kulcsot hoz és tapogatja az ernyőt.

— Kis híjja, hogy meg nem száradott.

— Köszönöm, mindegy.

— Az igaz. Ilyen esőben.

Zárba dugja a kulcsot, de nem nyit. Felnéz a kapuboltra.

— Mit tetszik gondolni?

—?

— Igaz, hogy a románok is hadat üzennek?

— Nem tudom.

— A katonák itt egyre ezt beszélnek. Állítólag az angol hercegnő piszkálja az urát.

Albin a kulcsra teszi a kezét. Az öreg megérti.

— Nyitom, nyitom. Az asszony hazug állat, még ha a fején korona is van.

Albin kimegy a zuhogó esőbe. Feje felett dobog a csepp. Rójjja az utcákat, keresztez. Cél nélkül jár. Idő telik. Fárad. Sikátorba tér. Az út emelkedik. A vadászok kaszárnyája előtt elfűjták a takarodót, az utcákon alig jár valaki. Terhére van a járás, de kényelmetlen belső érzése nem enged. Valami leülepedett benne és erjed és poshad, mint élesztő a pohár vízben. Ház előtt áll. Az emeleten ablak világít. Rácéloz az ernyő csücskével és

számlálja a cseppet, mely az ernyőről szabatosan pereg. Lépés kopog az utcán. Valaki jön, a gallér nyakára van tűrve. Nagyokat bólint, az ernyő alá néz, röhent és tovább megy. Albin arcátlanak találja az idegent, de még ostobábbnak azt, amit művel. Otthagyja a házat. Hazasiet. Elvégre Lenucával akkor is tisztába jön, ha nem vereti magát ablaka előtt az esővel.

Hazaér és kaput nyit. Barátságatlan levegő üti meg. Felcsavarja a villanyt. Senki az udvaron. Csak a lépesőn ragyog két sárga szem: a kóbor macska ül itt és a házra les.

Albin bezár és elolt mindent. Fáradt. Az is terhére van, hogy levetkezzék. Az ágyra dől. Pihenni akar és e helyett sokáig tűnődik Lenuca rekeszizma és pici köldöke felett. Tényleg lesz gyereke? Egyelőre ebből nem látszik semmi. Nem biztos, talán igaz sem lesz. Hazudna Lenuca? Nem. Lenuca nem hazudik, csak téved. A kimerültség végre álomba löki. Agya zuhan, de az alélt szemhéjon fellángol újra vérvörös betűkkel: gyerek!...

Felébred. Fázik. Szájában keserű a nyál. Felül és bosszankodik, hogy nem vetkezett le. Az eső künn elállt. Mély csend. Hány óra lehet? Eszébe jut, hogy az óráját sem húzta fel. Az ablakhoz megy: a számlap szürke, a mutatók eltűntek. Füléhez emeli az órát és visszadöbben. Az ablak előtt valaki áll. Sovány, kopár arc, hiányzik a keze.

— Ilja!

Mozdul. Úristen, hiszen ez tökrészeg! Tapogat, dülög, botlik, csonka, fekete árnyát a tornácon vonszolja körbe. Csend van. A boeskor nem ad neszt. Csak a kertajtó nyikorog hosszan és keservesen. Albin ablakot nyit. Figyel az éjbe. Mit keres itt Ilja? Apja elküldte és most visszajön mégis, részegen? Mikor egyszer már a fejükre szinte bajt szerzett? Kimászik az ablakon. Ágak súrolják arcát nedves levéllel. A kert latyakos. Az ázott talajon csúszik a lába, ágba kap, gyümölcsöt ver. A kerti-ház ajtaja nyitva. Figyel. Szól halkan.

— Ilja!

De Ilja horkol részegen.

— Disznó.

A kapcsolóhoz nyúl. A lomtárban széthull a fény. Ilja a padlón döglik. Holt részeg, sárban fetrengett. Albin undorral nézi. Ökölbe szorul a keze. Odalép, hogy belerúgjon, vagy legalább leköpje, de összerázkódik. Ilja szeme fönnakadt, hörgő száján hab, az ing rajta vértől fekete.

Valahol autó túlköl. Zeg-zugban veszi az utcákat és zümmög, ahol sarkot vesz. Nekifut újult erővel. A ház előtt dübörög, leáll és rögtön tovább megy.

Albin az udvarra rohan. Apja a kaput már zárja.

— Te ébren vagy?

— Hamar, hamar!

— Mi az?

Albinnak vacog a foga.

— Ilja!

— Azért ég ott a lámpa?

A szobába lépnek. Ilja kinyúlt, mint a húr. Vége. Az ügyvéd feltépi rajta az inget. Szívgödre tele van vérrel. Fekete kocsonya, fenn piros pont: forrás, ami kifogyott, vagy eldugult örökre.

Albin keresztet vet. Apja végig néz Ilján. Csonka. Kihült marka fészkéből kivesz egy tojást. Feláll és eloltja a lámpát.

— Holnap hadüzenet!

III.

Konyakot tölt. Megjegyzi, hogy Krisán kétszer annyit iszik, mint Cadere, mert mindig fenéig üríti a poharat. Apja füstöl az íróasztalnál. Cadere kövér teste a levegőt kavarja. Krisán rászól.

— Légy szíves, ülj le és ne sétálj, mint egy tanár a katedrán.

— Nem tudok ülni.

— Pedig hozzá kell szokj.

Nebet. Cadere leül. Feneke széles, szelet lóg le belőle a kis irodai székről. Ujjhegyével nadrág-gombon matat.

— Az más — mondja. — Rajtam nincs mit röhögj. Mindenki tudja a kötelességét és én a végrehajtóbizottság nélkül is itt ültem volna. De az bosszant, hogy ezt valaki, egy pár ember rámparancsolja. Érdekes! A párt zsirálni fogja ezt a határozatot?

Albin meglepődve néz az ügyvédre. Az előbb még csupa tűz-lángember tele van epével. Mi történt vele? Apja az asztalon dobol és a szeme közé néz Caderének.

— A bizottság a határozatot nem levegőre, hanem adatokra építette. És meghozta, bár az ülésen is voltak hangok, amelyek azt kívánták, amit te, hogy hagyni kell mindent az egyéni lelkiismeretre és becsületre. Végeredményében úgylis ez dönt.

— Hát nem?

— Persze. Mert a határozattól még mindenki veheti a sátorfáját és mehet.

Krisán felpattan.

— Szeretném látni azt az embert.

Cadere kipirul.

— Ezt nem vártam tőled.

Elfeleltem mondani nektek, hogy a bizottság Vulput örökre kizárta a pártból, mert a másolat, aminek alapján letartóztatták, közönséges hamisítvány. A konzuli hivatal sohasem állott vele levelezésben.

— Gazember!

— Ami pedig a ti magatartástokat illeti...

— Micsoda összehasonlítás ez?

— ...hát én nem befolyásollak titeket. Tőlem csínáljatok, amit akartok. Azokat a szempontokat is, amelyek engem maradásra kényszerítenek, csak azért közlöm, mert a bizottság utasítása szerint a kötelességem.

Szivarjáról hamut ver le.

— Minden beérik magától és így a mi gyümölcsünk is. Ez biztos. Kérdés csak az, hogy ez a vihar kinek rázza le?! Mert azzal legyetek tisztában, hogy Romániának éppen úgy kell Erdély, mint Magyarországnak, de nem kellünk mi, nem kellenek az erdélyiek. Ezt mindig mondtam nektek, most azonban, hogy az ölébe pottyán, adatokkal is szolgálók. A hadsereget óriási tömeg követi.

Kalandorok és csavargók, akik otthon nem tudtak elhelyezkedni. Most idejönnek. Várják a pillanatot, hogy azon melegiben rávessék magukat a megszállott területekre, hogy befújják magukat mindenüvé, hogy érvényesüljenek. Hogy letörjék szájáról a kenyeret annak, aki itt élt. Van erre a söpredékre szükség? Vagy azt akarjátok, hogy mire béke lesz, a kezükben legyen minden?

— — —

— Így állunk! Vagy elmenekülünk és mindent prédára dobunk, vagy maradunk, hogy megvédjük azt, ami a mienk.

— Így a párt szakad ketté.

— Tévedsz. A pártnak az a kötelessége, hogy itt maradjon és magát mielőbb a román hadsereg védelme alá helyezze. Csak így dolgozhat és csak így dönthet szabadon, amikor majd a csatlakozás kérdésében kell határozni. Mert azt remélem, belátjátok, hogy itt, a ma még fennálló kormányzati viszonyok között, a népünket nem lehet firtatni a felől, hogy nemzeti élethez való jogunkat mi módon óhajtjuk rendezni egy szomszédos állam kereiteiben. Erre ma nincs mód. De ha lesz, a párt sem fog dönteni másképp, mint ahogy a végrehajtóbizottság ebben a kérdésben már megnyilatkozott. Elárulhatom nektek, hogy a feltételnélküli csatlakozásnak a bizottságban nincs híve.

— Éljen! — vág rá Krisán és a pohár után nyúl. Sokat ivott és mohón. Vibrál a szeme.

— Vitatkozatok csak, én iszok. Éljen!

Leteszi a poharat. Cadere újra ketrebben érzi magát. Sétál. Az ajtón kopognak. Szeplős cseléd dugja be fejét. Krisán a poharak elé áll.

— Mi kell?

— A nagyságos asszony azt parancsolta, hogy tessék jönni.

— Lódulsz haza?

— Jobb lesz, ha nem sokat beszél az ügyvéd úr, hanem jön.

— Fene egyen meg titeket.

A lány beteszi maga után az ajtót. Krisán tölt, iszik

és nyúl a kalap után. Zavartan köszön. Visszaszól a küszöbről:

— Az biztos, hogy én a helyemen leszek.

A kapuban Albinra lehel.

— Nagyon érzik rajtam?

— Egy kicsit.

— Akkor nem mehetek még haza. De ha a feleségem, amíg szellőzöm, újra ide találná küldeni ezt a dögöt, légy szíves, rúgd ki. Pofozd ki innen. Igazán nagy há-lára köteleznél vele.

Kezet ráz, elmegy. Albinnak sajog a tenyere. Nem tudja eldönteni, hogy az erős kézszorításnak tulajdonítsa ezt, vagy az ásonak, mellyel az éjjel dolgozott. Nyug-talanul pillant a kertre. Fojtogatja a homály. A két szomszéd telek is néma: a tulajdonosok napok óta bezár-tak mindent és elmentek. Albin megborzong. A házba megy. Apja Caderével még beszélget.

— Ha nem találsz más megoldást, a feleséged a gyermekkel csatlakozzon az enyémhez. A sógornőmmel felférnek ök is valahogy és Albin csinál majd helyet.

Cadere azzal búcsúzik, hogy mindent megértett. Nem a pártfegyelem miatt alkalmazkodik a határozat-hoz, hanem mert ezekben a döntő órákban ő is ezt a magatartást tartja igaznak, becsületesnek és helyesnek.

— Eredetiben is ezt a hitvallást követtem, de volt némi aggályom. Köszönöm, hogy eloszlattad. Teljesen meggyőztél és ha csak ketten maradunk, rám akkor is számíthatsz. Nem hagylak cserben, ezt tudd meg!

Pislog.

— Hány óra lehet?

— Kilenc.

— És még sehol semmi!

Albin egyedül marad az apjával. A szobában füst és szag. A levegő sokkal füllettebb most, hogy magukban vannak. Albin úgy érzi, hogy a dolgok hiába hajtották egymáshoz őket, mert olyanok, hogy róluk nem beszélhet-nek. Valami szorongatja a torkát.

— Kérdeznék valamit, apa, ha megengeded.

— Hallgatom.

— Úgy-e, most már hamar vége lesz?

— A háborúnak?

— Igen. Mikor leszünk mi megint itthon? Együtt.

Apja hallgat. Albin titokban ujjain számol. Márciusnál áll meg. Lenuca azt mondja, hogy még hét hónapja van. Eddig rövidnek találta ezt az időt, félt tőle, de most lényegesen megváltozott a helyzet. Hét hónap, mégis csak hét hónap! Ez alatt minden rendbe jön, mert azt mindenki tudja, hogy a központi hatalmak kimerültek és ez az új hadüzenet, mint a bomba, egyik napról a másikra térdre kényszeríti őket. Vagy a háború még most is tovább tarthat? Ha elmegy az anyjával, rövidesen besorozzák közlegénynek. Nem! Olyan nincs! Most már úgyis béke lesz és ha Lenuca nem téved, kimegy vele a faluba és gazdálkodni fog, mert ezt úgyis mindig szeretete. Addig itt marad.

Halászik a gondolatok közt és ezt az utolsót kiveti, mint hálóból a követ.

— Apa, én nem megyek!

— ?

— Engedd meg, hogy itt maradjak.

— ?

— A vizsgámnak fuccs és engem ott hat hét múlva be fognak sorozni.

— Ezért?

— Nem akarok harcolni ott, ahol hazaárulónak tartanak.

Apja felüti fejét. Fürkész. Kis szeme tövis, hangja azonban útravalónak szánt kenyér, puha és forró, mint szíve katlanából sütet.

— Te annak tartasz engem?

Albin az apjához megy. Szeme ég: a lángbaborult két kaput megrohanják a könnyek. Zokog. Apja kezére borul, de ő a mellére rántja. Sokáig tartják egymást átölelve. És Albin érzi és tudja, hogy ezeket a könnyeket és ezt a szorítást sohasem felejtí el.

— Nyugodj meg — mondja az apja végre. — Mindketten nem hagyhatjuk el anyát.

És hozzáteszi.

— Menj utána és hozd haza, hogy legalább ma még együtt legyünk.

Az utcán nem találkozik senkivel. Szerencsére nincs, aki égő szemébe nézzen. Balra fordul a sarkon, a sikátorba, ahol nem szokott járni senki és a kórház is közelebb. A túlsó járdán papucs kattog. Asszony szalad szembe. Két keze mellén, feje fedetlen. Albin utána néz, hogy mi lelte. Az asszony liheg. Eltűnik a sötétben. A háztetőkön láрма csap át a szomszéd utcákból. A kaszárnnyában szakadatlanul kürtölnek. Futkos a zaj a sikátorban és megbúvik a szögletekben. Nyitott ablakból izgatott szavak hullnak.

— Jegyezd meg, hogyha kedve szottyan, egy ilyen raj tíz perc alatt takonnyá bombázhat.

Délután négy idegen repülőgép jelent meg a város felett és itt még most is erről beszélnek. Pedig ezek a nagy zümmögő madarak senkit sem bántottak. Megragyogtatták a napfényben pávás színeiket és a Kárpátok felett fészkeikre szálltak.

A keresztutcában Albin óriási lármába botlik. Bérkocsik vágatnak felle. A kocsisok állva hajszolják a lovakat és csépelik őket, mint az örültek.

— Előbb zabozd meg, — ordít valakit — istenit a süket fülednek.

Az utca hemzseg. Fürtökben lepi az ember. Rohan mindenki. Száz száj üvölt, mint fölszakadt seb.

— Hadüzenet!

Albin szorong a torlódásban. Arcokat ismer fel, de az egyes figuráknak már nincs semmi jelentősége. Lök-dösik. Szédül. Szíve torkában dobog, szája keserű, nem öröm, amit érez. Falhoz áll és egy csatornába kapaszkodik. A tömeg magával sodorja. Minden arc fakó és szürke. A szemek dülledtek. Tehetetlenül rohan velök és szavakat kapkod el.

Betörték!

— Megelőzték a hadüzenetet!

— Löttek!

— Lemészárolták a vámőröket! Jönnek!

A szomszéd utcából új hullám veti magát erre. A kaszárnya felől jön, új hírekkel és új kétségbeeséssel.

- Riadót fújtak.
- A kapukat bezárták.
- Az ellenség a felszegen.
- Itt vannak éjjélre.

A tornyok is megháborodtak. A harangok részegek. Félrevernek. A rémület a térre tapossa az embereket. Mi ez? Itt ennyien élnek? Nehéz a föld, de a város felkavart gyomra az utcatorkokon át folyton új tömeget okád ki ide. Albin döbbenten bámul a térre. Tízezer arc. Ráng. Hamuszürke. A háború arasznyira. Vitriollal szembeköpte őket.

A megyeházán égnek a lámpák. Rendőrök állják a kaput. A tömeg fel akart rohanni a főispánhoz. Mi hír? Igaz, hogy az ellenség már csak kilométerekre van? Hát így őrizték a határokat? Mért nincsenek itt ágyúk? A csapatok hol vannak? A parlamentben tigrisekről beszéltek a minap, de itt nincs egy ép század. Csapatokat! Csapatokat ide! Vagy azt kívánják, hogy felperzseljék a házaikat? Hogy halomra gyilkolják a gyermekeiket? A megszárt agyvelők száguldnak. Örült ficam, de megértik mégis, hogy az ezredes a főispánnál van. Tanácskoznak. Az eredményt hivatalosan közlik, hogy legyen mihez tartani magukat. Várnak. Elhallgatnak a harangok is. Idő telik. Szél indul. Felhőket rángat magával. Vörösen lobogtat két fáklyát, amit az erkélyre tűztek. Nyelvek hegyén bizsereg.

— A főispán!

Egyedül áll a két lobogó láng közt. Odakiáltja a térnek.

— Tudomásul mindenkinek!

Hegyzik fülöket, mint pisztolylövés előtt a lovak. A főispán hangja hideg. Szikla beszél a porhoz, amit a vihar kotort össze,

— Románia ma este kilenc órakor hadat üzent. A határon a fegyverek hét óra tíz perckor dördültek el. A várost kiürítjük. Huszonnégy óráig mindenki élete

biztosítva van, a hatóság azon túl nem vállal felelősséget.

— Mért vitték el innen a fiainkat?

A főispán a rikácsoló hangra nem ügyel, de felel.

— Ettől a perctől kezdve a megye területén hadi állapot van. A rendzavarók ellen hadbírótság jár el, mely az ítéletet nyomban végrehajtja. Órizzze meg tehát mindenki a nyugalma! És jegyezze meg, hogy a magyar állam éppen úgy tud büntetni, mint ahogy megtérít minden kárt, amit polgárainak a megszállás alatt okoznak.

Sarkon fordul. Az erkélyen már csak a két fáklya lobog. Egy szolga kámzsát húz a lángokra. A téren csend van. Aki nem értett szót, annak halkán ismétlik. Az önfenntartás ösztöne sietve dolgozni kezd.

— Van idő!

— Megtérítik a károkat.

— Csapatok érkeznek.

— Honnan?

— A főispán nem hagyja felprédálni a birtokát.

A tér levegőt kap. Fuvarra alkusznak. Fantasztikus árakat adnak egy lóért. Rohannak haza. Csomagolni. Albin karját megrántja valaki.

— Jó, hogy itt van, mert odaküldtek.

— Mi az, Róza?

— Vesszük a macskákat és megyünk. Már aki, mert én nem megyek sehova. A nagyságos asszony feladott mindent.

— Hozzánk indult?

— Oda. Asszonyom kéreti az ügyvéd urat.

— Megmondom, maga pedig, ha nem mehetnék fel, súgja meg a kisasszonynak, hogy az éjjel aludjon nyugodtan.

Visszatér a piacról, ahova szándéka ellen terelték. A hivatalokban ég a villany. A házakban már kapkodnak. A lakások, mint becsípett nők felfedik intimitásaikat.

— Szaladj Dodó után!

— Megörültél?

— Nekem Dodó kell!

— Én vagyok a férjed és nem Dodó.

— Veled a kapuig sem megyek.

A járásbíró ablakából ez pottyán:

— Gyere, segíts.

— Rám ne támaszkodj.

— Akkor itt marad minden.

— Maradjon! Ha apádnak a hivatal és az irattár az első, majd jársz pucéran.

— Úgyse vesz soha egy ingnekvalót sem.

Albin gyorsan átvág a barátok utcáján. Vadgesztenyék hajolnak át a kőkerítésen. A ritkuló lombok szűrnek a zsivajt, ami a kórházból kicsap. Fel van bojdulva, mint a kaptár, ha egér zavarja. Az udvar tele van felkötött karú lábbadozóval és sebesülttel. Botra támaszkodnak és mankóra. Vállukon takaró. Alig van köztük olyan, amelyiknek ép csontja volna. Kettő pálcával tréfál a kapubolt alatt. Fegyvermozdulatokat végeznek. Közösen végzik és furesán, mert egy keze béna mind a kettőnek. Négy a pillért támasztja. A földet nézik. Beszélnek halban és tanácskoznak. Az ötödik odatolja a fejét. Figyel. Sapkát tép fogával darabra. Az öreg kórházi szolga bezárja a kaput és felvilágosítja Albint. Ők az elsők. Aki járni tud, indul. Az éjjel a többi is megy. Ajtóra mutat.

— A nagyságos asszony benn van a törzsorvos úrnál. Hirtelen kiáltanak.

— Fogják meg!

Dobog a lépcső. Kórházíng, csórétalp. Ráveti magát a kapura.

— Drrrr!

Csattan a bolt. Betört koponya zuhan a kőlapra tompán.

Az ápoló vállat von.

— Ki látott ilyen örültet?

Lehajol. Csuklót tapogat. Emeli a gipszbetett kart. A fehér arcon csorog a vér. Int a kapusnak.

— Jöjjön, segítsen.

— Mi történt vele?

— Kiugrott a markomból, hogy ő megy. A határ mellett van mindene.

A katonák utat nyitnak. Némák és komorak. Bámulnak, mint igavonók, ha társuk a járomban összeroskad.

Albin keze reszket a kilincsen. Az irodába lép. Az ajtó mellett őrmester rendez iratokat. Anyja a törzsorvossal beszél.

— Csak nem bízza sorsukra őket?

— Ha elviszem, meghalnak.

— Ki marad velők?

— A jó Isten.

— Miért nem rendel ki valakit?

Az orvos kigombolja a fehér kabátot.

— Nagyságos asszony, ne vegye rossz néven, róluk nincs olyan jó véleményem. Járt Bukarestben?

— Nem.

— Én ismerem őket. Azonnal fogságba vetnék az egészségügyi személyzetet és erre nekünk is szükségünk van.

— —

— Szerencsére a szám nem nagy, csak arról van szó, akiket az utolsó napokban operáltunk. A nagyságos asszony tehetne nekik még egy utolsó szívességet.

— ?

— Szíveskedjék megfogalmazni egy felhívást a román hadvezetőséghez. Akit nem szállíthatunk el, azt a védelmőkre bizzuk.

— Nem tudok írni románul.

— Pardon, francia szövegre gondoltam.

— Most?

— Rögtön. Parancsoljon.

Széket ad. Az asztalon rendez a tollakat.

— Röviden kérném. Méltóztassék az emberiességre hivatkozni, de diszkréten arra is, hogy még mi is ejthetünk tőlük foglyokat.

Albin egy szekrény sarkához támaszkodik. Anyja fogalmaz. Fínom ősz feje az asztalra hajlik. A törzsorvos az őrmestert faggatja.

— Kész van?

— Azonnal.

— Vigyázzon, hogy a visszamaradók kórlapjait olyan

örizze, aki mindig eszméletnél van. És rágja a fülébe, hogy csak orvos kezébe adja őket, különben akkor sem segíthetnek rajtuk, ha akarnak.

— Vajjon ők tudnak majd bánni a mi lapjainkkal?

Az orvos meghökken.

— A medicinát csak latinul kellett, hogy tanulják?

Az ajtón katona sántít be.

— Törzsorvos úr!

— Mi az?

— Mi vagyunk harmincöten.

— Mit akar?

— Idevalósik, a környéken.

— Nyögje, hogy mit akar!

— Engedjen minket a századhoz.

A csontos tatár-pofába bámulnak.

— Különben van villa és fejsze és amíg szuszogunk, egy bitang se teszi lábát a tűzhelyünkre.

— Megholondultak?

— Mi nem.

— Oda mennek, ahova vezénylem. Érti?

A ferde szemek pislognak.

— Ha megláncoltat.

Az orvos dobbant.

— Hab't-acht! Nyílt sebbel nem harcolnak! Megértette? Aki nem engedelmeskedik, azt hadbírótság elé állítom és főbelövetem, mint a kutyát. A csapatok útban vannak. Mondja meg a többinek is, hogy lesz, aki megvédi a tűzhelyüket. Érti?

— Jawohl.

— Kehrt euch, marsch!

Az ajtót újra feltépik. Asszony esik térdre.

— Doktor úr, segítsen!

Vinnyog és szüköl, mint kölyke után a szuka. Gyereket nyújt az orvosnak. Az orvos a gyerekre pillant. Magához veszi. Köpenybe takarja a kis fejet.

— Mi történt magukkal?

— Megölték az uramat a vámnál.

Néz mereven, kihulló szemgolyókkal. Az orvos az őrmesternek adja a gyereket.

— Rögtön műtétet hajtunk végre.

Az őrmester csupa kérdőjel.

— Vigye!

Beteszi az ajtót. Az asszonyhoz fordul. Szemébe néz figyelmesen. Üterét tapintja.

— Keljen fel. A gyereket megmentem.

Az asszony feláll. Karjára bámul.

— Hova lett innen?

Kirohan. Az orvos Albinékra néz.

— Most mit csináljak vele?

— ?

— A gyerek egy órával ezelőtt meghalt és az anya mindjárt dühöngeni fog.

— ?

— Kitört rajta a téboly.

A lámpákat kiirtották az utcákról. Albin már rég megy földstétben az anyjával. Nem tudja, hogy került ki a kórházból. Csak utólag emlékszik vissza, hogy a törzsorvos a kapuig kísérte őket, valamit hosszasan köszönt az anyjának, kézesókkal búcsúzott tőle és az ő vállát is megveregette. Kábult. Összefüggés nélkül kavarg benne minden. Mi történik itt? Az utcával sincs tisztában, ahol járnak. Anyja visszarántja. Előttük reng a föld. Az ablakok ütemben rázkódnak. A csendőrszázad ez. A határra megy!

Albin a kulcsot keresi. Anyja felnéz a házra. Sóhajt és a keze a fia kezére téved.

— Mi ez?

Sajgó markából kicsusszan a kilines. A kapu hátracsapódik. A boltozat fekete. Tátong éhesen. Kérdések lökik mellbe. Mi van itt? Mi történt tegnap óta itt? Vele és körülötte?! Ez a háború? A háborúnak még csak a szele ért ide és már az ő kertjükben is van egy holttest.

— Csupa hólyag a tenyered.

Tetőtől talpig megrázkódik. Magára utál.

— A nyújtó törte fel.

*

— Egyek vagyunk!

— Az estétől?

— Mióta az anyám kivetett.

— Maga részeg, Fürulyás úr?

— Bocsánat, Fluerás. A város a miénk. Azért jöttem, hogy szolgáljak.

— Nincs szükségem.

A kocsmáros szuszog, mint disznó a késre.

— Ügyvéd úr nagyon mostohán bánik velem.

— — —

— A szívem csak ezért a napért dobogott.

— — —

— Úgy éljek.

— Menjen dolgára innen.

Albin csodálkozik az apja türelmén. Ő már kilökte volna. Rángatja hasán a nadrágot. Orrát törli piszkos ököllel.

— Megyek, de én azért mégis vigyázni fogok itt mindenre.

Papírt húz ki a zsebéből.

— Ezt a Cadere úr kapujára kell függeszsem.

Nyomtatott betűk: „Övjátok! Testvéretek háza ez!”

— Cadere úr fizet ezért, de az ügyvéd úrnak megteszem hálából.

— ?

— Mihelyt az utolsó rabló is kihúzta a lábát innen.

— Albin! Nyiss ajtót. A kaput is mutasd meg.

Albin előre megy. Rést nyit a kapun. A kocsmáros kifarol. Szeme gonoszul tükröz vissza: „ezt még megke-serüliték!” Albin nem törődik vele, hanem visszatér ap-jához és megkérdi, hogy mi lehet igaz abból, amit Cade-réről hallott.

— Semmi — feleli az apja. — Ez egy minden hájjal megkent gazember, aki halászni akar a zavarosban. Azt akarta tudni, hogy én maradok vagy megyek.

A kapun csengetnek. Krisán ront be. Torz az egész ember. Felhördül.

— Visz magával!

— Mi az?

— Mostanig gyötört!

— ?

— Belerúgott!... Beleköpött az egész tervbe!...
A dög!

Az asztalra csuklik.

— Tönkretesz!

Csodálkozva nézik. Homlokát veri ököllel. Mitől rop-
pant így meg? Albin hozza a konyakot. Apja tölt. Meg-
rázza vállát.

— Igyál!

Elhárítja a poharat és feláll. Arca ijesztő.

— Úristen, mi van még hátra?!

— Szedd össze magad!

Mereven néz a mennyezetre. Azon túl beszél vala-
kihez.

— Minden az övé... ő fizetett értem... az egyete-
men. Ruhát csináltatott... inget... Még az aktatáská-
mat is ő vette... Eladtam magam!...

Szeméből kicsordul a könny. Gördül az arcán. Le-
rántja egy kiuzsorázott életről a leplet.

— Azt kívánja a feleséged, hogy menj?

— Azt.

— Akkor menj! Szép, hogy eljöttél. Majd én helyt
állok érted.

Krisán kendővel gyömöszöli a szemét. Kezet szorít.
Hangjából cseng a hála aranyverete.

— Milyen nagy vagy te, hozzánk képest!

Albin a hálósobában találja anyját. Csomagol. A két
huzatos bőrrönd széken, szerte-szét ruhák, ágy, asztal fe-
hérmeművel tele. Hozzálát ő is, hogy segítsen.

— Köszönöm, — mondja az anyja — sietni kell és
így gyorsabb. Először az ingeket. Aztán a többit. Ami az
asztalon van.

Szó nélkül dolgoznak darabig. Albinnak eszébe jut a
készülődés, mikor háború előtt nyaralni mentek, ők hár-
man fiúk és az öregek. Más volt az! Akkor a saját uraik
voltak, most azonban, legalább egy időre a nagynénje ké-
nyére lesznek utalva. És Lenucéval is mi lesz?! Mili-
tánt azt mondta, hogy visszaküldi az anyjához, mert
ezután ő sem lesz abban a helyzetben. Mintha a Lenucéék
kis nyugdíja fogható volna az ő dús jövedelmeihez. Utálja

Mili-tántot. Nem tudná, hogy a húga azért jár hivatalba, hogy kenyeret szerezzen?

— Mért volt itt Krisán — kérdi az anyja. — Csak nem megy?

— De igen.

— Sejtettem.

— Rosszul sejtetted, mert nem ő a hibás, hanem a felesége. Apa megértette.

— Apa mindenkit megért, csak saját magával szemben kegyetlen. Azt a csomót mért tetted félre?

— Mert az övé.

Újra megnézi a gallérokat.

— Ez mind negyvenes.

— Add ide!

Albin a jelzést mutatja.

— Összezavartad őket.

— Nem.

És beteszi a köteget a bőröndbe.

— Neki is csomagoltam, mert ő is jön.

— Velünk?

— Velünk. Egyszer ő is szót kell, hogy fogadjon nekem és én nem nyugszom bele, hogy itt maradjon a város szemetével és csöcselékével, mikor mindenki elmegy.

Meglepődik. Hihetetlenül bámul. Anyja csomagol tovább. Nem szállt szembe soha, mindig az történt, amit az apja akart. És most... éppen most próbálkozik vele?! Az apjával?!... Az biztos, hogy jobb volna, ha az apja velük menne. Máris furcsán érzi magát, ha rágondol, hát még, ha tényleg elszakad tőle. És ez a helyzetükön sem ronthat. Elvégre a hódítók sem bánthatják a vagyonukat: a ház, a szőlő, a birtok megmarad. Hogy nem kap majd közhivatalt? Apja sohasem vágyott erre, azért lett ügyvéd, mert ez a pálya szabad és független. Torlódnak benne a gondolatok. Valahol ajtó nyikorog. Felriad.

— Ki jár a kertben?

És szalad. Az ebédlőben feldönt egy széket. A tornác két ugrás. A lépcső egy. A kert-ajtóhoz! Hátról ez dőf bele.

— Hova szalad?

Megfordul vakon. Az udvaron a rendőrtiszt áll. A nagy rohanásban nem vette észre.

— Az édesapjával beszélhetek?

Hallja a hangot, de a kérdést nem. Nem bír el többet. Kirohan, mint egy részeg.

— Mit keres?

— Kérem?!

— — —

— Ön ennyire ideges?

— — —

— Az édesapjával szeretnék beszélni.

A szavak agyába kapaszkodnak, mint vágató lóba legyek. Összeszedi magát. Ez a spicli az apjával akar beszélni. Ezért riadt meg? Az irodára mutat.

— Köszönöm.

Felmegy a lépcsőn. Megáll. Kopog. Cipőjén peng a sarkantyú, ahogy udvariasan kihúzza magát és bemegy. Ezek a mozdulatok Albint megnyugtatták. Ha tudna valamit, nem mozogna így. De akkor mit keresett a kertben? Siet. Áll a kis ház előtt. Felvillan benne, hogy a házkutatáskor a fogalmazó valami ürüggyel visszatért ide. Ez csak most jut az eszébe. Most, hogy ez a kopó újra itt szaglász. Bemegy! Megnézi a padlót mégegyszer! Mióta felmosták, már sokszor nézte... Vizsgálja minden oldalról. Nyitott és összevont szemmel. Letérdel. Megszagolja a helyet. Megnyugszik, feláll és kimegy.

A kert-fenéken kezdődik a hegy. A levegőben a postatiszt galambjai bukáznak. Nyugtalanság szövik fel benne újra. Látnia kell!... Vágtat fák alatt. A fű tele van lankadt verőfénnel és gyümölcse. Tapossa őket. Megtorpan. Örület! A jeleket félredobták. A gyepe fel van tépve... Szédül. Kering a kert, a hegy, a nap az égen. Öklébe harap. Elvesztek? Ilyen nyomorultan? Az utolsó percben?... A süppedékből nyom vigyorog rá. Sarkantyú-hegy!... Lobogó folyam rántja magával. Nem érezte még ezt. Vagy ők, vagy ez az ember!...

Áll az ajtóban. Figyel. Benn beszélnek. A fogalmazó körvonalai korbácsolják zárt szemhéját. Itt állt. Ezen a helyen vágta össze a sarkát, hajolt meg és kopogott az

ajtón, mielőtt bement. Végigcsinálja. Lehetséges, hogy valaki így vigye őket az akasztófára? ... Begombolja kabátját. Észre se veszik, hogy benyit. Apja ujján az óra kelepel.

— Háborús szükség — mondja és legyint.

— Az. Abból a sok tojásból azonban, amit a parasztok behoztak ide, párat megjelöltem. Számszerint négyet. Itt! Az ön kertjében.

— ?

— Mikor a házkutatást tartottam.

— Érdekes.

— Tegnapelőtt este aztán, a határon utánna-lőttek egy embernek. Akire már rég vadásztak. Arra a csonka-kezűre, aki itt szolgált.

— Megfogták?

— Nem. Erősen vérzett, de a kutyák elvesztették a szimatot, mert felhőszakadás volt.

— Röviden, kérem, mert az utolsó vonatot már jelezték.

— Az az ember elejtett egy kosár tojást és benne megtalálták azt a négyet, amit megjelöltem.

— Egyebet találtak?

— Nem.

— Akkor mit akar?

— Szabad a türelmét kérnem? A jelentés csak az este futott be, közvetlenül a hadüzenet előtt. Felfordult minden, már nem foglalkozhattam vele.

— Jól tette. Bizonyíték úgy sincs a kezében.

— Van. Mert ez az ember csak ide jöhetett, úgy ahogy volt, sebesülten.

— — —

— Meghalt.

— — —

— Itt van elásva a kertben.

Albin a kabátjába nyul. Ugrásra kész. Apja feláll. Zsebre vágja az órát. Karját összefonja a mellén.

— Honnan tudja ezt?

— Meggyőződtem.

Közéjük esik a csend. Feszülten vár. Lesi az apját,

hogy mikor veti rá magát a rendőrtisztre. De ő áll és néz és mormog.

— Nem értem.

A fogalmazó bajuszát rágja.

— Egy kérésem van.

— Kér?

— Igen.

— Tessék!

— Édesanyám állapota válságosra fordult az éjjel. Megtörték az izgalmak. Nem vihetem el, csak egy öreg cseléd marad vele.

Azt kívánja, hogy a gondjaimba vegyem?

— Ha meghal, kérem földeltesse el.

Pénz után nyul. Feláll.

— Ezért nem tartóztat le?

— Pardon! Sajnálom, hogy rólam ilyet feltételez. A letartóztatással alaposan meghurcolnám ugyan, de mivel nincs egyéb tárgyi bizonyítékom, amilyen kiváló jogász, e miatt a halott-rejtegetés miatt önnek a hajaszála sem görbülne. Vagy legalább nem kapná meg azt a büntetést, mely a mi állam-biztonságunk szempontjából kívánatos volna és amit ön, meggyőződése szerint megérdemel. Az események túlnőttek ezen. Ha még nem tudná, Németország hadat üzent és önöket rövidesen utóléri a végzet. Mert nemesak velünk fognak harcolni, de szemben találják magukat a német-birodalommal és a német hadsereggel!

— — —
— Ha ezek után lesz szíves...

— Így igen! A költséggel várjon, mert az édesanyja még él. Tudja ön, hogy ki marad itt?

A fogalmazó szembe néz. Hangja más. Meleg emberi érzésekből van szöve.

— Egyedül marad!

Albin visszatér a kaputól. Konyhába löki a kést. Ha apja elveszti fejét, gyilkos. Térde most táncol! Szívében ő magaslik fel. Az apja! Aki nem riad meg semmitől. Aki szembe néz mindennel. Kiszól az irodából.

— Szaladj a nagynénédhez. Indulni kell!

Uteákon vágat. A város üres. A házak zárva. Pislognak, mint üszők bika előtt: nem tudják, velük mi lesz. Kapu-hajlásban szolgák. Kettő-három. Beszélnek. Gondbarázdált arc, fejük fehér, görnyedt válluk várja a keresztet. Csontjaikból kisajtották a velőt, a gazdák elmentek, de a vagyont inaszakadtan is őrzik számukra tovább: a cselédek!

A tér hídján fekete had. Vár és ólálkodik. Nyujtják a nyakukat, türelmetlenek, nem tudják még, hogy merre vessék magukat. Veszekednek. Osztják a várost. A sintérek! Albin sokat magyaráz nekik. Végül fog kettőt a Mili-tánt táskáinak. Nem érti a nyelvüket, szemükből azonban látja, mennyire elítélik a rendőröket, akik még most is olyan marhák, hogy a helyükön állnak és vállukon fegyverrel mindenre ügyelnek. A két cigánnyal felszalad a lépcsőn. Mili-tánt rárivall.

— Kik ezek?

— Hordárok.

— Hát a kocsi?

— Ko-csi?

— Csak nem megyek az állomásra gyalog?!

— Mi indulunk.

— Tessék! Az ember így bízhat. Róza!

Jön. Megérti a dolgot. A két cigány már a berendezést becsüli. Albin kezét szorít Lenucával. Nagynénje vitatkozik.

— Róza, hozzon kocsit.

— Jó, hogy van ember. Már azt hittem, hogy a nyakamba szakad minden.

— Pukkadjon meg.

— Jókor kezdi.

— Mibe kerül ez a két ember?

Róza tárgyalni kezd a cigányokkal. Alkuszik, de nincs kivel. Hallatlan összegek repkednek. Mili-tánt át-döfi Rózát a szemével.

— Ezt úgyis a béréből fogom le és most menjen maga, mert én nem megyek.

Albin a folyosón áll Lenucával.

— Gyere tüstént velem.

— ?

— Azt mondta, nem jön.

— Mindíg így tesz. Nem láttad, hogy már fel van öltözve?

Albin felhúzza mind a két vállát.

— Ki bírja ki ezt?

— Ti négy napig se. Megírtam Zinyinek, hogy hozzánk jösztek.

— Kezet szorít.

— Nem engedlek magamtól messzire.

Albin elrohan. Lenyeli, hogy most már az apja is velük mehet és ez a fordulat felboríthat minden eddigi tervet. Újra az apjára gondol és nincs kétsége, hogy magukban mennek. És akkor rá nem sok jó vár. Ha Mili-tátnál nem bírják ki, szemébe kell nézzen majd a Lenuca anyjának és ez kibírhatalannak tűnik fel előtte. És Lenuca is, hogy áll az anyja elé, ha úgy van, ahogy mondja, mikor valamit már eddig is észrevett. Nem érti Lenucát. Mind jobban kapaszkodik belé, az előbb is azt mondta, hogy nem engedi magától messze. És milyen görcsösen szorított kezet?! Téved? Vagy ferdít azért, hogy fogja?... Hőköl, mint csikó a gátra. Horkant és prüszköl. Fejét szölöki fel.

— Egészségére!

Szinte az őrszemre lépett. Alex apja megrántja vállán a szíjat.

— Mi bántja, Bilibaca úr?

— Minden a világon. Még nem megy?

— Majd, ha parancs lesz.

Szeme közé néz az öregnek.

— Nem fél, hogy elfogják? Maga román!

Rezzen a lófarkas rendőr-kalap.

— Az vagyok, de nem félek. Kötelességet nem teljesít az ember félelemmel. Vagy azt hiszi, hogy a csendőrök úgy megvetik a lábukat, ha félnek?

— ?

— Amíg segítség érkezik, tartják a szorost. És akkor: visszakozz!

— Együgyű, — gondolja — nem érdemes szót sza-

porítani vele. A sarkon túl eszébe jut, hogy itt lakik Cadere. Megrázza a kilincset. Felszökik az ablakhoz. Döngeti ököllel. Egy hang hordóból felel.

— Kit keres?

Körülnéz. Sehol senki.

— Az ügyvéd úr beteg.

Pinceablakhoz megy és leguggol.

— Ki beteg?

— Az ügyvéd úr. Nem tanácsos zavarni, mert pisztoly van nála. Azt mondta, ne áruljam el senkinek.

— És a felesége?

— Elment az éjjel.

Albin megnyugszik. Apja tényleg megfontolt, nem ült fel a korcsmáros föllentésének. Cadere! Ennek a kövér borznak esze van. Amíg a vihar átsap felettük, beéri saját zsírijával: gubbaszt a vackában, mert egyelőre mást úgysem tehet.

Szekér. Pihen az útban. Ez az út itt a falvakba vezet. Egész éjszaka vágatott rajta a jaj: kocsi, ló, barom, százezer megrugdalt és pozdorjává tört emberi élet. Ami mozdul, elvitte kínját az éjjel. Az utolsó szekér ez! Csend van az úton. Lovacska néz mereven előre. Járdán gyerek. Alszik. Apja a felhércen ül, arcához szorít egy kezét. Valami csorog a kerékre.

— Jaj!

— Mi az?

— Elfolyt a magzatvizem...

Albint hiába kínálja az anyja, nem eszik. Jóllakott! Nines más kívánsága, csak az, hogy menjenek. Gyorsan, minél előbb, mert feje körül a levegő már cseppfolyós lett. Anyja megsímogatja könnyörgő arcát.

— Még nem beszéltem vele. Kikísér és majd ott!

— Az állomáson?

— Az utolsó percben. Mikor látni fogja, hogy mindenki elment. Hogy magárahagyták.

A nap lejt. Az árny hosszú és szürke. Hallgatnak. Maguk elé néznek. Távol malom zúg. Kelepel, forr, pereg, mint mikor jég ver valahol messze fedelet. Albin nem tudja mi ez. Künn ajtót csuknak. Apja jön.

— Itt van a bizonyítványod és a keresztleveled.

Zsebregyűri az iratot. Bezárnak mindent. Kimennek az állomáshoz.

A perronon mindenki nagyon izgatott. A városból úgy repültek ki az emberek, mint ócska ruhából a moly és a hivatalnoki kar a végére maradt, mert ő tájékozott volt a hírekkel szemben. Ők tudják, mikor kell menni. Eddig nyugodtan viselkedtek, de most hevesen vitatkoznak és beszélnek. Valaki azzal állt elő, hogy a támadás máshol több szerencsével járt, a román hadsereg a határvonalat számos ponton áttörte és a csapatok ellenállás nélkül nyomulnak előre. Ez a hír darabig csak lappangott, most azonban beleharap az agyondögönyözőtt agyvelőkbe. Tegnap óta beletörődtek abba, hogy a háború megkorbácsolta és eltaposta őket, mert azt hitték, elorozhatják előle legalább a puszta életüket. És most még azt se! A vasút több száz kilométeren párhuzamos a határral. Ha valahol elvágják, zsákutcába jutnak. Mellékvonal nincs. Egérút se! Kirobban hirtelen!

— Be vagyunk kerítve!

Leugranak a kocsikból. Megrohanják a személyzetet. A többi vagonajtóban töri a kezét.

— Indulni, indulni! Amíg lehet!

A zavar nőttön-nő. Terjed, mint a tűz a perjén. Mire észreveszik, nincs aki gátat vessen. Az állomásfőnök ordít. Senki se hisz neki.

— A vonal veszélyben!

— Hol a fülkém — visítja Mili-tánt és két süket dögével az állomásfőnökre csap. Albin agyongyötört. Röhög mégis. Elveszi Lenucától a táskát.

— Mért hozod te?

Lenuca elsírja magát. Kisül, hogy a cigányok a kavicsbányánál megszöktek a bőröndjével és minden ruhája odaveszett. Róza utánok ment. Zokog.

— Ó, Marie-tánt!

— Ne sírj, kis lányom, majd én visszapótolok mindent.

És odavágja az urának:

— Már most fosztogatnak!

Albin a hangból nem sok jót sejt, mindenestre nem óhajt tanuja lenni az anyja által beígért beszélgetésnek. Nagynénje az állomásfőnökkel tér vissza. Letört. Orra lóg. A két cirmost nyaktól fogja. Ugy látszik, beadta derekát, de hogy nem ingyen az biztos. A főnökből kifacsarta az utolsó csepp veritéket, olyan mint egy citrom, amit szemétre löktek. Nem csoda: mindenki részére apostoli munkát végzett. Marha-kocsira mutat.

— Van benne díván, takaró, párna. A családom átadja.

Az irodából nyargal a gyakornok. Kapkod. Pattanásos arcát gazdája fülére nyomja. Szót váltanak. A főnök elsápad.

— Indulás!

Az állomáson minden fortyog és sistereg. Megrohanják a vagonokat. A mozdony torkából rekedten bődül a jel. Albin felsegíti nagynénjét és a hugát. Utánok dobja a két macskát és a csomagokat. A sínek közt futkosnak.

— Marie, gyertek!

Megfordul. Szülei egymás kezét tartják. Néznek egymásra. Hallgatnak. Nem tudják, hogy körülöttük mi van. Kiáltani akar, de levegő tolul a szájába és a hangot a torkára forasztja. Valami süvít. A vagonnak dől, belekapaszkodik, de rándul az is. Az ütközők végigesattannak. Körülnéz. Mi dördült? Halálos csend van. A vonat farkánál fekete füst. A raktár lángokban áll. A levegőben ezer doromb, mind más hang, a szilánkok kopogva széthullnak.

— Repülő!

— Bombáz!

A vonat felszisszen. Megvonaglik, mint kígyó, há rátaposnak. Fütty hasítja a levegőt. A kapesokat meg-rántják. Mindenki kapaszkodik. A főnök felugrik és lekiált.

— Ügyvéd úr, nem jönnek?

Lenuea kezét nyújtja a kocsiból.

— Biba! Marie-tánt!

Albin tűn áll az anyja mellett. Anyja nem mozdul. Int a vonatnak és kiált, hogy a szomszédkocsik is hallják.

— Az uram értem marad és én maradok, mert a kórházban vannak még, akik haldokolnak. Nem hagyom őket magukra.

A vonat megy. Gördül és kattog. Dübörögnek tompán a kerekek. Lenuca szíve rajta a sínen... Mi az? Lenuca kihajol, valakit visszataszít, ugrik. Talpra áll nyomban és Albinhoz rohan. Együtt vannak!...

A vonat a váltóknál robog. Felette nagy, színes héja. Ragadozó szem céloz: most kettétépem a vonatot!...

A bomba dörren. Magasba vágja a szénhegyet. Füst. Sziporka minden. A kráter szítál. Hinti a vonatot égő szénnel...

A vonal csak éjjélig szabad.

A mozdony vágat. Hörög és zihál. Rántja magával a kigyulladt kocsikat.

Hurcolja az ország belsejébe a tüzet!

IV.

Felmegy a létrán. Az eresz alá pislant. Nem tévedt: itt van a csatornában. Kezébe veszi a madarat. Téglavörös, nagy, golyvás. Mióta a postatiszt elmenekült, a falka szerte-szét kóvályog a városban. Éhes. Sajnálja a galambot és a kopasz kis embert, akiről tudja, hogy ez az állomány volt minden öröme és vagyona. Ha béke lesz, megtéríti az árát. Ahányat lepuffant, mert a galambokra szükség van. Több mint egy hete nem ettek húst.

A kertre pillant. Őszi zamat, a fák koronái ritkák, már aranylanak. Hajnali lucokban úsznak levelek. A gyümölcs érőben. Csend van. Nyugtalanul bámul a páras levegőbe.

Mi történt? A szoros hat napig forrt, mint egy katlan, tegnap óta pedig az ágyúk is idevágták taszító dörrejüket. Hajnalig minden zúgott és morajlott. És most ez a nagy csend!... Tág szemmel figyel a határ felé. Négy nappal ezelőtt az a hír jött, hogy a román hadsereg tizennyolc helyen tört be és nyomul ellenállhatatlan előre. Ha ez igaz, akkor mit akarnak itt? Hősködni

az egérfogóban? Amíg a századból egy ép ember van?... Vagy övéik szüntették volna be a hadműveletet? Megtört a lendület? Itt? Éppen itt? Ezen a helyen?... Az lehetetlen!...

Töpreng a magasban. Várja, hogy a hegyek újra felvonítsanak. Szünet volt már. Igaz, hogy ilyen hosszú még egy se. Valami egyéb kell, hogy itt legyen. Más nem igen látszik lehetségesnek, mint az, hogy a csendőrök kimerültek. Nem bírták tovább, elvégre ők is csak emberek. Már az is elég furcsa volt, hogy sebesültet nem adtak vissza, mikor a vadászok közül sebesült dögivel érkezett. Igen. Csak ez lehet. Kimerültek és idejében, mert a zászlóalj vadásszal, aki segítségül jött, éppen hat nap és hat éjjel tartották a szorost az előírányzott huszonnégy óra helyett.

Leszáll a létráról és a konyhába megy. Füle zúg. Csendtől süket. Elfeledte már, hogy a galambot az étrend felfrissítésére lőtte és meglepetést akar szerezni vele. Lenuca rostélyon pirít egy darab kenyeret.

— Mit hozol?

A galamb feje lefittyent, csőrén vércsepp.

— Miért ölted meg?

— — —

— Biba! Az ember vesz húst a székéből, mert az ki van mérve. Az más. De nem eszik olyanból, amit elevenen látott. Ezt te nem érted? Csinálj vele amit akarsz, mert én nem nyúlok hozzá.

A konyhát perzsszag önti el. A kenyér füstöl a tűzön. Lenuca felkapja. Kaparja késsel az égett részeket.

— Add oda annak a macskának, amelyik folyton itt leskelődik. Az este is itt láttam, szemben a kéményen.

Az ebédlőasztalon csészék és tea. Lekvár, amit Lenuca barackból készített. Virág. Helyén minden. Reggeliznek.

— Marie-tánt, mit főztek?

Mióta Lenuca itt van, a ház más. Minden a kezében és a háztartás megy, mint karikaesapás. Pedig nem könnyű. Ezt Albin szülei is tudják. A városból az élet kihalt, nem jutnak semmihez és ami kifogy, azt nem pótolhatják. Lenuca azonban nem esik kétségbe. Azt állítja,

hogy minden van bőven és a kertből, meg az élestárból karácsonyig is kihúzzák... A két nő megállapodik az ebédben.

A kapun dörömbölnek. A ház előtt szekér, előtte a két hintaló hosszú sörénnyel. A gazda mindenkinek köszön. A kosarat leteszi a lépcsőre.

— Mi van?

— Sebesülteket hoztam — mondja és a kosárhoz nyúl.

— Mi hír van?

— Ha tovább is így megy, az egész hiába!

És elmondja, hogy mi történt a szorosban. A vadászokat ők hurcolták vissza, mikor nem lőttek és ha a sebesült csendőröket is kihozhatták volna, már rég vége volna itt mindennek. De a csendőrök nem engedték őket magukhoz közel.

— Kérem, egy a nyelvünkön szitkozódott. Román volt és nagyon vesződött. Vissza akartuk hozni. Hát volt kit? Azt mondta, engedelemmel, menjünk az anyánk kínjába, mert közénk lő. Isten őrizz, hogy odaát mi van.

— Nem tudja, mi történt az éjjel?

— Nem. Azt hiszem, fegyverszünetet kötöttek, mert úgy sem bírnak velök. Legalább mindenki ezt mondja.

— — —

— Hoztam egymást, tudom, most ráfér az ügyvéd úrékra.

Úrítani kezdi a kosarat. Rakja sorban a tornácra. Szalonna, vaj, túró, tejjel, tojás. Csirkék, párjával összekötve. Kines! Csóválják fejüket. Az ügyvéd nézi a halmot.

— Mit kíván ezért? Az egészért.

— Semmit. Az ügyvéd úr ezt már rég megfizette és azt is, amit még ezután hozok. Ha nem segít a fiskus ellen a tudományával, ma csóré vagyok, mint nyaka a csirkének. Adjon az Isten szerencsét és egészséget.

Kezetráz. A gazdát kikísérik. Az ügyvéd megállítja a kapuban. Megfogja mellén az ünneplőruhát.

— Mért vette fel?

— Szennyves, kérem, mert már egy hete viselem.

— ?

— Várjuk őket becsülettel, de úgy látszik lepiszkul néhány rend, amíg ideérnek.

— Ne féljen! Azt hittem, meg akarják különböztetni magukat vele. A maradéktól! Azoktól, akik rajtunk kívül itt élnek és nem menekültek el. Vigyázzanak! Nekünk sok fáj, de magok kell tudják azt, hogy nem ők a hibásak. Ha a csapatok bántják őket, vagy rongálják a vagyonukat, emeljenek szót, álljanak ellen, tartsák értök a mellöket. Mert ők velünk élnek és velünk halnak!

Albin az apjára néz. Zárt ablak, amit hirtelen kinyitottak. Eddig még sohasem beszéltek erről. A változásról, ami itt lesz, ha egyszer ők veszik kezökbe a hatalmat. Nem. A jövőt nem bírta elképzelni. Koraérett agya csak azt szívta fel, amit kiálltak érte, de a jövő körvonalai fejében elmosódtak, mint táblán az ábrák szivacs alatt. És most... belepillant! Meleg áram fut szívébe. Csordultig telik: nagyon szereti az apját.

A gazda elment. Nem hallotta mit válaszolt az apjának, de füle felmarkolta mégis az utolsó szavakat.

— Mondtuk, hogy maradjanak, de ők nem hallgattak ránk. Hirtelen jött és nagyon megzavarodtak.

Szülei felöltött vesznek. A kórház teljesen anyja vállára szakadt. Jucival viszi, ahogy tudja. Az ápolás még menne. Segítségül pár öregasszonyt állítottak be, de az ellátás nagy gondot okoz, mert a legszükségesebb élelmiszer, a tej, kiapadt. Az állami tehenészetet elhajtották, a parasztok pedig nem mernek a városba jönni, mióta közülük néhányat főbelóttak. Rabolni akartak. Így a súlyos sebesülteket konzervben tengetik. Számuk fogy. Ötöt a franciskánus már eltemetett, bár nem volt mind az ő juha. A többi felekezet pásztora elmenekült. Neki nincs vagyona, Isten ígését pedig nem félti, mert azt földi hatalom tőle el nem rabolja.

— Gyermekek, vigyázzatok! Ha valami előadódna, menjetek le a pincébe. Amíg apa jön, zárjátok magatokra.

Az utcára lépnek. Az ügyvéd nem engedi egyedül feleségét. Szívük nehéz. A nagy feszültségben egyik sem gondol arra, hogy Albinékat egymástól féltse.

A két „gyermek“ magára marad.

— Jössz?

— Hova?

— — —

— Ugyan, Biba! Tudod, hogy az éjjel mi történt velem?

Szeme repdes. Albin meghátrál. Mióta náluk van, nem beszélt arról, ő pedig óvakodott attól, hogy a dolgot bolygassa. Most csak nem kezdi?! Nyugtalanul néz a hugára.

— Mikor visszamentem tőled, nem mertem bemenni a szobámba.

— Miért?

— Nekem egyszerre úgy jött, hogy az édesanyád ott ül benn a sötétben az ágyam mellett és vár, hogy megkérdezze, hol voltam. Mit kerestem nálad... éjszaka... olyan sokáig...

— ?

— Borzasztó volt. Hallottam a küszöbről, amint benn lélegzik.

— És...

— És a végén megszólítottam, nem volt mit tegyek. Albinban elhül a vér.

— Ne ijedj meg, tévedtem. Nem volt benn senki. De eszembe jutott, hogy lehet, máskor, valamelyik bármikor felkelhet és keres engem, vagy téged. És akkor...

— — —

Levegőt vesz és törlik és zuhan ajkáról a szó, mint partról a szikla, aminek tövét mossa az ár.

— Biba, nekem akkor végem!

— — —

— Én akkor elhagyom a házatokat...

— — —

— Örökre!...

A nap felszakította a ködöt. Albin feje is tiszta. Mindent maga alá gyűrt benne a jó érzés és a becsülés a

nő iránt, aki neki mindenét odaadta. Dolgoznak együtt, mint két jó pajtás. Elraktározzák a holmit és hálásan gondolnak a gazdára. Kivált Lenuca. Liszt és cukor volt, de a vaj és a tojás hiányzott, hogy belőlük tésztát csináljon. Ezután majd nem isszák üresen a teát s az örökös lekvárral sem kell többé előálljon, mert azt már szívükből megúnták. Csak a csirkéken töpreng Lenuca.

— Mit csináljunk velök? Így csak nem maradhatnak, összekötve.

Abban állapodnak meg, hogy a csirkéket szabadon eresztik az udvaron és vízbeáztatott kenyérhéjjal táplálják őket. Úgy sines aki közülök öljön, Róza pedig nem jön le. Csak egyszer volt itt. Valahogy visszaverekedte a táskát és egy mezőn talált bolgárkertésszel alaposan helybenhagyta a sintéreket. Azóta úgy őrzi Mili-tánt házáat, hogy egy sárkány se őrizné különben.

A csirkék szétmennek. Lenuca örvend. Most legalább a ház körül is van egy kis élet. Már eddig is törte a fejét, de nem tudott rájönni, hogy mi hiányzik innen. Íme! Szeretni fogja a kis majorságot és majd gondot visel rá. Burgonyáért küldi Albint. Kést ad és kosarat.

— Az aprókat is, mert levesbe jók lesznek.

— Ma nem lesz burgonyaleves.

— Mindegy. Majd rájuk kerül a sor, mindennek megvan a maga helye és ideje, nem szabad semmi elveszen.

A kertbe megy. Píszmog a töveken. Rájön, hogy a kés nem alkalmas erre. Kapát kerít a kerti házból. Neki fog. A fészek lába elé tárja titkát. Kosárba gyűjti a gumókat. Egyet tisztogat. Kisebb diónál, a göröngyben nem fejlődhetett. Mit akar ezzel Lenuca? Ha nem figyelmezteti, ezt ő biztosan itt hagyja. Dolgozik tovább. Az elmúlt napokra gondol. Lenuca jó, ügyes és takarékos. Ezt mindig tudta, de most arról is meggyőződött, hogy künn a birtokon tiszta öröm lesz vele az élet. Kezébe veszi a szőlőt, az erdőt, a földeket. Lenuca a háztartást... Valahol lövések törik a csendet... Csak egyszer béke lenne, mert most semmivel sem állhat elő a szüleinek... A kosár megtelt.

Lenuca a tornácon áll. Céloz a kis puskával, amit Albin odavetett.

— Biba, így kell?

— Így, pompás. Tanított valaki?

— Senki. Magamtól jöttem rá. Az inasokat három évig pofozzák, amíg banni tudnak a szerszámmal és az iskolában engem is két évig kínoztak az r betűvel. De ez valósággal a kezébe adja magát az embernek.

Arról beszélnek, hogy a szorosban hány ember pusztulhatott el.

— Biba, te rá tudnád fogni valakire a fegyvert?

— Nem.

— Borzasztó!

— Az. Szerencsére vége, hogy én még ilyen helyzetbe kerüljek. Ettől lemaradtam.

— Az igaz. Az utolsó percben.

Hang hull át a tetőn. Az utcán járnak. Albin az irodába siet. Kinéz az ablakon és visszadöbben. Rajvonal. Vánszorog. A rendületlen csendőrlépést összezilálta a hat nap és a hat éjjel. Sebesült mind. Véres és csontfehér. Kísértetek rajvonala ez!...

— Sz... sz... sz...

Golyó sziszeg a kémények felett.

— Osztag állj!

Kar röppen levegőbe.

— Jelen.

Szemek tűzében áll a csendőr. Tus csattan és marok. Az osztag tiszteleg. És megy. A város szélén ropog a fegyver.

— Sz... sz... sz-sz... sz!

A csendőr magában. Sánceba fekszik. Ránt a kenyérszakon és kirázza belőle, ami még van. Maga elé rakja sorba a tárákat. A mező felől seprí a tűz az utcát.

Lenuca fut be.

— Mi az?

Egymásba kapaszkodnak. Két szempár bámul az utcára. A járdán acél sziszeg. A csendőr arcához emeli a fegyvert. Céloz. Lobban a cső és megrázkódik az ablak. Újra céloz és lő és tölt és tüzel. Dübörög minden. Telik

a perc. Az utca üvölt, mint kohó fehér izzás előtt. A házak reszketnek. A csövek lázasan keresik a fészket... Mi az? Vak? Hát nem látja, nem veszi észre, hogy mellette precskel a kő? Hogy füst borítja és szikra? Hogy körülötte már felgyúlt minden?... Albin az ablakra vág. A táblák kiesnek.

— Fel onnan, örült! Meneküljön!

Körül habzik a föld, de a sánc azért dörög. Tart fél percet. Golyók szántják a hátát. Egy tompán homokzsákba csap...

A fegyverek lövésre készen. A katonák szeme vérben forog. Arcuk fekete a füsttől és gyűlölettel.

— Él?

— Él.

Szurony döf teljes erővel a csendőrbé. Penge csikrog élesen: a szurony követ is sebzett. A katona rántja vissza a fegyvert. Ordít. A halott együtt ráng a fegyverrel. Kidobja kezéből és megszalad. A többi körülnéz. Nincs veszély. Az övéik jönnek. A puskát más kapja kézbe. Húzza.

— Segítetek!

Hárman cibálják dühösen. De a csendőr ráng és ficáncol és nincs erő, ami a szuronyt belőle kitépje.

Tiszt jön.

— Itt volt az ütközet?

— Itt. Nézzen ide, hadnagy úr.

Mondják és a fegyvert megmutatják.

— Megbolondultatok?

Kezébe veszi a puskát. Próbálja ő is. Elsápad.

— Örület!

Izzadtan körülnéz.

— Fordítsátok meg!

A csendőr hátában horog. A szurony begörbült, megtérítette a kő.

— Hátvéd volt?

A katonák fejüket rázzák.

— Az országot védte.

— — — — —
Kúszik a homály. Árasztja a teret. A szobor már

hasig gázol benne. Az ezred pihen. Az oszlopok lábhoz tették a fegyvert. A tisztek hányavetik. Mindent fitymálnak. Még nem voltak tűzben.

Lenuca megborzong. Albinnak adja a csokrot.

— Fogd meg.

— Fázol?

— Nem.

És kis kabátját felgombolja nyakig.

— Nekünk nem lett volna szabad idejönni.

— Miért?

— Nézz szét.

A tér tele van toprongyos emberrel. Csókolódnak és hadonásznak. Albin apja még mindig a vidéki tanítóval tárgyal. Ez a nagyszájú hozta őket ide, azzal, hogy a tábornokot fogadni kell. Az ügyvéd nem bírta eltéríteni ettől a szándéktól. Nem értette meg, hogy ennek még nincs itt az ideje, hiszen a front alig lendült előre tíz kilométert. Előzőleg fellármázta a kültelkeket, hogy a tábornok szemlét tart és mire kijöttek, a salak már össze volt esődítve. Mert más a városban nem maradt. Hasonszőrű sehol: Cadereről is kisült a délben, hogy betegsége agyafúrt mese. A hadüzenet éjjelén elment a feleségével.

Lenuca újra karjára veszi a virágot.

— Biba, mért nem olyanok ezek, mint az az ember a reggel?

— Te a faluhoz méred ezt a csöcseléket?

— Vele szívesen fogtam kezét, de ezekkel nem fognék kesztyűvel se...

Megcsuklik.

— Máriám... Marie-tánt!

A kórházból szalad. Tiszt kíséri, de nyugtalan. Alig figyel a beszédére.

— Ce n'est pas cela, ce que je veux vous dire, mais c'est certain, que vous n'avez plus rien à craindre.

— Merci Monsieur, voilà mon mari.

És int a férjének. Az ügyvéd félbeszakítja a tárgyalást. A tanító elégedetlen. Orrán meglátszik. Az ügyvéd is bosszús.

— Tessék, Marie!

Az asszony Albinékra mutat.

— Jöjjön! Mért hozta ide őket?

— Őket vigye, de nekem maradni kell. Ezek a gazemberek szabad rablásra készülnek.

Kürt harsan. A tisztek rohannak. Szürke ló vágat a térre. Az ezredparancsnok kinyúlik nyergében. Kard repül és hang.

— Regiment!

A tér ropog. Vége, hogy Albinék mozduljanak.

— Helén, miért hoztál virágot?

— A tábornoknak adom.

— Szerencsétlen!

Elveszi hugától a csokrot. Körülnéz. Nincs hova lökje.

Új kürt. A tábornok jön vállpántjaival és segéd-tisztjével. A két ló kényes. Jelentést vesz, táncoltatja a lovat és megáll az ezreddel szemben. Markolássza a kantárszárt. Szónokol. A román hadsereg mindenütt megverte az ellenséget és maga előtt űzi. Ezzel nemcsak a maguk számára tépik le a győzelem babérát, de felszabadítják testvéreiket. Feladatukat akkor töltik be, ha az ellenséget végső fészkeibe űzik és ott teljesen megsemmisítik.

— Ebben a győzelmes harccal meghódított városban kiáltásokat háromszor velem: Hurrá! Hurrá! Hurrá!

Felhőkig esap. A tért rázza a hang. Albinék szédülnek. Az ügyvéd a ló előtt áll.

— Tábornok úr! A magam és társaim nevében szeretettel üdvözlöm önt és a hős román hadsereget. A testvér üdvözlése ez a testvérhez, akik bátor elhatározással végre rászánták magukat, hogy a mi évszázados, gyakran erőt meghaladó, de lankadatlan faji küzdelmünknek fegyverrel vessenek véget. Legyenek önök ezen a földön áldottak és a küzdelem, ami önökre vár, dicsőséges! Szívünkben nincs kétség! A győzelmes hadsereg eléri maga elé tűzött célját, mi pedig azt a nemzeti ideált, melyre örönk végső megfeszítésével törtünk és amelynek meg-

valósításáért, ha szükség lesz rá, akkor is küzdeni fogunk, mikor az utolsó fegyverek már eldőrdültek... Mint ennek a városnak polgára, kérem önt, tábornok úr, hogy e régi és nemes kultúrájú város idegen lakossága és hátrahagyott vagyona iránt jóindulattal viseltessék. A mindenható éltesse és vezérelje önöket!

Albin az egész beszéd alatt érezte, hogy anyja reszket. A tábornok vezérkari főnökére néz. Válaszolni akar. Hirtelen a tanító áll elő zászlóval. Egy ember nemzeti viseletben. A tanító meglöbegtatja a zászlót, amit hamarjában összetakoltak.

— Tábornok úr, én a népet hoztam ide!

Hátralép és a társára mutat, mint ripacs. Boeskor, pókhas, dülledt szemek. Ezzel a maszkkal mit akarnak? A kocsmáros szakálla fekete! Nadrágjához kap.

— Tábornok úr, mi szenvedtünk és nem ezek az urak. Ők mindig cimboráltak a mi elnyomóinkkal. Há-tunkból még csorog a vér, de ők, tessék, még most is védik a vagyonukat. Tábornok úr, ne hagyja kiszúrtni a szemünket! Ha ők vissza nem tartanak, mi már rég ki-irtottuk volna őket a föld színéről. De sohasem hagytak! Most ütött az óra! A városban megjelöltünk minden ro-mán házat, de a többinek nincs kegyelem. Nekünk bosszú kell! Mert most ámen és Isten segítsen!

A tábornok mosolyog.

— Köszönöm, hogy eljöttek ide, üdvözölni engem és a hadsereget. Legyenek meggyőződve a mi testvéri érzéseinkről. Semmivel sem bizonyíthatnám ezt be jobban, mint azzal, hogy az itt élő románság vagyonára való tekintettel nem rendelem el a harácsot, amit minden város megérdemel, ha falai között folytatja a harcot. Ezeken az utcákon pedig, amire nem számítottunk, kemény tusák voltak és vér folyt. Az ilyen makacs ellenség nem érdemel kíméletet és ezért a népnek ez a bosszúért kiáltó hangja előttem érthető és rokonszenves. Mint katona azonban csak a parancsnak engedelmeskedhetem. A magas hadügyminisztérium rendelete szerint minden ellenséges vagyon, legyen az köz-, vagy magán-

vagyon, a román állam tulajdonát képezi. A miniszteri biztosok már útban vannak, az ő feladatuk lesz, hogy a zsákmányt eltakarítsák innen. Nekünk nincs más kötelességünk, mint Isten nevében előre!

Megharsannak a kürtök.

— Marie! Mit akar?

— Monsieur le général! Engem az a huszonnyolc súlyosan sebesült katona küldött ide, aki a helybeli kórházban haldoklik. Egy hete nem részesültek orvosi segítségben. A kórház bőven el van látva felszereléssel, de orvos nincs. Az emberiség nevében kérem önöket, adjanak orvost, különben ezek a szerencsétlenek elvesztek. Betegágaikból ön felé nyújtják karjaikat, tábornok úr! Ezek itt az ők virágaik.

A tábornok segédjéhez hajlik.

— Mit mond?

A tiszt ruháján a vezérkar jelei. Halkan fordít. A tábornok vállat von.

— Nekünk sincs elég orvosunk.

Szót váltanak, de csak ez hallszik.

— A civilek a kórházat is átveszik.

A tiszt leugrik. Vezeti szántól a lovat. Köszön udvariasan és átveszi a csokrot.

— Madame, a tábornok úr köszöni a virágot. A sebesültek kérésének ez a szép tolmácsolása az ő szívét is meghatotta. Mindent megtesz, ami módjában áll, de magam is utána fogok nézni a dolognak.

Valamit kiált az ezredparancsnoknak. Újra felcseng:

— Regiment!

Az ezred mozdul. Oszlop oszlop után megy. A koresmáros mutatja az utat a kaszánya felé. Ott fognak tanyázni, amíg az ezred tartalékban lesz.

A téren szól a banda.

Albinék hazamennek.

Egyik sem szól egy szót sem.

V.

Kifizeti az összeget. Bosszankodik. Mindíg nehézkesen számolt, de most megállapítja, hogy négyszeres árat számítottak fel.

— Mért nem használja a mi pénzünket?

Ott hagyja a kereskedőt. Azon töpreng, ki ellenőrzi ezt az olajos képű hadat, mely ellepte a várost és úgy ugrál rajta, mint dögön a varjak. Az üzleteket feltörték és beültek, hogy az itt maradt árut kiárusítsák. Az államkassza javára! Megy a járdán. Arra is kíváncsi, mit szól majd Lenuca a fűszerhez, amiért annyi pénzt prédált. Egy bolt előtt karon fogják.

— Jöjjön be, finom szöveteim vannak.

Lerázza magáról a kufárt, de az utána kap.

— Ingyen adom!

— Van ruhám, hagyjon!

A városház előtt többen ácsorognak. Hirdetőoszlop-ról tagol egy száz.

— Ro-sa-or-ba...

Valaki csámcsog.

— Kivégzik.

Miről van szó? A hirdetményre pillant. Nem ért belőle semmit. A betűk összefolytak a papíron: az írás olvashatatlan. Az idegen kifejezések is zavarosak. Azt észrevette már, hogy a jövevények nyelvjárása elüt az övéktől, most azt is látja, hogy az irodalmi nyelvet nem bírja. Ha ugyan ezt a hirdetményt irodalmi nyelven írták. Anyja azért beszél velük franciául, mert sok francia szót használnak, de rosszul ejtik ki őket és ez a korcs beszéd a fülét zavarja.

Ott hagyja a szájtatókat, mert semmit sem tudnak és a gyűrött lapról ő sem tud leolvasni a ritkított betűknél többet. Rosa Orba... Ki lehet? Nem ismer ilyen nevet és azt sem tudja, hogy az illető mit vétett. Arról azonban szó sincs, hogy kivégezzék, mert ha a városban mióta az ostromállapotot kihírdették, folyton kivégzésről suttognak is, eddig még senkit ki nem végeztek.

Betér a kis utcába. Ha itt jár, megnézi egyúttal a rendőrtiszt anyját, mert az apja nem éri be azzal, hogy őrseget kért a ház elé: valamit mindennap tudni akar róla. Az őr a kapuban megállítja:

— Nem lehet!

Magyarázza, de ez a többenél makacsabb. Indulatosan rázza fejét és mozdulatot tesz a fegyverrel. Albin átmegy a tulsó oldalra. Csak megpillantja valamelyik ablakban az öreg eselédet és tőle majd hírt vesz. Figyeli az őrt. Peckesen jár és olykor rángatja a fegyvert. Köp. Percek telnek. Se függöny, se ablak nem rezzen. El akar menni. Váratlanul nyílik a kapu. Csontos váll, kopja-öklelő szem. A barát mögött szuronyos katona. Szégyen, de nincs mit csinálni. Ha Albin szülei közbe nem járnak és a vezérkari őrnagyban nincs annyi jóindulat, a térparancsnok már rég internálótáborba toloneoltatta volna. Észreveszi Albint.

— Be akart jönni?

— Igen.

— Én is szinte elkéstem. Szíveskedjék megmondani az édesapjának, hogy pár perccel ezelőtt meghalt és a temetés akkor lesz, amikor az ügyvéd úr jónak látja. Nem tudja, kérem, megkapta a leveletem?

— Nem tudom.

— Személyesen akartam menni, de ide kellett, hogy jöjjenek. Félórával ezelőtt írtam. Pár sort.

— Talán megkapta eddig.

— Legyen szíves, szóljon azonnal! A haditörvényszék valakit halálra ítelt az éjszaka.

— Kit?

— Nem tudom. Ennyit hallottam s rögtön írtam.

Albin hazarohan.

Kapuk alatt katonák. Náluk tisztálgodik a raj. A front megakadt és a várost megtömték tartalékkal. A zászlóaljából, mely a szomszédságban vert tanyát, a kerti házba ők is kaptak néhányat. Lenuca eléje szalad az udvarra.

— Biba, ezek borzasztót mondanak.

— Mit?

- Kivégzés lesz.
- Nincs levél a kórházból?
- De van. Juci hozta.
- ?

— Nem adtam oda, mert alszik.

Apja a kanapén. Ruhástól dőlt le, fekszik mély álomban. Nem húnyta be szemét az éjszaka. Az asztalon tövig égett gyertya, sok papír, kézirat. Min dolgozik? Mit írhat éjjel és nappal? Ilyen iramban?!

— Apa!

— ?

— Kelj fel, mert baj van.

Feláll. Megrázza magát és a szemét dörzsöli.

— Mi baj?

Elmondja. Az apja ránéz.

— Te láttad a hirdetményt?

— Láttam, de nem tudtam elolvasni. Valami Rosa

Orba.

— Micsoda?

— Azt hiszem, így hívják. Rosa Orba.

Az ügyvéd gyűrött homlokára csap.

— Hisz ez Orbán Róza!

— ?

— A nagynénéd Rózája, ha nem tévedek. Mi a fenét csinálhatott? Hozz holmit hamar!

Az ajtóban anyjába ütközik. Szaladt és az izgalomtól is liheg.

— Hamar, hamar!

— Tudja, hogy ki?

— Csak azt tudom, hogy egy emberi élet!

— Az igaz. Na! Ne féljen, Marie, kihúszom.

— Tudom. Maga sok embert kihúzott, de ezt az egyet... most, meg kell, hogy mentse, minden áron! Ha gyilkolt is! Mert ezzel minket fog megmenteni!

A feleségére néz. Ledobja a kalapot és a kabátot, amit már felvett. Vállat von egykedvűen.

— Kár volt, hogy ezt mondta, Marie.

— ?

— Most már egy lépést sem teszek.

— ?

— Mert így aljas volna és szennyes.

Az asztalhoz megy. Albin megfogja anyját. Inog, de kigyúlt szemmel néz férjére. Hangja lágy. Megadás-sal van tele.

— Igaza van. Légy szíves, Albin, menj ki egy percre.

Az udvar felett nagyvásárt csapnak a fecskék. Gyűlés-gyűlésre. Készülnek. A lépcsőn Lenuca Mitrut fag-gatja. Ács otthon, káplár itt és a raj feje.

— Ezért csíptük ki magunkat, kisasszony.

Lenuca sápadt. Mitrura mutat.

— Biba, őket rendelték ki a kivégzésre. Mi van?

Albin elmondja ami benn történt. Németül beszél-nek, hogy a többi ne értse.

— Biba, ezek a katonák az este arról beszéltek, hogy az előnyomulás miért állt meg. Azt mondták, kevés az ágyú és amíg nem hoznak újakat, addig nem jutnak előre. Édesanyád hallgatta egy darabig, aztán bejött és azt mondta, hogy visszaverik őket és a város visszaesik a régi tulajdonosok kezébe.

— Ugyan mit ért ehhez egy nő?!

— Egy nő nem ért semmit, de érez. Sokszor olyant, amiről ti nem is álmodtok. Bár tévedne!

Ajtó nyílik. Az ügyvéd fel van öltözve. Int a fiának.

— Gyere!

Sietnek. A sarkon megszólal.

— Szaladj fel oda, mert hátha nem Róza? A tér-parancsnokságnál keress, a gimnáziumban.

Az utcákon mindenki a kivégzésről beszél. Nem érti, mit mondanak, csak a kavargást látja. Az emberek meg-rökönyödtek, ami annál is inkább különös, mert az utóbbi időben az erőszakos halál látványához hozzászoktak és a fronton is ezren meg ezren hálnak meg naponta. Mi különbség van itt? Ott ész nélkül gyilkolnak és itt fognak megfontoltan, a megtorló igazság eszméje szerint. Ez mindegy. Vagy a törvényes halálbüntetés súlya minden-nél nagyobb és gyötrőbb? Nem tudja, de az emberek szeméből ezt látja... Róza jut eszébe. Mit csinált? Mindent elgondol, de nem tud feltételezni róla rosszat.

A megtestesült hűség volt, gyerekkora óta. Megnyugszik. Ha tényleg róla van szó, valami tévedés lesz és más-különb is itt az apja.

Felszalad. A lépcsőn szemét, a folyosóról eltűntek a képek. Az ajtók tárva. Padlón levelek. A lakás úgy fekszik előtte, mint egy kifosztott holttest.

— Róza! Róza!

Visszhang felel. Végigjárja a szobákat. Kongnak. Szeg sincs a falban. Csak a konyha közepén lóg egy körte, mint nagy, kövér pók, ami leereszkedett a zsinóron... Bámul. A csendbe szárazat kortyant egy torok. Az éléskamrában vén asszony fekszik hason. Nyalja a pádimentomot.

— Mit csinál?

Feltápáskodik. A nyúlós lé tele üvegszilánkkal.

— Mit csinál?

— Eddegélek.

— ?

— Azt hittem, ez a kis befőtt nem kell senkinek.

A vénség fogatlan szájából kiveszi, amire kíváncsi. Tegnap teherautók jöttek a bútoraért, de Róza írást követelt, az pedig nem volt. Erre kijelentette, hogy nem enged nyúlni tűhöz sem, mert az egész csak tolvajkodás és egy szó sem igaz abból, hogy a bútor az államnak kell. Aki háborúzni akar, annak legyen mindene, ne háborúzzék a más székeivel. Mikor hozzá akartak nyúlni, felkapta a vasalót és a fejéhez vágta az egyiknek.

— Annak sem kell többet a más retye-rutyája.

— Csak nem halt meg?

— Biz' azt úgy vitték el innen. Mikor a katonák jöttek.

Leszalad a lépcsőn. Hiszen itt nagy baj van. Mert ha a zsákmánynak minősített ingóság további sorsáról nem is tudnak, a hivatalnokok azon a címen szedték össze, hogy Bukarestben hivatalosan elárverezik és az állampénztárba befolyt összegből hadianyagot vásárolnak. Valami rendeletet is adott ki az ezredes erre vonatkozólag, mindjárt az első napokban és Róza ez ellen vétett.

A tanteremből kirepültek a padok. Asztalokat toltak össze. Körül többen ülnek: irodisták, tisztek, ordonáncok. Az ablak mellett két írógép kattog, gyártják a rendeleteket. Közelebb megy. Apja az ezredes előtt áll. Iratot tart a kezében.

— Ezredes úr, ha ez a másolat azonos az eredetivel, akkor az ítélethozatalt megelőzőleg olyan mulasztás történt, ami a végrehajtást nem engedi meg.

— Mi-cso-da?

— Ebben az ítéletben nyoma sincs a védelemnek.

— ?

— Védelem nélkül pedig sehol a világon nem ítélnék egy embert halálra. Tessék.

Az ezredes összehajtja a másolatot. Az asztalra dobja. Ráteszi öklét.

— E felett nem vitatkozom.

Kimennek. Az ezredes utánok jön a folyosóra.

— Ügyvéd úr! Ahogy ön a küszöbön az órájára pillantott, abból azt következtetem, hogy az útja innen újra a hadosztályparancsnokságra vezet.

— Az biztos.

— Nem akartam feszegetni ezt a dolgot ott benn. Annyi ember előtt. Most azonban itt az ideje, hogy megmondjam.

— Tessék.

— Mióta átvettem a városparancsnokságot, ön annyiszor kifogásolta és annyiszor sikerült a tábornok úr által keresztülhúzatnia az én intézkedéseimet, hogy bennem egy különös meggyőződés vert gyökeret. Magamban már többször feltettem a kérdést.

— ?

— Vajjon nem csak azért maradt ön itt, hogy ellenőrizze a mi hódításunkat?

A szikár öregre bámulnak. Mit akar? Hatáskörét félti, mely független a frontesapatoktól, bár a front az orruk előtt van? Nyílt ellentétbe akarja fullasztani azt a különbséget, ami közöttük kitört az első napokban?

Vagy személyes ellenszenv kirobbanása ez? Albin kérdések között hánykodik, de apja hangja biztos és hideg.

— Nem veszem rossz néven, ezredes úr, amit ön mond, mert feltevése nem rosszindulatból, hanem, hogy az ön kifejezésével éljek, a hódítók és meghódítottak viszonyának teljes félreismeréséből ered. Én csak annyiszor léptem közbe, ahányszor ön a hadijogra hivatkozott. Olyan esetekben, amikor erre szerény véleményem szerint sem ok, sem szükség nem volt. És ha most is közbevetem magam, azt elsősorban azért teszem, mert nem tudom elhinni, hogy önöket itt, Erdélyben ugyanolyan szempontok vezetik, mint például a németeket Flandriában. A helyzet más ott és más itt. Egyébként pedig, ha most a tábornok úrhoz megyek és amint remélem nem hiába, azt igazán nem veheti tőlem rossznéven. Mert a hadbírótság működése a hadosztályparancsnokság ellenőrzése alatt áll és ha a tábornok úr az ítélet végrehajtását felfüggeszti, vagy új eljárást rendel el, ezzel nem érinti az ön hatáskörét, hanem a hadbíróságét, mely közvetlenül alá van rendelve.

A kínos beszélgetésnek azzal szakadt vége, hogy a kivégzés felfüggesztése elválílik. Az ezredes visszavonul a tanterembe. Nyole évvel ezelőtt Albin itt tanulta az első latin szavakat és ez az ember most innen kormányozza őket rendeleteivel. Az utcán elmondja, amit a nagynénje lakásán tapasztalt. Apja nyugtalanítóan hallgat. A válasz gondolkozóba ejti. Róza hibás. Nem lett volna szabad, hogy erőszakhoz nyúljon. Viszont a hadbíróság sem járt el szabályszerűen, mert nem rendelt ki védőt és egy csomó enyhítő körülményt nem vett figyelembe. Ha ezeket tekintetbe veszik, Rózának hajszála sem görbülhet. Ezek azonban későbbi dolgok. Most az ítéletvégrehajtást kell megakadályozzák, különben Rózát délután hatkor főbelövik és az enyhítő körülmény annyit ér, mint eső után a köpönyeg. És erre gondolni sem mer.

Fenn repülő zümmög. A kapu előtt autó: orrán a vezérkar jelvénye. A sófför a volán mellett alszik. A kertbe mennek. A fák sárgák, vedlett koronáik között bujkál az ősz. Pókok szövik mindenütt alattomos törei-

ket. A házban sok tiszt ödöng. Előszobában várnak. Egy segédtsízt bejelenti őket a vezérkari őrnagynak. Kijön és köszön. Süteményt tart ujjai között. Nevet.

— Engedelmet kérek, de ma még nem ettem. Parancsoljanak.

A szoba asztalokkal van tele. Táblák, térképek. Egy kapitány rajzol és gombostűt tűzdel. Az ügyvéd elmondja, mért jöttek. Az őrnagy megütődik.

— Biztos ez?

— Biztos, mert a másolat a kezemben volt. Mellőzték a védelmet.

— Nem értem.

Kiszól az ajtón.

— Kérem az auditort és a délutáni kivégzésre vonatkozó iratokat.

Visszajön.

— Én csak hallomásból tudom a dolgot, mert a segédtsízt referálta, a tábornok úr pedig azért hagyta jóvá, hogy példát statuáljon. Sajnos, nincs itthon.

— ?

— Kiment a csapatokhoz. Parancsoljon!

Cigaretta kínál. Mozdulatai nyíltak és közvetlenek.

— Bocsanat, elfeledtem, hogy ön szivarozik. Az is van.

Felnyitja a dobozt.

— Tessék. Hogy ízlenek, önnek, ügyvéd úr, a mi szivarjaink?

— Köszönöm, keserűek.

— Nem a legelső, de majd hozatok jobbat, mihelyt valakit hazaküldhetek.

— Köszönöm, igazán nagyon kedves.

— Sajnos egyelőre be kell érniünk azzal, ami van. Odaát valamire készülnek.

— ?

— Nagy csapattesteket dobtak ide és a felvonulás még tart. Pardon!

A kapitányhoz megy. A térképre görnyed. Szárnyakról és biztosításról beszélnek. Vonalakról és kiugró pontokról. Egy völgyről, aminek nincs természetes fede-

zéke. Az ügyvéd ujján forog az óra. Albin térképre pillant. Falon lóg szemközt. A nagy lepedőn római számok, félkörben sok kurta téglá, nyilak, ahogy a Kárpátok hágoín a csapatok betörték és legyezőszerűen szétnyíltak. Vékony veres vonal cik-cakot fut. Ez jelölné az elfoglalt területet? Olyan, mintha láztábla volna. Miért állt meg a támadás? És azok odaát honnan dobnak ide annyi csapatot? A két tisztre néz. Beszélnek. A kapitány száján ismerős folyó neve.

— Az biztos, hogy onnan a védekezés is könnyebb.

— Én megmondtam, de a vén hülye nem akart hallgatni senkire. Úgy képzelte ezt is, mint a parasztokat ezerkilencszázhetben.

Úgy látszik, a fővezérről beszélnek, a hősről, aki a mondott időben leverte a lázadást, de közben több tízezer parasztot halomra lövetett. Az ajtón kopognak. Kapitány lép be. Köszön. Arcán hegedt fekélyek. Papírt ad át.

— Ez az egész — kérdi az őrnagy.

— Ez.

— Nem sok — feleli és a hadbíróat bemutatja az ügyvédnek. Az auditor szája szagos és a tenyere csupánedv. Az őrnagy átfutja az iratot. Fejet csóvál.

— Mért nem kapott, kérem, ez az asszony védőt?

— Feleslegesnek mutatkozott.

— Miért?

— Amint az indokolás kifejti, a vádlott nemcsak súlyos testisértést követett el egyik hatósági közegünkkel szemben, de a továbbiak során fegyvert is használt, késekkel támadott és védekezett. A tanukihallgatások során ez beigazolást nyert, de a bűncselekményt maga a vádlott sem tagadta. Megátalkodott voltának pedig azzal is tanujelét adta, hogy a tárgyalás alatt többször használt olyan kifejezéseket, melyek a mi hadseregünkre mélyen sértők. A bíróság szigorúan mérlegelt mindent, a védelem itt merő formalitás.

Az ügyvédre néznek. Feláll.

— Olyan formalitás, amin egy emberi élet fordul

meg. Megengedi, őrnagy úr, hogy a hadbíró úr szavaira reflektáljak?

— Hogy kérdez, kérem, ilyen?

— Köszönöm. Amint az ítéletből és a hadbíró úr szavaiból láttam, a tisztelt haditörvényszék nem talált enyhítő körülményt.

A százados szeme felnyílik. Olyan, mint két vércse-tojás.

— Szeretném, ha ügyvéd úr mondana legalább egyet.

— Kérem. Mindenekelőtt vádlott nem a saját vagyonát védte, hanem a gazdáját, mivel ő csak egy egyszerű cseléd. Ha tehát benne a kötelesség- és felelősség-érzet gazdájával szemben akkora volt, hogy azt még a legsúlyosabb büntetéstől, a halálbüntetéstől való félelem sem nyomhatta el, akkor ő az önfeláldozásnak olyan példájáról tett tanubizonyságot, amelynek manapság alig van párja. És abban, azt hiszem, egyet értenek velem az urak, hogy a hűségnek a rendkívüli viszonyok dacára sem lehet golyó a jutalma.

A két vezérkari tiszt meghökken. Egyik sem jogász, arcukon az látszik, hogy itt valami nincs rendben. A hadbíró azonban mosolyog.

— Bocsanat, ügyvéd úr, nálunk is van esküdszék, de a haditörvényszéken az érzelmeknek nincs helye. Vádlott tudomással bírt tettének összes jogkövetkezményeiről, mert erre előzőleg figyelmeztetve lett és azt is tudta, hogy a városban található idegen vagyonnak mi a rendeltetése.

— Ki mondta, kérem, hogy idegen vagyon volt az, amit védett?

— ? ? ?

— A lakás tulajdonosa román, tehát a rendelet nem vonatkozott rá.

A hadbíró az égből pottyán. A két tiszt fellélekzik. Az ügyvéd a padlót piszkálja. Nem szívesen beszél a sügornőjéről és Rózáról, de kénytelen. A hadbíró szárazat nyel.

— Mért nem szólt vádlott erről egy szót sem?

— Csoda, hogy a nevét nem felejtette el. Az ilyenre a védő figyelme kell, hogy kiterjedjen! Sajnálattal állapítom meg tehát, hogy ez az elhamarkodott ítélet azon fontos jogszabály mellőzésének következménye, melyet ön az előbb formalitásnak nevezett. Uram, itt a bírói tévedés tipikus példájával állunk szemben.

Az őrnagy a hadbíró keserű arcába néz.

— Ezt nevezik önök itt hátul kötelességteljesítésnek?

— —

— Köszönöm, elmehet!

Magukra maradtak. Tanácsolatlanul állnak darabig. Csend van. Az őrnagy mellén babrál a gombokkal. Az ítéletet a tábornok jóváhagyta és rajta kívül nincs hatalom, ami azt megváltoztassa. A végrehajtási utasítás ki ment. Ő a csapatoktól csak este jön vissza. És addig Rózának vége.

— Nem beszélhetne, kérem, a tábornok úrral telefonon?

— Ó, kérem, nem ismeri. Nem tűri, hogy bolygassák azt, amit egyszer elintézett és ha az első szóra le találja dobni a kagylót, akkor ennek a boldogtalannak vége. Ki veszi ezt a lelkére?

Csuklójára pillant.

— Tizenegy óra. Van még idő, kimegyek hozzá magam. Nem tart velem?

— Örömmel.

— Őszintén szólva, nem szívesen nélkülözném önt, mert úgy érzem, hogy a jelenléte a gazdámra serkentően hat. Nem is gondolja, hogy a tábornok úr önt mennyire becsüli.

A kapitányhoz siet. Utasításokat ad. A térképre szegzi az ujját.

— Ezt még dolgozd ki és ha késnék, add ki a műszaknak. Mi van a drótokkal?

— A hadtest szerint nincs szükség rá, a reggel rámszóltak, hogy ne verjük félre a harangokat. Bizalmasan azonban bemondták, hogy azért nem adnak, mert nincs honnan.

— Világos. Senki sem gondolt drótakadályokra.

A kapuban parancsot ad a sofförnek. Albint az apja hazaküldi. Szívesen menne ő is, a kedvetlenség meglátszik az arcán. Az őrnagy észreveszi.

— Ha kedve tartja, miért ne?! Nincs veszély, odakünn ma csend van.

Albin habozás nélkül beül a sofför mellé. Elpirul. Az őrnagy azt gondolta róla, hogy fél. Pedig ő magában sem fél, hát még az apja mellett?! A gép dörren és lendületet vesz. Uteákon surrannak. Kifordulnak a térre. Albinnak úgy tetszik, mintha a nagy államférfi hideg bronzkezét azért emelte volna fel, hogy őket üdvözlje. Épületek maradtak el. A törvényszéki fogház dór oszlopaival. Annyi embert zsúfoltak már be ide s most Róza is itt készül a kivégzésre. Mert nem tud egyebet. A kerek alatt a híd padlói dübörögnek. Vajjon milyen lelkiállapotban van? Mit érezhet? Megtört? Vagy átkozódik?... Albin töpreng és gyötrődik, de a halálraítéltek lelkivilágába nem bírja beleélni magát. Homlokán gyöngy. Szíve nehéz a szélről, ami a gyors rohanásban a mellébe csap. Ő tudja, hogy miért rohannak így, de Róza nem. Mindez csak látszat. A tábornok szétfújja az egészszet. Róza azonban nem tud mást, csak azt, hogy rá halál vár és ezért helyzete borzalmas és örjítő lehet. Apja beszélget az őrnaggyal. Nem érti a szavakat, de azért megnyugszik. Az őrnagy nem ismerte Rózát. Nem látta soha. És mégsem habozott, hanem jött rögtön és jön, mert nélküle a csapatok között egy lépést sem tehetnének. Mi indította meg? Tegnapelőtt náluk volt és apja az Ilja sírjához vitte. A szeme tele volt részvétellel és azt mondta, ne háborgassák Ilját, amíg nem kaphat olyan temetést, amilyent megérdemel. Albin azt hitte akkor, hogy a jószágot a műveltség hozza magával, most azonban látja, hogy ez az emberi természet titkos törvénye.

A gép falja az utat. Két oldalt fák vágódnak hátra. Albin kapásból fog egymást. Csapatokat a sáncban. A sok poros és fáradt katonát. Bandukolnak. Nem ismerik a helyet, nem tudnak bánni a térképpel, nem tudják mit akarnak velük, merre viszik őket. Semmivel sincsenek tisztában, lábuk jár csak, de fejök nem. Géppuskás lova-

kat érnek. Szétfaroltak, mint bokor, rázzák fejüket és málháikat. Municíós szekér, teherautó, tábori konyha össze-vissza. A falvakban csapat-esapatra. Mért álltak meg? Mire várnak? Mért nem mozdulnak?...

Az országútról már rég letértek. Mély völgy, színes erdő, fák hajladoznak a szélben. Patak mentén barázdákban rothad a sarjú. Dombon ugranak át. Az út fekete, hamut vet a kerék. A levegő perzsszagtól terhes. Kémények szűrnek esupaszon az égbe. A falu leégett. Nines ép ház, a templomon is felkunkorodott a fedél, mint szalonnahéj, amit megpörkölték. . . .

A parancsnokságot egy csűrben találják. A tábornok egy órával ezelőtt volt itt. A fiatal segédtiszt útbaigazítja őket. Kéri, hogy menjenek, amilyen gyorsan csak lehet. Az ellenség szemtelen, minden félórában idefitytyent egy tizenötös löveggel.

— Már igazán kellemetlen — mondja és fiatal barna arca az őrnagy szemébe nevet. A csűr körül a föld fel van tépve. Gödör gödör mellett.

— Honnan az ördögből látnak be ide?

A tiszt hátra mutat. Az erdőkön túl orom. Úgy figyel, mint idomtalan sötétzöld szem.

— Mért nem költöznek ki innen?

— Az éjjel muszáj lesz, eddig már háromszor cseréltünk helyet.

Az út hepe-hupás. A soffőr óvatosan hajt, de a koci így is nagyokat döccen. Új falut érnek. Albin a kunyhókra bámul. Katonán kívül nem lát sehol egy lelket. Hova lettek a gazdák? Sorsuk örökre koldúsbot? Vagy visszatérnek? Mikor? Elfacsarodik a szíve. Pár héttel ezelőtt hitt, de most már nem hisz semmiben. Nem! Sohasem éri meg, hogy béke legyen. Eltereli gondolatait. A soffőrtől megkérdi, hogy hol a front? Mióta az országútról letértek, párhuzamosan haladnak vele. Eddig még nem hallott belőle semmit. Hegyet kerülnek. Talán ez lesz az, amiről annyit beszéltek és amin nyugszik az egész frontszakasz védelme. A koci hajlást vesz. Mögötte a tábornok sűrke kocsi. Áll az útszélen. A kocsmá előtt

több kerékpár és nyergelt ló. Az udvaron jövés-menés. Tiszt jelentkezik.

— A tábornok úr benn van?

— Felment a hegyre.

— ?

— Az állásokat most ássák az ígért ütegnek. Leszállnak. Az őrnagy csuklójára néz.

— Az ezredes úrral beszélhetnék?

— Alszik.

— ?

— Az előbb ebédelt.

— Persze! Kérek egy lovat és vezetőt.

Albin apjával mérlegel. Tizenegykor indultak, az út két órát tartott és valószínűleg kettőt fog tartani a menet. Hatig tehát még három óra van, ebből azonban elvész az, amit itt vesztgelnek. Az őrnagy megnyugtatta őket.

— Kérem, egy óra alatt keresztül-kasul lovagolom a hegyet. Nézzen csak oda, ügyvéd úr!

Tüzér két pici csődört hoz. Széles szügy, kurta nyak, ilyen lába csak zergének van. Az őrnagy átveti térdét az egyikén.

— Az biztos, hogy ezzel a falon is felmegyek.

A tüzér az utat mutatja. A két ló nekifeszül a hegynek.

Albin kirázza tagjaiból a gémbert. Nyújtózik. Már betelt a két lombbal kendőzött tarack szemléljével. Katonákra figyel. Gázmaszkkal kínlódnak az út mellett. Egy tiszt oktat. Esze van, nem mint a többinek, akik még mindig lakkeszizmában járnak. Oktatja legényeit a gázmaszokra. Ha nem volna körülötte minden véres valóság, Albin röhögne. Mert a katonák prüszkölnek és rázzák a fejüket, mint lovak, ha orrukon üres az abrakos tarisznya. És ez a szűrőkészülék? Hát nem olyan, mint a disznó orra? Albinnak ökölbe szorul a keze. Ez a téboly már két év óta tart, de most az embert még formájában is az állathoz hasonlítja...

A tiszt hátra pillant. Ágaskodik. Felrohan az útra. Albin idegesen nézi. Mit akar? Kitalálta gondolatait?

Hogy ő utálja a háborút? Azért jön, hogy kérdőre vonja?... Vizsgálják egymást. Egyik undorral néz. A másik vadul, mint egy özönvízelőtti állat. Végre tarkójához nyúl és lerántja a maszkot.

Albin előtt Itu csontos pofája vibrál.

— Basztikli! Nem ismeresz?

— Dehogyan nem! — És röhög már ő is. Ugrálnak és ölelik egymást. Rázzák sokáig. A katonák mellreszívják. Letépi gyötrelmüket. Nevetnek. És szuszognak szabadon, ahogy az Isten adta nekik.

— Hogy kerülsz ide?

Itu elmondja. Átlógott a határon, mindennel próbálkozott, a végén beállt a hadseregbe. Ezrede a hegyen túl, őt a szakasszal iderendelték fedezéknek. Sokáig beszélgetnek. Albin azt mondja el, amin ő ment át. Elvégre az sem tréfa. Egymásra néznek és hallgatnak. Micsoda sors ez?! Ezért születtek? És mi vár még rájuk?

Albin apja jön oda. Megért mindent. Ezt kérdi.

— Mit tapasztalt odaát?

A katonák hangosan beszélnek, de Itu mégis tompít.

— A hadsereget tetszik kérdezni, vagy a civileket?

— A közállapotokat... az országot.

— Az ország olyan, mint egy rablókkal tele erdő, melyben a zsványok becsületesebbek a panduroknál.

Dacára a rövid időnek, Itu mindenbe belátott. Hoszszasan beszél. A nép jó és türelmes, a hatóságok azonban lopnak és rabolnak, ahogy csak bírnak. Köztisztviselő baksis nélkül nem nyúl aktához. Az ő kinevezését is a hadügyminiszternél a nagy erdélyi költő járta ki, de az ügyosztály a dolgot húzta és ha a nemzeti parkban nem ismerkedik meg egy asszonnyal, még most is róhatná a bukaresti utcákat. Amit azonban a költő és a miniszter együttesen sem bírt kivinni, azt elintézte az asszony egyedül. Három nap alatt! Csak utólag derült ki, hogy a kinevezés mennyibe került és bár az asszony még most is tiltakozik ellene, sok időbe telik, amíg megtéríti az egész összeget.

— Ezért járok komiszbán és eszem a legénységgel.

Az ügyvéd szivarját nézi. Sejtette, hogy ott más a közélet íze, mint itt, de hogy éppen ennyire balkáni legyen, azt eddig nem hitte. Most azonban látja. Most tud mindent. Most itt van az egész rendszer a szeme előtt. Ez a gennytől duzzadó fekély, ami most itt is felfakadt. Szája keserű. Eldobja a szivart.

— Ne folytassa. Úgy hiszem, mindennel tisztában vagyok. Azt tudja, hogy nem juthat fogságba?

— Tudom.

— Nagyon vigyázzon magára!

Elbúcsúznak.

Az őrnagy leszáll. Megveregeti a ló nyakát. Késett, mert a tábornok már a lövészárkokban volt, de hiába nem járt. És ez a fő. A tábornok felfüggesztette a végrehajtást, az új eljárást azonban már más fogja vezetni, mert a századost a hadosztály kötelékéből azonnal menesztik. Összemérik az órát.

— Ötre benn leszünk.

A gép megugrik. Kifordulnak a hegy alól. Bukdácsolnak a völgyön. Rőt erdő, árok, halom, középen csobog a patak. Nagy vörös asszony! Elnyúlt, szétdobta lábát, csorgat hosszan. A levegőbe kékes füst fúr. Széttérül az égen, mint napraforgó. Mi füstöl? A falu gyúlt ki megint? A soffőr lassít. Hátra néz és megáll. Szerteszét gerendák füstölnek. A csűr sehol. Helyén kráter.

Mi történt?

Az őrnagy leszáll. Bedőlt fal odvából előkotor egy katonát. Reszket. Arcára fagyott az írtózat. Az őrnagy megrázza.

— Mi van?

— Ott vannak, őrnagy úr, a sáncban.

A kocsi mozdul. Követi az őrnagyot. Megállnak. A sáncban négy halott. Vigyorog mágnéziumfényben. Vidám társaság, tintában fürdött és most pihen. Az ötödi-
ket letakarták. Az őrnagy a sátorlaphoz nyúl, de vissza-
ejti, mint aki parazsat fogott. Kihúzza kardját. Tiszteleg.

— Mehetünk — mondja rekedten.

A gép száguld. Szárnyai nőttek. Másfélórája mennek már, de Albin bámul még mindig előre. Mikor elindultak, az ellenzón látta. Aztán a sárhányón. A kocsiorrán, a zászlócskák mellett. A gép körül. Azt hitte, lemarad. Hogy nem fogja bírni az iramot. Hogy kimerül végre. De nem! Táncoz a gép előtt és nyoma sincs rajta a kimerültségnek. Nevet. Eppen úgy nevet, mint mikor azt mondta, hogy az ellenség szemtelen és minden félórában odafittyent egy lövedéket. A soffőrtől megkérdezte már, hogy nem látja azt a fiatal, barna arcot, de a soffőr olyan különösen nézett rá, hogy nem meri bolygatni. Pedig az egész olyan, mint egy bravuros trükk a filmen... Behúnyja szemét erőszakkal. Nem vet rá többet ügyet! Elvégre a szívérványra se ad senki, ha őt perenél tovább ácsorog az égen. Rossz nap. Rosszul indult és rosszul megy ki. Még szerencse, hogy megmentettek egy emberi életet, azt, amiért ide kijöttek.

A fák közül a szövőgyár bukkan fel kék fedelével. Mindjárt benn lesznek. Rózára gondol, de egy erőszakos kéz kirántja alóla a párnát. A gép megbillen. Megállnak. A soffőr lehajol és jelent.

— Félóra!

— ?

— Ragasztani kell.

— Hát nincs pótkerék? Azt mondták, érkezett!

— Csupa vacak holmi, őrnagy úr. Ezek sokkal jobbak.

Gyalog mennek. A szövőgyárban hadtápállomás. Ott kapnak autót. Mert most már sietni kell! A soffőr utánok jön. Az őrnagy kitört és káromkodott. Semmi sem érkezik pontosan és ami használható, azt útközben ellopják.

— Ezek miatt megyünk tönkre. Higgyék el, szívesebben látnám a golyót és az akasztófát otthon. A parlamentben!

A hadtápkukac begyullad.

— Honnan?... A vezérkartól?... Vizsgálni jöttek?...

Szánalmasan kapkod és hebeg. Látszik rajta, hogy őket vizsgálat nélkül is fel lehet kötni. Szót ért. Jármű kell?

— Azonnal telefonálok.

Szobába lépnek. Az őrnagy veszi fel a készüléket.

— Vezérkar! A városparancsnokságot kérem!

A kapcsolat rossz. Idő telik. Albinék tűn állnak. Ki gondolt erre? Most, amikor már csak félórák vannak! A hallgató zörög. Az őrnagy bemutatkozik és kéri az ezredest. Vár. Dobol az asztalon. Rágja az ajkát.

— Halló!... Én vagyok, igen. Kérem, ezredes úr, a hadtápvonalból beszélek, a kocsimnak baja történt... Nem, nem, csak defekt... Halló!... Méltóztat engem hallani?... Tehát: a tábornok úr a halálos ítélet végrehajtását felfüggesztette...

A készülék hasbeszél. Valaki fakó szavakat okád. Az őrnagy figyel. Megrebben.

— Kérem, nem méltóztatott érteni, a tábornok úr rendelete itt van a zsebemben!...

Hallgat tovább. Elsápad. Csuklóját nézi.

— Hogyan?... Már kivitték?... Hisz öt óra sincs...

Arcán kavarg a düh. Homlokán duzzadnak az erek.

— Ezredes úr, nincs módomban a rendeletet írásban mutatni fel húsz kilométer távolságból, de a szavaiból megállapítom, hogy most, amikor a tábornok úr parancsát közlöm, az elítélt életben van és ha nem találja meg a módját, hogy életben maradjon, akkor a tábornok úr önt teszi felelőssé, ezredes úr!

Lecsapja a készüléket. Két sápadt arc mered rá.

— Nyugalom, uraim. Ez a vén kuvik tudja, hogy a tábornok úr nem tréfál.

Kimennek. Várnak az úton. Szótlanak. Ha ez a bal eset közbe nem jön a géppel, az őrnagy nem telefonál és akkor esetleg csak az ünnepély végére értek volna be. Mert ahhoz, hogy az ezredes a dolgot ünnepélynek fogta fel, most már nem fér kétség. A nyugtalanság feszül, mint húr. Az ügyvéd szólal meg. Beszél. Az őrnagy fel-emeli a karját.

— Kérem, ezért nem jár köszönet.

És a soffőrnek parancsot ad. Meg fognak állni a fogháznál. Látni akarja, hogy az elítélttel mi lett?!

A soffőr bekapcsol. Dörget. Repíti a gépet. Fejet csóvál és visszatér a negyvenes sebességhez. Dünnyög.

— Félek.

Albin azon gondolkozik, hogy mi lehet ott, ahol még a vezérkarnak sincs jó gépe?!...

Beérnek. A fogház előtt csödület. Állnak és beszélnek. Jó jel — gondolja Albin. — Ha Róza nem volna benn, az biztos, hogy itt egy se tátná a száját. Kutya-pofák, nyelvükről lecseppent a szenzáció méze. Egyik a lépcsőre furakodott. Felkiabál egy katonának.

— Mit ültök fel? Az egész csak hazugság, ha egyszer a kezetekben volt, le kellett volna lőni.

Az őrnagy bámul. Megérti és felesattan.

— Őrség!

Ostoresapás: süvít és pattan. Felveri a lépcsőt és a folyosókat. A korcsmáros levegő után kap... Ideje volt, hogy lépremenjen, mert feketére mázolt képével már azon volt, hogy beüljön az alpolgármesteri székbe. A lépcső dobog. Az őrnagy int a katonáknak.

— Be vele!

Felmennek.

A cellában homály. Siralomháznymok. Róza az asztalon könyököl. Maga elé néz mereven. Derekat kihúzta. Jobb keze feszül a térdén. Az őrnagy int az ügyvédnek. Az ügyvéd odamegy.

— Róza!

Feláll. Az arca dacos. Köszön tisztességtudón.

— Mi szüksége volt magának erre, Róza?

— Nekem semmi. A bitangok jöttek rám erővel.

— Elment az esze?

Róza nagy szemet mereszt.

— Hát már az ügyvéd úr is hibáztat, amiért nem hagytam, hogy a házból csúfot üzzenek?!

— Statárium van, Róza!

— Tőlem ugyan lehet, a franc ott ette volna meg őket, ahonnan jöttek.

Albinnak leesik az álla. Megbolondult ez? A kiállott félelem zavarta meg? Vagy nincs tisztában a veszéllyel amiben forgott? Az ügyvéd csitít, de ez csak olaj a tűzre.

— Az ügyvéd úr is a pártjukra áll? Hát van ezekben becsület? Kiürítik a várost, ellopnak mindent, az utolsó gyufaszálig. Rablók! Haramiák! Zsiványok! És a végén tessék!... A végén még ne is beszéljek?!

Az ügyvéd rákiált.

— Fogja be a száját. Maga nem tudja, hogy már ott feküdhetne künn, egy gödörben.

— Odáig cégéreztetek. A gödörig! Ezeket védi az ügyvéd úr?! Sze' ezeknél a mi sintéreinél különbek!

Kiköp...

Ott hagyják. A lépcsőn járnak. Az őrnagy kérdez. Az ügyvéd vállat von.

— Ártatlanságát hangoztatja.

Albin szó nélkül megy az apja mellett. Sokáig nem tud dönteni. Abban állapodik meg, hogy Róza egyformán lehet hálás az apjának és az őrnagynak. Visszagondol a napra. Ilyen nap? Megborzad. A járdán gát, kifeszített drótba akad a lába. Megáll. Reggel óta csak most jut szóhoz.

— Apa, az öreg néni is meghalt.

— ?

— A fogalmazó anyja.

Temetésről beszélnek és indulnak tüstént a vállalkozóhoz.

Minden tárva. Az öreg kocsis kifordítja tenyerét.

— Egy deszka sincs, nemhogy koporsó volna.

— ?

— Elvittek mindent.

A kifosztott raktárba néz. Keselyűarc. Fekete lovakat hajt. Csak a gyeplő hiányzik ökléből.

Az ügyvéd gondolkozik. Rávág a bottal a padlóra.

— Igaza van Rózának!

VI.

A lány elhúzza Albint az ablakból.

— Jöjjön onnan, mert jó szemök van és ismerik a kórházat.

— Azt hiszi, szándékosan céloznak ide?

— Úgy céloznak, mint annak a rendje. Tudják, hogy itt most sok sebesült van.

Albin az eget figyeli. Mi készül? Ezek a fekete-ke-resztes gépek a levegőben nem járnak ok nélkül. Nyomott, nehéz, fülledt minden. A városra harangot borítottak.

— Juci, mit hallott?

— Azt, hogy vége a püünkösdi királyságnak.

— ?

Juci beszél. Tegnap reggel több helyt rajtaütés volt. Sok román fogoly esett, de nem bántották őket, hanem hátra vitték és megmutattak nekik mindent. A csapatokat. Az ágyúkat. A gránátmezőket. Az egész felszerelést. Amit csak idegyűjtöttek. Aztán, mikor már mindent láttak, leterelték a lövészárkokba és visszalökték őket, mint a szemetet.

Elhallgat. Meleg, barna szeme Albinra csillan.

— Albinka! Magának fájni fog, ha kiebrudalják őket innen?

— Juci! Mért csinálták azt? A foglyokkal...

— Beharangoztak, kérem. Ahogy misére szoktak. Mielőtt elhoesátották őket, meghagyták nekik, hogy kös-sék fel a gatyájukat és fussanak, amerre a szemük lát. Nemesak ők, hanem a többi is. Mind! Ahányan vannak. A csapatok már tudják, hogy amennyi ágyú a világon van, az mind itt áll velük szemben. És hogy foglyok ebben a háborúban nem lesznek.

— ?

— Odaát kiválogatták az ezredeket és más szerzet nem maradt bennök, csak az én fajtám. És a németek is itt vannak. Az egész német hadsereg!

Albin összeszedi magát. Rémhír, fele sem igaz. Két évvel ezelőtt az oroszokról is így beszéltek. Azt mondták,

gőzhenger. Aztán kisült, hogy az egész oroszbirodalom nagy-puha tészta, amit úgy gyúrnak, ahogy kell. Amit beszélnek, mese. Viszont tudja, mennyi csapat van itt, mert látta és ha a felszerelés hiányos, pótolják szurony-nyal. A lányra nevet.

— Juci, maga meghibbant?

— Úgy nézek ki?

— Akkor téved! Odaát fáradtak, jóllaktak már a háborúval. Alig van köztük olyan, aki ne sebesült volna meg kétszer. Ez pedig egy pihent és friss hadsereg, amelyik még jóformán nem is volt tűzben.

— Éppen azért. Ne haragudjon, kiséprik őket. Én látom magán, de magoknak ettől nincs mit félni, mert amit a nagyságos asszony a mi foglyainkért tett, azt különbül még az édesanyjok sem tette volna meg. És ezt nemcsak mi tudjuk, akik láttuk, hanem ők is. Akik majd visszatérnek, Albinka!

Sarkonfordul. Otthagyja a lányt. Megkergült. Úgy beszél, mintha a román hadsereg egy kiránduló csapat volna, amelyik átmerészkedett a Kárpátokon és hazaszalad a viharra. Buta, marha nő! Meg akarta mondani, de most már szó sincs. Még csak említést sem tesz az apjának, mert egy idő óta úgysis ideges. Mit izgassa fel ilyen hülyeséggel?!

Megy a lépcsőn. A fordulón az adminisztrátorba botlik. Szalmát szórat a folyosóra, mert a kórtermekben a sebesültek már nem férnek. Köszön és tovább megy, bár a mozdulatán látja, hogy szót akar váltani. Nincs szüksége. Ez az olajba mártott ember sok borsot tört az orruk alá. Az anyjának különösen. Akadékoskodott az élelmezéssel és a gyógyszerekkel. Elvitette az egész kórházi berendezést és még attól a pár ágytól sem fért, amiben a régi sebesültek feküdtek. Azt mondta, tegyék őket a földre. Ott is meghalhatnak. Anyja úgy kellett visszaküzdje az ágyakat és a matrácokat. Az adminisztrátor eltakarított mindent, pedig most jól fogna. A sebesültek szalmán fetrengenek, ami tele van porral és piszokkal és tetűvel. De ő erre nem gondolt. Lerágta, mint hernyó fáról a lombot és a zápor elől most nincs hova bújni...

Tünődik. Micsoda népség ez? Ezek az ő testvérei? Velök fognak élni és dolgozni? Furcsa lesz! Mert a kivételesen derék emberek mellett a sakálok ekkora tömegéről még álmodni sem mert. Mi lehet ennek az oka? Ennek a különbségnek?! Tudja, hogy az emberek nem egyformák és hogy salak van mindenütt, de ő ilyen eltolódásokkal eddig még nem találkozott. Legalább az itt élő három nép közül egyik sem ilyen. Mióta itt vannak, más szemmel néz a dolgokra és az apjában is kezdi érteni azt, amit eddig csak sejtett... Eszébe jut, hogy az apja ma tárgyalásra megy, ő védi Rózát, Lenuca pedig nem marad otthon egyedül... Hány óra lehet? A tornyon félhat, hetek óta. Az órát senki sem húzza fel. Vágtat a sikátoron. Kidőlt kapuk, üres lakások közt. Egy ablakban posztó sercen: rámból metszik az üveget. Hazaér.

Lenuca az udvaron áll. Körül a raj. Mitru és a katonák. Megbarátkoztak velök és elbeszélgettek többször. A faluról, melyből egy szép nap úgy rántotta ki őket a mozgósítási parancs, mint horog halakat a folyó vizéből. A faluról beszéltek leginkább. Ahova visszatérnek majd, ha béke lesz. Albin kérdezte, de csak a fejüket rázták. Ebbe az idegen országba egyik sem jön, nekik semmi sem kell, bár otthon sincs semmijük. A falu bojár-birtok, szolgák és cselédek ök, úré minden. A mező. A határ. Az erdő. Amíg a szem lát. Az izmaik! De ide ők mégsem jönnek. Ők csak megszerzik ezt a földet a vérükkel. Másnak! Hogy uraiknak még több legyen... Albin törte már ezen a fejét, de nem érti. Csak annyit tud, hogy ez különös és itt valami nincs rendben. A katonák jókedvűek. Mit nevetnek? Közelebb megy. Lenuca kezében fegyver.

— Nézz ide, Biba!

Szekerényt dug a fegyverbe és zár és nyit és nevet. A fegyverből a golyók szép ívben repülnek.

— Hát nem nagyszerű?

Albin elveszi tőle. Visszaadja a káplárnak.

— Mitru, legalább magának lehetne esze.

Mitru bekergeti legényeit a kertbe. Csörtetnek. Tisztjök semmiházi, de ők derék fickók, meghálálják a

szállást, a jó szót és a lepényt, amit Lenuca olykor adott. Locsolták a virágot, lekaszálták a sarjút, kidaraszolták az udvart, feltakarították a kertet. A sok hullott alma kupacokban. A többi is elrothad, mert az idén nincs ki a gyümölcsöt leszedje. Ha csak Mitruék valahogy itt nem felejtődnek.

Albin beszél az irodába.

— Jó, hogy jössz, — mondja az apja — ezt a két levelet másold le.

Belenéz. Ismerős címek. Mit írhat apja a szemüveges orvosnak és a hosszúnyakú ügyvédnek?... De csak ennyit kérdez.

— Ezen a gépen lehet?

— Hogyne! A pontozást majd én felteszem.

Asztalkához ül. Levélpapírt tesz be. Gyors munkás és most mégis kedvetlen. Nem ismeri eléggé a nyelvet. Ezt a furesa és gyors nyelvet, amin az apja tökéletesen fejezi ki magát, de ő nem. Mikor a háború kitört, már be volt iratva a román intézetbe. Apja is itt végzett. Anyja azonban nem egyezett bele. Azt mondta, elég hogy két fia a háztól már elment. És ime! Előre irtózik, menyinyi baja lesz még a nyelvvel. Valahogy mégis megérti azt, amit gépel. Arról van szó, hogy az orvos és az ügyvéd tartózkodjon komoly elhatározástól. Találkoznia kell. Ha ez egy ideig nem lehetséges, apja írásban juttatja kezükhöz azt, amit kell, mert ő dolgozik... Leüt a gépen egy betűt. Megáll. Künn kürtölnek.

— Apa, mi ez?

Dobognak az utcán. Az ügyvéd kinéz az ablakon. Vállat von.

— Úgy látszik, erre a zászlóaljra is szükség van.

Visszaül az asztalhoz. Ír tovább. Perc telik. Az utcát és a szomszédságot felveri a kürt. Dobot vernek. Albin hallgatja darabig. Hibát-hibára ejt. Feláll az írógép mellől.

— Nem tudok dolgozni. Délig kész lesz.

A kertiház felfordult. A raj egy könyök és kar. Mitru nógat.

— Hamar, hamar!

Kulacs lendül és hátizsák. Szíjat csatolnak ujjak. Markok fegyvert cserélnek el. Kapkodják őket és nézik. Mitru elteszi a raj vagyonát. A tükröt. A beretvát. Ezeket ha sorakoztak, eddig ott hagyták.

— Mitru, mi van?

— Alarm!

Kihozza társait az udvarra. A lépcső előtt állnak. Sorban. Fegyverrel. És most mégsem katonák!... Levették fejükről a sisakot és tartják a kezökben, mint kalapot, vagy nagy gombát.

— Szeretnénk köszönni az ügyvéd úrnak.

Albin kihívja. Mitru előre lép és beszél. Most nincs idő. Mennek a frontra. A holnapi napot nem látják. Ki tudja, hogy az Úristen mit akar?! Ők csak annyit látnak, de azt tisztán és világosan, hogy ezt a két országot nem teremtték egymásnak.

— Miért, Demeter?

— Azért, mert mi jól járnánk az ügyvéd úrékkal, de az urak rosszul a mi urainkkal. És ebből csak egy nagy zavar lesz.

Kabátjába nyúl. A zsebből ácsplajbász kandikál. Pénzt kotor elő és tartja.

— Ezt az ügyvéd úr a koporsóért adta, amit faragtam. Akkor is mondtam, de most aztán itt van!...

A lépcsőn bankót libegtet a szél. Mitru kavicsot tett rá nehezekül. Ezt itthagyták, a benyomással együtt, hogy olyanért harcolnak, amiben nem hisznek és nem bíznak. Nézik a pénzt hárman. Koporsó árán maguknak semmit sem vehetnek. Az ügyvéd megrázza magát.

— Hagyjátok azt a pénzt, mert ez az ember ennél sokkal többet hagyott itt.

— ? ?

— Amire eddig senki sem gondolt!

Magába néz. Izzik és sistereg.

— Mi vesszük majd a kezünkbe őket!

Egyedül marad Lenucéval. Apja a tárgyalásra ment. Rózát felmentik. A haditörvényszék elnökét az őrnagy szerelte le, aki nem ismert sem tekintetet, sem fáradtságot. Akadályokat küzdött le, de személyes kérdést csinált

a dologból és a végén mindenkit meggyőzött a józan állásponttól.

Az utcán csend van. A szomszédság kihalt. A zászlóalj kirázta bolháit és elment. Lenuca a konyhában dolgozik. Tengerit szór a két csirkének. A konyhában őrzi és nem bánja, ha oda piszkolnak. Mert a többi eltűnt. Az is, amit a gazda még hozott. Előbb a katonákra gyanakodtak, de aztán rájöttek a tévedésre, mert a majorság rendre fogyott el, a katonák pedig, ha ők volnának ludasok, egy szuszra bántak volna el velük. Erre a kettőre vigyáz Lenuca, mert szépek és nemsokára talán még tojni is fognak.

Albin az ebéd iránt érdeklődik. Lenuca aprófát kér a tűzre. Elhozza a kamrából és visszatér a levelekhez. Estig fel kell adni őket... A két borítékra pillant. Mikor érnek be? A kerülő nagy. Sok ezer kilométer áll előttük. És a címzettek ebben a felfordulásban hol lehetnek? Az orvos az egyik felső megyében lakik, de innen házasodott a vidékről. Apja azt állítja, hogy ennek a cinikus, könnyed és szellemes embernek még a szemüvegében is több értelem és ész van, mint a többi román parlamenti tag fejében együttvéve. Rugalmas és vezetésre való. Nemesak a gondolatokat és eszméket adja a pártnak, hanem irányít mindent, vezeti ezt a makacs és kérlelhetetlen ügyvédet is, akinél pedig szilárdabb és az elveihez konokabbul ragaszkodó embert a föld háta nem viselt... Elgondolkodik. Népük sorsa ennek a két embernek a kezében van. Mit fognak tenni vele? Elbírják? Kiejtik kezükből? Vagy ledobják, mint a terhet?... Tudják, hogy mi vár erre az országra, ha fegyverrel hódítják meg?... Nem! Ezt csak az tudhatja, aki itt van, végig néz és végigcsinál mindent. Az apja!... Az asztalra néz. Előbb tele volt kéziratokkal. Ez a két levél is arra utal, amin dolgozik. Mit ír? Csalódott, kiábrándult, de hallgat. Albin csak szavakból rakja össze gondolatsorait. Megtört? Olyan nincs! Az ő apja nem törik meg! Az imént is bizalommal és duzzadó erővel volt tele, amikor azt mondta, hogy majd ők viselnek gondot a Kárpáton túli népre. Mert odaát nincs ki. Tele van tervekkel, melyek az itt élő népek egy-

máshoz való viszonyára céloznak. Csak ezen dolgozik! Csak ezt írja éjjel és nappal!... Nézi a két levelet. Ez a két ember nem volt itt, nem látott, nem tapasztalt. Nem tudják, amit ők már tudnak. Azt, hogy a Román királysághoz való csatlakozás tervrajza rossz és mindent új alapokra kell, hogy rakjanak... Néz a betűkre. Nem vallásos, de hisz mégis. A Gondviselés munkája, hogy itt maradtak!... Szíve felsarjad. Nő. Terebélyes fa. Egy országot takar!...

Mély csend. Koppan a betű. Albin felszisszen. Megáll és kitörli a hibát radirral. Hamvára fú. Künn zaj. Dobognak. Kirohan. A konyhában sikolt Lenuca.

— Biba! Biba!

Katona térdel rajta a cselédágyon. Tépi róla a ruhát. A nadrág már rongyokban. Lenuca védekezik, kaparja és tépi az arcát.

— Biba! Biba!

Albin áll. Gyökeret vert, hályog a szemén.

— Bi-ba-a-a!

Nem lát. Vak ködbe ugrik. De ugrik. Küszöböt ugrik ágyig. Torokra! Rántja és tépi. Lenuca taszít. Zuhannak. A padló döng. Két hím fetreng rajta. És hörög és mar és harap... Perc telik göresben...

Lenuca liheg az ágyban. Küzdött, kimerült, fekszik halálraváltan az irtózáttól és a félelemtől. Megszabadult, de rázza a láz... Mi van?... Gyötri a fejét és kinéz az ágyból. Biba alól! A másik tartja félkézzel. Valamit húz a táskából... Lenuca fellöki magát. Kígyó pattan a kézre. A pisztoly repül és koppan. És most egy ellen harcol kettő...

Tart, némán. A torkok összeszorultak. Albin öklében markolat. Rándít, lök, rúg, ágaskodik. Felszökik végső erővel. Elrántja Lenucát. Hátralöki, mint tárgyat. A másik is talpon. Támad, de Albin kezében csóré kard. A tiszt megtorpan...

Lakkesizma. Vállpánt. Illat. Arcán púder...

Hát ezért vizsgálgatta annyit a rajt?... És most!... A csapat marsol és ő itt van? Lesben állt? Vagy visszajött?...

Albinban forr a vér. Remeg a kard-hegy. A hadnagy nézi a kardot. Ez a fiú vívott!... Lecsuklik a feje.

— Bocsássanak meg.

— — —

— Megbolondultam.

— — —

Kéri a kardot. Könyörög. Lenucához emeli kezét.

— Kisasszony! Adják vissza a kardot...

Lenuca a hasadt szoknyához kap. Takarja térdét és combját. Hallgat.

Albin az ajtóra mutat.

Kapuig kíséri.

Utána löki az utcára a kardot.

Visszatér.

Lenuca a konyhaajtóban áll és zokog.

*

Dér hullt. A virágok csapásra hervadtak. Letörtek. Már rég kornyadoznak, de az ős most karmait vágta beléjük. Az éjjel fagyosan lehelt.

— Huss! Végetek!

Babrá! a szirmon. Hófehérre aszott. Köhécsel. Vissza-megy a házba, mert a szél zörög és az éjjel meghült. Az ajtó előtt megbotlik. Ejnye! Szinte rálépett. Megrezen. Irtózat fogja el a gondolatra, hogy a fecskét majdnem agyontaposta. Mért bujt ide? A lábtörlő mellé?! Fázik? Az éjszaka ennyire hideg volt? Magához jön majd — gondolja és felveszi a földről. A fecske tompa és hideg. Kis feje lehanyatlik. Forgatja tenyerén. Nézi és latolja. Halott a fecske... Felpillant. A tetőzugban némák a fészkek. Köhög. Mit csináljon vele? Eldobja? Hova? Egy fecske hulláját senki sem dobja csak úgy el. Nem virág és nem falevél, amit ha lehull felrúgnak. Zsebébe teszi. Majd csinál vele valamit. A kilincheshez nyúl, de keze megáll útközben. Még egy! Felveszi ezt is. Szétnéz. Egy a rács, más a fal mellett. Mi ez? Bámul. A tornác madárral tele és mind dermedt. Megfagytak? A vízfogóba néz. A víz zavaros, de tükrös, nem fagyott meg. Köhög. Hajlong a tornácon. Gyűjti a madarat. Az iroda előtt egész

halom. Áll és néz. Nem érti. Zsebébe nem fér, de azért rakodik. Kabátszárnnyába gyűjt. Nem tudja mit csinál velők, egyelőre hátra viszi őket a kerti házba.

Úríti zsebét. A halott fecskéket rakja sorba a lépcsőre. Mellesleg a zajra is figyel, amiért az előbb kijött. Megnyugszik. Ez nem a tegnapi és a tegnapelőtti. Két év alatt többször olvasott pergőtűzről és megsemmisítő ágyúzásról és amikor a csapatok bejöttek, azt is hallotta, ami a szorosban történt. De amit itt folyt?... Rosszul van, ha csak rágondol. Ehhez képest a szorosban gyerekek pukkantottak bodzafapuskával. Nem. Nem tudja, mi volt itt. Nem is képzei. Nincs ehhez fogható képzelő ereje. Itt hegyeket nyivasztottak disznóölő késsel, vagy nyúzták elevenen magát a földet. Így, ilyen veszettül, ilyen földöntúlian csak az ordíthat és bömbölhet. Este lett vége...

Köhéssel. Vajjon beszakították valahol a frontot? Tartalék nincs több, ami volt, azt már belökték tegnap és tegnapelőtt. Ágyúk nem érkeztek... Rakja a fecskéket. Úgy rakja, mint a vadkereskedő az ő madarait, csak ezek feketék és kisebbek. Kész van. Felfűzze? Zsinór kéne hozzá. A tengerparton látott ilyen füzért, halász-faluban, ahol halat füstöltek. Fülel. A zajt figyeli. Kiverte az ágyból és mintha erősebb volna, mint mikor felkelt. Kötelességére gondol és indul. Tüzet szít, mire Lenuca felébred.

Siet a kertből, de látja, hogy elkésett. Lenuca már fenn van. A konyha közepén áll. Árban úszik a szeme és köhög és csuklik.

— Biba!

Mutatja Albinnak a csirkét. Az utolsót, mert társát a kóbor macska megölte és szemök láttára elvitte, ő megszárolta le a csirkéket. Rendre. Albin megdöbben. Ez is megfagyott? Hisz ezek a legnagyobb télben sem fagnak meg, legalább eddig nem hallott ilyent. Nézik és forgatják a csirkét. Fujnak pihébe, de a bőrén sehol egy karcolás. Ezt nem a macska ölte meg! Lenuca sír és köhög. Kutat a padlón. Önvád marcangolja és keserűség. Albin ideges.

— Mit keressz?

— Gyufát!

— ?

— Biztosan gyufafejet evett.

— A fecskék is gyufát ettek?

— ?

— Ők is elpusztultak az éjjel.

Szétnéz a konyhában és összerázkódik.

— Nézz oda!

A falon feketék az edények. A konyha-szerszámok. Formák és sütők. Kanalak és kések. Konyhabárdok. A derelyevágó. Űst a kályhán. Zár az ajtón. Az összes fémekek!...

— Hupp!

Lenuea elejtette a csirkét. Benn a bordái alatt marcol egy kéz. És tépi, tépi, kitépi a szívét... Jaj! Elátkozott ház! Vesztőhely! Pusztulni kell!...

Albin homlokát törli.

— Hívjuk apát!

A kapun dörömbölnek. Rázzák és rúgják dühösen. Lenuea fél, de Albin kinyitja, ha az ördög is. Húgát védi mégis és takarja az ajtóval.

A járdáról Juci szalad be. Albin nyakába ugrik.

— Ó, Albinka!

Dúdol és hangos paraszt-csókot nyom a fiú arcára.

— Juci!...

A lány észreveszi Lenucát. Arca lángbaborult. El-lenséges. Sejtette Jucit, de nem hitte. Most látja, hogy igaz. Idő percen. Két nő nézi egymást. Fürkésznek aszszony-szemmel. Juci szeme mellen és csipőn jár. Min-dent lát.

— Kisasszony, az éjjel gáztámadás volt.

— ?

— Szaladtam és a kórháztól idáig rágott a fene, hogy itt kapom magukat holtan. És most, mikor látom, hogy él, meg se csókoljam?

— — —

— Drága kisasszony, sze' én a kutyát is megcsókol-nám itt, mert velem itt jól bántak.

Ez igaz. A hang őszinte. Juci itt szolgált és ezt

tudja Lenuca. Azt is, hogy nem minden cseléd átok a háznál. Róza nem ontott volna érte vért? Pedig csak a tavaszon került ide. Szegény jó Róza! Fojtogatja a sírás. Köhög.

— Nem akartam bántani.

— Én se kisasszony. Így köhög?

— Így.

— Akkor kortyolt a gázból egy kicsit.

Albin és Lenuca most veszik észre. Köhögnek. Valamit ők is szívtak abból, ami a virágokat letörte, a fémekeket megfogta és a csirkét megölte. Juci legyint.

— Csirke? ... A városban sok a halott.

Bemennek gyorsan és sápadtan. Albin szülei fenn vannak már. Ők is köhögnek és megértik, amin átestek. Ha nem duplák az ajtók, vagy mint a konyhában hiányzik ablakszem, most hevernek. Fehéren, vagy sárgán, üveg-szemmel. Hajnali szél? Gondviselés? Nem tudják. Nem is törődnek vele. Nézik fásultan egymást. Szél érte szívüket napok óta már, annak sem örülnek, hogy élnek. Juci szó-lal meg.

— Nagyságos asszony, hívják a sebesültek.

— Volt elég gázmaszkjuk?

— Nem volt rá szükség, mert a gáz csak alól dolgozott és a mi sebesültjeink oda nem fértek. Hozzánk nem jött fel.

— Megyek, Juci, mi hír van?

— Széna is, szalma is. Az este megmondták, hogy ma visznek.

— Ki mondta?

— Az adminisztrátor.

Albin megborrad. Ő látta a túszoikat. A hosszú sort. Összefogták őket és mint barmokat elhajtották. Asszonyok, öregek, bénák, Marsolnak némán. Arcukról csorog a könny. A Kárpátokon túl az internáló tábor szögesdrót karjaival int és vár. Albin látta ezt. A sorsukat látta és megborradt. És most újra borrad. Anyja sürgeti a lányt.

— Menjen, Juci, mert én is megyek. Gyalog akarják őket vinni?

— Van kérem, autó és ez a széna. A front felől jönnek dögivel.

— Menjen előre, Juci!

Az ügyvéd utána szól.

— Visszamenni látott valakit, Juci? A front felé.

— Senkit, ügyvéd úr, de az előbb onnan már ágyúk is jöttek.

Künn zúg a szél. Vonít kéményen. Rázza a fákat. A gyümölcs hull és dobol a kertben. Hallgatják. Olykor köhögnék. Isszák a teát. Mielőtt elment, valamit mindenik látott a Juci arcán. Szólni akart és mondani valamit, de nem kérdezte senki, Juci pedig még eselédkorában megszokta, hogy csak akkor beszéljen, ha kérdik. Elment, a nélkül, hogy valamit mondott volna... Mi történt az éjjel? Albin az apjára néz. Megitta a teát és újat kér. Anyja tölt. A csészébe a szennyszínű porcukorból is tesz. Nem lehet baj, — gondolja Albin — különben az apja nem ülne ilyen nyugodtan. Vagy azért ilyen nyugodt, mert baj van?... Ha a front inog, vagy betalálják törni, pár napon belül a város is eleshetik. És akkor mi lesz velük? Bevárják? Itt maradnak? Elmennek? Hova?... Albinban rajzik minden. Mi történt velük, mióta a csapatok bejöttek? Mit csinált az apja? Van bűne? Igaz, hogy fogadta őket, de ez a négy hét nem volt egyéb szakadatlan küzdelemnél. Nem csinált mást, mint harcolt velük, az igazságért és a becsületért, ezért pedig senkit sem vonnak kérdőre... Hörpint a teából, de szűri fogai között, mintha legyet sejtene benne. Ki igazolja ezt? Veríték önti el. Most látja a bajt! Hisz itt senki sincs, aki tanuskodhatna az apja mellett. A kocsmáros és a társai? Azoknak, ha rá kerül a sor, menekülni kell! De a többi? Akin az apja segített. Akit kihúzott verések és botozások alól! Akiknek a vagyonát és az életét védte! Azok szétszóródtak és eltűntek. Meghaltak? Tűszok lettek? Nem tudja. Csak az biztos, hogy közülök egy sincs itt és Róza sincs életben, mert felakasztotta magát. Ha legalább ő élne?! Ötven botra ítélték, de a tábornok azt is elengedte. Mit ért a kegyelem? Róza köpött rá. Nyelvet öltött rá. Amennyire

csak telt. A konyhában. A lámpazsinóron. A kegyelemre. Az egészszre!...

Autó fortyog a ház előtt. Elképednek. Kövesen néznek a soffőre. Azt hiszi, nem értik. Megismétli, amit a gazdája üzent. Itt a gép, pakkoljanak és menjenek!

— Miért?

A soffőr vállat von.

— Az őrnagy úr azt mondta, az urak tudják, hogy miért.

— Furcsa!

— — —

— Nem írt?

— Nem volt ideje.

— Hol az őrnagy úr?

— A fronton.

— Mást nem mondott?

— Csak azt, hogy addig vigyem az ügyvéd urékat, amíg akarják. Azután haza kell menjek. Az őrnagy úrnak a gépre nincs szüksége.

Albin áll és néz a soffőrré. Az imént gondolt rá és már lecsap? Mit akarnak ezek? Menekülni kell? Már? Most? Így? Ilyen gyorsan? Megfogja ez az egyszerűség. Hogy képzelik? Zárják be a lakást? Üljenek be a kocsiba? Menjenek? Hagyjanak itt mindent? Az otthonukat? Bútor, házat, kertet, szőlőt, birtokot? Ne lássák többet soha, amit az apja életében szerzett? Fussanak innen? Hova?... Rázkódik. A sötét mezőt villám futotta be. Földönfutók!!!!... Belenézett. Csak most nézett bele! Szakadék! Örvény! Süketen dübörög... Pár hete száz-ezer sors zúzta halálra magát benne...

Beszédet hall. Vágtat vissza. Sikerül: fülön fogja az értelmet. Anyja azt kérdezte a soffőrtől, hogy nem éhes?! Reggelit küld a géphez, megkérte Lenucát, hogy a harapnivalót készítse el. Ételről beszélt. Nem sejti, ami a fejükre gyűl? Rá néz. Tisztában van, küzdelem lesz, mert anyja kipirult és megnőtt. Szeme ég. Cimpája remeg. Hangja éget.

— Számolt ezzel?

— Igen, de nem hiszem.

— Mit nem hisz?

— Azt, hogy a dolog így áll. A hare még el sem kezdődött, képtelen tehát, hogy már vége legyen.

Vállat von, mint akit nem érdekel a dolog. Hűvös és nyugodt és zárt. Ideges? Nem. Az óra pihen. Az asszony bámul. Ő rég kész volt, tudta, várta a hírt, hogy mikor toppan be. El volt készülve rá. Ő látott előre mindent. És a férje... az ő okos, nagy férje... Ő nem lát még most se? Nem lá-á-át? Mitől vakult meg? Az eszméktől, melyek nem valósulnak meg soha? Mi van a férjével? Makaesul ismétli.

— Nem hiszem!

Feszülten gondolkozik és csak futólag veszi észre fiát és a feleségét. Mért ilyen fehérek? Meg is kérdi.

— Mi van veletek?

— Aurél! Menekülni kell!

— Kinek?

Csattan. Több van benne, mint kéne. Albin megrándul, mint villámütésre. Anyja kapaszkodik. Csátát veszített, az asztalra borul és lehel.

— Mindennek vége!

Döndül a kapu. Az udvaron csapkod és pofoz a szél. Kártyázik és a sok száraz levelet dühösen a falhoz megszeli. A szoba elsötétül. Valaki az ajtóban áll... Döbbenet nézik. Sudár és koromfekete. Araszos vállán a majompofa perzselt. Pillái nincsenek. Vigyorog. Tenyere fekete hangfogó, így súg az Albin fülébe.

— Basztikli!

— — —

Itu bambán húzza a vállát. Mutatja fülét.

— Légy szíves, ordíts, mert megsüketültem.

Albinnak szíve facsarog. Kiált, de hiába minden. Felemeli az Itu kezét. Kérdi jelekkel.

— Mit tettek veled?

Leültetik. Itu érti a jeleket. Pislog. Perzselt arc torz vigort vet. Mindene fáj és ráng, de azért elmondja szokott rövidségével. Nehéz gránát lökte fel földestől, szinte megvakult, repült vagy tíz métert és azóta hiába mosdik: fekete. Albin megtapogatja csontjait. Szisszen,

de ép. Konyakot kap. Itu leteszi a poharat. Majompofája komoly.

— Ügyvéd úr, én nem beszélek értelmesen, mert kábult vagyok és nem hallom a hangomat. Ne vegye rossz néven, ha valami hibát ejtek. A multkor szíves volt figyelmeztetni és azért jöttem be, hogy viszonzzam. Ha valami nyomja a lelküket, menjenek!

Elhallgattak. Albinék összenéznek. Az ügyvéd arra kíváncsi, hogy Itu mikor jött hátra. Albin kiabál az Itu fülébe, de az nem ért egy szót se. Apja papírt szed elő. Firkant. Meddig vonulnak vissza? Itu habozás nélkül felel.

— Irány a Fekete-tenger!

A kapu előtt tülköl a soffőr. Türelmetlen. Az ügyvéd kikiált.

— Lenuca, mondd meg a soffőrnek, hogy megyünk. Fiához fordul.

— Te pedig gyorsan adj valamit a barátodnak, mert ha ebben a ruhában elfogják, imádkozni sem marad ideje.

Albin a szobájába rohan. Kutat a szekrényben. Turkál. Dobálja kalangyára, ami benne van. Nem tudja mi kerül kezébe, mert zúg és zakatol a feje. Mennek. Neki nem mondta az apja, hogy készüljön. Nem érti. Az ebédlőben szülei beszélnek.

— Mindenét becsomagoltam, Aurél. Az ékszer és a papír a bőrönd fenekén van...

— Marie...

— Ne, Aurél, most ne vágjon közbe, mert magának menni kell és nekem lehet és muszáj maradni, különben mindenünket konfiskálják és Albinnak nem marad semmije. Egy falat kenyere sem. Kész mindene, itt az autó, menjen, az Istenre kérem!

— Marie, az autóval ez a fiú megy. Nem látja, hogy sokkot kapott, ami egészen megzavarta az esztét?

Albin az ebédlőben Itut egyedül találja. Feladja rá a kabátot. Feketén vigyorog. Nem szabták rá, feszül, termete erősebb Albinnál. Nyomkod és papírokat húz ki a zsebből.

— Basztikli, szinte elvittem az okmányaidat.

Albin a ruhára pillant. Ez volt rajta a meneküléskor és az iratok itt felejtődtek. Nincs szüksége a keresztletvélre, de ha véletlenül hurokra kerül, Itunak ez jól fog. Jeleket ad, céloz és hurkot vet. Ráerőszakolja Itura az okmányokat. Apja szíverősítővel, anyja élelemmel jön. Kiviszik Itut az autóhoz.

A soffőr meghökken. Sok fekete ember ült már a kocsiján, de néger még egy se. Csóválja fejét. Megköszöni a pénzt és megígéri az ügyvédnek, hogy Bukarestig meg sem áll vele. A gép elberreg.

Lenuca kijön a konyhából. Sápadt.

— Elment?

— El.

— Biba, ki volt ez?

— Itu volt.

— I-tu?...

Bronzhajába markol. Arcán a tornavizsga lobog fel. Zászlók. Színek. Diákizmok. Itu, a lányok bálványa. A nap hősei! És Lenuca most nem mert bejönni tőle a szobába... Sajnálta? Irtózott tőle? Eddig nem volt kényes. Albinon átfut, hogy a nők más állapotban megeserélik a természetüket. Ezért nem jött be? Félt, hogy a látvány fogékonyan hat a magzati életre? Nincs ideje ezzel bajlódni, mert anyját a kórházba kell, hogy kísérje.

Mennek az utcán. Szétnéz. Milyen kihalt és üres?! Hova lettek? Tegnap még itt ugráltak és civódtak és nézegettek az üres lakásokba, mint varjak a koneba, velőt sejtve. És ma mutatvány-példány sines belőlük. Elbujtak? Szárnyra keltek? Ki tudja?!... A szél próbált és mesterkedett. Feltépte a regisztereket és a város nagy orgonáján üvölt és búg a sok szólam. Utak, utcák, sikátorok, kémények. Keresztvezéseken teherautók szöknék át. Albin lopva az anyjára figyel. Apjával nem boldogult, mert az apja egyre azt hajtja, hogy innen harc nélkül ki nem mehetnek. Szemében tanyát vert a gond. Gazdálkodik. Homlokát hasítja ekével. Szánt és vet és arat, ősz kalászatokat! Anyja feje napról-napra fehérebb. Siet. Ha betegeihez nyúlnak, kivertek kezéből mindent. Akkor nines mire mutasson. Nines mit mondjon. Nines mivel

védekezzen. Nem mondhatja már, hogy ezekért maradt és ezeket védte.

A gesztenyefák ágai csapkodják a falat. Lehullt róluk a lomb. Kopaszok és csonkák: hörgők a tüdőn, mely rostjait elköpte. A járda recseg. A homlokzaton sehol egy ablak. Nyitva hagyták és a szél falhoz vágta és pozdorjává törte őket. A járdát szilánkkal freckelte tele. Nézik a kórházat. Puszta malom, amiben már rég nem öröltek.

Furesa!

A kapuboltban szalma és szemét és csend. Figyelnek. Minden néma. Az udvar üres. Az árkádok alatt senki. Csak a pincegádor előtt lóg a csengő-kötelen, mint félárboera ejtett zászló, egy szennyes kórházi köpeny.

— Lenn lesznek, — mondja Albin az anyjának — várj meg!

Átvág az udvaron. Mióta bomba esapott az utcába, ideköltöztek. Az iroda, a személyzet, a sebesültek. Amennyi fért. Egy sütetből elég egy lepény, mondták, nekik több német lövedék nem kell. Ne dumáljanak, ha a személyzet és az adminisztrátor nem fél, menjenek fel az emeletre. Ellepték a pincét és a helyiségeket és a kórházban többet nem mostak és fertőtlenítettek. Igaz, hogy eddig sem nagyon gyilkolták magukat vele... Az iroda kamrája nyitva, benn nincs senki. A falon csövek futnak. A folyosón tiport szalma fogja a neszt. Köhög. A levegő rekedt és keserű meggymagízú. Benéz a szénraktárba is. Mormog.

— Durmolnak.

Tovább megy. Kutat és keres. Homályban és csendben. Piszkokban és rendetlenségben. Boltok alatt. Mindenki alszik. Zárhoz nyul újra és nyom a kilinesen. Hevernek itt is. Szalmán. Szemeten. Egymáson. Egymás mellett. Mint heringek a hordóban... A pince sötét. Nem lát csak sejt. Fülel. Mi van itt? Köhög, hogy észrevegyék. Mert rémes ez a nagy csend. Szól halkan.

— Halló!

De semmi. Nem mozog senki. Felpattan. Csak nem fog nekik itt imádkozni? És odavágja, ahogy telik.

— Halló!

Brrr! A pincében száz veszett patkány. Felriadt. Futkos hergелten. Csapkod. Padlót és falat. Süvít és vi-sít. Albin meghökken. Figyel hosszan és borzalommal. Az ő hangja ez? Nem! Inkább nem kiált többet. De ezek, hogy nem hallották? Süketek mind? Lehetetlen! Nézi az alvókat. Nem lát, egynek sem látja az arcát. Bakavice — gondolja és kezdi kérni őket.

— Nézzék! Nem hallják?! Mit viceelnek? Mért nem felelnek?

Sarkon fordul bosszúsan. Beesapja maga után az ajtót. Mégis csak disznóság!... A folyosón lép kettőt és a torkához kap. Markolja. Gyűri. Kibuggyan mégis ordítva.

— Gáz!...

Vágtat. Talpa szalmát kavar és port. Lobog a folyosó. Hemzseg a pince. Rémek! Kísértetek! Gyilkosok! Hóhérok! Ti tanyátok ez! Nyeli a lépcsőt. Melle hörög. Fuldoklik a gádor előtt. Tudja, hogy kiáltani kéne. Ordítani. Idecsődíteni a kórházat. A várost! Az országot! Az egész világot! De a torkában nincs hang. A kötélbe kap. Ránt. Csengőt így még nem rántottak meg! Feljajdul. Bukfencet vet. Ficáncol és cseng és sikolt. Albin helyett!

— Gyertek, mind! Ti gyertek! Akiknek háború kell! Ez a ti művetek! Gyertek! Gyertek! Gyertek!...

Süket falak. Süket fülek. Nem mozdul senki. A kórházzal elbánt a szigony. Hever lustán, mint döglött bálna a vizen...

— Albin!... Albin!...

Anyja húzza a kötélről. Fejti az ujjait.

— Térj észre, Albin! Mi van veled?...

A kolomp utolsót ver. Albin fakó. A gádorba mutat.

— Tele van halottal.

Borzalommal néznek egymásra. A pincére! Hallgatnak. A magasból pihe száll. Melléjük esik az udvarra.

— Albinka!

Kutatják, de nincs sehol senki.

— Itt vagyunk, Albinka!

A padlás-ablakból Juci int.

— Nagyságos asszony, jövek azonnal.

A lépcsőhöz kíséri anyját. Könyörög neki. Menjenek! Menjenek innen, most, ebben a percben. Mert ennél borzalmasabb a pokol sem lehet. Nem bírja tovább. Ha anyja nem jön, ő megy! Juci szalad és liheg.

— Kezét csókolom, fenn vagyunk.

— Mind?

— Egy szálíg. A tisztelendő úr imádkozik.

Megmenekültek a gáztól. Nekik lenn nem jutott hely. Az előbb keresték, elakarták vinni, de nem találták őket. A padlásról látják, hogy menekülnek.

— Nagyságos asszony, feketék az utak, a rétek, a szántóföldek. Az egész határ!

— Hol az adminisztrátor?

— Elment, de előbb kiadta a parancsot, hogy a kórházat gyujtsák fel.

— ?

— A tisztelendő úr azért imádkozik, hogy meg ne süljünk.

— Van itt még valaki?

— Rajtunk kívül egér se.

— Akkor át vesszük a kórházat! Szaladjon, Juci! A sebesültek öltözzenek fel, gyorsan.

Juci csillog és ragyog.

— Már bezupáltak. Fegyver is van.

— Kiállítjuk a posztokat! Albin!

— ?

— Szaladj haza! Apának ne szólj, várjatok be mindent nyugodtan. Most már nincs baj. Csak arra vigyázz, hogyha a várost bombáznák, vigyétek le apát is a pincébe. Erőszakkal, mert ő másként nem megy.

— Igen.

— Akkor gyorsan!

Felszalad a lépcsőn Jucival. Albin az anyja után bámul. Az ő anyja ez? ... Fejét csóválja és a kórházból irtozva kisurran. Szalad. A szomszéd utcán végignéz. Görbe, a térig három kanyart vet. Messze nem lát. Csak hall. Mikor a szél fordul. Nem tudja mi lehet. Hullám csap be a térről és rázza az utcát töviben. Mi lehet? Ki-

fut és megnézi! Szalad pár lépést, de eszébe jut, hogy haza kell menjen és erre sokkal messzebb. Visszatér és ahol az előbb állt, katonákba botlik. Rendetlenül jönnek és szaladnak, amerre ő kell, hogy menjen. Tisztek is. Csorog róluk a víz. Kimerültek és elfogják az utcát. Áll a sarkon. Nézi őket, nem ismer közülök senkit. Vajjon bántani fogják? A katonák nem törődnek vele. Nézik az út porát, a járdát, a köveket. És mennek, ahogy csak bírnak. Mindent eldobtak. Nincs egyebük, csak a szál fegyver. Ezt viszik göresösen. Töpreng. Ha haza akar jutni, nem tehet mást. Fal mellé húzódik és megy velük. Hegyzi a fülét. A katonák némák. Kérdezni nem mer. Az út tart pár percet. Zajt hall elől és dübörgést. Láncok és vasak csörögnek. Ágaskodik és előre néz. Lovakat lát. Cikáznak veszettül a keresztezésen. Kocsik. Ágyúk. Szekerek. Tudja. Visszaút ez! A határra vezet!!!...

A sarkon megveti lábát és a csatornába kapaszkodik. Az ő útja itt van szemben, nem mehet tovább a katonákkal, akik balra térnek. Lökődösik. Jönnek egyre sűrűbben. Ha itt áll, magukkal sodorják és viszik magukkal, amerre nem kell. Összeszedi magát, bujkál, fúrja magát, átvergődik jobboldalra. Így! Ez a sarok csendesebb. Majd ritkul és akkor átmegy. Most moccani sem lehet. Előtte tajtékszik minden: állat, ember, holt, eleven. Ló zihál és vágdat. Tüzek ostorral csépelnek. Sarkantyú vág bélbe. Menekülnek. Horkolás, nyerítés, ordítás. Dübörög a föld. Ágyúk csörögnek. Dögök és holtak ők, de még a lovak bírják, a csöveket vinni kell. Ezek az elsők! A többi dögölhet! Aki útba áll, vagy lezuhan, azt eltiporják. Albin áll és néz. Szorong a szíve, arra gondol, hogy ezek hol állnak meg?! Néz és figyel. Szó sincs, hogy átmehessen. Az út okádja az ágyút, szekeret, lovat, embert. Háta megett is jönnek. Elveszti érzékét, fogalma sincs, hogy mennyi idő telhet. Öt perc? Vagy félóra? Lehet!... A sarkon tábornok bukkan fel. A járdán nyargalt. Mutat az utcába, a kórház felé. A vezérkari őrnagy lova is merő hab. Csóvál és előránt egy tisztet. A tábornok a tiszt füléhez hajlik.

— Kapitány úr, amíg egy ágyú jön, ebből az utcából

fogat ki nem kanyarodik! Gyalogság mehet, de más nem! Ha a forgalom itt elakad, a hadbíróság önt főbelöveti. Kész!

Sarkát a lóba vágja. Az őrnagy utána vágat. Eltűnnek fergetegben és porban.

Albin lapul és vár. Csak ritkul majd — gondolja és akkor átmegy. De az idő halad és a remény kopasz. Az iram tart egyre, most jön a java és krémje. Félszemmel a kapitányt lesi. Ilyen könnyen lőnek föbe egy embert? Aggódik, de nincs miért. A szekerek jószánt állnak, egy se ugrik bele ebbe a habzó zuhatagba. Ki tapostatja magát önként halálra? Háta mögött bömböl egy hang.

— Félre! Utat nekem! Engem felakasztanak!

A kocsmáros égre emeli karját. Könyörög. Engedjék. Ha elfogják, vége. Mert ő román. Jó román! Nézzenek rá! A hajára! Szakállára! Fekete neki a szíve is.

— Felakasztanak! Felakasztanak!

A katonák odébb lökik. Egyik sem ügyel a csúszott nadrágra, a kurta ingre és hason a veres szőrre.

Albin áll zsúfoltságban és tömörségben. Szorongó szívvel. Úgy menekülnek és rohannak, mint a filmen. Már a szeme is káprázik. A falra pillant, a zsirra, amit a sok könyök rákent. Hopp!... Megrándul. Mi történt? Elvágta a szalagot?... Elszalasztott valamit! Ennek a nagy recsegésnek és ropogásnak az okát. Csak a lovakat látta jól. Félreugrottak! Jobbra és balra ugrottak! Oszlopba, járdára, kőbe, fába! Oda, ahol rést láttak. Ugrottak és megálltak. És velük minden. Egyszerre! Csapásra!... Néz. Rakáson: ágyú, szerkocsi, szekér, állat, ember. Egy-másra torlódva. Egy-másba akadva és gabalyodva. Gubane!

— Repülő! Repülő! Repülő!

Ők! A főkolomposok! Jönnek! Szárnyukon kereszt. Albin irtózva néz a keresztre. Mit reméljen és miben higgyen, ha már a szimbólum is kínzó eszköz lett?!... Irtózva néz a keresztre... A két gép jön! Szemközt jön! Hosszan az út felett jön! Bombáztak! Feltépték elől az utat. Eltorlaszolták! Hurokban az egész sereg! A főszivá-nyok jól megcsinálták és most a markukba röhögnek,

— Hi-hi-hi-hi-hi-hi-hi-hi-hi-hi...

És a másik.

— He-he-he-he-he-he-he-he-he-he...

Kacagnak hisztérikusan, felváltva. A végtelenségig. Mindenki fedez és lapul. Albin a keresztet nézi. Selymet kefélnek? Lúdbőröz. Fejét lakapja hirtelen. A végzet dübörög és elzúg felette...

Körül néz. Elképped. Egyedül van az úton, ágyúkkal, kocsikkal, lovakkal, sebesültekkel. A többi alatt a föld lobot vetett. Kapun? Ablakon? Kerteken? Utcákon tűntek el? Nem tudja. Csak azt tudja, hogy az egész egy perebe telt.

Indul. Kúszik és mászik. Szekéren és földön. Bukdácsol. Kerekék és láncok között. Szűk kutakban és szoros helyeken. Ágyútalpon és lótetemen. Lábatört? Gépfegyver ölte meg? Vagy fölbukott és addig verte fejét a földhöz, míg kilehelte páráját? A többi áll, hegyzi fülét, reszket. Véresek. Albin kötélből rántja lábát. Hám-ból gabalyodik. Megfog egy kereket. Fenn tűzerek horcolnak. Kévék aratáskor. Egymásra dőltek. Pereg belőlük a szem. Dúsan és pirosan. Láncra és kerékre. A földre. Nincs, aki felfogja. Az élet porba hull. Pereg. Elpereg!... Irtóztva kerüli őket. Az ágyúba kapaszkodik. Síkos, csúszik a keze, a vér fekete csíkban csorog a csövön végig...

Súrolja a falat. Szalad. Magához tér, mert fáj a tenyere. Mit csinál? Mocskolja a házakat vérrel? A keze úgysem lesz tisztább. Kérdés vág bele. Mért hagyta ott a halott tűzereket?... Meglökik. Hátul ordítják:

— A németek!...

Szalad. Mellette katonák és tisztek. Rohannak. Menekülnek, mint fürjek az aratók kaszája előtt. A város dobog és reng.

— A németek! A németek!

A kapuba ugrik. Figyel vissza. Mi ez? A híd körül van ez? Csak nem ágyúk? A város forr és habzik. Az utcákon ropog a fegyver. Űvölt a halálfélelem.

— A németek! A németek! A németek!

Háta mögött berántják a kaput. Valami villan és

suhog. A boltból! Az is ködlik, hogy valaki súrolta karját és egy női kalap szélvészsként rohant el mellette. Nem látott mást. Kinéz. Csak nem?...

— Lenuca!

Ordít és vágat utána. Vad szökésekkel ugrik át a töltényen és eldobott fegyveren. Megörült? Vak? Nem látja, hogy mindenki menekül onnan? Hogy ott hare van? Nem hallja, hogy a németek jönnek? Nem! Szalad vakon és süketen. A katonák fegyvereiket dobálják. Futában bámulnak rá.

— Lenuca! Lenuca!

Az ötödik háznál a karjába kap. Ránt rajta.

— Megörültél?

Lenucából kicsap:

— Biba! Biba! Édes! Te itt vagy?

Csupa felszabadult öröm és láng, de Albin durván újra megrántja. Szalad vele a járdán vissza. Hurcolja magával. Lódít rajta. Belöki a kapuboltba.

— Buta!

Fáj Lenucának. Karja is fáj, mert Albin körme a húsába vágott. Bámul. Hát nem tudja, hogy miért szaladt ki? Nem érzi, hogy nem bírta tovább nélküle? Hogy a kórházba indult? Hozzá! Miatta! Utána!

— Biba...

— Hallgass, fogd be a szád!

Lenuca néz. Mi ez? Mért beszél így? Ezt érdemelte tőle? Fellángol az iroda előtt.

— Utánad akartam menni s ha te félsz, tudd meg, hogy én nem félek!

Albinban kavarg, amit látott és amin pár órával ezelőtt átment. Nem törődik Lenucával. Azzal se, amit mond. Benyit az irodába, de visszavágja.

— Buta!

Apja az ablakban áll. Nézi az utcát. Arca fehér, homloka csupa rózsza és tűz. Nem hitt! Most lát! Egyszerre!!!... A háborúnak, melyben harcolni kell, vége! A hadsereg megfutott a támadás elől! Ez a sok eldobott szurony az ő szívét járja! Ezek a szaladó lábak az ő szívét tapossák össze!

— Apa!

— — —

— Itt vannak a németek!

Nem hall. Nézi az utcát. Künn tombol a tűz. A levegőt srappnel hasítja és gránát. Útba vágnak és házakba. Zárják a menekülést a határ felé.

— Apa!

Dördül. Megrázza a házat fundamentomig. A közelbe csapott le.

— Albin, a pincébe!

— Te is!

Albin összerázkódik. Nem tudja, hogy került ki. Nem érti az apját, sohase látta még ilyennek. Kábult terv fut az agyában. Előbb Lenucát viszi le. Azután az apját.

Lenuca az ebédlő ajtóban áll. A tüzet hallgatja. Nézi a kóbor macskát, ahogy lekúszik a falon és a törött ablakon a pincébe huppan. Albinból beszél a láz.

— Nem érted? Beüt a gránát!

Lenuca fejét rázza.

— Nem megyek.

Albin rámered. Apja vas és szikla, de ez a lány... Mi van ezzel? Pózol, hogy nem fél?!... Nem! Ezzel nem sokat teketóriázik, ezt viszi erővel! Belekap újra, de álomból ébred. Száját tát. Ilyen erő van benne? Lenuca kitépte magát, ellökte és néz hideg, megvető szemmel.

— Ha félsz, lódulj! Én nem bújok el!

Valami csattan. Odanéznek. Bevágta az irodaajtót és most döng tornác, lépcső, bolt... A kaput zárja be, — fut át Albinon. Szusszan. Ha apja visszajön a kaputól, ő is le kell, hogy jöjjön, mert Lenucát nem fogja kitenni veszélynek. Ez jó taktika, örül, mindjárt ezen kellett volna, hogy kezdje. Várnak. Künn forr a tűz és lobog. A fegyverek már a ház előtt dörögnek. Figyel. Mért nem jön? Ezóta csak ráfordíthatott?!...

Albin töpreng, ám kész Lenuca! Pattan és szalad. Tornácon, lépcsőn, bolt alatt. A kapuba!...

Albin kinéz a nyíláson. A Lenuca feje fölött néz ki,

de lehúnyja szemét nyomban. Rozsdás reszelő! Agyába szúrt és fúr és farag és ráspolyoz és reszel.

— Örült! Örült! Örült!

Apja a katonák közt. Égő fáklya. Lobog. Löki hátra a katonákat.

— Álljatok meg! Álljatok meg!

A katonák kitérnek előre és menekülnek. Tisztet ragad torkon. Rázza. A lelkét rázza.

— Mért nem harcolnak? Hallja! Állítsa meg őket!

Fenn német golyók. Itt-ott a járdán dördül egy puská. Akinek van még fegyvere, kisüti cél nélkül a levegőbe. Az utcán még jönnek.

— Állítsa meg őket!

A tiszt kirántja magát. Fegyvere nincs, eldobott mindent. Üvölt és rohan.

— Örült! A németek!

Az ügyvéd szétnéz. Szórványt lát. Pár katona szalad még. Tüzel hátra, hóna alá fogott fegyverrel. Kikap kézből egyet. Földre dobja magát. Albin bámul. Mit akar az apja? És a többi?!... Hullnak? Rogynak össze? Előbb egy! Azután még egy! Kettő! A többi nyole-tíz! Ahány agyoncsigázott van! Mind odaveti magát a földre. Az apja mellé. Az utca tele tölténnyel. Markolják. És a puskák dörögnek...

Gyerek-szem. Lenuca szeme egyre nőtt. Nagyra nőtt és kerekre. Nem volt künn, nem látta, hogy minden elvesztett: csapat, ágyú, felszerelés, az egész hadsereg! Csak azt tudja, amit lát. Ami a szeme előtt történt. Ami csordultig tölti a szívét. Tapsol. Táncol. Nevet.

— Biba, Biba!

Hátranéz és tenyerén megfagy a taps, arcán az öröm, szívében a vér. Mögötte többnapos halott. Csömör rohan a nyelve hegyére. Torkára hányinger... Ez ennyire fél?... Szól és hangjában a gyermek kegyetlensége.

— Albin, sohasem hittem, hogy te ilyen gyáva fráter vagy!

Az utca dörög. Albin agyában dolgozik a ráspoly.

— Örült! Örült! Örült!

Felpillant. Lenuca puskával. Fekszik apja mögött.

Két karral sepri ölbe a töltényt, mint gyümölcsöt. Tölt és céloz és lő oda, ahonnan a golyók jönnek...

Az ügyvéd hallja. Az előbb egy! Most még egy! Két új fegyver! Örvend. Úgy látszik, megemberelik magukat és visszajönnek. Ide, ahova kell. Ahol a helyők! Céloz és lő. Nem néz hátra, de örül a két új fegyvernek. Egyik jobbról dörren. A másik balról. Mögötte. Szaporán. Szaporán dörög a két fegyver. Jól van! Céloz és tüzel. A katonák örült tempóban lőnek. Tart öt percig? Tízig? Ki tudja?!...

Halad a perc. Albin célt keres. Az előbb mozogtak ott lenn, de az utcán már nincs senki. A földszínt, szennyes ruhák eltűntek. Golyók sem jönnek úgy, mint eddig. És a katonák mégis biztatják egymást és tüzelnek, mint az örültek. Mire céloznak? Mit lőnek ilyen vakon? Mi a céljuk?... Albin nyugtalanul fészkelődik. Meghibbantak? Az üres utcát lövik és az utca percek óta nem lő vissza... Valami pattan, szökik a lábától, átugrik fejükön.

— Pramm! Kreccs!

Láng, füst, por csapódik fel. Kövek és vasdarabok.

— Hurrá!

Hátranéznek.

— A németek!

Négy itt. A többi is rohan a sikátorból. Felszöknek. A katonák üresen. Óh hárman fegyverrel.

— Úristen, ti nem vagytok a pincében?

Sok sisak. Ömlik és hullámol. Messziről tiszt szegzi karját. Albinékra mutat.

— Die drei hier sind Franktirörs!

Lenuca mosolyog felhevülten. Albin is. De eláll a szívverése. Apja krétafehér. Soha életében így nem reszketett a keze.

VII.

Kocog a pénztár-ablakon. Izgatott. Holnap vizsgázik és az indulást az utolsó percre hagyta. Ha megérkezik, talán annyi ideje sem marad, hogy megmosdjon, a taná-

rok elé pedig hogyan álljon oda szurtosan? Átmegy? Megbukik? Egy vizsga mindig kockázattal jár. Lámpaláz fogja el, mert a mennyiségtanból gyenge. Milyen jó volna, ha annyit tudna, mint Alex, vagy legalább felírhatná kézelőjére a fontosabb képleteket. Türelmetlen. Kopogtat újra. Az ablakot kinyitják.

— Mi tetszik?

Jegyet kér, de a hivatalnok szembekacagja.

— A vonat elment.

— El-ment?

— !

Beesukja orra előtt a szemet. Lehetetlen! Holnap a vizsgája, ha lemarad, egy évet vesz. Száguld. Csarnokon és kijárón át. Fellök két pasast, aki az útban áll. A perrónon valaki utána kap. Kiáltnak. A vonat dübörög. Szalad. Lépcsőt és karfát lát. Felugrik, — gondolja — ha törik, ha szakad! Most, most! De számol és nem mer és érzi, hogy lemarad. Mögötte az utolsó kocs. Az utolsó lépcső. Kattog és rohan. Ugrik! Hopp! Megragadja, de a karfa gummiból van, nyúlik a markában. A vonat pofon üti. Elterül. Esmél. Hogy gondolta? Egy gyorsan úszó hal farkába ki tud megkapaszkodni? Nem érti a halat. Hever a pályatesten. Talpán és kövön. Mindene fáj. Homlokát nyomja a sín. Furesa! Mozdul, tapogat, rájön. Nem sín ez, hanem fal. Megfordul gyorsan. Hol az ördögben van? Távolról zümmög a vonat.

— Víz-ga! Víz-ga! Víz-ga!

Kábult. Rázza a fejét, mint aki hosszasan úszott víz alatt. Az álom kirepül szeméből. Mi történt vele? Hol van? Felugrik riadtan. Megvirradt? A cella világos. A rácson nyalábokat dob be a nap. Homlokát dörzsöli. Hogy aludt ilyen sokat?! A prices kemény, testét a deszkák összepotyolták. Nyujtózik. Ropog íze és csontja, de karját leejti nyomban. Miért választották el egymástól őket? Mit akarnak tőlük? Mi lesz velük? A katonákat másfelé terelték...

Figyel. Az épület Kihalt. Künn is csend. Félbehagyták a munkát? A hadsereg elvonult? Itt feledték őket? Hogy kerülnek ki innen?... Az ablakhoz megy.

Felkapaszkodik a rácsra. Hunyorgat, mint az éjjeli állat. Tart, míg a szeme hozzászokik a naphoz. Vár. Arcát a rácsához nyomja. A nap aranypora szakad. Bámul. Mi történt az éjjel? Hová lettek a kerítések? Falak! Házak! Az épületek! Elsüllyedtek? Földrengés volt? Víz sodorta el őket? Keresztül-kasul új országútak. Domborúak! Szélesek! Kövezettek! Hová visznek? Tegnap kertek voltak itt, szőlők és fák, ide látta túlérrett gyümölcseiket. Helyükön mindenütt felírás, tábla, nyíl! Mi történt itt? Emberek művelték ezt? Egy éjszaka telt? Vagy aludt hetekig? Boszorkányokkal szövetkeztek a németek? Nem érti. Lenyírtak és átfaragtak mindent, a környék kivetkőzött mivoltából, többé senki sem ismeri meg. Pillant a folyóra. Szeme keres. Csak nem terelték el valamerre?... Nem. Új híd szeli a medret. A víz lefelé folyik, de megjelölték, olyan, mint számár hátán a kereszttel. A folyó közepén sötét csík, fekete rajta hab és tajték. A folyó valamit cipel! Nézi. Bomlott tutaj? Puffadt zsák? Ennyi?! Mióta úsznak ezek a vizen? Néz le és néz fel. Amíg lát. Úristen, ezer és ezer! Egy egész dandár! Hullák dandára! Úszik. Bukdácsol. Torlódik. A víz sodra vértől fekete...

Csüng a rácson. Lecsúszott az ablaktól. Kinyúlt, mint akasztott. Falon keresztül látja a vizet, a véres csíkot és ami rajta megy. Émelyeg. Ajka mozog. Betűt formál a nyelve. Kérdéseket! Kérdezni akar. Kitől? Az uszítók és vezetőik nincsenek itt, ezeknek a hulláknak a füle pedig tele van vízzel. Kitől kérdezzen? Senkitől? Hallgasson? Nyelje le? Akkor is, ha megfullad? Kérdez!... Honnan jössz, fajzat? Gyárból? Bánya mélyéből? Barázdák közül? Kutyád, macskád, barmod elrohant volna innen és te vak voltál? Nem láttad, hogy a németek sárgakeresztes gránáttal lőnek és fortyogó tüdődet telepumpálják vízzel? Vak voltál? Mért jöttél ide? Mért maradtál itt? Mért nem futottál el? A félelem tartott vissza? Kötelesség? Cél? Ez volt a cél? Erre születél? Ezért éltél? Mikor kötelességeidet a füledbe rágták, megmondták az irányt, amerre menni fogsz? Nem? Ennyit sem mondtak: Duna! Tenger! Halak bele... ó, vak fajzat! Ússz! Tolongj! Fuss verseny! Vess cigánykereket a vízben!... Örülj! A halak

lerágják vonásaidat, felismerhetetlen vagy, főváros közepén, a győzelem terén sírt ásnak neked. Rohanj! Karikázz! Senki voltál, fajzat voltál, ott kapsz címet! Te lész az Ismeretlen katona! Koszorúkat kapsz! Ezredek fogják előtted meghajtani zászlóikat! Örülj! Légy boldog! Vess bukfcencet!...

Kérdez és felel és beszél, anélkül, hogy torkát hang hagyná el. Kemény német szó rázza meg.

— Az ördögbe, mit csinál?

Kiejti kezéből a rácsot. Zökken. Az ajtó nyitva. Előtte sisak, tetején fehér pika-hegy. A tábori csendőr int.

— Jöjjön! Kezdődik a kihallgatás.

Mennek cellák során. Megviselt falak közt. Ajtók és figyelőlyukak mellett. Új borzalom rohanja meg. Vajjon az apja és Lenuca melyik mögött lehet? Együtt maradtak? Apja így kérte, de az őrmester merev és elutasító volt. Ők porosz csendőrök! Nem durváskodott, csak a hangjába szorult több gög, mint együttvéve tíz közös generálisba. Ők porosz csendőrök! Mintha a tábornoki kar nevében valaki ezt mondta volna: „Wir sind k. u. k. Generäle!“ Apja nem vitatkozott többet. Lenucára mutatott és arra kérte az őrmestert, hogy gondoljon saját lányára. Közben őt behozták... Lábujjhegyen jár. Fülel, de ok nélkül feszíti dobhártyáját, mert a csendőr lábán masztodon-eszitmák. Kilép. Mi van az apjáékkal? Hová viszik? Kérdi a csendőrt. A válasz bosszantja. Most kíváncsi, nem pedig két perc múlva. Annyit sem árul el, mit tud meg két perc múlva? Hová viszi? Mit akarnak tőle? Nem hagyhatta az utcán a fogát? Ha elesett volna, most kit kérdeznének? Kihallgatás! Azért vonják kérdőre őket, mert életben maradtak? Apjával nem beszélhetett erről. A csendőr rámondult: „Schweigen!“ És hozta őket. Tejtetvérek a kakastollasokkal, de talán jobb így, mert azokkal nem óhajt közelebbi ismeretséget. Ezek az este már kenyeret hoztak és vizet és konzervet.

Balra térnek. A folyosó tegnap hulladékkal volt tele. Szemeten jártak. Gyümöleshéjakon. Eltaposott köpéseken. Most nincs rajta hajszál. Tiszta minden. A lépcső fehér. Ragyog mint békében. Mit csináltak? Sepertek?

Súroltak? Mikor? A levegőben fertőtlenítő-szag gerjed. Bámul. Eszébe jut a tegnapi támadás és az, amit az előbb látott az ablakból. A sereg rohamban! Tegnap a Vogézekben, vagy Ríga mellett! Ma itt! Holnap a Kárpátokon túl! És van ideje, hogy maga mögött mindent átformáljon, megszervezzon, rendberakjon és fertőtlenítsen? Ilyen nagy ez a faj? Ki képes erre? Csak ők! A németek! A német nemzet!... Jókedvű a szerencsétlenségben. A nyugtalanság felszállt a szívéből, szétterül benne, lánghán, mint olaj a vizen. Szerencse! Mert ha a kakastollasokkal kerülnek össze, póruljárnak, míg ennek a nagy és művelt népnek a kezében a hajok szála sem görbülhet.

A szobában két tiszt sétál. Valami felett élenken beszélget. Egy katona írógépet ver. A csendőr jelent és ki-megy. Albin megrebben. Ó a harmadik vádlott? Mivel vádolják őket? Ruhájára pillant. Zavarba jön, de összeszedi magát. Bemutatkozik és bocsánatot kér. Gyűrött, poros a cipője, nem tudta rendbeszedni magát, mert az éjszakát cellában töltötte. Otthon van minden készlete. A két tiszt komolyan néz rá. Hallgatnak. Elnémul a gép is. Albin szemek tüzeiben áll. Mit néznek így rajta? Anynyira zuhlott? Vagy nem értik? Furesa! Átvágtat azon, amit mondott és fönnakad, mint horgon, egy kifejezésen. Elpirul. Ezek azt hiszik, hogy ő a német nyelvet a konyhában sajátította el! Gyorsan ismét. Röviden beszél, de amit mond, arra ügyel. Irodalmi kifejezésen kívül nem használ egyebet. Felhevül. Figyeli hangját. A szavakat. Kifejezéseket. Helyes! Gondolatban előrenyúl, fordít, fogalmaz. Ezzel fejezi be:

— Tisztelettel kérem tehát, hogy mindezt a sajnálatos külső fogyatékos-ságot ne méltóztassanak az örök iránti tisztelet hiányának minősíteni.

Udvarias, bár kényszeredett. Őszintén és bizalommal néz a két tisztre. Egyik monoklit tett. Szemén csillog az üveg, mint jégcszilánk. Are fagyosabb nem lehet! És ezek a karba tett kezek?! Mi van velök? Most nem értették meg? Érthetőbben már nem beszélhet. Hangya bizserreg hátán. Végre asztalhoz mennek és leülnek.

— Jöjjön közelebb!

Odébb megy. Az asztalon poharak vízzel, papír, író-szer, teleírt félívek.

— Önt is az utcán fogták el?

— Igen.

— A tábori csendőrség egy fronttiszt jelentése alapján azzal vádolja, hogy tegnap délután utcai hareba ke-veredett. Igaz, hogy kezében fegyverrel fogták el?

— Igaz.

— Előbbi szavaiból azt vettem ki, nem tudja, hogy a német hadosztálybírótság előtt áll.

Félrakapja fejét. Kés suhant. Süvített. Valamit bele-súgott a fülébe. A százados kinyujtott kézfejét mustrálja. Lefúj róla valamit.

— Személyi adatait kérem!

Fordul. Monokli villog felé. A főhadnagy hangja száraz és hideg.

— Mikor és hol született?

Mit akarnak ezek? Micsoda formáság ez? Tünődésre nincs idő, mert a kérdések jönnek. Tollbamondja az ada-tokat. Apja-anyja nevét. Vallását. Családi állapotát. A foglalkozásnál elakad. Mi a foglalkozása? A gimnázium-ból kicsapták. Elpirul.

— Tanuló voltam — mondja halkan. Az egyszerű sza-vakban annyi keserűség és fájdalom van, hogy a két tiszt megdöbben. Hisz ez egy eltévedt gyerek! Nem tudja, hol van. A százados ajkáról kérdések ömlenek. Mért mentek ki az utcára? Nem tudták, hogy a román hadsereg tizen-két órával előbb már megtört? Hogy nem tartható fel? Hogy hiábaváló az ellenállás? Hogy a németek legázol-nak mindent? Intelligens emberek és nem gondoltak arra, minek teszik ki magukat? Nem jutott eszükbe, hogy eles-hetnek? És ami még rosszabb, fogságba juthatnak?... Fejét rázza. Nem. Ők minderre nem gondoltak... A csen-det új kérdés töri meg.

— Hogy került ki az utcára?

Riadtan néz. Töpreng. Erre nem emlékszik.

— Gondolkozzon! Nem beszéltek össze előzőleg? Nem biztatta? Nem hívta valaki, hogy kimenjen?

— Nem.

— A saját akaratából ment ki?

Néz maga elé. Itt minden az utca körül forog. Miért ment ki? Hogy ment ki? És ezt nem tudja. Erre nem emlékszik. Ha jól visszagondol, talán eszébe jut, csak hogy ez időbe telik. Várnak addig? Engedelmet kér. Elmondja! Elmond mindent. Attól a perctől kezdve, amikor kilépett a kórház kapuján, ahová az anyját kísérte. Ez mind összefügg. Beszél. Hagyják. A borzalmak olvasója pereg. Szemében irtózat fészkel, ujjai véresek, de nem hagy ki szemet. Az apjához ér. A városra gránátok estek. Őt és a hűgát az apja leparancsolta a pincébe.

— Mért nem fogadtak szót?

Megmondja. Azt is, ami még történt. Amire emlékszik. Apja kiment. A kapuhoz ment. Csuklik. Akadoz. Nyekereg és elhallgat, mint lejárt, rossz gramofónlemez.

Mi történt azután? Hogy került ki az utcára? Nem tudja! Ha megölik sem tudja!... Törli az arcát. Néz a két tisztre. Felfalják? Nem. Szánalommal néznek rá, a százados szíve felkapaszkodik a bordák közül és kiül a szemébe.

— Hány éves?

— Tizenhét leszek.

— Amit mond, igaznak látszik. Unokatestvére azt állítja, hogy elsőnek ő ment ki az utcára és ön beszámíthatatlan lelkiállapotban követte. Figyelmeztetem, hogy ez a körülmény a vádra és következményeire nézve közömbös, önt az utcán fogták el, ebben a ruhában, fegyverrel! Édesapja és húga magukra nézve beismerő vallomást tettek, azonban egybehangzóan állítják, hogy ön ott volt ugyan, de nem használt fegyvert. Emlékszik arra, ami az utcán történt?

— Emlékszem.

A főhadnagy víz után nyúl. Egy poharat a százados is felvesz.

— Posadék — mondja és int az írónak, hogy hozzon frisset. Vár. Az írók beteszi maga után az ajtót. Halkan csuk, a zár koporsófedélként nyekken.

— Gondolja meg a szavait!

Összerezzen. Mit gondoljon meg? Mire figyelmeztetik

ilyen nyomatékkal? Neki nincs szüksége figyelmeztetésre, mert amit tud, azt úgysem tagadja el.

— Ketten állítják, hogy nem használt fegyvert.

— ?

— A jelentést ütközetben írták. Zűrzavarban! Nem gondolja, hogy a tisz, aki elfogta önöket, önre vonatkozólag tévedett?

— Nem.

Beszélni akar, de a százados gyorsabb.

— Várjon! Nem érti, mivel vádolják? Szerencsétlen! Ha beigazolást nyer, agyonlövök, mint az unokatestvérét és az apját!

Sulyok csap fejére. Összerázkódik. A hang kegyetlen. Durva! Zsibbadtan néz a századosra. Tréfál? Ijeszti? Idegei ájultan hevernek, csak a szeme dolgozik, mint két mütöcsipesz. Sohasem látott ilyen áthatóan, világosan és élesen. Tréfál? Nem! Ez a darabos arc őszinte. Mi van itt? Fordul, de hátralep irtózva. A főhadnagy szemén villant az üveg. Szilánk döfött róla a szívébe. Jaj!... A százados utána kap. Megrázza.

— Ostoba! Védekezzen!

Nyílik az ajtó. Az írnok az asztalra teszi a vizet. Albinra bámul. Milyen sápadt?! És hogy remeg?! Visszaül némán a géphez. Csend van. A százados az iratokban keres. Beszél. Albin áll zúgó fejjel. Hallgat. Nem ért semmit. A szavak üres edények. Füléhez verődnek, kongnak és puffannak és porrázúzódnak, mint süket sziklán a víz hullámverésben. Végre megkapaszkodik az értelembe.

— Ezzel az is magyarázatot nyer, hogyan került ki az utcára. Ha nem látja ott a hozzátartozóit, nem megy. Már csak azért sem, mert előzőleg meggyőződött, hogy az ellenállásnak nincs értelme. Világos tehát, hogy lelki-kényszer hatása alatt cselekedett, ami lényegesen csökkent a felelősséget és amit a bíróság figyelembe vesz. Esetleg ösztönszerűleg ment utánok. Hogy figyelmeztesse! Hogy behívja őket!

— — —

— Mindegy! A továbbiakban azonban megerősíti és

jegyzőkönyvre adja, hogy az utcán nem használt fegyvert. Nemde?!

A kérdés felgyúl, mint reflektor. Állít és tagad, sürget, kér, könyörg, parancsol, nógat. Nemde?!... A szobára küllőben hull a fény. Az emberi irgalom prizmája veri a sugarat. Menj! Szaladj! Mentsd magad!... Nézi az egérutat. Rálépjen? Apja útja nem ez! Lenucáé se! Mentse magát? Hagyja őket cserben? Tagadja meg? Az apját?! Ó, rongy élet!... Megrázza fejét. Melle feszül. Szívéről gördíti a követ.

— Bocsánat, ami az utcán történt, arra emlékszem.

— ?

— Az utcán löttem!

Koppan, mint bogár a falban. Előrehajolnak. Mi ez? Megörült? Pusztulni akar? Nem látszik fanatikusnak! Nézik különös szemmel. Letépi róla a ruhát. Boncolnak. Kutatnak agyban, szívben, vesében. Rúgót keresnek lázasán, de nem látnak semmit, nem találnak semmit. Mi van itt? A másik kettő ugyanezt mondta. Így! Ilyen egyszerűen! Az utcán löttem! De ha azokat beszélni hagyták, ennek a nyelvére tették a szavakat. Mentse magát! Védekezzen! És mégse?! Nem értik. A Balkán ágai nyúlnak fel ide? Ezek az ő hajtásai? Ami európai, az csődöt mond a Kárpátok alatt? Vagy csak a vihar tépte le, mint fáról a levelet? Mikor? Rég cipeli? Csak azt tudják, hogy hull. Itt hull le szemök láttára. Lábaik elé. A porba...

Albin apjára gondol. Hibázott? Megrójjá az apja? Miért? Tőle tanulta, hogy igaz ember előtt mindig csak egy út áll nyitva. Megnyugszik. Simít homlokán. Feje helyén, bár érezte, hogy ez a két tiszta meglékelte koponyáját és kotorászott benne. Engedelmet kér. Aggódik apjáéért. A százados megnyugtatta. Hosszasan néz rá. Vállat von.

— Egy óra múlva találkozni fog velök.

Fekszik a pricesen. Feje ködös. Könnyen zsibong, mint mikor altatót vett be. A százados felolvasta a jegyzőkönyvet és aláíratta vele. Már nem néztek rá. Többet nem nézett rá senki. Elfordították fejüket, ablakra, falra, padlóra és visszaküldték ide. Darabig járkált a ketrecben.

Megmérte. Rájött, hogy az átló kiadósabb, mert ha rövidebb is, mint a szél és hossz együtt, ez a hat lépés leg-alább egyenes. A szükségedényt elköltöztette az útból. Lábbal tolta a másik sarokig és ezzel nyert félmétert. Cipőjétől azonban még most is undorodik. A fal szennytől szürke. Az emberi megalázottság rétegben malterolta rá tehetetlen dühét és mocskát. Nem birta tovább. Le-feküdt. Így csak azt látja, amit akar és nyugodtan fontol át mindent. Mert még most sem érti. Mi zúdítja fejükre a bajt? Az, hogy löttek? Vagy a civil ruha? Ha egyenruhában vannak, löhetnek? Gyilkolhatnak? Színpad a háború? Főrendezők a németek? Kapellmeisterek? A jelmezen akadnak meg? Szóba botlik. „Franktirör!“ Tegnap nem figyelt oda, a kifejezés csak később döfte meg. Látott még ilyen esetet. A faluban valaki rámutatott egy kutyára és kiáltott: veszett! S az eb veszett, bár nem volt veszett. Felforr hirtelen. Így pusztulnak el? Ilyen nyomorultan? Rájuk sütik a komitácsi-bélyeget? Hát ablakból löttek ők? Padlásról? Fák tetejéről? Kémény mellől? Nem nyílt harcban fogták el őket? A ruhába kötnek? Ruha miatt ítélik őket halálra? Hisz ez nevetséges!... Felül. Cipőjére pillant. Nincs szaga, de azért amennyire lehet, eltolja messze. Csak ezt a cipőt cserélhetné fel! A helyzete mindjárt tűrhetőbb lenne. Visszadől és nem gondol a cipőre többet. Gyakorolja, hogy semmire se gondoljon, de a gondolatok elé állnak, a szemébe néznek, előlük ki nem térhet. Elpirul. Hogy riadt meg az előbb annyira? Száználmas látványt nyujthatott és itt is töri a fejét és vergődik reggel óta, mint egy számár, a helyett, hogy az apjára gondolna. Megijedt? Félt? Látszott rajta? Nem tagadja. De ennek vége! Most már nem fél. Apja kivágja magát és kihúzza őket. Akkor is, ha a hadbíróság nem németekből, hanem pápuákból, vagy zulukafferekből áll. Ez biztos! Előre látja a németek leesett állát, ha meghallják, hogyan védi az övéit és magát az apja, aki román ember létére kitüntetéssel tette le az ügyvédi vizsgát... Égő szemhéjján nagy lökésekben nő és emelkedik az apja. Anyja mellette. Halvány, ősz, törékeny, de kitart, lendül férje után, nem marad el tőle. Meleg érzés járja át: na-

gyon büszke a szüleire... Anyja keze a homlokán. Mi történt vele? Baj nem érhet, mert ha a kórházra esett is gránát, a falak vastagok, a menekülők pedig abban a zűrzavarban kórházra és sebesültekre nem gondolhattak. Volt otthon az anyja? Vagy csak Jucit küldte? Sejt, hogy velök mi van? A kórház lépcsőjén azzal váltak el, hogy nincs baj. És tessék! Szerencsére, amíg idehozták őket, a lakosok közül senki sem tartózkodott az utcán és így nem volt, aki róluk hírt vigyen, mint macska, farkán a csengővel. Majd megtudja, mi történt, mikor már túl lesznek. Az ajtó zörög. Felugrik. Érte jönnek? Rohamisakos tiszt lép be. Int a csendőrnek, aki vezette, behúzza az ajtót, lehúzza kezéről a kesztyűket. Albin bemutatkozik. Hideg. Nem bírja leküzdeni ellenszenvét. Leri róla. Egyenruha! Sisak! Pika-hegy! Nektek köszönhetem ezt! A tiszt mordan néz rá. Leveszi fejéről a sisakot. Albin hátra lép. Hogyan? Ez a fedő ennyire durvít? Len-haj, búzavirág szem, a vonásokból jószág ragyog és értelem. És ez a hang?! Jegen is utat nyit.

— A hadosztály engem küldött ki az önök védelmére. Arra kérem, hogy a bizalmat, ami ehhez a feladathoz szükséges, ne tagadja meg tőlem. Ne tekintsen katonának, hanem embertársának, annál is inkább, mivel a rendes hivatásom ugyanaz, ami az édesapjájé. Ügyvédi irodám van Steglitzben, Berlin mellett.

Szétnéz. Nincs mire ülni. Napirendre tér a kényelmetlenség felett. Átadja a sisakot és megkéri Albint, hogy tartsa, amíg néhány adatot feljegyez. Információt kér. Áttanulmányozta az iratokat, beszélt az auditorral, az apjával, a húgával, de előtte a dolog mégis érthetetlen és homályos. Az az érzése, hogy mindhárman egy szerencsétlen lélektani botlásnak az áldozatai. Ennek a kibogozásához több idő szükséges, mint amennyi rendelkezésre áll, de sajnos, a teljes tisztánlátás sem bírna a vádat ellensúlyozó érvennyel. Ezzel szemben világos, hogy a felelősség hármuk közt egyenlőtlen arányban oszlik meg. Albin fejét rázza. Kifakad. Köszöni, nem óhajt enyhébb elbírálást az apjánál. Miért? Hogy elszakítsák tőle? Olyan nincs, erről ne álmodjon senki, mert ő erre még gondo-

latban sem képes!... A tiszt komolyan néz rá. Ez egy zöld és makacs gyerek! Felvilágosítja! Beszél. Szavai úgy potyognak, mint aprópénz koldús-kalapba.

— Édesapja arra kért, hogy minden figyelmet önre fordítsak. Amit tehetek, önért tegyem. Megkért, hogy legalább a fiát rántsam ki ennek a szörnyű gépnek a karmai közül, amihe kerültek!

— ?

— És én ezt neki megígértem. Tudja, milyen súlyos kötelesség egy ilyen ígéret? Ne vegye rossz néven, de én azt hiszem, nem tudja. Azt sem, hogy itt tulajdonképpen mi a helyzet!?

Boncolja. A tábori csendőrség jelentése szerint a román hátvéd vakmerő visszacsapását ők idézték elő. Megállították a katonákat. Segítettek erkölcsileg és résztvettek a harcban. Lőttek az utcán, melyen német katonák estek el és sebesültek meg, holott erre szükség nem volt. S ha már mindebben részt vett, legalább ne ismerte volna be. Miért állott elő vele? Nem látta, hogy legalább őt mindenki menti? A hadbírák is?! Makacskodik? Súlyosbítja a helyzetet? Nem gondol fiatal életére? Arra, hogy még gyerek?!...

Fülében porzik a sok kérdés. Újra kábult. Csak annyit hall, hogy a hangsúly csupa kérdőjel. Mit kérdez tőle ez az ember? És az arca miért veritékes? Ő izzad? Ideges? Türelmetlenül kiált.

— Ért engem?

Int. Hogyne, most már figyel, hall mindent. Hallja, hogy az átvonuló osztrák-magyar dandártól tolmácsot kértek, mert ő ettől a peretől kezdve nem beszél németül. Ez nem trükk és nem ügyvédi fogás, hanem szükségesség, amit nem kerülhetnek el. Ha a tárgyaláson kérdik, románul válaszol. Előadja, hogy tud ugyan valamit németül, de nagyon távol áll attól, hogy magát pontosan megértesse. Ez az oka, hogy a kihallgatáson tévedett abban, amit tőle kérdeztek, amit válaszolt és amit jegyzőkönyvre adott. Érti? Tévedett! A többi nem az ő gondolja. A védelem ezen a címen visszavonja a beismerő vallomást, amit tett. Künn volt az utcán, de nem lőtt. Ettől nem tágit.

Nem lőtt! A két hadbíróval már beszélt, bennök is van emberi könnyörület, nem fognak emlékezni, hogy folyékonyan beszéli a német nyelvet. Nem tiltakozik, mert más út nincs, a beismerő vallomással elveszett. Mindezt hallja és érti. Csak egyet nem tud. Ki is buggyan a száján. Az apjáékkal mi lesz?! A tiszt felnéz az ablakra. Pici kék rongy van rajta. Darab, amit az égi kelméből kihalásítottak. A buzavirágszem visszatér. Padlóra mered.

— Édesapjának átadtam a német hadsereg hadikódexét. Ügyvédnek nincs szüksége védőre.

Megütődik. A hang nyomott, furesálja. Azt is, hogy apja csak magát védi. Hiszen ebben volt minden reménye. Miért nem védi őket? Őt és a húgát? Nem szabad? Nem engedik? És Lenucával mi lesz? Lenucát nem kell védeni? Róla a tiszt egy szót sem tett.

— Óhajt valamit?

— Ha megengedi. Tegnap óta az unokatestvéremről nem tudok semmit.

— ?

— Veszélyben van?

— Átkozottul! Szörnyű gép ez, a paragrafusnak mindegy, hogy kire csap.

— Egy nőre?!

— A nő csak olykor kivétel. Ha rajta az anyaság jelei mutatkoznak...

Egyedül van. Künn süt a nap, de itt benn a fal hideg. A legyek kívánszorogtak. A pókok fáznak és éhesek. Egy malmol és forog veszettül a körhintán, amit magának szerkesztett. Unatkozik? Hevíti magát? Űzi az éhséget? Furfang nem lehet, mert kell tudja, hogy dobbal ő sem fog legyet. Nézi a szédítő játékot. Agyában versenyt motólál a gond. Mi lesz velök? Az ügyvéd megvárta kezét. Ne féljen! Bízva rá magát! Ismételt, lelkére kötött mindent és elment, mert a tárgyalás előtt a bírakkal és a tolmáccsal még kell hogy beszéljen. Most érte lőt-fut. Minek? Mi értelme? Többször a nyelvén volt, de visszaszívta mindíg. Hogy mondta volna meg ennek a jóakarátú embernek, hogy az élet maga az, ami neki apjáék nélkül nem kell. Nem látta rajta ezt? Fájlalja,

de ezért a tévedésért úgy néz rá, mint egy órára, mely lejár, mielőtt ütését hallotta volna...

Áll csendben. Nézi a pókot. Elúnta a hintát? Lassít, rezeg ernyedten. Csüng a szálon. Himbál. Lassan himbál, mint holttest kötélén... Az ablakhoz támolyog. Valami összegyűrte a gyomrát, mint mosogatórongyot. Ha egy másodpercig nézi még a pókot, torkából a sós nyál már ömlene. Dől a falnak. Fürdik iszonyatban és verítékben és borzalomban. Kábultan. Reszkető gyomorral. Összeszorított foggal...

Hány óra lehet? Nem tudja. Azt sem, hogy az idő lassan, vagy gyorsan pereg. A csendőr jön érte. Valamit engedett a gögből. Beszél hozzá egyszerű szavakkal. Emberi szavakkal. Úgy látta, szédült az előbb és most is gyenge és sápadt. Teát hozott. Igyon, mert ettől magához jön és erőre kap, a tárgyalásra nem vezetheti félholtan. Fogához koccantja a csajkát és önti belé a rumos levét. Albin kortyint. Hálásan néz a csendőrrre. Menni kell? Nem bánja. Legalább vége lesz a bizonytalanságnak, aminél nincs rosszabb. A csendőr vezet. Ismer minden átjárót, lépcsőt és zugot. Otthon érzi magát, mint aki itt született, vagy évtizedekig a törvényszéken szolgált.

A teremben folyik a tárgyalás. Ismerős falak ezek. Háború előtt eljár néha az esküdtszéki tárgyalásra, hogy az apját hallja, aki itt gyakran védett. Vontatott tárgyalások folytak, volt idő bőven, nem mint most. A németek nem latolnak annyit kabátgombokon, mint annak idején az esküdtek. Bűnös? Nem bűnös? Megdőbben. A társasjátékban, amit velök űznek, mindenki tudja szerepét, csak ők nem. Nem tudja, mit csináljon és merre menjen. Apja mellé vezetik. Két csendőr között áll. Sápadt. Megviselt. Lenuca sírt egész éjjel. Tekintetükben, lenn egész mélyen megpillantja a fagyott életet. Beszélni akar velük, de a csendőr int.

— Schweigen!

Az emelvényen a százados ismerteti az ügyet. A frontiszt jelentéséről a csendőrök által összehordott anyagra tér és mint kereskedő pulton a vég-vásznat, a

bíróság elé göngyölgeti a dolgokat. Ömlik belőle a szó. Siet. Kérdésbe akad a nyelve.

— Mi volt az utcán a német veszteség?

— Két halott, három súlyos és hét könnyű sebesült. Az élen haladó századot a váratlan harc meglepetés-szerűen érte, senki sem számított rá. A hadifogoly szerint, akit egyidejűleg fogtak el és aki beszél valamit németül, védekezésre magok a románok sem gondoltak. Mikor azonban löni látták vádlottat, mellé feküdtek és felvették a tüzet.

— Vádlott magatartását hogy ítélte meg ez a katona?

— Erre vonatkozólag a vallomás nem ad felvilágosítást. Csak kézzelfogható tényekre szorítkozik, a tett erkölcsi súlyával a katonák nincsenek tisztában.

A négy tiszt Albinékra néz. A százados az elnöklő őrnagyra. Albin cipő orrára. Szűrőn keresztül hall. Apja nevét. Személyi adatait. Kérdést hall és feleletet.

— Megértette a vádat?

— Meg.

— Fenntartja vallomását?

— Fenn.

— Kíván rajta módosítani?

— Köszönöm, nem.

— Miért tette?

A rövid csendbe sziréna bög. Az utcán motor vágat erre. Az ügyvéd hangja száraz-hideg.

— Magam sem tudom pontosan megállapítani, úgy hiszem azonban, hogy az adott helyzetben a vádra és következményeire nézve ez a kérdés nem bír jelentőséggel.

— Van valami észrevétele?

— Köszönöm, semmi. De ha a tisztelt hadbíróság nem vonja meg, az utolsó szó jogával szeretnék élni.

Az őrnagy kopasz koponyája biccent. Lenuca következik. Bátran felel. Igazolja a személyazonosságot és mindent beismer. Fenntartja, amit jegyzőkönyvre adott. A tiszték előrehajolnak. Az őrnagy fürkészve nézi.

— Miért ment az utcára?

— Nem tudom.

— Előbb ment ki, mint a bátyja?

— Előbb.

— Természetesnek tartja ezt?

— ?

— Ezt a sorrendet?!

— Nem tudom, kérem, nem gondolkoztam ezen. Cívódtunk. Ő nem ment volna ki, ha én nem megyek.

— Bánja, amit tett?

— Nagyon. Ártatlanul kevertem bajba az unokatestvéremet. Ő nem lőtt, csak én löttem!

— Óhajt mondani valamit?

Lenuca rezzen, mint fűszál, ha rágördül a csepp. Önvád törte le hangját.

— Kérem, ne bántsák ötet!

Albint gyökérig rázza ez, de a bíróság siet.

— Albin Bilibaca!

Csontjaiba ólmot öntöttek. Feláll. Bámul az emelvényre. A százados jelent. Védő írásbeli beadványt intézett a bírósághoz. Tolmácsot kér vádlott részére, mert nem bírja jól a nyelvet. Ezzel az indokolással vallomását egészben és lényegben visszavonta.

— Százados úr németül beszélt vele?

— Németül.

— Hogyan? Akkor tudott és most nem?

— Nyelvtanilag nem kifogásolhattam a beszédét, utólag azonban, mikor a védő erre felhívta a figyelmemet, bennem is az az érzés merült fel, mintha vádlott tényleg nem értette volna meg tisztán a kérdéseket és a lényeget. Tolmács kéznél, tisztelettel kérem és javaslom, méltóztassék helyt adni a kérésnek.

Az őrnagy szétnéz. Kifogás nincs. Felfüggeszti a tárgyalást, a tolmácsért esendőr megy. Albinnak int a buza-
virágszem.

— Meg vagy mentve, ügyelj!

Keresi apja szemét.

— Ügyelj!

Lenuca szemében könnyek.

— Biba, ügyelj!

Forró zuhany szakad rá. Csobog fülében: ügyelj,

ügyelj, ügyelj! Ennyire szeretik? Mit tegyen? Védje magát? Hagyja őket cserben? Egy hazugság árán? Ezt kívánják!...

Az emelvény előtt valaki összecsapja a sarkát. Sarkantyú peng.

— Herr Major, Hussaren-Kadett von Bokross mel-det sich gehorsamst.

Heves lökést érez a mellében. Megfordul. Álla leesik. Hogy kerül ez ide? Az őrnagy csönget.

— Az osztrák-magyar dandár küldte?

— Igenis, a dandártörzshöz vagyok beosztva.

— Ez senkit sem érdekel. Tartsa magát a kérdések-hez! Azért van itt, hogy tolmácsoljon. Ön nagyon fiatal és itt az igazságról és egy emberi életről van szó. Amit tehát a száján kiejt, azt jól rágja meg! Megértette?

— Igenis.

— Akkor kérdezze meg ettől a fiatal embertől, hogy mikor és hol született.

Két szempár. Összetűz. Bokross! Albinban a gimnázium lobban el. A fizikaóra lidérce. Hát nem lökte szét örökre az a tízperc? Útjaik halálilig kereszteződnek? Megvetésben és gyűlöletben?! A sors hozta ide? Épp most?! Ugyan! Orrán látja, hogy tudja mi történt, azért jött ide, hogy gyönyörködjön a vergődésében. Hogy elejtse! És még a kezére járjon? Próbáljon menekülni az ő segítségével? Az ő hazug nyelvére lépjen? Az ő száján bújjon vissza az életbe? Soha! Szíve salakjából magasra lövell a dac, alig hallja a fojtott szavakat.

— Védőd mindent elmondott, tőlem ne félj! Hány-ban születettél?

Áll összeszorított foggal. Hallgat. Harmadszor men-nek füstbe a kérdő szavak. Lépre akarja csalni? Nem örült meg! Kegyelem ez? Tőle nem kell!... Bokross izzad. Az emelvényen mindenki feszeng. Székek ropognak. Az ügyvéd int. Jelez kétségbeesve Albinnak. Megbolon-dult? Beszéljen! Az őrnagy lecsap.

— Nem felel?

Hogyne, de csak a maga nyelvével. Szól és engedel-met kér. Nincs szüksége közvetítőre, mert jól beszél a

németet. Megért mindent és azt is tudja, hogy mit felel. Kérdő arcok hajolnak előre. Mit kérdenek? Várnak tőle valamit? Várják, hogy beszéljen? Tessék kérdezni, majd ő felel. A védőre hull a szeme. Elfordult. Nézi az ablakot. Vagy a levegőbe bámul? Keres valamit benne? Az őrnagy kérdez. Vállalja a felelősséget? Ha valamit nem ért meg, hiába hivatkozik a nyelvi nehézségre, mert többet ezt nem veszik figyelembe. Elpirul. Árulja el a védőjét? Az ő agyában fogamzott meg ez, de Bokross miatt kútba esett. Annyit mond, hogy vállal mindent. Megkönnyebbül. Az igaz út a legkönnyebb és az őrnagy is kiküldte volt osztálytársát, aki már nagyon feszélyezte. Rászólt: „Sie, Kadett, abtreten!“ És von Bokross ment, mint egy leforrázott őrmester.

Kopasz homlok vetődik fel.

— Megértette a vádat?

— Igen.

— Visszavonja a vallomást?

— Nem.

— Emlékszik arra, amit jegyzőkönyvre adott?

— Igen.

— Ismételje!

Elmondja. Zörögnek szavai a fülekben, mint hólyagban kukoricaszemek. Az őrnagy a védőre pillant. Az ablaknál áll, valamit parancsol egy csendőrnek. A százados kézfejét vizsgálja. A főhadnagy jegyez. A csendőr tiszteleg és kimegy. Új kérdés hull a csendbe.

— Nincs valami hozzáfűzni valója?

Megrezen. Háta mögött jobbról szortyog valami. Mi ez? Lenuca sír? Agya vágatni kezd. Igen! Volna mondanivalója! Aki beismer, elveszett, ezt tudja, de neki apja mellett a helye. Neki senki se beszéljen, mellőle nem tágit. Lenuca azonban... Eddig nem hitte, de most hiszi! Lenuca nem pusztulhat el! Neki nem szabad elpusztulni! Neki élni kell! Neki lehet élni, tudja, egyedül tudja, a védő kikottyantotta ott a cellában. Most hiszi! Csak ebben hisz! Abban az egyben, hogy Lenuca anya!... Megmondja? Árulja el? Most? Itt? Mindenki előtt? Lehet ez?... Levegő tolul a torkára. Az őrnagy sürget.

— Nem kíván valamit változtatni a vallomásán, amit tett?

Feje lecsuklik.

— Nem. Azon egy szót sem.

Csendőrkéz ér a karjához. Leül. Apja csontfehér mellette. Az őrnagy hátradől a széken.

— A katonai ügyészséget kérem!

A főhadnagy áll fel. Beszél. Felvázolja azt, ami történt. Tényeket sorol fel és pontról pontra megy. Röviden. Tárgyilagosan. Hidegen. Akkor sem jön ki sodrából, mikor a két német halotról és a sebesültekről beszél. Miért követték el vádlottak tettüket? Túlfűtött nacionalizmusból? Faji szolidaritásból? Gyűlöletből a Romániát megsemmisítő német hadsereggel szemben? Mindegy! Elköverték! Megjelöli a paragrafust, amibe vádlottak ütköztek. Albinékra mutat.

— Ez a három ember külön-külön, mint egyetemben vétkezett. Tekintet nélkül nemre és korra, kérem a bűnösség megállapítását és a paragrafus büntető intézkedésének, a golyó általi halálbüntetésnek alkalmazását.

Leteszi a ceruzát. Leül, de Albinban rögzül az előbbi mozdulat. Ágaskodik és néz. Kést tett az asztalra? Úgy mutatott rájuk, mint szakács levágásra szánt csirkére... Nemre, korra való tekintet nélkül! Golyó!... Jaj!... Hova? Mellbe? Homlokba? Areba? Szembe?... Borzong. Pillái összerándulnak. Nyul szemhez és homlokhoz. Mi ez? Vér esorog? Arca lucskos. Szorítja homlokát. Űristen, hisz az agya mindjárt kilocsan ide. Freskel padlót, falat, emelvényt, paragrafust, törvénykönyvet. Megőrült? Figyelj behúnyt szemmel. Magát figyelj, de fülébe a berlini ügyvéd szavai ömlenek.

— Mikor az utcára mentek, esetleg már előbb, kellett, hogy történjen velük valami. Tudatukban vagy tudatuk alatt! Valami ellenőrizhetetlen törés a lelkiéletben, a személyiség váratlan és katasztrofális kettéhasadása, amit valószínűleg hajlamos idegrendszerükben az átélt rendkívüli izgalmak idéztek elő. Elismerem, mélyen tisztelt hadosztálybíróóság, hogy a katonai büntetőtörvénykönyvre

nézve mindez közömbös. A paragrafus nem tud lelkiélet-ről, multról és jelenről, érzésekről, gondolatokról, tudatról, tudatalattiról, szabadakaratról és lelkiényszerről. Nem ismeri ezek bonyolult egymásra hatását. Nincs tudomása a cselekvés irányát meghatározó okozati összefüggésről és a gátló forradalmakról sem hallott semmit, melyeknek irtó tüze olykor közöttük fellobban. Minderről maga az érző, gondolkozó és cselekvő ember sem tud sokat, mit tudna tehát a paragrafus?!

Beszél. Búzavirágszeme támogat. Kifejti a különbséget, ami a megkövült paragrafust a folyton módosuló és változó lélettől elkülöníti. Nem von le a paragrafus értékéből semmit. Szükséges esavar, kis kerék a nagy gépben, melynek ők a világ összes frontjain a fölényes győzelmet és dicsőséget köszönhetik. De mit mond ez a paragrafus? Felveszi a kódexet. Olvas. Az őrnagy közbevág, figyelmezteti, kéri a lényegét.

— A lényeg ez, mélyen tisztelt hadosztálybírótság — mondja az ügyvéd és a könyvet leteszi — mert előbb a bűncselekmény született meg és csak azután a paragrafus. A paragrafus utána idomult a már meglévő bűncselekménynek. És itt erről van szó! Méltóztassék erre a három emberre nézni. Vádlottak! Annak a bűncselekménynek a vádja terheli őket, mely miatt a német-francia háború után ez a paragrafus megszületett. És most azt kérdem, annak idején ilyen vagy ezekhez hasonló emberek lebegtek a haditörvényeket kodifikáló bizottság szeme előtt? Mindenkre alkalmazható ez a paragrafus? Tessék megnevezni őket! Hát franktirörök ézek? Komitáésik?

Egy belgiumi esetet elevenít fel hirtelen és megállapítja, hogy ezek itt hárman fortéllyal nem éltek. A felelősség kérdésére siklik. Hosszasan beszél róla. Előbb menti egyetemlegesen, majd elválasztja őket. A három vádlottat a felelősség nem terheli egyenlő arányban. Fokozatokat állít fel, körvonalakat húz, élesen elkülöníti hármuk szerepét és magatartását, elemez, indítékot halmoz, kutat, boneol, a kérdésekkel úgy bánik, mint sebész a késsel. Miért nem mentek ki a házból egyszerre? Ha szándékoság forogna fenn, együtt ragadtak volna fegyvert. De

rendre mentek ki. Egyenként! Egy megfoghatatlan vonzóerőnek engedelmessé. Tudták, hogy mit tesznek? Nem! A bolygó sem tudja, miért követi az égitestet. Ebben a körülményben pedig újra egy olyan pont rejlik, amit bővebben ki kell hogy fejtsen. Vádlottakkal alig beszélt valamit. Néhány szót mindössze. A rövid érintkezés velük azonban mégis arról győzte meg, hogy közöttük a családi érzés rendkívül eleven.

— A szeretet elemi vonzóereje volt az, ami az apa után a két gyermeket az utca tűzébe vitte, nem pedig a gyűlölet és az ellenszenv, amit a katonai ügyész úr bennök, velünk, németekkel szemben feltett.

Megáll. Lélekzetet vesz. Szeme tője pontot fúr a teremben, mélyen belevág Albin szívébe. Az ajtón a csendőr lép be. Fegyvert hoz. Töltényeket. Áll, vár, nyársat nyelt. A védő új lendületet vesz.

— Nem vitázom — mondja — az ügyész úrral. Vádlottak kimentek. Künn voltak az utcán. Elfogták őket kézen fegyverrel, ütközet közben. Lőttek? Senki sem látta ezt, csak ők állítják magukról azt, hogy lőttek. Igaz ez? Tényleg használtak fegyvert? Lőttek? Vagy ezt is csak az együttérzésnek és összetartozásnak az érzése mondatja velük? Az, ami kivitte őket szándékuk és akaratuk ellen az utcára?! Áldozatul esnek? Fanatikusok? Odadobják, mert többre becsülik saját erkölcsi és érzésvilágukat, mint magát az életet?!... Nem állíthatom egész bizonyossággal, mélyen tisztelt hadosztálybíró, hogy ez így van, de az ellenkezőjéről sem vagyok meggyőződve. Itt egy súlyos „mintha“ forog fenn, mely nemcsak a tisztánlátást zavarja, de magát az ítéletet is, mert ítéletet alapozni csak bizonyosságra lehet. Az eljárás befejezést nyert. Három ember életének vagy halálának nagy kérdése pár pere múlva itt eldől. Ítélethozatal előtt azonban arra kérem önöket, hogy az igazság és saját lelkiismeretük érdekében tegyék fel még egyszer a kérdést és próbálják is meg, hogy ez a lány tényleg tud-e bánni a fegyverrel?!...

Átveszi a csendőrtől, amit hozott. Az asztalra teszi.

— Tessék! Egy román fegyver.

Csend van. Mi ketyeg? Albin hallja az órát az apja

zsebében. Mért van ilyen nagy csend? Fénylő koponya dől előre. Zavar a többen is. Tiszten és csendőrön. A védő bolhát dugott a fülükbe, az duruzsol most benne. Az őrnagy megrázza fejét.

— Mond valamit, tartalékos hadnagy úr, de a kérés-sel mért állott elő így? Most! A vádlottak jelenlétében! Mit gondol? Akad a világon vádlott, aki ezek után szabályszerűen kezébe fog egy fegyvert?

Gúnyosan néz a védőre. Folytatja. A kísérlet eredménye kétes értékű, mihelyt a vádlott tud a célról. A maga részéről mégsem támaszt nehézséget, mert szívében nem a halálos ítélet, mint olyan, hanem az igazság fekszik. Azt azonban előrebocsátja és leszégezi, hogy a bírói mérlegelés és ítélet függetlenségét, magát a bírói judiciumot a kísérlet kimenetelétől teljesen elkülöníti és függetleníti.

— Azt hiszem egyetértenelek velem az urak. Ön pedig, tartalékos hadnagy úr, engedje meg, hogy valamire figyelmeztessen. Arra, hogy ötlet ötletet szül és az igazság kiderítésére az önén kívül nekem még van egy ötletem. És most tessék, kísérletezzem.

Hátradől a székből. A védő felveszi a fegyvert. Az ablakhoz megy, felnyitja a závárt és újra rácsapja a csőre.

— Kisasszony, lesz szíves?!...

Lenuca Albinra pillant. Szembogara kér, könyörög, parancsol egyszerre. Mit tesz? Feláll és indul. Uteai ruhában, kesztyűvel. Ahogy elfogták. Nyugodt, egyenletes járás szeli a szobát. Elszánt lépések.

— Ez a puska üres, kérem, töltse meg!

Lenuca néz. Fegyverre néz és töltényre. Nem mozdul a keze. Tétovázik, mormog, mint aki nem tudja, mihez kezdjen.

— Igen... Akarom... Fogom ezt!...

Az ügyvéd kínálja a fegyvert.

— Tessék!

Bocsánat! Szabad előbb valamit kérnem?

A szobán keresztül az öröm ezüst pénze cseng.

— Hogyne! Útbaigazítást kér?

— Nem.

— Bemutató előadást a fegyvertanból?

— Azt se. Ügyvéd úr, én azt, csak azt az egyet kérem, hogy higgyenek nekem. Utoljára kérem, hogy higgyenek! Csak én lőttem! Ő nem! Magára vette! Hazudik szegényből! Makacsságból! Daeból! Halálíg hazudik, mert én, a lány lefőztem! Őt! A férfit! Aki nem tud bánni a fegyverrel!

Veszi a fegyvert. Szorítja csípőhöz. Karral és könyökkel. Ránt és csattint. Tölt. Az ügyvéd az égből pottyban le. Mitru tanítványa ránéz.

— Most már hisz nekem? Gyorsan! Most próbálja vele! Itt! Most! Ebben a percben! Mellettem! Biba, gyere!

Szék dől. Az őrnagy csizmája döng. Megáll Lenuca előtt.

— Kisasszony, mutassa a vállát!

— ?

— A jobb vállát.

Pillant Lenuca. Csodálkozik, tolja jobb vállát közelebb és mondja csendesen.

— Tessék.

— Nem így! Ruha nélkül kérem.

Elsápad bronzhajáig. Földre néz. Repdes, mint aki valamit elvesztett.

— Azt kívánják, hogy... levetkezzem?

Ugyan?! Erről szó sincs. Csak annyit mutasson a vállából, mint a tenyere. Különben nem hisznek. Nem hiszik, amit mond, pedig azt kívánja, hogy neki higgyenek. Nemde? Megérti Lenuca. Gomb szakad fel. Szövet és gyolcs hajlik félre. Szemek tapadnak oda. Puha leányhúsrá. Fehér bőrre. Foltra, mely tustól veres és duzzadt és tüzes...

Albin felgombolja az inget. Jobb így! Most legalább meggyőződtek! Nincs kétség, a fegyver az ő vállát is feltörte. Most vége! Nincs hatalom, ami elválassza őket! Őt és az apját! Mert Lenuca nem számít, őt akkor löki majd vissza az életbe, mikor kell, ha hamarabb nem, az utolsó előtti percben... Meghökken. Mellőle az apja áll fel. Mit akar? Van értelme még a beszédnek? Nem szólt eddig úgyszólván szót sem és most beszél? Most, amikor

már vége mindennek? Mi értelme? Beszél. Halkan beszél és megfontoltan. Csendben és figyelemben. Az utolsó szó jogán. Nem maga miatt. Nem saját érdekében. Magára nem pazarol egy szót sem. Mindennel tisztában van, áttanulmányozta a német hadsereg haditörvényeit, tudja, hogy a bíróság kénytelen kimondani a halálos ítéletet. Jogász, ő nem vitatkozik ezen. Az eljárás során arról győződött meg, hogy a német hadbíróság joggyakorlatában nem a nyers erőtudat, hanem az igazság a döntő tényező és ez a körülmény szembeszökően megcáfolja a róluk Bismarck óta rosszakaratúan világgá kürtölt elvet, hogy náluk: Macht geht vor Recht! A mellette álló két gyermek érdekében tehát nem a hatalomhoz, hanem bizalommal ahhoz az emelkedett jogérzékhez fordul, melyről itt tanúbizonyságot tettek és amely méltó a nagy német néphez.

Lendül a szó az ajkán, forr és zubog, mint sziklák közt hegyiforrás.

— Önök előtt, uraim, egy megsemmisült emberi élet áll. Ez az élet nem kér a maga számára semmit. Betelt magával. Kiábrándult. Megtört. Elveszett. Mielőtt fegyvert fogott a kezébe, már elbukott. Akkor semmisült meg, mikor látta, hogy az a nép, melynek odaadta utolsó csepp vérét, a saját népe, a boldoguláshoz szükséges erőfeszítésre képtelen. Önök, uraim, ezt nem értik meg. Nem érthetik meg a levegőt, amit itt szívnak, a talajt, amelyre idegenekként léptek. Az önök nagy, szabad és homogén nemzete sohasem fogja megérteni a Kárpátok és a Duna örvényét, mely különvilágú népeket ránt magával és nyel el. Halálra ítélt népeket! Akik egymást ítélték el!... Önök idejöttek, harcolnak és visszatérnek majd tűzhelyeikhez. Béke lesz! Innen azonban a halálhörgés nem fog kifogyni soha! Évek mulnak el és önök emlékezni fognak. Igen, jártak ott lenn, messze, délkeleten. Európa szögletében! Látták a hömpölygő Dunát. Álltak a Kárpátok lábainál. Szikrázó csúcsaik alatt. Jártak ebben az országban és nem fogják tudni, hogy az örök-halálordítás országában jártak... Nem értik ezt! És nem fogják érteni soha, mert ahhoz, hogy valaki ezt értse, itt kell,

hogy szülessen! Itt kell, hogy éljen! A Kárpátok alatt!... Uraim, önök előtt egy megsemmisült élet áll. Megsemmisült, mielőtt önök jöttek. A küzdelemben, amit felvett mint ifjú és folytatott mint férfi és amit elvesztett nem önökkel, hanem a magyar államhatalommal szemben. És most pillantsanak a tragédia mélységébe, mely önök előtt áll. Hivatkozom! Az államhatalomra hivatkozom, melynek létjogosultságát soha, egyetlen pillanatig sem ismerem el. Hivatkozom a magyar törvényhozásra! A magyar jogra! A magyar alkotmányra! A magyar szentkoronára! A szentkoronára, melynek birtokán önök most állnak és ítélnek! A magyar szentkoronára hivatkozom könyörgő szóval, melynek védelme alatt nem ítéltető halálra az, aki a büntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét nem töltötte be...

Feje lecsuklik. Rebeg.

— Ez a két gyermek...

A bíróság vár. Mond még valamit? Nem. Az ügyvéd néma. Hallgat. Nem szól egy szót sem. A teremben csend van, mint a piramisok körül, ha a szél elhallgat. Felállnak és a szomszéd szobába mennek. A berlini ügyvéd a kartárhoz lép. Arcába bámul.

— Nem tudom, — mondja — hogy ön kicsoda, de köszönöm, hogy ezt az ismeretlen láthatárt előttem egy pillanatra bevilágította. Hogy az időt, amiről beszélt, hányan érik meg azok közül, akik most itt voltak ebben a szobában, senki sem tudja. Ki tudja, milyen békét érünk? Csak egy bizonyos és ezt nem tudom magamba zárni. Erőszakkal még nem irtottak ki fajt, még a legnyomorultabbat sem, azt pedig, melyért nagy szívek törtek meg, nem mosta el soha sem az idő, sem a történelem.

Kezet szorít. Színt vált a szeme. Olyan, mint harmatos, két nagy nefelejcs. Albinékra néz. Int. Jöjjenek közelebb! Félre küldi a két csendőrt.

— Beszélhetnek!

Otthagytja Albinékat és az ablakhoz megy. Nézi az utcát. Fát néz és halott levelet. A sok levél sóhaj és nyög és zörög, mecklenburgi paták és óriás kerekék között. Nincs kéz, ami az útból elseperje őket. A municíós oszlop

beláthatatlan. Feszülnek igára termett lovak. Szügyük sárgakeresztes zsákban vetőmagvat cipel. A háború egyszerre arat és vet...

A csendőrök félrehúzódtak. Albinék beszélhetnek, mégsem beszélnek. Állnak és néznek. Egymás szemébe. Egymás szívébe! Némán néznek és szívszakadva, mint a szenvedés kútjába Szent Ferenc...

Ropog, de a deszkák bírják a terhet. A hadosztály-bírótság feláll. Az őrnagy közében. Szobor mind, áll sisakban, vigyázzban, csendben. Percen egy másodperc. Felcseng.

— Im Namen Seiner Majestät Kaiser Wilhelm des Zweiten ...

Homlokhoz repülnek a kezek. Albin megrezzen. Mindenki üdvözölte a fejedelmi nevet, csak ők nem. Nem! Ők nem tudják szerepüket. Miért nem szóltak? Miért nem mondták meg?! Szívesen meghajolt volna az előtt, akit akkora távolságból is ilyen nagy tisztelettel üdvözölnek. Az őrnagy olvas. Siet. Nevek csapódnak szét. Dátum. Paragrafus. A tett, amit elkövettek. A vádirat dióhéjába belefér minden. Az utca. Polgári ruhák. Fegyverek. A német katonák, akik elestek. Albin hallgat és figyel. Az enyhítő körülmények eltörpülnek. Nem vehetők figyelembe. Az se, hogy Magyarországon vannak. Furesa volna, ha a világ minden táján küzdő német hadsereg a maga joggyakorlatában a különböző országok törvényeihez alkalmazkodna. Ezen az alapon a hadosztály-bírótság illetékessége nem tehető vitássá, mert a német hadsereg a maga hatáskörében szuverénül, a rá vonatkozó igazságügyi kérdésekben pedig saját törvényei szerint jár el.

— Mindezek alapján a hadosztálybírótság...

Albinék újra nevüket hallják. A hang fölcsap. Süvölt és robban.

— ...a vádlottakat a... paragrafus által megjelölt bűncselekményben egyetemlegesen bűnösnek találta és golyó általi halálra ítélte...

A folyosón sarkantyú peng.

— Hadnagy úr!

Bokross ez. Ácsorgott, megvárta az ítéletet, megdöbönt. Marka huszársapkát gyúr. Nyelve szavakat. Valamit mondana! A védővel akar beszélni, nem a hadnaggyal! A porosz ránéz. Ellenséges, torkából kipiszkál egy szilánkot.

— Ön magyar?

— Igen.

— Elégtételt kapnak.

— ?

— Mit akar?

— Nagybátyám, a dandárparancsnok még az éjjel ki fogja kérni a foglyokat.

A berlini felfortyan.

— Micsoda?! Önöknek ez nem elég? Kötélről álmodnak.

A huszár elsápad. Arca szürke és merev, mint háta mögött a fal. Mi történt ezzel? Most mutatja ki fogafehérét? Mind ilyenek? Csak bántani tudnak? Komiszok, mert poroszok? Arca színt kap. Mit válaszoljon? Vágjon vissza? Kérje ki ezt a hangot? Visszariad. Egy szövetséges tiszt szemébe most semmit sem vághat. Nyel és szól halkán.

— Bocsánat! Hadnagy úr a tárgyalás előtt azt állította, hogy ártatlanok és én elhiszem róluk, mert itt születtem és ismerem őket. A románokat! Ha ártatlanok, az ítélet miért halálos? Nálunk ilyesmi nem történik meg. De ami önnek nem sikerült, nekem sikerülni fog, mert én meg akarom és meg fogom menteni őket!

Fordul és megy. Szájszögén dac és gőg. Tábornok nagybátyja sem lehetne gőgösebb. A német utána bámul. Nem érti. Vonja homlokát.

— Most már az ördög sem tudja, hogy itt mi van?!...

Albinék magukban. Mély víz előtt állnak. Ami legdrágább, kiesűszott kezükből, elnyelte a víz, fedi az iszap. A szoba fakul. Albin felpillant. Mi ez? Éjszaka? Vakablak? A mennyezetről fekete fal süllyed és zárja, elzárja előttük az utat!

VIII.

— Kész van, Albinka?

— Bejöhet, Juci.

A lány benyit. Meleg, barna szeme Albinra tapad.

— Mit keres!

— Zsebkendőt.

— Nincs a zsebében?

— Nincs, de nem baj. Fő, hogy tisztát hozott, átöltöztem és lerúgtam ezt a cipőt. Menet adja oda valakinek.

— A cipőt? Miért?

— Nem viselem többet.

A leány a ruhákra hajlik. Rázza őket, mert gyűröttek. Karjára veszi egyenként. Beszél. Előbb félénken. Belejön rendre. Miért veszi el a fejét? Azt hiszi, ez csak úgy megy? Igaz, hogy elítélték őket, de lehet három embert lepuffantani, mint a verebet? Hogy gondolja ezt? Rózát nem ítélték halálra? Nem vitték ki? Nem mutattak meg neki mindent? Kivitték, látta a puskákat, a halált, de ha nem köti fel magát a lámpazsinórra, még ma is élne. Pedig Róza nem került egy ilyen művelt nép kezébe, ráadásul pedig csak egyszerű eseléd volt, nem mint ők, akikért már mindenki megmozdult és szót emel.

— Nem eszik a kását, Albinka, olyan forrón, ahogy főzik.

Hajol a cipő után, de Albin feltartja.

— Várjon csak!

— ?

— Mi van itt a kabátja alatt?

Juci a mellére pillant. Elpirul. Érdemrendet húz ki a kabát alól.

— Ezt gondolja?

— Ezt. Most kapta?

— Tegnap. A nagyságos asszony is kapott, de az övé sokkal szebb. Külön is felterjesztették arra a nagy vöröskereszt-kitüntetésre, amiből eddig a király is csak

a rokonainak adott. Számozva! Nem örvend ennek, Albinka?

— De igen.

— Na látja! Miért dobná el hát a cipőit?

— Csak!

Zsebét kotorja: üres. Bosszantó! Orra most viszket, mikor nincs mibe fújja. Mászor eszébe sem jut és most minden pereben kell. Nyúl a ledobott kabáthoz. Kéri a zsebkendő, mert ha szennyes is, jól fog. A lány ad egyet sajátjából.

— Tessék, Albinka. Abból a hatból van, amit karácsonykor kaptam a mamájától.

Kibontja és beletüsszent. A kis eselédkendő komisz pomádéillata az orrába ragad. Csiklandja, emlékszik jól erre a szagra. Nézi a lányt. Szemében a meleg sugarat. Kopott kabátját. Alatta a formákat. Juci! Mit köszön neki? Ha ő nincs, további életére jótékonyan kiható magyarázatát ki és mikor adja számára a nemek viszonyának? Hála gyűl szemébe. Csak ennek a lánynak köszöni, hogy a kamaszkor elkövetett tévedései nem kínozták és több fájdalmat nem okoztak neki. Adott ezért Jucinak valamit? Mit adott ennek a lánynak? Nem emlékszik. Talán akart adni, de ő nem kért és soha nem fogadott el tőle semmit.

— Juci!

— Tessék?

— Én adósa vagyok magának és ez csak most jut eszembe, mikor elfogadom a zsebkendőjét. Nézze! Maga itt biztat minket és vigasztal, én azonban azt hiszem, hogy az anyám hiába futkos értünk, mert itt nem segít semmi semmit. Maga nem fogja visszakapni tőlem a zsebkendőjét. Ne vágjon közbe, mert én csak úgy tartom meg, ha maga megtartja ezeket a ruhákat helyette. Keveset viseltem, talán kap értök valamit.

A barna szem megtelik. Kicsordul.

— Ó, Albinka!

— Ne szípgogjon, Juci, mert meghallják és bejön valaki. Itt nem szabad sírni, mi hárman vigyázunk erre, mert attól félünk, hogy ha valamelyik kiszalaszt egy

könnyet, a sírást nem bírjuk többet megállítani. És mondanék is magának valamit még...

A lány vár. A fiú hallgat. Hugáról akar beszélni ezzel a lánnyal, mert úgy érzi, vele mindenkinél inkább beszélhet. Beszélni akar, de régi rossz szokása rátör. Heves vágy, hogy közölje magát, mondjon el mindent, de a mondanivaló csúfosan megreked. Tegnap óta szavakat formált. Mondatokat rakott össze. Sokáig rágta őket. Betanulta jól és most, mikor beszélni akar, mégis szorul a torka. Éppen úgy szorul, mint az éjjel, amikor Lenuca bejött ide és ő a szomszéd szobában egyedül maradt az apjával. Eloltották a lámpát. Várt erre, mert azt hitte, könnyebben beszél erről, ha senki sem néz a szemébe, azonban tévedett. Órákig bámult a sötétbe, százszor akart szólni, de egyszer sem tudott, nem tudott erről kinyögni szót sem. Mi lesz a vége? Ha nem szól? Ha néma?! Arca lángol. Szemét a padlóba fúrja. Juciban paraszt ösztönök dolgoznak. A fiú keze után nyúl.

— Albinka, magát a kisasszony fojtogatja!

Megrándul. Sejt ez a lány? Tud? Honnan? Elfordul. Vállat von roskadtan.

— Maga tudja?

— Az ember ezt megérzi. Ha más van! Maga ki maradt. Többet nem jött. Egyszer beszélt a kórházban és én már akkor tudtam, hogy maguknál baj van. Hogy maguknak gyerekek lesz. Csoda, hogy nem veszik észre, mert a kisasszonyon már látszik. Ha akkor szól nekem, Albinka...

Elrántja kezét. Riadtan néz a lányra. Látszik? Ő már látja? Tudja rég? Mióta? Igaz, hogy a kórházban azt kérdezte tőle, miért nincs gyereke, de ezzel még nem mondott semmit. S most szemrehányást tesz, hogy miért nem szólott? Mi történik, ha szól akkor este? Segített volna rajtok? Elhajtotta volna a gyereket? Ő, vagy más? Mivel? Porokkal? Fűvel? Levelekkel? Vagy kötőtűvel szurkálták volna Lenucát? Kaparták volna kínzó eszközökkel? Fúj! Lenuca nem lett volna kapható erre soha! Jó, hogy nem szólt, de szerencse is, mert most mibe kapaszkodna, ha nem volna gyerekek?! Forró hullám csap rá.

Jó! Így jó! Mert Lenucát csak így mentheti meg és ő sem pusztul el teljesen. Nem semmisül meg! Tovább él Lenucában és a gyermekben. Világos! Ha a védővel már beszélt, levetkez minden szégyent és megmond az anyjának mindent. Igen, nyiltan és őszintén, mert így kell. És ha anyjának szólt, akkor minden rendben lesz, anyja vigyáz majd Lenucára és a gyerekre... Pillant Jucira. Csupa kérdőjel. Azt kérdezte, miért nem bízik benne?! Mit mondjon? Egyszer jól járt, hogy nem szólt, ne szóljon most se? Hallgasson? Tagadja le? Miért? Előbb-utóbb úgyszólván megtudja, ha csak az anyja annak idején nem viszi el Lenucát valamerre. És így is?! Mióta háború van, sok lányt vittek el titokban a városból, ismeretlen rokonokhoz, de még mindenkiről kiderült, hogy négy-öt hónapig hol járt, mit csinált, miért ment el. Nem, ennek nincs értelme. Nem tagad, hisz a szó kikívánczik belőle és Juci különben is bizalmat érdemel. Lélegzetet vesz és szól.

— Juci... amit tud... amit mond...

Beszélni akar, de habog. Torkára forr a szó. Megfojtja ez az abroncs, mielőtt beszélne. Néz a lányra. Szemében kín.

— Ne haragudjon. A fejem... belekábultam, nem tudok beszélni, Juci!

A lány megdöbben. A bizalmat becsülte ebben a fiúban kevésre? Vagy a szerencsétlenséget, ami elnémitotta és megtörte? Mit mondjon neki? Mivel vigasztalja ezt a kedves, nagy bajba jutott gyereket?! Neki se kenyere a beszéd, egyszerű szívét megmarkolták a szavak mégis. De-hogy haragszik ő!

— Albinka, szegény Albinka!

Hangja csupa ösztön és jóság. Kezéből kihull a ruha. Átkarolja a fiút és a fejét erős paraszt melléhez szorítja. Csend van. Albin feje felrázott párnán pihen. Lenn a mélyben kút dobol. Figyel. Az ütemes hangból érzi és tudja, hogy ennek a lánynak a szíve még sohasem volt ilyen szomorú és tiszta...

Pattan az ajtó.

— Biba!

Beretvát dobtak közékük. Ilyen élesen és metszőn csak az hasítja a levegőt. Vár. Repül még valami? Szívesen venne akár szót, akár tárgyat, mert ha nem is érzi magát hibásnak, a zavar nő ebben a fojtott esendben. Juci hallgat. Kisasszonykörmöktől félti a szemét, Lenucának azonban kilineshez fagyott a keze. Hátrál. Húzza az ajtót maga után. Védi és takarja magát az ajtóval, hogy ez a kettő itt ne lássa, mint roskad össze és süllyed a föld alá a szégyentől. A zár nyekken.

— Meg kell, hogy értse — fut át Albinon, de nyugtalan és ezért a szót villával löki Jucihoz.

— Mért jött be? Nines itt elég baj? Maga csinálta ezt!

— Ebesont, Albinka! Úgy látszik, a kisasszony mindent nagyon megrihell.

Otthagyja a lányt, az elajándékozott cipők és ruhák között, falun csipett erkölcsével és kifejezéseivel. Nekik az ilyesmi édesmindegy! Nem veszik zokon egymástól, mert szőrível gyógyítják a kutyamarást és nem fér a fejükbe, hogy valaki egy ilyen dolgot miért vesz annyira szívére?!

A szomszédszobában szülei beszélnek. Anyja reggel óta harmadszor jött be, az előszobában skatozó esendőrök ismerik már és habozás nélkül beengedik. Úgy látszik az alatt érkezett, míg öltözött és Lenuca érte nyitott be. Engedelmet kér, üdvözli az anyját és futólag megköszöni a ruhát, amit küldött. Magukra hagyja szüleit és az ablakhoz megy. Lenuca a homályos üvegre nyomja arcát. Szűk udvarra bámul behúnyt szemmel. Lenn farakás, nagy halom, amit télire hordtak be, ezen Lenuca nines mit nézen. Albint furdalja ez a csukott szem és a makaesul öszszeszorított szája, de nem nyithatja fel őket. Anyja szólítja meg.

— Sohasem mondtad, hogy ez a fiú olyan jóbarát veled.

— Bokross?

— Igen. Reggel óta folyton beleütközöm és a nyomába lépek. Mindenütt megelőzött, mindenkit fellármázott értünk, így csak egy barát tehet.

Beszél tovább. Folyékonyan és bizalommal. Csak pár

perere jött, hogy tájékoztassa és megnyugtassa őket. Mert ő nyugodt, félóra mulva a tábornokhoz megy. Mióta tőlük elment, arról győződött meg, hogy a fiatal Bokross nem beszélt a levegőbe. Tábornok nagybátyja nem kérte ki ugyan őket a németektől, mert ezt a németek a hadosztály jogi integritásába való beleszólásnak vehették volna, ezzel szemben azonban már korán reggel kihallgatást kért tőlük. Személyesen jár el és mindent megtesz, amit tehet. A berlini ügyvédről hosszasan beszél. Szívből való ember, aki a rábízott feladatot korántsem tartja befejezettnek azzal, amit eddig tett. Lót-fut, fárad, kivitte, hogy a hadsegéd előzetesen referál az ügyről, de az ítéletet visszatartja a kihallgatások utánig, úgy hogy előbb beszélni tudnak az érdekükben. Az eredmény biztos, ne féljenek... Beszél és színezt, mígnem a valóság komor ásonyomait szívében elmosás a szavak, mint langyos nyári eső felforgatott kertben az ágyásokat.

Hallgatják. Nem szólnak közbe. Az is hidegen hagyja őket, hogy esetüket mindenki szerencsétlenségnek fogja fel és a részvét irántuk őszinte. Mit ér ez? Mit válaszoljanak erre? Tegnap óta magukban állnak, lenn egészen távol és mélyen, elszakítva mindentől és mindenkitől és bár nem beszéltek erről, érzik és tudják, hogy a mélységbe, ahova őket a halálos ítélet taszította, az emberi együttérzés gyökérszállai nem hatolhatnak le.

Juci jön be, arca nedves. Kofferbe gyömöszölte a ruhákat, fáj neki, hogy Lenuca félreértette. Meglóbálja a táskát, mintha induló vonat lépcsője előtt állna.

— Megvárjam a nagyságos asszonyt?

— Nem, Juci, menjen csak.

— Ezzel a koferral mit csináljak?

— Vigye a kórházba, mert én nem tudom, mikor kerülök haza.

Juci kabátjába nyúl. Kifordít egy zsebet, levélborítékot húz ki belőle.

— Mielőtt jönni tetszett, az ügyvéd úr azt parancsolta, hogy ezt adjam át azonnal.

Asztalra teszi a levelet, köszön halkán, indul és megy. Lesütött szeméből csepp hull a küszöbre, de rátapos gyorsan.

san, hogy senki se vegye észre. Az asszony felveszi a levelet. Nyugtalanul a férjére néz.

— Mit írt nekem?

— Nem tudtam, hogy bejön, mielőtt a tábornokhoz menne. Tisztában van, mit fog mondani neki?

— Hogyne! Hogy kérdez ilyet?

— Legyen jó, olvassa el mégis a levelet!

Feláll az asztaltól. Járkál hátratett kézzel. Megáll Albinék mellett és megkérdi tőlük, hogy az udvaron mit néznek. Az égre pillant. Vállat von.

— Holnapra a hó mindent befed.

Albin az apjára néz. A szürkészöld szem éles, arcán a vonások változatlanul kemények. Az eget vizsgálja.

— Havazni fog, ezek már hófellegek — mondja egykedvűen és tovább megy. Talpa alatt nyöszörög a padló. Nem vet rá ügyet, de a repedt deszkát elkerüli, mert ez mindig nagyot reccsen, ha rálépnek. Albint meglöki valami. Apja írt, mire Juci a ruhákat behozta, kész volt a levéllel. Közben azonban váratlanul az anyja is bejött, beszélhetnének és mégis olvastat vele. Mit írt az anyjának? És ő mit olvas ilyen sokáig? Nézi a levelet és mormol a nyelven, amit a megszállás alatt szokott meg.

— Mais c'est effroyable... tout à fait effroyable! Az ügyvéd az asztalra támaszkodik.

— Megértette?

— Nem! Hogy kíván tőlem ilyent?

Összerázkódik. Fejét rázza makacs esökönnyel.

— Il m'est impossible de le faire.

— Marie, magának rögtön menni kell, hogy a tábornoknál legyen a kellő időben. Nem vitatkozhatom tehát hosszasan, de a sok szónak itt nincs is értelme. Azt hittem, az írott betűt hamarabb megérti, maga azonban mégis arra kényszerít, hogy beszéljek, olyanról, amiről felesleges és kínos beszélni. Nem látja, hogy most nem arról van szó, mit tehet és mit nem?! Hogy maga a tábornoknak nem mondhat mást, csak ezt?!

— Nem! Ezt sohasem látom be és ne is kívánja tőlem! Sohasem ismerem be, hogy maga vétkes és nem könyörgök a gyermekekért azzal a beismeréssel, hogy

maga megérdemli a büntetést, amit magára mértek. Hogy gondolja ezt?... Nézze!

Kigyúl. Tépi a levelet ízekre. Fogán át szűri.

— Én nem teszek maguk közt különbséget!

Lenuca és Albin figyel. Nem értik, miről van szó, mi történik itt, mi felett különböznek össze itt ketten. A levél fancesikákban hever. Az ügyvéd felmarkolja a rongcsokat, a kályhához viszi, bedobja a tűzbe. Visszatér az asztalhoz és megáll a feleségével szemben.

— Marie! Ez a tél a huszonhatodik telünk volna a közös tűzhelyen. Én azonban nem erre gondolok most, hanem az eltelt huszonötre. Arra gondolok, ami ezt a hosszú időt kitöltötte. Miért akar eserbenhagyni most? Az utolsó pereben?!

— Cserben?

— Igen. Maga csak azt tudja, hova indul, de én azt is, hogy hova érkezik. Bízik. Poroszokkal van dolga és nem tatárokkal és nem veszi észre, hogy a következtetés, amit ebből az igazságból von le, hamis. Mert ha egy porosz tábornok a német ügy győzelméért habozás nélkül cseréli is fel a jog és hatalom fogalmát, ellenük még tévedésből sem vét akkor, ha ezek a fogalmak fedik egymást. És itt, ezt végre értse meg, jog, igazság és hatalom között nincs ellentét. Egy hajszál se! A német világrend jogra, igazságra és hatalomra épült és ezek elégtételt kérnek. Három életet nem kap tőlük vissza és kettőt is csak a gondviselés különös jóságával és kegyelmével. Üres kézzel akar eljönni a tábornoktól?

— — —

— Akkor ne dühítse cél nélkül magára és erre a két gyermekre a végzetet.

Elfordul. Ez be van fejezve, nem enged hozzáfűzni még egy tiltakozó pillantást sem. Az asszony felemeli az arcát. Hallgat, de beszél a szeme. Nem, nem, ő ezt a szörnyű dolgot nem engedi magához közel. Mit akar a férje? Hogy nyugodjon bele? Hallgasson? Veszítse el? Nézze nyugodtan, hogy hull le ez a nagy és igaz ember? A férje?! És ne szóljon? Ne mentse? Legyen néma? Ne mozgassa érte a kisujját se? Nem örült meg! Amíg ver a szíve

hisz, hiszi, hogy minden jóra fordul és ha ő egyebet mond, ha ki akarja irtani belőle ezt a hitet, akkor rosszul kezdi, mert előbb a szívét kell kitépje. Rázza fejét, szólni akar, de Lenuca mellette terem.

— Marie-tant!

Vállára hajlik, átöleli nagynénje nyakát. Albinba beleszúr. Négy hónap! A karesú és sudár leánytest kitelt, a mell duzzadt és erős, csípője gömbölyű, hasa feszíti a szövetet, bár a ruhát Lenuca titokban már kétszer átalakította és kibővítette. Látszik! Jól látszik és Jucin kívül még senki sem vette észre. Hol az anyja szeme? Azért nem tűnt fel neki, mert minden nap látja? Álmában sem gondol erre? Vagy saját sorsukon kívül nem lát egyebet? Mindegy! Ha már tudni fogja, akkor is csak így fog nézni a hűgára, ilyen szeretettel és gyöngéden, mert jó és okos és nemes és megérti, hogy ezt is a háború hozta, az erőszakos halállal fenyegetett élet, a sok kiontott vér, mely pótlásért könyörögve hullámaival felesapott a lányok szívére.

Homlokát simítja. Mi lenne, ha bevallana mindent? Most! Egyszerre! Figyel. Lenuca valamit mond. Hogy sokat gondolkozott azon, amit a nagybátyja akar, mióta elfogták őket, folyton ezen gondolkodik. Hogy mit lehet és mit kell itt tenni. Hogy mi a helyes?! Már a kihallgatáson sejtette, tegnap azonban, a tárgyaláson egész bizonyossággal rájött, hogy a nagybátyjának igaza van. Mindhárman nem maradnak meg, viszont háromnál könnyebb kihúzni kettőt, de kettő helyett egyet még könnyebb. És itt erről van szó, erről az egyről! Albinról, aki nem hibás, mert nem ment volna ki az utcára, ha ő nem megy. Csordul a könnye, csuklik. Melle köveket ráz.

— Marie... tant... én vagyok... én... én okoztam egyedül!

Zokog. Ázott arcán simogató kéz, de a vigasztaló szó füstbe megy. Őtet ne sajnálják! Ő leszámolt, úgysem marad hátra egyéb, pusztul szívesen, hogy jóvátegye a hibáját és az unokabátyját megmentse. Megtörli arcát.

— Marie-tant, bocsásson meg! És ne sajnáljon engem, drága jó Marie-tant, mert jó rám úgysem vár! Egyet

felmentenek a németek, de többet nem! Albint mentsék, csak Albinért beszéljen, édes Marie-tant, különben ő is elveszett.

Az asszony feláll. Szeme két forrás. Feketeecsíkos zsebkendője szüresül és iszik. Jól lakik belőle. Néz a fiára. Az ablak mellett áll. Padlón tűr cipőorral egy szeget. Magában tusakodik. Szó veri fel.

— Mit akarsz mondani, Albin?

Megrezzen. Most! Most mondja meg! Nem vár többet! Lép, megy, siet. Az asztalhoz. Anyjához! Ha neki se, akkor kinek mondja meg?! Leszegi fejét és belesúgja a saját mellébe.

— Anya! Én elmondok neked mindent!

Csend van. Egy hajszál robajjal hullna a földre. Albin szavakat hajszol. Röpködnek és ő utánok kap, mint lepkék után a gyerek. Megfog egyet. Még egyet. Nem jó! Mást. Talán ez! Próbálja, veríték ül a homlokára, de az elfogott lepkék szárnya letörik, amint hozzányúl, egy sínes közöttük, amelyik tovább repülne. A ki-fejezések lesiklanak a nyelvéről, mielőtt kiejtené őket. Felpillant, mert a csend elviselhetetlen. Mért van ilyen csend? Várják, hogy beszéljen? Nem gondolta még át, az esztét tegnap óta annyi mindenre kellett, hogy törje. Lenuca szúrósan figyel. Rászegezte arcát, olyan a szeme, mint ütőerre tett figyelő ujjhegy. Anyja megsimogatja.

— Mondd, kicsi fiam.

— Igen...

És hallgat. Amit mondani akar, két fülnek is sok. Előttük beszéljen? Lenuca és az apja előtt? Most? Mikor mindez körülöttük? De hisz ez lehetetlen! Megrázza fejét.

— Albin!

— Hagyd, anya...

— Elkezdted, mondd, valami bánt?

— Nem. Csak úgy jött... hogy mondjak valamit. Hogy beszéljek veled... Nincs értelme... úgyis tudni fogod... hogy mit csinálj.

Botorkál szavakon. Menekülni akar. Félrenéz, de tüske szúrja meg. Ismeri, ez a tekintet abból az időből

való, mikor Lenuca fiatalnak és zöldnek nézte és nem engedte magához közel. Gúny-tüske!... Felforr. Mi van ezzel a lánnyal? Juci miatt ilyen? Az előbb könnyben fűrdött és most ilyen pillantást vet? Anyjához fordul, de hűgára mutat élesen.

— Fecseg, ne hallgass rá. Fejébe vette, hogy megment, de nekem nincs szükségem rá.

Odavágja Lenucának.

— Érted? Nincs szük-sé-gem!

Az asszony összehúzza magán szürke felöltőjét. Megremeg. Szentisten, ezek elvesztették a józan eszüket! Néz és bámul. Nem érti. Részegek ezek? Bolondgombát ettek? Vagy férje mételyezte meg őket? Kítör kétségbeesetten.

— Mi van veletek? Aurél, istenirgalmára nézzen ide! A szemökbe nézzen! Nem látja? Nem hallja, hogy ezek itt mit beszélnek? Nem veszi észre, hogy itt mi van?... Hisz ezek magát követik! Magába kapaszkodtak s most erőnek erejével pusztulni akarnak.

Arca lángol tüztől és iszonyattól.

— Erre feleljen, Aurél!

— Marie, én felelek, de nincs időnk vitatkozni. Tudhatná, hogy a sors rendelete névre szól és hogy amitők ketten itt beszélnek, az már nem számít. Maga azonban... Marie, a súly most egyedül magán van. Menjen a tábornokhoz és mondja szószerint azt, amit megírtam. Megértett?

— Nem!

Farkasszemet néz férjével. Sugár lövell a szeméből és mint penge szikrát vet.

— Soha!

— Vigyázzon, Marie! Maga onnan ennek a két gyermeknek az élete nélkül nem jöhet vissza!

Albin hátán hideg fut végig. A szavak, mint fagyos szél nyitott kapun rohantak keresztül a szíven. Valamit érez, de koponyája még nyers, nem összegez... Anyja összehúzza mellén a kabátot. Fölengedett. Gyöngéden néz rá. Övéire néz és megy gondtelten. Megy, mint sóvány és szürke kis madár, akire a végzet azt a feladatot

bízta, hogy a víziló fogából kiszedje a beszorult szilánkot...

Hever. Jól esik az életnek ez a lefokozott, tompán zsi-bongó érzése, az, hogy van, Lenuca ágya pedig tiszta és meleg. Apja levélírásba kezdett. Feleslegesek lettek a szobában, intett tehát a hűgának, hogy kövesse és behúzó-dott ide. Darabig járkált az egykori irodahelyiségben. Várt. Lenuca azonban nem jött és még most is késik, bár tudja, hogy beszélni valója van vele.

Mozdul az ágyon. Ügyel. Nem gyűrné ezt az öltönyt, mert mióta a szabó haza hozta, csak egyszer volt rajta, május végén a fényképészhez ment benne. A gesztenye-fák denevérszárnnyként csüngették pihés leveleiket. Felment a lépcsőn. A műteremben retusált egy lány. Veres haja homlokába hullt, többször hátratólta az ecsettel. A fényképész leültette. Forgatta a széken. Igazgatta a fejét és kérte, hogy komolyan nézzen, mert nem szeretné elrontani a lemezt. Vajjon mi lett azzal a képpel? Az érettségi csoportképből kidobták-e az övét? Míg a kirakatban állt, többször ment el a divatáru-üzlet előtt, de a nagy aranyrámás „baráti emléket” sohasem nézte meg. Miért nem állt meg előtte legalább egyszer? Őt nyilván kidobták, de azért a ruhája mégis rákerült a képre. Hol lehet Alex? Hogy levétesse magát, kölesön adta neki az öltönyt, mert fekete ruhára apja kis rendőrfizetéséből Alexnek még az érettségi előtt sem telt. Addig is másoktól ledobott ruhákban járt, foltos cipőkben. Így tanult Alex. — Eléri álmát? Mérnök lesz valamikor? Vagy ő is elesik valami gödörben? És a többi! Mi lesz velők? Hányan érik meg volt osztálytársai közül a tízéves találkozt, amelyről annyit beszéltek? Jár sorban padok közt. Ismerős arcok közt. Ismeri őket, emlékszik rájuk, nem voltak sem jók, sem rosszak. Igen, nem voltak rosszak, sőt mindenikben volt valami rokonszenves, ami azonban állandóan pezsgett, mint szénsav a vízben és fanyar volt, mint éretlen almának íze. Közben a matrózgallér lekopott vállukról és a térdnadrágot hosszúval cserélték föl. Jött a háború. A tornatermet kórháznak rendezték be és a bátyjai elesetek. Tanultak tovább. Magyar-órán a kis

Mánu szavalt egy balladát. Mánu kiejtése bárdolatlan volt és többen röhögtek. A második strófa közepén a tanári kézelő felröppent a levegőbe: „Elég! Nem a maga szájába való ez a nyelv!” Ezzel kezdődött, igen, az egész faji kérdés, mert ezen a tízpercen Bokross kis tatárszeme már szúrósabb volt és sovány arcából a pofacsontok jobban kiemelkedtek. Miért jött most ide? Most nyujt kezét? Most, mikor köztük már a germánok dübörögnek? Most? Hisz a sors tógájából már kihullt az ítélet!... Megborzong. Tér vissza. Az élet kicsiségeire kényszeríti az agyát, semmitmondó és jelentéktelen dolgokra, különben egy pillanatig sem ülhetne nyugodtan. Szorítja fogát. Újra reszket a gyomra. Ez a fájdalommentes, de kínzó reszketés tegnap óta már többször elővette. Ráront, megrohanja észrevétlenül és gyúrja, morzsolja, rázza a gyomrát, valahányszor rágondol arra, ami előttük áll. Meddig tart ez? Ez a félelem? Apják nem félnek? Rajtok semmit sem vesz észre és ez a szerencséje, mert ha rajtok is látná a gyötrelmet, megőrülne. Megrándul. Kezével hessent és ijedten a mellére pillant. Nincs rajta semmi. Igen, itt kívül semmi sincs, de benn, mélyen, a szíve alatt ugrásra készen lapul az az ismeretlen és félelmes érzés, mely utálatos alattomosággal az éjjel lepte meg. Kihalt folyómederben botorkált. Lenuca lehajolt és felvett egy követ. Tenyéren játszott vele. Tovább mentek a soha nem látott tájon, nem tudták, hogy kerültek ide, meredek és csúszós martok közé, folyó medrébe. A kavics, amit a víz gömbölyűre és símára görgetett, nőni kezdett a Lenuca kezében. Nőtt rohamosan és nehéz lett, játékból teher. Kérte, de ő a fejét rázta: nem dobhatja le, nem válhat meg tőle. És a kő nőtt. Akkora volt, mint nagy, óriás dinnye, alig fért már a Lenuca ölébe. Görnyedten lépett, mégse dobta le. A folyó felmordult. Színültig telt, rohant utánuk lihegve, menekülni kellett. Húzta és rángatta Lenucát. Facsaró víz volt már, de Lenuca állt bénán, roppant terhétől szegezve. Úszni fogunk, kiáltott és kitárta karját, a nagy gömbölyű kő azonban nem vált le hasáról, mert összenőtt vele és húzta, lehúzta a víz fenekére... Aztán a

parton feküdt. Egyedül, szederindák közt, ismeretlen és vad tájon, hanyatt, mint most. Csorgott róla a víz és a torka iszappal volt tele. Egy állat kúszott hozzá. Lopódzott a harasztban, elnyúlt és pattant. Mellére ugrott, kapart és mielőtt ledobhatta volna, eltűnt a bordái alatt. Dermedten feküdt lekötözve az iszonyattól, mellében egy utálatos és szörös állattal. Ilyen álmok közt telt el az éjszaka, de csukott pillái alatt még reggel is látta a csontos fejet, a rőt szőrt és a sárgás-zöld szemeket. Furcsa! Az állatban utólag a kóbor macskára ismert és az is eszébe jutott, amit egyszer Ilja mondott róla, hogy bajt fog hozni a fejökre. Ennek azonban nincs értelme. Lázás volt az éjjel, kiszínezte magának a dolgot, ámde most már tisztán lát mindent. Ahhoz, ami Iljával és velök történt, mi köze lehet egy macskának? Nem állat ez itt, a mellében, ó, nem! Ugrásra készen a halálfélelem lapul benne, hogy minden pillanatban a szívére vesse magát, belevágja körmeit és széttépje. Gondol előre. Csupasz meztelenség járja át borzadályal. Őket a németek főbelövők! Száját a párnára szorítja, mert egy önkénytelen görcs utolsó cseppig kipréseli tüdejéből a levegőt. Természetellenes hangot hall. Melle roskad. Fogy kínosan. És mint döglött fújtató elakad. Másodpercek telnek csendben és kínban. Szíve vadul dobog a bordái között, nyel többször és felhördül, mint egy állat. Magához tér és elbámul. Ha félpercre megcsalt tüdeje is ilyen hevesen követeli jogait, akkor mi lesz vele? A testével! Hiszen minden ízével tiltakozik a megsemmisülés ellen! Fél? Gyáva? Ezen már töprengett és érzi, hogy a félelem és a gyávaság nem egy. Fél, mert tudja milyen szörnyűség előtt áll, de nem gyáva. A gyávaság jellemhiba, míg a félelem lelkimeghatározás, amit nem kerülhet el, aki ismeri a veszedelmet, a szenvedést, belekóstolt az életbe és a halált is látta többször szemtől-szembe. Az állat gyáva és mégsem fél. Közömbösen bámul sorsra, életre, halálra, mert nem sejti, mi vár rá. Ő azonban gondolkodik és tud és lát előre... Felül az ágyban. A csend-örök a Lenuca ágya mellé egy íróasztalt állítottak. Pár őszirózsát. Egy krizantémet. A virágok kihajtják fejüket

a pohárból és csüggedten az asztal lapjára néznek. Erre a sok tintacseppre, amit rabok törzskönyvezése közben hullattak el, a foltra, mely beivódott a fába és mint az alvadt vér, fekete. A szobában halvány illat kereng, foszlány, amit női test hagy hátra, ahol az éjt töltötte. Albinban minden kavarg. Az ajtóra néz. Mért nem nyílik? Mért nem jön még Lenuca? Amíg nem beszélt vele, más-sal nem beszélhet, ezt látja már, és benne mind fenyegetőbben ágaskodik a parancs, hogy valakivel erről beszéljen. Az ajtóhoz megy és kiszól:

— Lenuca, gyere csak!

Húga az asztalnál ül. Ír az apjával. Anélkül, hogy felnézne, tintába mártja a tollat.

— Bocsáss meg, levelet írok mamámnak.

Beteszi az ajtót. Céltalanul az ablakhoz ténfereg. Nem kéne valakinek írjon ő is? Utána gondol, de rájön, hogy olyant, akinek írhatna, nem ismer. Egyedül áll, egyes-egyedül a szüleivel és mert mindig együtt voltak, velők sem levelezett. Így a hangot sem ismeri, amelyen megszólítják a távollevőket. És az apja is kinek ír? Öcsésének aligha. Lelkész az egyik északi megyében, kit sohasem becsült sokra, mert — mint mondta — csak azért ment erre a pályára, hogy az életet átlustálgodja... A rácshoz szorítja homlokát. Künn szürkén csüng az ég. Felbámul. Sóhajt és átnyílal rajta, hogy az eget sohasem nézte meg jól. Nem ügyelt ezekre a sűrű és tömött szitákra, melyek aprón és hidegen rázzák magukból a havat, mintha eukorpor lenne. Nem fogja látni többet őket? Miért? Aki vért ont, annak kiontatik a vére? Ő senkit sem ölt meg, feltartotta a csövet, amikor lőtt, mindannyiszor levegőbe sütötte a fegyvert. De ez most már mindegy. Nem jó gondolni erre... A szoba világosabb, mint előbb. Lenn az udvaron az első pelyhek szétmáltak, de a szél ide is befújt, mint kürtöbe és azóta a farakást fehér selyempapír vonta be. Havaz. Holnapra a hó mindent befed. Megborzong. Mit értett ez alatt az apja? Beszédet hall. Rést nyit az ablakon és kifigyel. Lenn arról beszélnek, hogy a havat az udvar melyik részéről kell eltakarítani. Az egyik azt kérdi:

— Nincs homok a pincében?

— Fűrészpor sines, nemhogy homok.

— Akkor a hamu is megteszi. Síkos és ilyenkor az ember nem lép úgy, ahogy megszokta. Legalább azt hiszem.

Az udvar cementjén seprű sissen.

— Hány embert vezényeltek ide?

— Tizenhat legénységit.

— És tisztet?

— Azt már nem. Kutjának való látványt ki néz meg szívesen?

— Az igaz. Félreáll, aki teheti.

— Na igen! Egy őrmester jön velök és szemszúrásból egy altiszt. De azért a hamu legyen csak kézügyben.

Leveri csizmájáról a havat, területet jelöl ki az udvaron és felmegy az épületbe. Albin nem lát, de hallgat. Sokáig. Lenn az udvaron gépiesen sepri valaki a havat...

Eszmél. Nagyon fázik. Nem tudja, hidegtől didereg, vagy attól, amit az előbb hallott. Az udvar már rég üres. Beteszi az ablakot és siet, hogy a hűgával tüstént beszéljen.

Lenueca fát tesz a tűzre. A kályha előtt térdel. Egy tuskóval bajlódik. Albin odamegy.

— Várj, majd én beteszem.

Kiveszi húga kezéből a hasábot. Nézi és forgatja. Letép róla egy forgácsot. Belöki a kályhába. Szólna, de nincs kihez, mert Lenueca felkelt és gyorsan odébb állt. Bibelődik a zárral. Ki jöhet?... Az ajtón a rendőrtiszt lép be. Gyűrött. Arca borotvátlan, szemei éjszakázástól verecek. Szétnéz és köszön. Leteszi sapkáját az asztal sarkára, bocsánatot kér és mielőtt valaki helyet kínálna, leül az ügyvéddel szemben. Angol-bajuszát rágja. Szavakat keres. Az ügyvéd megelőzi.

— Önök már itt vannak?

— Igen. A közigazgatás nyomon követi az előnyomulást, a városban a rendőrség már az este szolgálatba lépett.

— Nem hittem, hogy ennyire sietnek.

Nézik egymást. Tekintetök zavart és hideg. Az asztal lapja egyre távol köztük és határtalan pusztává szélesedik. Albin nem érti, hogy ilyen nagy távolságból hogy lehet beszélni. Apja szavai hullnak a csendbe.

— Mióta elmentek, sok történt.

— Sok.

— Tud mindent?

— Körülbelül. Az éjjel sok olyan dolgot tisztáztam, ami sürgős volt és amire hivatalon kívül is kíváncsi voltam. Ez időbe telt. E miatt nem jöhettem el az este, bár első kötelességem az lett volna, hogy az édesanyám temetése körüli gondosságát megköszönjem.

— Kérem! Sajnos, a temetés nagyon szegényes volt.

— Tudom. Ha nem veszi pártfogásba, koporsó nélkül kellett volna, hogy eltemessék.

— Ó, nem, biztosítom, hogy erre akkor sem került volna sor, ha történetesen én nem vagyok kéznél. A katonai hatóság megtette volna kötelességét.

— Lehet, ez azonban, legalább rám nézve, mit sem változtat a tényen. Az anyámról vett hírek után pár perccel azt is megtudtam, ami önökkel történt. Nagyon megdöbbentett.

Az ügyvéd az asztalra pillant.

— Köszönöm, hagyjuk ezt!

— Bocsanat, kénytelen vagyok beszélni erről, mert ez a másik ok, amiért idejöttem. Itt minden furcsa és érthetetlen, de azért összefügg. Öreg cselédünk, aki az édesanyámat utolsó óráiban ápolta, nemcsak azt mondta el, amit már említettem, hanem azt is, amit ön értők addig is tett és az este arról győződtem meg, hogy a lakásban minden a helyén van, nem hiányzik belőle szeg sem. Ilyen ház alig van a városban és én ezt a hadüzenet utáni látogatásomnak tulajdonítottam. Cselédünk azonban azokról a dolgokról is beszélt, amelyeket ön a megszállás alatt köztudomás szerint városszerte tett és ezeket már nem tudtam vonatkozásba hozni magammal és még kevésbé tudtam összeegyeztetni azzal az érthetetlen tényrel, hogy önöket az utcán fogták el fegyverrel. Ki érti

meg ezt? A dolog rendkívül felizgatott. Neki fogtam. Hajnalig harminc-egynéhány jegyzőkönyvet vettem fel. Különböző emberektől. Hihetetlen dolgokról. Ügyvéd úr, önről szólnak ezek a jegyzőkönyvek!

— Rólam?

— Igen.

Elhallgat. Acélszürke szeme szúrós és a távolság mégis fogy az ügyvéd és közte. Néznek egymásra. A kályhában fellobban a csutkó. Robogni kezd. Albint meleg járja át. Arról volt már közöttük szó, hogy az ittmaradtak dolgait átvizsgálják, de ettől ők nincs mit féljenek. Megtelik szíve. Hát mégsem hagyta őket mindenki cserben?! Előbújtak rejtekeikből, hogy tanúskodjanak?! Értök! Mellettök! És ez a rendőr! Egy spicli! Fogd meg! És az igazság iránti kötelességérzet ekkora benne?... Dől előre és figyel. A fogalmazó ajkáról pereg a film. Apja első nap összetűzött a rablásra készülő román sőpredékkel. Síkraszállt. Védte a visszamaradt magyar vagyont. A megszállás alatt küzdött és harcolt. Mindenért és mindenkiért. Aki csak itt maradt. Foghíjjas rokkant cselédek, ökrök, tehénké, juhok és malacok szaladnak elő kamráikból, pajtákiból és óljaikból, hogy tanúskodjanak. Tanúskodni akarnak mind. Arról, hogy itt, ebben a hajrában volt valaki, egy ember, egyetlenegy, aki a mellét tartotta ingóságért, testi épségért, emberi életért, igazságért és becsületért. Értök!... A fogalmazó megtörli homlokát.

— Reggel felé egy öreg koldusasszony jelentkezett. Jelen volt, mikor azt a bizonyos Orbán Rózát elfogták. Látott mindent és tud mindent. Ő beszélt vele utoljára. Kérem, le tettem a tollat. Ez az egy eset elég, itt azonban van száz! Súlyos esetek. Magyar esetek!... Nem gondolja, ügyvéd úr, hogy ez rendkívül különös? Hisz önnél különb román a föld kerekiségén nincs több!

— Nem, ebben nincs semmi különös, fogalmazó úr. Rossz nyomon jár. Mert akikről ön beszél, azok számomra nem voltak magyarok. Magukra hagyott, szerencsétlen emberek voltak, akik ki voltak szolgáltatva és akiken segíteni kellett. Ami tölem telt, azt az idevaló

románokért is éppen úgy megtettem. Megnyugtatom, hogy értök is volt mit tenni. Elég. Közülök senki sem jelentkezett?

— Furesa! Látja, kérem, ez a különös! Ez sokkal különösebb, mint amit ön tart különösnek.

Elgondolkozik. Vállat von.

— Mindegy! Ha szabad, miért mondta el ezt?

— Azért, mert... kérem, én nagyon adósna érzem magam.

— Mióta?

— Az estétől. Mióta a cselédünkkel beszéltem. Mióta jegyzőkönyvre vettem mindent.

Az ügyvéd feláll. Tesz pár lépést. Az asztal sarkáról felveszi a rendőrtiszt sapkáját és belenéz. Visszateszi az asztalra. Kezet nyújt, de visszarántja nyomban. Elrejti háta mögé.

— Köszönöm — mondja halkán és a hangja olyan, mint a lábbadozóké.

A fogalmazó felugrik.

— Nincs mit, ügyvéd úr. Azzal viszont megtisztel, ha kezet nyújt nekem.

— Köszönöm, inkább nem... Kérem, nézze el... Megfeledeztem róla... a helyzetről... Hogy ilyenkor az emberrel nem szívesen fognak kezet, ezt mint védő jó néhány ízben megfigyeltem... Hát... hiszen mindegy! Jól estek a szavai, fogalmazó úr, köszönöm, hogy befáradt ide. Nem gondolja, hogy hamar túlesünk rajta?

— Nem és ez az, amit még el kell, hogy mondjak. A főispán úr, mint kormánybiztos, egy órával ezelőtt újra átvette hivatalát. Azonnal jelentkeztem nála, elrefektáltam mindent. Elétártam a jegyzőkönyveket. Nem volt nehéz, jól ismeri önt, önt tartotta a legderekből romának a megyében. A nagyságos asszony hősies magatartásáról már tudott, én tőle hallottam, amit hátrahagyott sebesültjeinkért tett, ő viszont tőlem, hogy önnek két fia esett el az orosz fronton, a Kárpátok védelmében. A kormánybiztos urat mindez nagyon megrendítette. Azt üzeni, hogy egész hivatali és emberi súlyát latbaveti az önök érdekében. Mikor én idejöttem, ő a hadosztály-

paranésnoksághoz ment és ő nem az az ember, akit aprópénzzel kifizetni lehet. Még a németeknek sem! Bízbanak tehát és reméljenek, mert ha önök helytálltak a bajban a mi testvéreinkért, mi is helytállunk önökért!...

Magukban maradnak. A fogalmazó kezét szorított velök és elment. Albin a főispánra gondol. Erre a nagyúrra, akiről mindig azt hitte, hogy nincs szíve. Eszébe jut a gögös orr, a karvalyszem, a hideg és kimért beszéd, amivel a hadüzenetet a város közönségének bejelentette és a hangszúly is tisztán visszacseng fülébe, ahogy a magyar állam büntető öklével fenyegette azokat, akik erről az ökölről megfélemedkeznek. És most mégis megrendítette a sorsuk? A tábornokhoz ment? Ó, akkor a németek hiába készülődnek! Kicsordul belőle:

— Mekkora szerenese!

Néz az apjára, de az vállat von. Visszaül az asztalhoz és eltereli a szót. A fogalmazóról beszél, aki derék fickó, különb, mint hitte. Szép hivatali jövő vár rá és ezt meg is érdemli, mert erős képességein kívül szív és lelkiismeret van benne, ami nélkül a legragyogóbb tehetség is meddő. Albin türelmetlenül hallgatja. Mért beszél az apja egyébről? Nem a rendőrségről és a jól szolgált rossz rendszerről van most szó, hanem róluk. Az életükről! Nekivág. Életében először félbeszakítja apját. Megkérdi tőle nyíltan, hogy most már mit tart a dologról. Apja a zsebébe nyúl és felpillant.

— Nektek nincs órátok?

— ?

— Az enyém a mellényben maradt, elvitte Juci a ruhákkal.

Egymásra néznek. Lenuca karkötőórája két napja áll, az Albiné hetek óta. Eltört, a városban nem maradt órás, aki megigazítsa. Apja az ajtóra néz.

— Kérdezd meg tőlük, hány óra.

A csendőrök csípős dohányfüstben ülnek a kályha körül. Megmondják az időt és a káplár tudakolja, hogy valamire nincs-e szükségük. Köszöni, nincs. Behúzza az ajtót és jelent:

— Félegy.

Apja megrezzen.

— Már? ... Anya már rég itt kéne hogy legyen.

Erővel a levélre gyűri magát. Albin látja, hogy apjából több szót ki nem vehet. Vár. A csendet két toll szilánkolja. Húga makacsul a papírra hajlik. Mért ír? Úgyis a tűzbe fogja dobni, mert nem az vár rá, amit hisz és ezért a levél tárgyaltan az első szótól az utolsóig... Vár tétlen. Tesz a tűzre. Jár egyik szobából a másikba, öli az időt, de a perc mind élesebben csikorog és örül az idegeiben. Áll Lenuca virágai előtt. Ketrecben érzi magát, újra reszket a gyomra. Mi van? Mért nem jön még az anyja? Nem jutott be a tábornokhoz? Azzal ment el, hogy tüstént visszajön, pillanatig sem hagyja őket kétségben, ha már beszélt vele. Hol késik? Mért nem jön? Ilyen vontatva tárgyalnak a németek? A kihallgatást tizenegyre tüzték ki, azóta pedig majdnem két óra telt el... Nyugtalanul néz szét a szobában. Rést keres a falon, repedést a tetőn. Az a komisz érzés lepte meg, hogy valami rejtett zugból pont a fejére céloznak. Keresi a cső feketé, kerek száját. Összerázkodik és menekül, mert tudja, hogy ezeket a csomókat, melyek mindjobban összegubancolódnak az idegeiben, csak az apja jelenléte oldja fel...

Az előszobában dobognak. Védőjük jön, beteszi maga után az ajtót. Frissen borotvált arca letört, szeme alatt karikák lógnak. Kigombolja mellén a köpenyt. A földre néz. Albin feje hevesen zúg, a szoba lassan fordul vele. Székbe kapaszkodik. A szavak égő taplóként füstölögnek a fülében.

— Nem jövök üres kézzel, fiát a gép kilökte.

— Megmarad?

— Ő igen. Javítóintézetbe küldik, amíg bevonul a hadseregbe.

Lenucára pillant, de félrekapja arcát, mert a lány olyan lassan emeli a szemét, mintha máris két nagy göröngyöt billentene vele. Megértette ez a lány? Magyarázza el neki a hadijogot? Vagy azt se? Mondja ki nyiltan? Vágja egyszerűen a szemébe, hogy agyonlövök,

mint a nagybátyját? Mit gondol ez a lány róluk?... A németekről?!

— Örület — dörmögi keserűen és hangjában lüktet a szégyenérzet. Igaz, hogy vétkes, de egy gyerek mégis csak gyerek. Kap a közömbös kérdésen.

— Beszélt a feleségemmel?

— Kérem, nagyon zavart volt. Közvetlen utána ő excellenciája újra magához rendelt s mire kijöttem, az ön felesége már elment.

— De csak tudja, hogy a fiam életben marad?

— Nem. Akkor még senki sem tudta, mert a kihallgatások nagyon rosszul végződtek.

Beszél, bár érzi, hogy annak, amit mond, itt már nem sok az értelme. Mindenhez szerencse kell és az itt nem volt. A vezérkar számítása szerint a német előőrsök már tegnap délben el kellett volna érjék a Kárpátok déli lejtőit, e helyett azonban a hadosztály még egy órával ezelőtt is a szorosban harcolt. Úgy látszik, a román katonák csak ezen az idegen földön szaladt meg, a saját határait azonban egészen jól védi. Ő excellenciáját ez végig karmolta. Két oldalt a szárnyak gyorsan nyomulnak előre és ő szuronnyal piszkáljon minden sziklát és bokrot? Ne kívánjanak tőle semmit! Ha módjában áll, a délelőtti kiirtott volna a föld színéről minden románt.

— Kérem, erre rossz gondolni is. Fia sorsát az a telefonjelentés döntötte el, mely tíz perccel a kormánybiztos látogatása előtt érkezett és az új áttörésről számolt be. Ő excellenciája belátta végre, hogy egy olyan családot, mely a háborúnak két hősi halottat áldozott, a hadijogon való lovaglással kiirtani nem lehet.

Homlokát törli. Rajta kiütött a veríték, a fiú is hamuszürke, csak a másik két arc nyugodt és hideg. Állnak egymás mellett. Senki sem látta hogyan, de míg a védő beszélt, szorosan egymás mellé kerültek. Az ügyvéd megszorítja húga kezét.

— Valamire kértém, ügyvéd úr. A reggel, mielőtt elment.

— Igen. A hadbíróság már csomagolt. Rögtön to-

vább megy és így önök hamar... szóval mellőzni fognak minden formalitást.

— Köszönöm.

— Valami hagyatéki okmányt készített?

— Minek?

— Igaz, van törvényes utódja és ez megnyugtató. Az élet nem szakad meg és önnek ez volt az egyetlen óhaja.

Maga elé néz, forgatja sisakját.

— Kérem, ön nem szólt ugyan erről, de azért én mégis magammal hoztam két papot.

— ?

— Azért kettőt, mert az önök felekezetéből egyet sem találtam a városban és nem tudtam, melyik felel meg jobban. Itt vannak künn. Egyik a mi tábori lelkészünk. Evangélikus. A másik egy ferenczerendi szerzetes, idevaló. Nagyon derék embernek látszik.

— Igen.

— Mert én nem tudok vigasztalni...

Albin foltokat lát. Nemcsak az uralmat veszítette el magán, hanem a dolgok összefüggését is. A folytonosságot. Körülötte minden vágtat és kavarog. Védőjük kezét szorított velök. Azt mondta, küldi a barátot. Közben a földre nézett, mert búzavirág szemében megvonaglott a fájdalom, amit eddig gondosan rejtett, mint szégyelni való sebet. Albin görcsösen kapaszkodik a székbe. Az ajtóra néz. Mielőtt becsukta, szólani akart neki. Utána akart nyúlni. Rohanni és kiáltani akart, fülébe akarta kiáltani azt, ami itt van, a húga testében. És nem volt képes. Semmire sem... Nézi mereven az ajtót. Mi lesz? Visszajön ez az ember? Vagy elment örökre? Kivel beszéljen? Lúdbőröz a háta, vas járja át a mellét. Jaj! Az apja!... Kihull markából a szék, bámul fagyosan, mint akit főbe-kölintottak. Szemén köd. Nagy sárga folt, ibolyaszín precskeléssel a közepén, amit mindig olyankor látott, ha a szédülés környékezte... Húga az apja mellére tapadt. Nyakán a karja két inda, mint dús bronz-moha omlik a vállára. A szobában halk, forró szavak.

— Ne féljen, bácsika... nem hozok a fejére szé-

gyent... bátor leszek... és nagyon boldog vagyok maga mellett... hogy végig maga mellett lehetek...

Felrázza magát és rohan, hogy a védőt visszakiáltsa. Most már vége! Ő az utolsó, akinek elmondhat, akinek el kell, hogy mondjon mindent. Felrántja az ajtót, de a küszöbön csontos vállba ütközik.

— Pax huic domui!

A barát elengedi a kilincset. Kopja-öklelő szeme végigjár rajtok. Az ócska táskát, amit Albin már annyiszor látott a kezében, leteszi egy székre. Terítőt szed ki belőle, két gyertyát, kelyhet, tányérkát. Asztalra helyezi az eszközöket és magáraölt egy inget. Az ügyvéd keresztet vet. Segít a papnak. Gyertyát gyújt. Letérdelnek... Albin gyökeretverten figyel. Mi történik itt? Halálra ítélik őket egy förtelmes háború közepén és most jön ez a barát középkori eszközeivel, derekán elnyűtt fehér kötelével és a halhatatlanságról beszél nekik? Mi értelme? Az örökkévalóság ajándékát, az életet nem pótolhatja semmi. Szavak dongnak a fülében.

— Jézus igaz szeretete egészen átalakít és a keresztrefeszített Krisztus tökéletes hasonmásává tesz...

Csuklik a nyírt fej. Imádkozik. Mint haldoklókat meghinti őket szentelt vízzel. Keresztet vetnek. Az ügyvéd feláll.

— Gyónni akarok!

A szomszéd szobába mennek. Albin fakón néz utánuk. Észbe kap. Igen, ő ide indult. A csendőrökhöz. Szólni akart, hogy a védőt hívják azonnal vissza. Kiszól az előszobába, de a káplár a vállát vonogatja.

— A hadnagy úr elment.

Bénán áll. Tüdeje nagyot szakít a levegőből, úgy érzi, mentem megfullad.

— Kérem!... Hát menjen!... Szaladjon utána!... A szent úristenre, szaladjon és hívja vissza. Mondja neki, hogy kell! Muszáj visszajöjjön!... Értse meg, hogy muszáj beszéljünk vele, mert... mert itt van valami... amit még nem tud senki...

Göres fojtogatja. Alattomos sírás, mely kész, hogy a torkából kitörjön, leteperje és odadobja a csendőrök

elé a padlóra. A káplár fejet csóvál. Szelíden visszatolja a szobába és megrázza enyhén, hogy magához térjen.

— Megyek — mondja — és hozom. Nyugodjon meg.

Homlokát dörzsöli, reszket. Össze kell szedje magát. A gondolatait. Amit mondani fog, hirtelen megrágja mégegyszer. Lenuca szúrósan a szemébe néz.

— Mit akarsz az ügyvédtől?

— Rólad van szó.

— Rólam?

— Az állapotodról.

— Megörültél?

— Tegnap beszéltem vele.

A lány lép. Erős hullámmással szökik arcába a vér. Öklét emeli.

— Elárultad?

— Nem! Ő beszélt arról, hogy titeket a törvényszék ilyenkor kímél.

— Te ezért hívod vissza?

— Ezért.

— Albin!

— ?

— Ha te erről egy szót mersz szólani, akkor te egy utolsó... te a legutolsó vagy!

— Miért?

— Mert nem igaz!

— ?

— Egy szó sem igaz!

— ?

— Nem lesz gyerekem!...

A fiú szemgödréből két tüzes golyó ugrik elő. Forog és futkos a lányon, mint kipattant széndarab. Felperzseli rajta a ruhát. Beront a testébe. Kutat és világít és szikrázik, körvonalakon száguld a méhben. Legörbült, idomtalan fejen. Farokba kunkorodó csigolyán. Úszóhártyás lábon és kezen. A magzat fejlődésének egy szakán, amit a lexikonból kilesett. Megtörli szemét. Húga fölé hajlik fenyegetőn, belekap és megrázza dühvel.

— Hazudsz!

— Nem.

— Látszik rajtad!

— Az, hogy meghíztam. Eressz el!

Kitépi magát s az ajtóra figyel.

— Ne durváskodj, — mondja higgadtan — mert minden pillanatban jöhet valaki. Azt akarod, hogy megtudják?

Kihúzza magát, homorít, tenyere végigszalad a hasán.

— Ne nézd, mert itt nincs semmi! Ez a pár kiló? Tudhatnád, hogy Mili-tantnál napokig nem ettem... Jó, kiáltsd ki! A németek ideküldenek egy orvost s ha nekem nem hiszel, az meg fogja neked mondani! Ezt akarod? Ezért bíztam benned? Ezért voltam hozzád jó? Hogy szégyennel és gyalázzal fizess?!...

Csend van. Lenuca élesen figyel. Szívét karmolja, hogy nem beszélhet úgy a fiúval, mint egy boldog aszszony az urával, de ebben ő nem hibás. Rést látott rajta. Hézagokat és repedéseket. A kép, amit róla alkotott, összetört, mindegy, így könnyebb. Mert itt úgyis ropog és dől minden, halomra dől, cél, terv, jövő, élet. Mi vár rá? Amit a bátyjával elképzelt, annak vége. Eddig sem volt ura magának és most még kevésbé lesz az. A javítóban?... Grimászol. Csacsi a bátyja, mert a németek szívességet tesznek neki, amiért kezét kéne hogy csókoljon. Lehajtja fejét.

— Biba... én hazudtam neked...

— Folyton?

— Hónapokon át... Az első perctől kezdve...

Albin szájában keserű a nyál.

— Szerencsétlen — súgja és elfordul csömörrel. A zömök kályhára pillant. Nekiugorjon fejjel? Méri a távolságot, de Lenuca belekapaszkodik.

— Nézd, Biba, édesapád után én megyek be és ha meggyóntam, többet nem beszélhetünk erről. Egy szót sem beszélhetünk többet és te nem fogod tudni soha, hogy miért volt ez. Hogy miért hazudtam neked... Nagyon megvetsz?

Figyel és vár, de a bátyja szája néma. Arca megnyúlt. Forrásban levő vonásai megvénültek. A kilobbant

szemek mélyén tönkrezúzott jövő, egy ijesztő emberi sors húzódik meg. Lenuca eltörpül a látomás előtt.

— Istenem, mi vár rád — súgja rekedten és indul, mert nyílik az ajtó, rajta a sor, hogy a barát fülén át meggyónja titkát annak, aki mindent tud és aki elől semmit el nem tagadhat. Nehéz a szíve Lenucának...

Percek telnek. Albin az ablakban áll. Végtelen üres mező veszi körül. Szédül távolságtól és mélységtől, de semmibe sem tud kapaszkodni. Nem érzi a párkányt, homloka alatt az üveget és a padló is olyan valószínűtlen, mint térdig érő hó, vagy vastag gyapjuszőnyeg. Mi történt vele? Elzsibbadt? Nem tudja. Világosan csak ezt a nagy, fagyasztó pusztaságot érzi maga körül és bent magában. Foga közé dugja az ujját és beleharap. Magához tér. Megfordul. Apja még mindig a rögtönzött oltár előtt áll. Mit néz ennyire rajta? A két hadi-gyertya nyüzög és sír és lobog vastag korommal. A fény feszületre hull, az előbb ezt észre se vette. Követi apja tekintetét és a parányi ezüst testre tapad. Krisztus!... Valami lobban. Megrázkódik és felijed. Úristen! Megőrül? A dimenziók estek szét? Reszket. Ami heteken keresztül vajudott benne, az most egyszerre, összezsúfolva, egyetlen borzalmas eikázásban lobban eléje. Felpillant. A szobában minden himbál, csak Krisztus megtört, fehér teste merev, mint az emberi szenvedés, mely kővé vált a földön és örök.

A szobában halk szavak zümmögnek. Szétgurulnak, mint oldott olvasóból a szemek. A barát szertartást végez.

— Accipe, frater, viaticum Corporis Domini nostri Jesu Christi, qui te custodiat... et perducet ad vitam aeternam. Amen.

Arca fehér, mint az ostya, amit két ujjá között tart Lenuca feje fölött. Nézi a lányt, csukott pillákkal. Megrándul és az ostya visszahull a kehelybe.

Lenuca vár. Térden, lehúnyt szemmel. Az oltári szentségre vár, amit nagybátyja már felvett és amit ő is fel kell, hogy vegyen. Imádkozni akar, de lélekszakadtan csak egy szót ismétel: Istenem... Istenem!... Vár. Az ostya késik. Dobog a Lenuca szíve, vágatni kezd,

tapint tippanós nyelvvel. Keresi az ostyát, de nem talál morzsát se. Belenyilal. Nem oldozza fel? Megtagadja tőle az oltári szentséget? Hát ez is lehet? Szörnyű, ó, minek is gyónt meg. Felpillant, de feje legörnyed borzalommal. Karja letörik, mint két túlterhelt faág. A barát leöblítette ujját, felhajtotta a poharat, nagybátyjának feladta a szentkenetet. Mindent rohamtempóban és rá sem nézett. Mit akar? Eszközeit dobálja a táskába, gyorsan, úgy, ahogy jönnek. Az ügyvéd megszólítja.

— Csak nem megy, főtisztelendő úr?!

— De igen.

— Azt hittem, marad pár percet.

— Mennem kell.

Felkapja nyersen a táskát. Indul. A küszöbről keresztet vet rájuk és kirohan előreszegzett dárdaszemmel. Utánanéznek. Csak Lenuca érzi és tudja iszonyattal, hogy hova megy, titkát és a gyónás szentségét árulja el a németeknek.

— Kislány, milyen hideg a kezéd?!

Kopognak. Lenuca összerándul. Elkapja kezét a nagybátyjától és a káplár elé megy.

— A hadnagy úr felugrott egy front felé igyekvő autóra, nem hozhattam el.

— —

— Kívánnak valakit a hadbírószágtól?

— Nem, nem senkit!

Lenuca fellelékzik. Magához tér, mint fuldokló, ki-nek a torkába víz helyett levegő jutott. Az asztalon heverő levelek után nyúl. Biztos a mozdulata és a hangja is, ahogy a nagybátyjának felel. A védőt a levelek miatt hívták, mert valaki fel kell, hogy adja őket és ezt a feladatot nem bízhatják a csendőrök kezére. Albin figyel. Így tud hazudni Lenuca? Mindíg hazudott? Vérében van, — fut rajta át és szívében a keserűség, mint üstben az íz felfortyan. Észreveszi, hogy az apja beszél. A leveleket feladja, mihelyt lehet. Lehet, hogy a hűgáéra nem kerül sor, bár így lenne, a pap furesza viselkedéséből valamit következtet. A halotti szentséget ugyanis csak akkor adják fel, ha az embernek nincs több

reménye az élethez, mivel pedig Lenucának nem szolgáltatták ki, vele az utolsó percben is történhet valami. Szárazon beszél. A levelek közül felemel kettőt.

— Ezekre ügyelj! Arról van szó bennök, amin az utóbbi hetekben dolgoztam. Ezt is eljuttatod majd nekik. Ismered őket. Találkoztál már velök és fogsz még találkozni, mert ez a két név össze fog kapcsolódni a történettel. A mi történetünkkel! Vagy azt hitted, hogy amiért most leáldozott a nap, mindennek vége van? Semminek sincs vége? A vizek lefele folynak és aki ma győz, elbukik holnap...

Szürkészőld szeme fia arcába mélyed. Folytassa? Sohasem beszélt vele erről és most... most már késő. Nem, nem beszél sokat. Amit mondana, az úgyis ott van az íróasztalában.

— Igen, — mondja — ott van... — És az időre utal. A korra, mely egyszer csak beérik és a fia, ha akkor még él, a gyakorlatban fogja látni azt, amit ő lefektetett az irataiban. Az itt élő népek sorsát.

— Ez az egymásra utalt, összezsúfolt és ezer bonyolult szállal összefont sors nem oldható meg fegyverrel. Sem ma, sem holnap. És ezt jól jegyezd meg. A háború nyomába egy új világ lép. Egy vérben, könnyben, szenvedésben tisztult világ, melyben minden megtörténhetik, csak az nem, hogy a mai fájdalmak gyűlöletté váljanak. A mi nemzeti álmunknak egyelőre vége. Valamikor azonban kisüt a nap és akkor ebben az országban a mi jajunkból új jármot senki sem faraghat. Lesznek, akik majd akarnak. Lesznek, akik csökönyösen perlekednek majd, mint komisz faliórák a konyhában. Akik tegnapi veszteségüket perlik százszorosan. Akik kamatoskamatra dolgoznak. Akik felrúgnak minden becsületet, hogy a más drámájába törüljék piszkos lábukat. Ne félj, ezek kipusztulnak. Ahova veszett nyálukból cseppen, ott nem lesz termő a talaj. De mindig győzni fognak azok, akik azért harcolnak, hogy ebben az országban mindenkinek egyenlő mértékkel osszanak. Egyenlő mérleg, egyenlő mérték, egyenlő súly, ahogy meg van írva, a kapudban tartózkodó idegennek, mint tenmagadnak.

Átadja a két levelet. Albin az orvos nevét látja és az ügyvédét. Apja az álla alá nyúl és felemeli a fejét.

— Én elestem, de ők tovább harcolnak. És utánok mások. Mindíg ezért! És az igazság szenvedésében mindig benne lesz a győzelem ígérete, míg a Kárpátok kohójában nem a szél és a hullámok úzik játékaikat, hanem emberi szívek dobognak...

Künn ajtó csapódik. Az előszoba megmozdul. Zaj futkos benne és egy hang szót vált a csendőrökkel. Ismeretlen altiszt nyit be. Arca intelligens. Köszön és bemutatkozik. A hadosztálytól jön, kéri, hogy öltözzenek fel, mert odakünn hideg van és egy félkilométert gyalogolni fognak. A kezében tartott iratba néz.

— Ön itt marad, — mondja Albinnak — a csendőrök át fogják adni a magyar hatóságnak.

Felpillant és hátralép. A fiú szemében olyan rémület lobban fel, amilyent nem látott még. Kíváncsian nézi, majd mély szánalommal. Szól és bátorító szavakat mond neki. Mitől fél? Senki sem bánthatja, mert mindenki tudja, hogy érette a kormánybiztos járt közbe. Albin a fejét rázza. Nem ez! Ő nem fél, nem bánja, bármi történik is vele, csak az apjáéktól ne szakítsák még el. Még ne! Amíg csak lehet! El sem búcsúztak, senki sincs, aki őket kísérje, engedjék, hogy velük menjen egy darabon. Kér és könyörög és rimáncodik szívettépően. A küszöbről a káplár jelent az altisztnek.

— Kérem, a rendőrség itt van.

— Már?

— Egy öreg skatulya, akivel nem lehet tárgyalni. Az istenadta nem beszél németül.

— Rendelet van?

— Azt felmutatta. Mit gondol? Ha mi átvesszük tőle az elismervényt, önök az úton is számba adhatják. Megállapodnak.

Az előszobában némák a csendőrök. Mindenki hallgat. A fojtott csendben valaki a fogát szívja. Albin az apja mellett ténfereg. Szédül és didereg. A láz belemarokolt, ököllel rázza a gyomrát. Homályos folyosón mennek. Az egyik ablakban Alex apja áll. Rágja az ajkát.

Előírás szerint köszön, de nagyon elbámul, mert a sapkán reszket a keze. Mért reszket? A parancs, — gondolja — parancs és a kötelesség kötelesség. Nyugtatja magát a régi nótával, de a keze tovább reszket. Hőköl. Mi lenne, ha véletlenül rábízták volna az „ügyvéd úr“ kivégzését. Kemény nyomást érez a mellében, fején a sapka emelkedik. Kilép és nem gondol erre, mert érzi, most érzi először életében, hogy a kötelességteljesítés útja nem mindig síma s ha tovább gondolkozik ezen, kérgeg szívében az egyensúly tüstént felbillen.

Az udvarra lépnek. Ebbe a komor és szűk ketrecbe, hol a reggel már sétáltak pár percet. Akkor még nem volt rajta hó, amit a németek felseperjenek, mint szoba padlóján gondosan felhajtogatott szőnyeget. Csücskön taplós egyenruhák. Albin rémülten néz a katonákra. Ezek azok? Hova viszik őket? Töpreng és szikkadt agyából a folyó fakad fel hirtelen. Nyárfák. Havas partok. Zöldes, hideg víz... Szétnéz. Az őrmester halkan tárgyalt az altiszttel, ebből azonban csak az „Exekution“ szót értette meg. Beosztották őket a négy tagoszlopha és eltekintettek az előírástól, hogy összekössék a kezüket. Mennek. Csettenő szíjak és karabélyok között, egészséges testtel, sorsukban egy rettenetes halál csíráját cipelve.

A hó elállt. A korán köszöntött tél lucskosan hever az utcán. Olyan, mint egy váratlanul elvetélt gyerek.

— Gyorsan átesünk, — hallja Albin és fejébe új szilánkok törnek. Merre mennek? A folyóhoz nem, a tere is elkerülték, a katonákkal pedig nem beszélhet. Hallgatnak. Ütemben precskelik a sarat. Némák és nyugtalanok. „Komitacsikat“ végeznek ki, — ezt mondták nekik, de azért kisorsolták magukat, mert erre a feladatra önként senki sem vállalkozott. Más a gépfegyvert ptyegtetni órahosszat és más itt egyetlen-egyszer elhúzni a ravaszt. Borsózik a hátuk, hallgatnak. Csak kettő súgdos hátul, de az is csak azért, hogy erről a nyomasztó témáról a gondolatokat elterelje. Arról beszélnek, hogy mi alatt a szolgálatvezető őrmester kiválasztotta őket, a Vor-

wärtsre nyole új előfizető jelentkezett és hogy mind a nyole olyan, akinek eddig eszeágában sem volt, hogy a lapot megrendelje. Albin hátranéz, nem ad számot magának, miért. A katona heggel pecsételt arca mögött észreveszi, hogy hátul Alex apja jön és mások is, élénk beszéd közben. Kik ezek? Utoljára a törvényszék előtt látta őket. Akkor Róza miatt dühöngtek. Most miattuk jönnek? Megszorítja apja kezét, aki ezekért a toprongyos emberekért is annyi jót tett. Halk szavakra figyel. Apja Lenucát bátorítja. Ne nyugtalankodjék és ne nézzen annyiszor hátra, mert a katonák azt fogják hinni, hogy fél. Arról beszél neki, hogy a földi élet feltételei nem kizárólagos feltételei a létnek, magasabb egységbe tagozódhatnak, mert a lelkiélet nem semmisül meg azáltal, hogy a múlté lesz. Lenuca a fejét rázza. Nem, ötet nem ez bántja. Ó attól fél, hogy valami közbe jön és... a borzalmas szégyennél százszor jobb ez. Fennhangon azonban csak arról beszél, hogy mindazt, amit a nagybátyja mond, hiszi és érti, mert látott földbehulló magot, melyből azután szár nőtt és ebből a példából megtanulta, hogy a világon semmi sem pusztul el végleg.

Balra térnek két feltűzött szurony és egy oszlop hadifogoly elől. Albin előtt minden ködben úszik. Nem veszi észre a sarkot, ahol tegnapelőtt állt, mikor az ágyúk és szekerek menekültek. Az út tiszta és üres. A németek itt is nagytakarítást csináltak. Elpucoltak mindent, a gránátszilánkon és a pár tucat vezetőgyűrűn kívül, aminek az összegyűjtésével már nem vesződtek. A foglyok ázóttak. Hidegtől és félelemtől dögönyözve falják az utat. Tarlóznak. Szedik a morzsát, a szilánkot és a csipkézett vörösrezet és nem tudják, hogy ez a három, itt velük szemben, az emberi nyomorúságnak milyen feneketlen mélységébe sülyedt. A vonszalék elfogy. Házak maradnak el. A csóré gyárépület, melyet a tulajdonos még a betörés előtt szerelt le. Albin rájön, hogy az állomás felé mennek. Tompán figyel az apjára. Mit ér mindez? Igen, vigyázni fog. Tudja, hogy az idő minden sebet begyógyít és a szívéből senki se rabolhatja el a becsületet. Vagyunkat sem. A közjegyzőnél kölcsönös végrendelet van,

anyja a túlélő fél, tehát az övé minden. Apja leveszi kalapját.

— Szegény Marie — súgja maga elé és megrezzen.

Oldalt ajtót téptek fel. Pára tódul ki rajta. A koreshma, mint rejtett üteg, büzzel bombázza az utat és tüdejüket. Köhécselnek. Zsebkendő után nyúlnak, a helyett, hogy a fülüket dugnák be. A koreshmáros cégért cserélt. Veres, mint láng. A járdára ugrik és ordít. A nyelve véres.

— Gazember! Azt hitte, mindig szüret?

Nadrágját kapkodja és nyomul előre. Rázza az öklét. Szitkozódik. A szó pattog a szájáról, mint láncról szabadult eb.

— Lóköttő, most beszéljen! Most bezzeg hallgat, mi? Hallgat erről! Hogy engem lecsukatott. Ártatlanul bekaszniztatott az oláhokkal. A drága testvéreivel. Mert én hű maradtam az országhoz. Mert nem árultam el, mint maga, piszkos!

Intetet hátra.

— Le vele! Gyertek! Rúgjatok bele az árulódba! Az ügyvéd úrba! Hadd lássa a világ, mit érdemel az, aki elárulta a hazát!

Habzik és kiköp. Szédülve hallgatják. A katonák nem értik. Vállat vonnak és nem törődnek vele. Hátnál a csőcselék felmordul. Eddig nem mert, de most rohan, mint nyomra lökött farka. Itt az alkalom! Románok ők egy szálig, de a megszállás alatt jól viselkedtek. És erről most tanubizonyyságot tesznek. Lepik a járdát. Törnek két oldalt előre. Ököllet. Szitokkal. Köpésekkel... Alex apja hátnál ballagott. Észbekap és ordít. Kergeti és lökdösi őket. Szépszóra veszi. Kér és könyörög. Menjenek innen, amíg jó dolguk van. Hátnál nem szégyelik? Csak a farkasról hallotta, hogy felfalja saját fajtáját. Próbál, de belátja. Beszélhet nekik: a szép szó nem ér semmit.

— Várjatok, — mordul fel — majd elrántom a nó tátoakat!

A rendőrkard vagdalkozik. A tömeg enged. Kitér előle és kétoldalt újra előre sikklik és tajtékzik és köpdös és ordít. A koreshmáros üvölt, mint vezéreb.

— A mi kezünkbe adják! Mi a nyelvüktől akasztanók fel őket.

Nő a láрма, a mérték telik. A katonák megsokallják. Türelmetlenül előre néznek. Az őrmester int és a két szélső lekapja válláról a puskát.

— Schweine baggage!

Több szó nem esik. Csak Albin hall olyast, mintha valaki azt mondta volna halkán, hogy ez a legkeservesebb. Ez azonban nem biztos.

Pusztá telkek közt járnak. A hó halvány. Alkonyodik. Körül ibolyakék az ég. A Kárpátokban még esatároznak. Tompán ugatnak ágyúk. Egy nehéz üteg taszító döreje minden két percben legurul a havas oldalakon és fel-le futkos a völgyben, mint kísértet. A város felől két ló üget. Letakart ládát hoz. A ládák dörömbölnék. Gyomruk üres. Éhesek. Éhes koporsók ezek!... A német szekeresz gubbaszt a bakon. Vállba húzta fejét. Elhajt mellettük. A kavicsbányába fordul, mintha porondért menne. Megállnak. Az altiszt előrejön a rendőrrrel. Akadozik.

— Talán... már... elbúcsúztak önök?

Az ügyvéd engedelmet kér. Beszélni szeretne a rendőrrel, pár szót mindössze. Engedik. Magyarul szól hozzá, mert ez a hivatalos, de az öreg anyanyelvükön felel.

— Igen, ügyvéd úr, a javítóintézetbe én viszem a fiát.

— Jó. Valamire kérném, ha lehet.

— Tessék.

— Legyen jó, eszközölje ki a fiam részére, hogy a feleségemtől búcsút vehessen.

— Kérem, a fogalmazó úr már intézkedett. A fiatalurat hazakísérem és az indulásig otthon lesz. A vonat nyolc órákor megy.

— Köszönöm.

— A fogalmazó úr privát levelet is írt és azt én viszem...

Albin vállai összecusklanak. Néz maga elé a hóba. Oda néz, ahol az apjáiék álltak. Keres és kutat. Nyomot keres, szemé elé azonban sűrű szitát vontak. Görnyed.

Mit csináljon? Keze segít keresni szemének? Vagy ne keressen semmit, hanem dobja magát a hóba és kínjában harapja meg a földet?... Valaki dobog és kiált mögötte. Hátranéz, de a barát levágott már az útról. Rohan. A bányába rohan, mint fergeteg.

— Jöjjön, fiatal úr!

Ellöki a nógató kezét és vágat ő is. Vaktában. Toronyiránt. Keresztül gödrön, sintérösvényen. Kapaszkodik ágba és tövisbe. Szalmaszálla! Mert a barát nem ok nélkül jött ide!... Kúszik. Tikkad a tüdeje. Fölér a ponkra és liheg. A göbbenőbe néz, de onnan jeges marok nyúlik a szívéhez. Lenuca a hóban térdel. A bányában a halotti szentség ígéje pereg...

Az ormon szél süvölt végig. Korbáccsal vág a fiú szemébe. Nem lát. Hamis képzetek rohannak rá. A vilámgyors forgatagban óriási szökésekkel fut hátra, a bánya golyófogó fala egyre távol és elmosódik, mint tenger. Parton áll. Teljesen kietlenül magával, a világgal és azzal a kettővel szemben, akik eloldják a kötelet, elindulnak és eltűnnek sajkájukkal a ködben...

A ház előtt állnak. Az öreg rendőr hóval dörzsölte fel, kézenfogta és haza hozta, mint gyereket. Az úton nem beszélt. Nem kérdezte, hova mennek és az sem érdekli, hogy most miért álltak meg. Felnéz. A négy utcai ablakon lóg a függöny. Kíváncsian nézi a házat, mint egy rég nem látott képet. Szeme az ügyvédi táblán akad meg. Ez maradt az apjából? Ez a kerek bádóg? Ezek a kopott betűk? Olvassa.

— Advocat Dr. Aurél Bilibaca.

Az öreg a keze után nyúl és vezeti erővel.

— Jöjjön! Furesza ez. Az ember nem is érti. Egy ilyen tanult ember! És nem látta a kudarcot előre. Hogy ez az egész aspirálás csütörtököt fog mondani.

Mén a lépcsőn a fiúval. Kedvetlen. Miért szemelték ki erre a feladatra éppen őtet? Azért, mert román? Eszébe jut, hogy most még ennek a szegény asszonynak is a szemébe kell, hogy nézzen. Borsószik a háta és megáll. A nyitott ajtó előtt valami tárgyat sejt. Nézi és bojgatja. Egy patkány. Letaszítja a tornáceről, mert a dög

úgy fekszik a küszöbön, mintha vásott gyerek csempészte volna oda irtózat-keltésül.

Bemennek. A szoba sötét. A hideg csendben ketyeg az óra. Valahol dorombolnak. Az öreg gyufát gyújt.

— Jó estét!

Üdvözli a fényt, ahogy otthon szokta, itt azonban nem válaszol rá senki. Megkerüli az asztalt. Odábbtaszít egy széket. A hálószoza küszöbén megbotlik és a lángot elhajítja, mert a körmére égett. Vár. Nem mozdul senki. Új gyufát gyújt, tartja feje fölé és néz előregörnyedve. Megremeg. Ősz haj, viaszsárga arc, kocsonyás szem. Az ügyvéd úr felesége ez? Mellén macska dorombol. Jól érzi magát, mert a szív még meleg.

A gyufa pislog és kialszik.

IX.

Kattan az ajtó. A léghuzat megrázza a lámpát. Az ezredes a segédtisztre néz.

— Készen vagyunk?

— Egy hadnagy van még, ezredes úr. Izgatással vádolják.

— Ki az?

— Annyit tudok róla, hogy osztrák-magyar tisztjelölt volt és az egyik légiónkkal jött Oroszországból.

— Csak nem az, aki multkor rapportra állt?

— De az. A legénységi koszt miatt.

— Hisz ez egy kommunista!

— Nem hiszem, ezredes úr. A katonák között beszélt ugyan, de mindössze pár szót.

— Miről?

— A világbékéről. A századparancsnok dorgálást ajánl, én azonban inkább a hajnali felderítést bíznam rá.

— Hívja be!

A segédtiszt az ajtóhoz megy. Kikiált:

— Hadnagy Bilibaca!

Átlép a küszöbön, mint sötét kútkáván. Zavartan áll. Vakítja a fény. Néz körül gombostűszemmel. Miért citálták ide? Jelentkezik katonanyelven.

— Sa trait, domnule colonel.

Fürkészik, mint orvos a beteget. Az ezredes krákog.

— Maga azt hiszi, hogy Oroszországban van?

— ?

— Azért jött ide, hogy a román hadjárat ellen uszítson?

— Kérem, mindenütt fegyverszünet van.

— Fegyverszünet? Erről beszélt a katonáknak?

Tisztázza. A katonák érdeklődtek, hogy mi van a világban. Kérdezték és ő felelt. A fegyverszünetről beszélték és a békéről, mert a több mint négy évig tartó háborúval mindenki betelt.

Az ezredes dobbant.

— Azt hiszi, hogy erről itt lehet beszélni? Most?! Mikor az ezred a Kárpátok tyúkszemén áll?

Toporzékol. A segédtiszt a lámpához nyúl. Fölcsavarja. A láng vergődik. Lobog a papírral foltozott üvegben. Elterül az asztalon és mint fáradt lepke le hull a földre. A szobában korom és füst kavargó. Petróleumgőz. Az ezredes nem veszi észre. Karddal veri a padlót.

— Itt rend van és rend lesz!

Szidja, mint a bokrot. Elfullad. Krákog újra és kiadja a parancsot:

— Hadnagy úr, hajnalban előre megy! Járőrökkel biztosítja a szárnyakat! Ha ellenállásra talál, felveszi a harcot és nyomban jelentést küld ide. Megértette?

— Igen.

— Majd lesz gondom önre! Az ilyen apostolok számára nekünk jó szószékünk van.

— ?

— A sóbánya!

Botorkál az utcán. Ködben. Sötétben. A segédtiszt röpiratot nyomott a markába, hogy olvassa át. Ha odaát lesznek szétszór pár ezret belőle. Pillanat. Előtte vak hegy. Ráfeküdt, nyomja mellét fenyegetően. A falu kínosan szuszog alatta. Szabadulna, de nem lehet. Az ezred pihen. A katonák csűrben és pajtában hevernek. Eresz alatt. Szérük fedezékében. Szájuk ködöt szüresöl. Ki-

beszélük titkaikat az álom lármáján át. Hova mennek? Uraik földet ígértek. Pár nap alatt terelték össze a csapatokat és most hajtják előre. Miért? Nem tudják, mit keresnek itt, ez előtt az idegen ország előtt. Testvéreik hazája ez? Most két éve is ezzel maszlagolták őket, de akkor nem értek célt. Azóta odahaza éltek. Falvaikban idegen trombita szólt és német katonák szerették a szerezőiket. A hirtelen elfogyott háborús lélegzet után visszatelődtek az ekékhez. És most újra idekényszerítik őket? Napok óta jönnek feltűzött szuronnal. És mögöttük egy egész sereg. Mikor a puskát a kezükbe adták, azt mondták, hogy most övék a világ. Hare lesz? Horkolnak. Csak Albin éber. Szíve fölött kemény a gond. Nem így képzelte. De most már mindegy. Hajnalban előre megy.

Belöki a kaput. Mikor rapportra ment, az udvaron trágyát látott és hulladékot. Kerül óvatosan. Megáll és figyel. A gazda az istállóban jár. Vacsorát ad az állatoknak. Köszön és Mitrut szólítja a házból. A mult héten találkoztak össze és Mitru rögtön hozzá kéredzett. Ajtót nyit.

— Mi újság, hadnagy úr?

— Előnyomulás. A szakasszal legyen kész.

Mitru beteszi az ajtót.

— Az Isten verje meg!

— Vigyázzon, Mitru, a nyelvére, mert én már megkaptam a magamét. Az ezredes úr kényszermunkával fenyeget.

Utasítást ad. Málhás lóért küldi, hogy legyen ki vigye a röpiratokat. Mitru a fejét vakarja. Megjegyzí, hogy szívesebben cipelne ágyúkat, mert a papírral nem érnek semmit és ebben az országban egyszer már megjárták.

— Ők sem ettek éppen meszet, hadnagy úr! Nem emlékszik, hogy védték tavalyelőtt a határokat?

Lerázza Mitrut. Ismétli, amit mindenki unalomig tud. Akkor harcoltak a magyarok, most azonban fegyverszünet van és vannak wilsoni pontok. Mitru indul. Visszaszól az ajtóból.

— Ingyen nem adják ide az országukat...

Úl magában. Padkán. Tűz mellett. Olvassa a nyomtatványt, amit az ezredirodából hozott.

Románok!

A mindnyájunktól megálmodott pillanat, melyet annyi próféta hangja hirdetett, melyet az eszme annyi mártírjának vére szentelt meg, elérkezett.

A láncok örökre lehullanak.

A román hadsereg felszabadítólag belépett Erdélybe.

A győzelem ünnepére, a sors beteljesülésére ide-sietnek azoknak a nagyoknak árnyai is, akik hittek ebben az ideálban és elvesztek érte...

Bámul a tűzbe. A lángok táncolnak. Sírokat lát. Három horpadt gödröt. Lepi őket dudva és fű és tövis és tüske. Puszták és árvák. Feketén dideregnek a tűzben.

— Hogy fáznak — gondolja és a röpiratot gyöngéden rájuk borítja.

Lobog a láng. Takarja a sírokat, mint ragyogó királyi palást.

Pitymallik. A hegyek barnák és gyűröttek. Ködöt füstölnek. A szél bokrosan nyargal a völgyben.

Hátranéz. Mögötte jönnek. Toprongyosok. Az arcuk fakó és szennyes. Hajnal opálja izzik rajtuk és félelem. Csapdában érzik magukat, irtóznak és ez kiül a szemükben. Egy szájon kiszalad nyersen:

— Ha nem vakok, már kell, hogy lássanak.

Nézi a katonákat. Csetlenek-botlanak. Talpfán. Töltésen. Síneken. Kenyerük a szántás és nem ez az agyonhajszolt menet. Sután lóg vállukon a fegyver, félszegen keresik a tartást, a háborúba nem szokott még bele egyetlen mozdulatuk sem.

Áll zsebredugott kézzel. Bámul. Szűk völgy. Fenyők. Roppant falak. Vajjon miért nem tömték be ezt az alagutat? Tűnődik? Kenyeret szed elő, mert ma még nem evett. Darabot tör. Falni akar, de a kis málhás ló hozzálép és meglöki fejével. Ő is éhes — gondolja és a falatot az orra elé tartja. Mozgékony ajkak csiklandják tenyerét. Félti az ujjait, de a lovacska vigyáz, nem harap az aján-

dékozó kézbe. Eteti a lovat. Elfeledi embereit, lehull róla a feladat is, amit rábíztak. Csend van. A katonák boldogan állnak. Az alagútra pillant. Hát sohasem lesz már vége? Tegnap a Dnyeszter, tegnapelőtt a fogolytábor, két évvel ezelőtt a javítóintézet. És most ő lépi át a határt először. Miért? Mit keres itt? A hite más. Szívesen itthagyná az egészet. Kint Európában most mindenütt a béke forradalma van, de ennek itt semmi értelme. Itt menni kell. Előre!

Indul. A hajlásban parasztra bukkan. Cölöpöl. A süvöltő szélben odakiáltja neki:

— Halló?! Vannak a szorosban?

— Csak voltak.

— Hát az alagútban?

— Ott sines senki.

És tovább matat. Bedőlt lövészárkok rozsdás drótjaiból farkasvermet húz a karámnak. A békére készül. Irigylük. A paraszt rájuk sem hederít. Édes a béke, ha gond is!

Otthagyják. Az őrház sarkán járőr rostokol. Lesik az alagutat és szárazat kortyolnak. Szívük nehéz. Távolról fekszik a köbefaragott országcímer fönn a homlokzatban. A címer fekete. Kopott, mint tilalom, de a vastag korom alól is a szemükbe vágja, hogy idegen a föld, ahol állnak. Perc telik kínban. Szorongásban. Végre felgyülnek lopva Albin után nyolcan. Követik. Mióta a menázsinak gúnyolt veder moslékot egész az ezredesig vitte, lúznak benne ugyan, de azt sem felejtik, hogyha odabenn egy géppuska megszólal, lekaszálja őket szálíg. Gyökeret vernek az alagút szájában.

— Hadnagy úr!

— ?

— Törbeesálnak és rakásra lőnek, mint a patkányokat.

A falhoz dőlnek. Arcuk elváltozik és fürdik szivárvány-színben. Albin összeszorítja fogát. Muszáj, muszáj — ismétli magában és belép a süketen zúgó kapuba, mert tudja, hogy nem szavakat várnak tőle, hanem példát. Mitru utána kap.

— Vigyázzon, uram, mert teli lesz aknával.

Óvná, amennyire lehet, mert ott lenn, Délen, a beszállásolás alatt megszerette. Mielőtt válaszolna, elébe tuszkolja a lovat, de tüstént észbekap. Dörmög bosszúsan.

— Nem jó! Ezt meghallják és a végén tokánnyá lövetjük magunkat.

Rohan a ló után. Nevén szólítja.

— Kozák! Hó, Kozák!

Becézi, de a lovacska nem enged magához senkit, mert fél, hogy újra megpiszkálják a szuronnal. Rüg és megszalad és a patája kopog és döng, mint kalapács az üres koporsóban. Mitru utána bámul tátott szájjal. Mellre szívja a dohos levegőt. Valaki nyög és sóhajt. Nem jó ott járni, ahol még nem jártak. Albin ideges.

— Nem tudják, hogy hátul a jelentést már várják?

Mitru mindenkit utál, aki hátul van, de azért szót fogad. Keresi vaksötétben a katonákat. Kezével súrol falat és követ. A legények hasra feküdtek. Fegyverbe ütődik. Felmordul cifrán. Egy torok elhörgi magát és megkönnyebbülnek.

Tódulnak a ló után. Golyót várnak szembe. Szuronyt hasba és mellbe. Bombát. Rémek suhognak a kövér levegőben, fülök tompán zúg, de az alagútban fogpiszkáló sem áll ellent. A ló már künn van. Ők is kinéznek.

Az állomás még árnyban. A kútnál mosdanak. Mások ácsorognak és a felváltást várják, bár napok óta nem érkezett vonat. Fogynak napról-napra. Gyalog indulnak el, mert vége a háborúnak. A parancsnokság tanácstalan. Az egész lánc széthullt, minden szem külön áll és gurul haza. Az őrmester észreveszi a lovat. A többi is vizsgálja kíváncsian. Előre mennek és kerítik, de erre nincs szükség. A ló jámbor. Tisztázta, hogy az emberek itt jószándékúak és látja, hogy nyoma sincs szuronnak. Hozzá gyűlnek még páran. Tapogatják a lovat, mint ajándéktárgyat, fejét csóválnak, eddig még nem láttak ilyen kócos kis lovat. Kendőt dobnak a nyakába és vezetik hátra diadallal. Az őrmester a málhába bök.

— Ebből a zsákból cédulák lógnak.

Apróra veszik a dolgot. Furesálják. Kihásítanak egy zsákot és olvasnak.

— Románok!

Elakad bennök a szó. Egymásra néznek. Valaki megjegyzi.

— Jó volna idehívni a hadnagy urat.

A cédulákból a hadnagy is kap. Elrökönyödik.

— Ki hozta ezt a lovat?

— Senki, hadnagy úr.

— Az nem lehet! Hisz ez a zsák tele van röpirattal.

Int az őrmesternek.

— Vegyen valakit és kutassa át az alagutat.

— Csak így, derékszíjjal?

— Hát hogy akar?

— Azt hittem, hogy a fegyverhasználatra jött parancs.

— Kitől vár most maga parancsot? Furesa! Menjen csak úgy, ahogy van.

Az őrmester indul. A felhők közül kiesap a nap. Ragyognak a fák. Ragyog az alagút. Otthon is ragyog a világ, de valami belenyilal és belevág és belecsap. Megcsuklik. Okádni akar. Nem érti. Hazakészült, már látta távolból a fiát. Felkacag és mint halom rongy összeroskad.

Az alagút szájában Mitru káromkodik a véletlen lövés miatt.

Albin egyedül áll. Kirohant segíteni, de az őrmester már feszes vigyázzba vágta magát. Elnyúlt a sínek közt mereven. Az állomáson mindenki fegyvert kap. Mohón tapadnak csövek. A géppuskásosztag nyeregből köpi.

— Itt ugyan ítéletnapig is hiába próbálkoznak.

De a hadnagy újra a puskákra csap.

— Megbolondultak?

Előrejön. Szemügyreveszi az idegen egyenruhát. A halottra mutat. Albin vállat von.

— A fegyverszüneti szerződések értelmében meg kell szálljuk a szorosokat.

A hadnagy foga ropog.

— Hát ez a fegyverszünet?... S a röpiratokkal mit akar?

Hátrakiált.

— Ezt a gazembert azonnal el kell fogni!

Megragadja Albint. Cipeli magával. Az épület előtt odakiáltja embereinek.

— Ezen a fickón a katonatanács ítélkezik, a puskákat pedig dobják a fenébe.

Az egyik géppuskás felesel.

— Hiszi-e, hadnagy úr, hogyha egyszer itt bejönnek, amíg a fajtánkból tart, nem lesz vége a gyilkolásnak?

— Ne bomoljanak! Mit nyaggatják a fegyvert, mikor nem szabad?! Maga káplár. Ujságot olvas. Kell tudja, hogy fegyverszünet van és a tanácsköztársaság eltiltotta a fegyver használatát. Értsék meg: vége a háborúnak!

— Zt!

A káplár sapkája légy után kap. Messze repül. Kinyílt koponya bukik a sínre. Magával rántja a géppuskát, hogy az felfordul és áll tótágast. Fegyver dördül. Az alagút torka okádja a tüzet. A szoros tombol és forr. Golyók sziszegnek. Sínre csapódnak és kőbe. Húsba és esontba. Az őrség ordít és hull rakásra. Senki se lő vissza. Csak a megkerült gépfegyver kárpál, de bután az is csak a felhőkbe harap...

Albin küldönce a csapatért nyargal.

A kapu tárva.

Mindenki azt mondja, hogy vége a háborúnak.

*

Hó hull esővel. Lepi a kerteket. A fák belevénültek, görnyedten szipognak a meddő tehertől és verejtékeznek. A falu alatt sáros az út. Hever görbén, mint kurta, barna kígyó, melyet valaki eltaposott és idevetett. Kétfelől a sáncban katonák jönnek. Először egy. Azután még egy. Hátrább, libasorban mások. Tapossák a sarat, másznak előre, megtört, halottas árnyékok vetnek a földre. A levegőben távíródrótok dűnnyögnek.

— Ung-ung-ung-ung ...

Szurony piszkál egy póznát.

— Hadnagy úr, nyisszantsuk el?

— Minck?

— Alighanem rólunk beszélnek.

Fejet ráz. Bolondok ezek a katonák. Folyton ellenállástól tartanak, bár nyilvánvaló, hogy itt senki sem áll ellent. Eddig legalább ezt tapasztalták. Válasz helyett az első házra mutat.

— Menjen be valaki és kérdje meg, hogy a falu üres?!

Mióta a késlekedő esendőrörssel összetűztek, ügyel, különben újra utcai harcba keverednek. Mi értelme? Negyedórák miatt? A esendőrök úgyis mennek. Fogat csikorgatva vonulnak vissza, mert az újdonsült köztársaság sietve betömött minden puskaesövet. Rendelettel! A sok békeszózat csak a frontról hazaözönlő katonákról feledkezett meg. Nekik minden szabad, rabolnak, fosztogatnak és gyilkolnak. Mielőtt Albinék odaértek, a harmadik községben is felkötöttek két kishivatalnokot, mondván, hogyha meglógtak a hadiszolgálat alól, lógjanak ítéletnapig, mert a háborúért és szenvedéseikért ők a felelősek. Albin levágatta a két hóval borított hullát és megparanesolta az előljáróságnak, hogy temessék el. Vitustánc, úgy síklik át rajta, mint könnyű kis hab a kavargó, szennyes és mély víz felett. Ismeri a történelmet, tudja, milyen szívesen emel minden új rendszer mérföldjelző oszlopot a saját kezdeteinek; Oroszországban pedig azt is megtanulta, hogy akasztófák felállításánál semmi sem könnyebb. Ami itt folyik: ismétlés, esőkevény, ostobaság. Nem gyakorol rá különösebb hatást. Úgy érzi, mintha a sok összetört élet, gyötrelm és halál, amit súrolt vagy amin keresztülgázolt, maga az a tompa és fenyegető elem, amit kornak neveznek, egyetlen hosszú és kínos kimúlásba olvadt volna össze.

A sivár szemlélődésből Mitru veri fel. Kis fiút hoz a házból. Elé teszi a hóba, mint cöveket. Bent nem talált mást és sokat ezzel sem érnek.

— Hadnagy úr, ez a kölyök vagy néma, vagy süket.

Albin pofacsontra néz. Tatár-szemre. Megeseréli a nyelvet.

— Mit szipogsz?

A gyerek hallgat. Arca koravén. Albin az álla alá nyúl.

— Hol az édesanyád?

— Lenn.

Szétnéz. A fiú sarkával kaparja a földet.

— Lenn van a földben.

— ?

— Eltemették.

— És az édesapád hol van?

— Szibériában.

Fürkészi a gyereket. Emeli arcát. Végre a szemébe néz.

— Hány éves voltál, mikor elment?

— Három.

— Emlékszel rá?

— Alig.

— Mért vagy egyedül?

— ?

— Nincs senkid?

— — —

— Testvér?

— — —

— Rokon?!

— Csak a jó Isten.

Házak közt jár, méri a sarat. Fázik. A hólé átjárta esontig. A gyerekre gondol. Mielőtt visszaküldte a házba, pár fillért akart neki adni, de a gyerek visszautasította az ajándékot. Miért? Vizsgálta az arcát. A tatár-szemet. Közben rájött, hogy a fiúcskával nyugodtan kezét foghat, különbül ő sem áll, mert lelkész-nagybátyján kívül neki sincs senkije. Ezt a politizáló, csillámló eszű embert a háború előtt látta utoljára. Itt lakik a vidéken, a birtoka felmentette attól, hogy a parasztjai nyakán éljen. Általában úgy emlékszik rá, mint egy nagyúrra, aki véletlenül a nép közé tévedt. Ha leülepszik mindén, felkeresi majd és tanácsot kér tőle a jövőre, mert az után,

ami velük ott történt, a szülővárosába többé úgysem mehet.

Tócsát kerül. A házak lomposak és némák. Tűz piroslik az ablakon és pislog bizonytalanul, mint álomból riasztott bagolyszem. A szomszédban döngetik a padlót.

— Nem akarunk több háborút!

— — —

— Értitek? Felosztunk mindent! Mindenkié a föld! Az erdő! A gyár! Minden!

— És az ország?

— Köpök rá! Hányszor magyarázzam már el, hogy ország nincs és nem is lesz!

A többit nem hallják. Katonalábak tapossák a sarat és a ködös fényt, ami a koresmából patakként hull az útra. Albin előrefigyel. A sáncban mozognak. Orrukat fújják többen. Valaki köhög. Csuplik és kiejti hideg-lelősen.

— Testvér, ne löjjetek!

Megállnak. Mitru előre megy. Matat a sötétben. Kicibál a sáncból egy alakot.

— Kik vagytok?

— Románok.

Albin zseblámpát gyújt. Sugarat járat körbe. Emberek gyűlnek hozzá. Több vállon fegyver, arcuk fáradt, lassan és némán közelednek a fényhez, mint lánghoz a rákok éjjel. De azért nevetnek. Úrféle tolakszik elő.

— Isten hozott, testvérek...

Albin rászegzi a lángot. Nyeszlett ruházat henceg előtte. Szabályszerűen szemtelen arc. Hibás szem, amit még ébrényállapotban teleszórtak gazzal és szeméttel. Hangja is rekedt. Nyelvén lánc habzik. Bilineset és jármot emleget.

— Ezer éven át viseltük az igát, de most megszabadít tőle a ti vitézségetek.

Albin hátralép. Kioltja a lámpát s letörli a esőket, amit az arcára kapott. Nincs elragadtatva a szónok egyéniségétől és attól sem, amit mondott. Beszédéből egyébként kiveszi, hogy ezek az emberek itt gárdisták, ő pedig tanítóképezdész volt, de most felesapott jegyzőnek.

Szükség van rá. A faluban ő irányít mindent, a karhatalomnak is ő a parancsnoka, mióta a csendőrség elment. Albin félbeszakítja. Más csapat ma már jön és ők szeretnék valahol lehajtani a fejöket. Fáradtak. Rövid és zárt. Az új jegyzőt lehangolja ez.

— Akkor menjünk — mondja és hozzáteszi orronlökötten. — Az éjjel nyugodtan alhatik, mert a kastélyból a fegyvereket már elszedtem.

— El-szed-ted?

— El. Egy pisztoly itt van még most is a zsebemben.

Röhög. Mutatja a régi piemonti csövet és elárulja, hogy a betétes agyból kipiszkálta a címet. Ezzel a módszerrel a fegyverekről lekapart pár deka aranyat. Albint megfogja ez a nyíltság. Rabol és dicsekszik. Mert a pisztollyal legalább száz éve nem lőttek, tehát nem lehet indok a biztonság ürügye. És most ez az ember vezesse egy idegen házba? Kellemetlen! Szeretné lerázni, vagy legalább megkérni, hogy vigye másfele őket, de a képezdész szót nem enged. Újságol. A rend teljesen felborult, mindenki elvesztette a fejét, csak a román nemzet tanács tudja mit tesz. A megye székhelyén már átvették a hatalmat és most a bevonulást szervezik gyorsan. Földet ígértek az önkénteseknek. Sok földet. Üri földet! Szikrázik és az öklét rázza egy park felé, mely mellett már régóta mennek.

— Jövőre ez is tengerit terem. Csóréra vetkeztetjük őket!

Ezzel a falánk étvággyal találkozott már, azt vette észre, hogy mindig gyűlöletből ered. Ilyenkor az apjára gondolt. Apja nyomdoka nem ide vezet. Kikerüli a fenyegető és ócsárló szavakat.

— Mondja, kérem, nem adná el azt a pisztolyt nekem?

— Szívesen, mit ad érte?

Megegyeznek. Albin fizet. A kapu előtt kijelenti, hogy egyedül megy be. Köszöni, nincs szüksége, még gyerekkorában megtanulta, hogy egy idegen házba hogyan kell belépni.

Az istállók felől öreg jön szembe. Hőköl a fénytől, amit a lámpa az arcába kerget. Albin hozzálép.

— Maga itt szolgál?

— Én igen.

— Hogy hívják?

— Moisa.

— Csak nem román?

— Biz az.

— Tesz nekem egy szívességet.

— Ha jót akar, mért ne?!

— Akkor legyen szíves, vigye be ezt a pisztolyt a gazdájának és mondja meg neki, hogy az első román járőr küldi tisztelettel.

Az öreg forgatja a mordályt.

— Hogy került az úrhoz?

Bámul, de kérdés csap közbe.

— Van hely az istállóban? Szeretnők itt tölteni az éjjelt.

— Van. Csak azért kértem, mert ezt a pisztolyt is az a taknyos vitte el.

Az istállóban fény lappang és illat, amit a kérődzők langyos párája lehel. Sorban ökrök fekszenek. Úgy hevernek az almon, mint hóbuckák, amiket a tél kotort össze és itt felejtett. Hideg tódul be, felrezennek és az ajtóra függesztik szelíd állatszemeiket. Albin szétnéz.

— Jó lesz itt, Mitru?

— Nagyon jó.

— Nem gondolja, hogy a tisztaság nagyobb is lehetne?

— Ezen mindjárt segítünk, hadnagy úr.

Lerakodnak. Kirázzák tagjaikból a gémbert és megromogtatják csontjukat. Az öreg béres eltűnt valamerre. Mitru keres a szögletben. Lapátot, villát szed elő. Seprőt. Szétosztja a katonák között, akik a markukba köpnek, mert örülnek a szerszámnak, amellyel felnőttek. Albin az ökröket számolja. Nyole pár, címeres mind, szép gazdaság lehet. Behúnyja szemét. Mindíg a falusi gazdálkodásban látta az élet teljességét és most a zárt héjakra apja birtoka kúszik fel. A ház, a kert, az erdő. Földek!

Vajjon ők tudják, hogy él? Mikor elfogták, mindenki azt hitte, hogy elesett a mészárlásban és ő a fogságból nem írt levelet. Honvágy fogja el. Miért maradt életben, ha a régi kedves helyet nem láthatja többet, csak így, behúnyt szemmel?!

Ajtó csapódik. Az öreg béres névjegyet hoz. Gazdája tiszteletét küldi a tiszt úrnak és kéri, hogy fájadjon fel hozzá a házba. A névjegyre pillant.

— Nagyon sáros vagyok — mondja, de a vén szolga legyint.

— Gazdámnak mindegy.

Fasorba térnek. A katonák lecsutakolták eszímájáról a sarat, Mitruval megbeszélte a vacsorát és az öröket és jött az öreggel. Mikor a küszöbről visszaszólt, hogy a ház körül semmihez se nyúljanak, az öreg különös módon nézett rá, majd megjegyezte, hogy a figyelmeztetés felesleges, mivel a falusiak a forradalomkor mindent elvittek. Az ökröket csak azért hagyták itt, mert túlnagyok, nem férnek be a kis parasztpajtákba, a lovakat pedig még idejében szélnek eresztették. Azóta künn nyargalnak a heréseken, de a havazással most már nekik is befellegzett. Beszél és dohog mérgesen. Albin a cselédekét kérdi. Mióta itt vannak, nem látott sehol egy lelket. Az öreg megáll.

— Hadnagy úr! Lehet az, hogy valaki egy egész falut megétessen?

— Hogy érti?

— Úgy, hogy az emberek itt egytől-egyig nadragulyát ettek.

Engedelmet kér, hogy köp, de nincs más elégtétele. A suhanc, akit már említett, mindenkit felbízgatott a községben. Gazdája birtokát elveszik, feldarabolják és szétosztják és aki tovább szolgál, az nem kap majd földet.

— Ezért üres a telek?

— Ezért. Hárman maradtunk: a százados úr, én és a feleségem.

Szél indul. A fák hallhatóan összerezzennek. Albin a házra figyel. Egy kéményből vékony pára bodroz, mint suttogó szájról lehellet. Végigosan a gerincen, megkerüli

a tornyot és hanyatvágódik a fenyők csúcsa felett. Visszakényszeríti szemét a házra. Különös! Oszlopsorával és csukott szemeivel felhők és hó közé ékelten mozdulatlanul áll, mint hajó, mely zátonyra jutott és megfeneklett...

— A hadnagy úr van itt, nagyságos úr.

— Hozza be, Moisa.

Az öreg előrebocsátja Albint. Világosságra számít, de csak a kályhában égnék hasábok. Ezek félnek! A lámpa nem tanácsos, mert az ablakon bárki belőhet. Kényelmetlen érzés fogja el. Hova került? Nagyjából ismeri ezt a ragyogó rablófészekben tanyázó osztályt, melynek a mai zavaros időkben elég oka van arra, hogy féljen. Töprengésre azonban nincs idő. A szőnyegről farkaskutya szökik fel. Merev, mint bronz. Röviden füllel. Aztán feszül és ugrik és csahint kitörő örömmel. Valaki rászól.

— Wotan, lódulj a helyedre!

A hang felé fordul és habozás nélkül bemutatkozik. Megdöbben. Neve idegenül hat és ami még rosszabb, saját fülében is furesán cseng. Mióta az országban jár, most ejtette ki először. Vér fut az arcába. Tudják-e itt a borzalmat, ami összeforrt ezzel a névvel? Hallottak róla? Ismerik pontosan? Vagy amint történni szokott, ferdítve? Hiszen a megtörtént dolgok olyan valószínűtlenek! Összeszedi magát és a kérdésre figyel.

— Ön küldte vissza azt a pisztolyt nekem?

— Én. Sajnos, valaki letépte róla a veretet.

— Köszönöm. Kérem, foglaljon helyet. Moisa!

— Tessék?

— Küldje fel Julikát, magának pedig legyen gondja a legénységre. Megértette?

— Igen.

— Akkor elmehet!

Magukra maradnak. A látszat csal, néha vall — gondolja Albin. Házigazdája csöppet sincs ínyére. Mintha gögös lenne?! Igaz, hogy katonáiról gondoskodik, ami rokonszenves, de a környezetének ridegen és kurtán parancsol és ami azt illeti, ezt a hű öreget is másképpen kellett volna, hogy kiküldje. Náluk legalább

mindíg más hangot használtak a házban mindenkivel szemben. Megsimogatja a kutyát, mely észrevétlenül a lábához telepedett és száz apró tanújelét adja ragaszkodásának és szeretetének. Gazdája járkál a sötétben. Kérdéseket tesz és Albin felel. Nem, nem lelkesedik a hájárátért, kénytelenségből jön, mást nem tehet. Jóformán ki sem lépett az iskola padjaiból, gránáttal és pergőtűzzel találta magát szemközt. Azóta megszakítás nélkül katonáskodik. Sokszor teszi azt, amit különben nem tenne és mást tesz, mint amit szeretne. Ezért gyakran van nézeteltérése a felettesekkel. A jövőről nem gondolkozott még. Meglátja. Szívesen beszél, mert a kérdések az udvariasság felszínén mozognak, a nélkül, hogy az idegeit érintenék, a gócot, ahova élményei, mint sűrű nyúlós enyv, vagy iszap lerakódtak.

— Miért nem jött be nyomban, mikor megérkezett?

Késik a válasszal. Keresi az ajkat, mely percek óta beszél már hozzá, az arcot, melyre mindinkább kíváncsi, de a homályban nem lát csak körvonalakat. Türelmetlenül hátradől a széken.

— Miért nem jöttem be? Kérem, tudom, hogy a román hadsereg milyen gyűlöletes.

— Ezt tapasztalta?

— Mindenütt, ahol jöttem.

— Itt is?

— Bocsánat, itt előre számoltam vele. Megvallom, nem vártam egyebet, mint hogy egyszerűen a pokolba kerget.

— Miért? Az, hogy itt vagy másutt pihennek, egészen mindegy. Ami pedig a gyűlöletet illeti... Hagyjuk ezt! Mikor a délután megtudtam, hogy ideérkeznek, egészen másra gondoltam. Nemcsak gondolkoztam, hanem beszéltem is. A kutyámmal beszéltem, mint mindig, ha valami nagyon felkavar. Igaz, hogy ő csak egy egyszerű, szegény kutya, de én azt hiszem, hogy amit lát és hall, az nem marad egészen nyomtalan. Azt mondtam neki, hogy ebben az országban ma két írgylésreméltóan boldog ember van. Az egyik egy facér orvos, a másik egy szürke fiskális. Ez a két ember évtizedeken át le nem

vette a szemét erről a napról. Az orvos gyomorbajos lett, az ügyvédnek mód nélkül megnyúlt a nyaka a hosszú és megfeszített figyeléstől és várakozástól. De megérték és megértte! Mondja! Nem boldog ez a két ember? Egy országot ajándékozott a nemzetének!

Nyitott tenyere remeg, mintha valóban egy elajándékozott ország irtózatossúlya volna benne. Albin figyel. Emlékek ágaskodnak benne és egymásra tolulnak, mint göresökben vonagló hegyek. Apja meddő harca, mely az egész családot maga alá temette. Utolsó levele a két barátnak, kiket most egészen az élre sodort az idő. A leveleket feladta, az emlékirat azonban ott maradt anyja holtteste mellett. Mi történt ezzel a munkával? Meg van még? Előbukkan valamikor, mint túlvilági üzenet? Vagy a vad viharzásban végképp elveszett? Ki tudja?! Apja a jövő boldog békekorának alapjait fektette le benne, a történet azonban szokatlan ugrást csinált és váratlanul vajudni kezdett. Elvetél? Koraszülöttként világrahozza az új európai térképet? És a szülésnél ez a két ember, aki mint a görög tragédiákban szereplő követ megjelent a román nép előtt és kényszeríti, hogy beavatkozzék a drámába, — tudja mit tesz? Elajándékozta ezt az országot, melynek minden szeme pora történelem?! Odadobja, mint egy súlyos és tovább nem viselhető terhet?! Feltétel nélkül? Nem, erről szó sem lehet!

Megnedvesíti ajkát és bocsánatot kér. A dolgot nem tartja ilyen egyszerűnek. Igaz, hogy a két vezető román politikus eddigi életmunkájának betetőzéséül alkotmányozó gyűlést hívott össze a régi koronázó városba, de a feladat ezzel még korántsines megoldva. Mert ha a román királysághoz való csatlakozás vágya a román lélekben gyökeres is, a megkötések, módozatok és feltételek annál gátlóbbak. És ez a kérdések kérdése. Röviden kifejti a királyság és az itt élő népek társadalmi és gazdasági különbségét és arra a végkövetkeztetésre jut, hogy ha az egyesülés valamilyen formában létre is jön, a két ország belső szerkezete nem hidalható át semmiképpen. Beszél és közben magára figyel. Igen, rendben van! A

vihar után, mely földre sújtotta, talpra állt és a kamaszakadozást kinőtte. Apjára gondol. Ezek a gondolatok az ő gondolatai! Ezek az eszmék az ő eszméi! Megvalósulnak? Elsikkasszák őket? Most? A döntő mérkőzésben? Olyan nines! A szavak villámesapásként törnek belőle.

— Az a kettő, akit az imént említett, tényleg úgy viszonylik a románság mai küzdelméhez, mint a mutatók az óra szerkezetéhez. Nélkülük az egész értelmetlen. Ha ön ezt boldogságnak nevezi és ők beérik ezzel, úgy valóban boldogok lehetnek. Én azonban azt hiszem, hogy nagy emberek boldogságához több: befejezett, egész és tökéletes mű kell és ők most még csak derekán tartanak a küzdelemnek. Félek, hogy a Sors éppen az alkotmányozó gyűlésen hagyja őket cserben, mely a csatlakozás kérdésében az utolsó szót kell, hogy kimondja, de amelyre az erdélyi románság annak az embernek a jóllakottságával megy, mint aki már learatta a győzelmet.

A csendet egy óra ütése töri meg. A kutya Albin ajkára néz és éberen fülel. Gazdája újra járkál.

— Hol tett szert, — kérdi — erre az éles ítélőképességre?

Habozik a válasszal. Későre mond ennyit:

— Megszenvedtem érte.

Másról beszélnek. A házigazda kutyáját szólítja és futólag megemlíti, hogy a háborúban együtt szolgáltak egy nehéztarack üteget. Három évig voltak a haretéren és most együtt élnek. Albin a kályhával bajlódik. Szítja a tüzet, mert teljesen lelankadt s a szoba nem nagyon meleg. Becsukja a rostélyt, dübörgésre figyel. Milyen hamar felgyúlt ezzel a kis szénnel?! Valahol nyerít egy ló. Az ablak rezzen. Mindjárt dobogás ráz a falon egy képet. Mi ez? Az ajtóhoz ugrik. Künn lovak vágatnak és neki... neki a katonáknál a helye. Feltépi az ajtót és rohan, de a küszöbön vas csapódik a lábára. Ránt rajta egyet. Tépi és cibálja és belátja. Acélrúgó: a csapda letéphetetlenül rászorult lábára. Gyöngy veri ki a homlokát. Leguggol, hogy másként segítsen magán. Izgatott. Hideg fémre számít és a kezét visszarántja. Mi van itt? Újra tapogat és megfog egy fület. Kitér bosszúsan.

— Mars a fenébe!

A kutya azonban tartja a bokáját makacsul tovább. Gazdája rászól.

— Ereszd el a hadnagy urat, te számár?! Önt pedig ne ejtse tévedésbe ez a dobogás, mert ezek a mi lovaink.

Visszatér a kályhához. Bosszús. Ha a kutya nem is, gazdája bizvást felteszi, hogy megijedt, pedig az egész zavart az élénk felelősségtudat okozta. Az ezrednél úgyszem nézik jó szemmel és ha egy rajtaütésnél nincs ott, mivel védekezzen? Kedvetlenül hallgatja künn a lovakat és az esetüket, amit részben már ismer. Megtörte az éhség és a hó hazaűzte őket. Gazdájuk a forradalomról beszél. Albin előtt kérdőjelek tolnak fel. Miért támadták meg így ezt az embert? És a többit?! Amerre jött, kifosztott, üres kastélyokat talált, néhol hamu pernyézett le a völgyre. Forradalmi játék tette őket tönkre? Vagy az idő kereke, mely ideérkezett? Alkalmra vár, hogy megkérdeje.

— Mit tart, százados úr, a népuralomról?

— Ne vegye rossz néven, nem érdekel.

— Mikor annyi kárt szenvedett?

— Az más! Úgy látom, valamikor önből még jó újságíró lesz. Hát nézze! Nem tanácsos felrázott hordóból szűrni bort. Az ember könnyen téved. Az előbb, mikor arról a két politikusról beszélünk, ezt ön is észre kellett, hogy vegye. A nép maga érdekel, de a népuralom nem.

Él nélkül ejti a szavakat, de gyökereikből Albin mégis fitymálást sejt. A mai irányzat lebecsülését. Az ő értelmének boltján, amit a fogságban tágitott ki, mint roppant látomás az orosz forradalom felhője úszik. Eszébe jutnak a kezdet kúsztásai, a végnélküli út, melynek két oldalán pirosan virítottak az erőszakos halál rózsái, de amelyen az ár tovaragadó ereje pehelyként sodorta magával őt is. A mellett, amit ott látott, minden más emberi megnyilatkozás szűknek, korlátoznak mutatkozik. A háború mindennekfelett. Nem, arra az útra, mely ebbe a dögletes dágványba vezetett, nem lép többet. A századosra pillant és felforr hirtelen. Hogyne,

könnyű háborúsdit játszani nehéztarackok mellett! Hangja érdes.

— Hiszi-e, kérem, hogy a régi rendszer még visszatérhet?

— Miért ne?

— Nagyon kétlem. Hol lesznek önök addig?!

— Mi-i?

— A történelmi osztály. Mit művel addig?

— Alkalmazkodik.

— Ezt rögtön sejtettem, mikor beléptem ide.

— ?

— Vagy nem alkalmazkodás, hogy sötétben ülünk, mint a vakok, mert az ablakon belőhetnek?

Valaki ajtót nyit. A házigazda feláll.

— Maga az, Julika?

— Én vagyok, nagyságos úr.

— Hozhat valami vacsorát?

— Burgonyát vajjal, nagyságos úr.

— Jó lesz.

— Ezenkívül van egy pár alma.

— Gyujtsa meg a lámpát, Julika.

Az ablakhoz megy és kinéz. Julika lámpát gyújt. Öreg, már a lábát vonja. Köszön és megkérdi Albintól, hogy a katonáknak teát készíthet?

— Köszönöm, — mondja Albin — de a katonák közül hívjon oda valakit a tűzhöz.

— Miért? Főztem én már, kérem, teát!

— Paranes, néni. Ne haragudjon. A szomszéd völgyben megmérgezték egy járőrt.

— Uram őrizz!

Irtózat bujdos a szemében.

— Mit értünk meg — nyöszörgi és halkán beteszi az ajtót maga után.

A szobában néhány régi bútor és egy zongora hallgat. A százados még mindig az ablakban áll. Orrol, — gondolja Albin — különben nem állna ott úgy, mint céltábla az üres lövöldében. Komisz volt hozzá? Lehet! Ha a háború alatt nem lapul meg egy nehézüteg biztos fedezékében, talán nem lett volna ennyire nyers, de így kü-

lönb dolgot is megérdemel. Megborzong. Mi lehet ez? Imádja a jeges fürdőt, mindig fűtetlen szobában aludt és most folyton ez a hideg. Csak nem beteg? A kályha elé térdel. Szikra sines benne, a hasáb, amit az előbb bedobott, nem gyulladt meg. Felnéz és megrendül minden ízében. Ó, nyomorúság! Hát ezt... ebbe az emberbe döfött ő galádul bele? Feláll lángbaborultan.

— Kérem... nagyon kérem... bocsásson meg!

Két üres szemgödör bámul rá, két sötét kút, mely holtabb a sírnál. A százados vak. Eddig azt hitte, elég élni, hogy az élet szakadatlanul gyógyulást hozzon azokra a sebekre, amiket üt, de most látja, hogy tévedett. Az ilyen sebet csak a halál gyógyítja meg. A százados ki nyújtja karját.

— Szabad megérintsem?

Odahajlik a kézhez, melynek tíz ujjába zsugorodott a világegyetem látképe. Félelmetes!

— Hisz ön teljesen átázott — mondja a százados és a szomszéd szobából kihoz egy tűzértishti köpenyt. — Rögtön cserélje fel a kabátját! Sajnos, csak ezzel szolgálhatok, mert az inas kommunizálta a civilruháimat, mielőtt elment.

Julika megnézi Albinon a köpenyt. Tüzet gyújt. A vacsorát tálcán hozta be és félretette egy székre. Mentegődzik. A kamra üres, sonka, kolbász nincs, a hízókat az idén más ette meg. Asztalt terít és sorjáz eseményeket. Az istállóban rend van, a lovakat a katonák kötötték be, a faluban pedig dél óta újra négyen haltak meg az új betegségben.

— Rút nyavalya ez — mondja és úgy teszi a tálcát az asztalra, mintha egy undorító fekélyt takarna le vele.

— Tessék vigyázni, mert a burgonya csak addig jó, amíg meleg!

Jó étvágyat kíván és megy, hogy ágyneműt húzzon és a hadnagy úr szobáját elkészítse. Asztalhoz ülnek. Szóba kerül a járvány. A házigazda megjegyzi, hogy a Spanyolországból származó ragály csak azért dühönghet így, mert a háborúban kimerült ember ellenállóereje meggyöngült, megroppant lelkiileg. Lélek nélkül nincs test! Kidombo-

rítja ezt a tételt, lélektani mezőkre kalandozik és tovább megy. Rendkívüli változások nem jönnek hirtelen és előkészületlenül, hosszú és lassú folyamat előzi meg őket. Igen, a mai helyzetre gondol, Közép-Európára, elsősorban pedig a monarchiára, melyben eddig éltek. Erre az értelmetlenül nagy fegyházra, mely összedőlt a viharban és zuhanó falai magukkal rántják az egyetlen lakható szobát... Hirtelen elakad és magában süllyed. Vállat von.

— Egyen valamit!... Ez egy genyedésnek indult ország. Megtört. A romlásban és pusztulásban keres menekedket.

Nem nevezi néven, de Albin tisztában van, hogy hazájára gondol és tudja, hogy ebben az érzésben minden más felolvad, mint egy marék só a folyó vizében. Alig nyúlt még az ételhez. Étvágytalan. Az előbb fázott, most melege van, légesővén mintha szögesdrótot húznának keresztül. Nyugtalanul néz szét. A végén megkapja a náthát, ami borzalmas. Bort tölt és iszik egy kortyot. Ez jót tesz. Beszélgetnek. A kutya a kályha előtt fekszik. Figyel. Olykor térdére ejti a fejét, mert a megszokott nyelvbe ezek az idegen szavak vegyülnek: demokrácia, federalizmus, autonómia, demarkáció, diktatium, okkupáció. Ezeknél a szavaknál a kutya elesügged. Némajáték? — kérdi magától Albin. Miért ne lehetne? Vagy olyan képtelen dolog, hogy egy kutya ismerje az emberi beszédet? Pár szót a legegyszerűbb állat is megtanul és azokra figyel élete végéig következetességgel. Ha néhány kifejezést megért, miért ne érthetne többet? Hol húzható meg az állati szókincs terjedelmének demarkációs vonala? Észreveszi és bosszús, hogy a manapság annyit nyaggatott kifejezést használta gondolkozás közben... A kutya morogni kezd. Szőrét borzolja. Kurrog, mint vad a veszedelemre, felszökik és csahol dühösen.

— Jönnek — mondja a százados. — Wotan, in die Ecke!

Az ajtót belökik. Tágranyilt, vad szemek villognak az előszoba sötétjéből. Szuronyok, puskák. A képezdész ez, gárdistáival, akik hátradőlt testtel ingadoznak, mint a részegek. Valaki röffent.

— Ne-te-ne!

A szobát pálinka- és tartósan viselt fehérneműszag tölti meg. Albin elképed. Feláll és a szuronyok elé megy.

— Mit keresnek?

A képezdész megvicsorítja a fogát.

— Lassan a testtel! Azt hitte, nem lessük rég az ablakból? Amióta a lábát betette ide? Hogy cimboráljon? Hogy bratyzísson vele? Miféle kabát ez? He?! Román egyenruha?

Oldalba lök egy gárdistát.

— Hol volt a szemed? Te marha! Nézd meg a tiszt urat. Ez vezet román katonákat? A testvéreinket?! Hát román tiszt ez?

Albin belesápad a meglepetésbe. A felháborodásba. A hat puskaesőbe, mely fenyegetően minden oldalról rámered. Házigazdájára pillant. Az asztal mellett áll. Kabátját porolja a kezefejével, mintha valami piszkot verne le és más gondja nem lenne. Megszólal.

— Ön ma már harmadszor jön be ide és...

— Kuss!

— ...nem tudom, honnan szerezte meg a jogot erre.

— Kuss!

— De ha eddig nem volt tekintettel rám, arra kérem, hogy most legyen tekintettel a vendégemre...

— Kuss!

— ...aki a román hadsereg tisztje és...

— Kuss!

— ...módjában lesz, hogy magának az elégtételt megszerezze. Figyelmeztetem...

— Kuss!

— ...menjenek dolgukra!

— Kuss, kuss, kuss! Fogja be a száját! Érti? Most már nincs Magyarország, hanem van Nagyrománia! Én parancsolom községben, nem maga, ezen országban megtiltom ugatni magyar nyelven. Érti? Megtiltom ugatni.

Ostobaság, alantasság, a falu megfertőzött levegője árad a szavakból. Albin a gonosz tüzet lihegő arc elé áll.

— Mit akarnak, tehát?

A képezdész felfújja magát.

— Vetí le rögtön ezt a kabátot?

— Nem! Nincs köze hozzá és most jöjjenek velem. Itt nincs joguk civódni azon, hogy én milyen kabátot viselek. Mellbe lökik.

— Kuss! Odamegy, ahova visszük. Megtanítom én magukat becsületre!

Föleszmél. Itt nincs mihez kezdeni. Sokan vannak és fegyver minden kézben. Taktikát cserél. Jó! Megy! Követi őket, házigazdájának azonban hagyjanak békét. Próbál és szól és beszél, de a falrahányt borsó lepereg. Az ajtóba lökik őket. Vezényszó rikolt.

— Mars! Kifelé! Rúgjátok őket!

Mit tegyen? Ég a szégyentől, mintha arcába dobtak volna egy serpenyő szemet. Ezek a bitangok nincsenek semmire tekintettel. Karonfogja a vak embert.

— Jöjjön! Részegek! Csak az van hátra, hogy eldördüljön egy fegyver.

Megkerülik a házat. A lépesőn kutya üvölt. Albin megborxad. Micsoda üvöltés ez? Kifejezést keres, de nem talál rá. — Az úr kutyája — mondja valaki és a képezdész nyomban felel.

— Nyomjatok abba a dögbe egyet!

Dz! A lövés úgy hasítja az éjszakát, mintha fekete posztót repesztene. A kutya elhallgat. Eltalálták? Megijedt? Nem, ez a kutya lövéstől nem ijed meg. Felesattan újra, habzik, hol itt, hol ott, körbe-körbe. Albin borzong, de nem jön rá másra, mint újra a kérdésre: Micsoda üvöltés ez?!... Fenyők sarkához érnek.

— Stái!

Megállnak. Albin zseblámpát gyújt. Saját arcába világít vele.

— Lát engem, Mitru?

— Nagyon jól, hadnagy úr.

— Akkor nézze meg őket!

A fény leforrázza a gárdistákat. A képezdész hebeg, mint aki forró falatot nyelt.

— Tréfa volt, kérem. Meg akartam tréfálni őket.

Mitru érti a tréfát, de a tréfához mire való a fegy-

ver?! Leszerelni őket. A képezdész hátrál és utolsónak marad. Mitru a szeme közé néz.

— Maga a vezető?

— Én — mondja és megbillen a poftól, melyet a néhez ácskéz mért le a képére.

— Hadnagy úr, most már nyugodtan lefekhet.

A házba mennek.

Némák.

Albin az ablakban áll. Kibámul zúgó fejjel.

A téli éjszaka sötét és vigasztalan, mint egy odvas fog belseje.

X.

— Kedves nővér, mi történt a poharammal?

Az apáca megütődik. Elveszi tőle és forgatja.

— Kérem, cz a pohár ragyog.

— Bocsanat, úgy értettem, hogy kieserélték.

— Mikor?

— Nem tudom. A délután nem járt benn valaki?

— Senki, hadnagy úr. Honnan gondolja, hogy kieserélték a poharát?

— Az enyém nehezebb. Tegnap csak félig volt, de szinte elejtettem. Nem vette észre, hogy a poharam milyen nehéz pohár volt?

Az apáca mosolyog.

— Rendben van, hadnagy úr. A pohár ugyanaz, ön azonban napról-napra erősebb. Akkor sem féltém, ha mi már nem is leszünk itten.

— Hát mégis elmennek?

— El.

— A reggel még úgy volt, hogy maradnak.

— Úgy volt, de az új főorvos úr meggondolta. Nincs ránk szüksége.

Egyedül marad. Nézi a poharat gondbamerülten. Tényleg az övé? Erősebb lett? A nővér állítja, de ez nem biztos. Az erő nem olyan állapot, amit az ember érez. kipróbálni pedig már rég nincs alkalma. Ez a pohár?

Ügyelni fog majd rá, úgyszintén minden új teljesítményre is, melyre a teste ezután képes. Kezére pillant. Milyen sovány és vértelen?! Felemeli, hogy megpróbálja egy tornamozdulatot, de a dolognak silány kalimpálás a vége. Nem, ennek nincs értelme! Egyelőre be kell érje azzal, hogy van. Elnyúlik hosszan. A nap hegyekre lép, de az ég bíbor tűzijátéka a nyitott ablakon át ágyára zuhan tavaszi erővel. Mégis csak jó ez! Ez a lassú zsongás a testében, a levegő amit beszív, a tárgyak arca, az egész elfakult és messzetolódott világ, melynek zűrzavara szűrten és letompultan jut be az agyába. Megmozdul. A láz, ami kisajtolta csontjaiból a velőt, egy idegen és sáros országúton érte utol és taposta le. Összeesett. Mitruék hozták be ide, nem tudja velük mi lett. Katonáskodnak? Leszereltek már? Visszatértek az ekékhez? Mint felesleges figurákat, őket leseperzte egy láthatatlan kéz a láthatárról, melyen ő kísértetként még mindig lépet. Mi vár rá? Itt fekszik, elszakítva mindentől, egy vadidegen városban és gázolja egy lázas betegség mocsarát, mely hónapokig légüres térré szivattyúzta körülötte a levegőt. Különös! Ez alatt az idő alatt nemcsak a dolgok összefüggése iránti érzék satnyult el benne, hanem értelme is letompult és mint napra tett szivacs kiszikkadt. Világos, alig maradt benne több tartalom, mint egy tízéves gyerekben, különben szíve maró fájdalmát a kálvária töviskoszorúba foglalt gyerekes imájával nem olthatta volna el olyan könnyen. Ó, milyen jó volt ez! Hitt újra és imádkozott egy gyermek tiszta szívével és most... most... hogy kezd magához jönni... ugyan most miért nem imádkozik? Megreppen. Felemeli a fejét és szétnéz csodálkozó szemmel. Ki volt itt? Nem, nem téved! Valaki szívéhez nyúlt, most ebben a percben és zörgetett!... Az elhagyatottság úgy nehezedik rá, mint egy végtelenbe hanyatló pusztai óriáskorongja. Csend van. Valahol harangoznak. Nem érti. Harang ez? Vagy egy nagy pásztor beszéde? Igen, eszmél és most már tudja! A „zörgető Krisztus“ volt itt, az ő keze reszketett szívéen, az örömtől, hogy megérkezett! Összekulcsolt kezét a mellére fonja. Ó, ha jönné! Ha zörgetne újra!... Figyel és vár göresbefojtottan, de nem

érez semmit. Vár. Nem jut eszébe, hogy az Úr kezét lesi és hogy ezt a kezét nem lesheti meg senki. Nincs más: imádkozni fog! Igen, úgy, mint régen! A sápadt ajkak megnyílnak. Belekezd. Peregnek egyszerű szavak. Mormol halkan, figyel és elakad. A csermely szikláról homokba szaladt. Jaj! Hiszen nem tud imádkozni!... Szeme két égő tükör és fáj, fáj, fáj... Homály borul rá. Nem tudja mi ez, ismeretlen mélységből tör fel, torkon ragadja és megrázza lebírhatatlan erővel. Kétségbeesve fuldoklik és sír és zokog, mint egy gyermek.

— Istenem, Istenem!...

Pere telik. A párna mohón issza a könnyet. Magához tér. Nyúl az arcához reszkető kézzel. Nedves. Szíve csordultig, de nem nehéz, rég találta szívét ilyen könnyűnek. A zápor sok hordalékot kimosott belőle. Künn kong a folyó. Hallgat és lépésre figyel. Ő jön, — fut rajta át — az ő apró hangyalépése ez! Az ajtóra függeszti szemét, nem tudja miért, türelmetlen. Elpirul, mint villanyütésre. Mindenki előtt tudna sírni, csak ő előtte nem!

A doktorkisasszony köszön és a csuklója után nyúl. Az apácát elküldte. Ránéz és oroszul szólítja meg.

— Sírt?

— Igen.

— Miért?

Vállat von. Ez a lány mindent tud róla, amíg lázas volt kifecsegte a titkait, azt is, hogy jól bírja az orosz nyelvet. Felfedte. Magában volt, a sorsára gondolt és valami az imádkozáshoz űzte. Az egész furesza és ha jól viszagondol, nevetséges.

— Ezért sírt?

— Nem. Nem tudom. Imádkozni akartam, de elfogott a zokogás és a torkomon csak ennyi jött ki: Istenem, Istenem! Nem tartja, kérem ezt nevetségesnek?

Élesen figyel a lányt. Kineveti? Nem. Elengedi a kezét, hátralép és ránéz hosszan és mélyen.

— Tudja, hogy soha életében nem imádkozott még ilyen szépen?

Zavarba jön. Kisimít egy ráncot a takarón, de olyan hosszas gonddal, mintha valami életbevágó dolgot vé-

gezne. Hallgatja a lányt, a lány szavakat, melyek úgy zizegnek a szobában, mint az orosz folyó, mely messziről jön és messzire megy. Bólint. Igen, érti. Szükség volt erre a rohamra, ez rázta fel a fásultságból, amibe a hosszas betegség alatt süllyedt és ami ellen idegfelajzó szerekekkel védekezni veszélyes. A gyors felépülés útjába most már semmi sem áll, ezt ő maga is kell, hogy érezze. A lány hétköznapi dolgokat mond, de a fiú úgy tűzi közbe a kérdéseket, mint mesét hallgató gyerek. Hogy miért jött ilyen későn? Ma sok dolga volt, reászakadt minden, nem tudja mi lesz, ha az orvosok és az apácák elmennek. Igen, ő marad. Egyelőre! Mint beszarábiai oroszt nem nézik olyan rossz szemmel s bár a távozó orvoskollegákra való tekintettel rendelkezésre bocsátotta az állását, az új igazgató maradásra kényszerítette.

— Azt állítja, hogy ez a kórház a szemem nélkül túlhideg és ő nagyon fázékony természet. Úgyebár, milyen kedves?

Ajka lefittyen, megrázkódik, a levegőbe néz mereven.

— Mintha ezért szerettem volna orvosi diplomát az egyetemen!

A fonal elesett, Albin új szálát vesz fel.

— Hogy hívják, kérem?

— Kíváncsi?

— Igen. Itt mindenki magáról beszél. Hogy maga nélkül én... hogy egyedül maga mentett meg.

— Ugyan?!

— Azzal a vérátömlesztéssel.

— Hát ezt kitől hallotta?

— Érdeklődtem. Nem lett volna szabad?

— Felesleges volt. A betegnek gyógyulni kell és nem az orvos dolgával törődni. Tud még valamit?

— Igen. Azt, hogy magán kívül itt senki sem fogott volna hozzá, mert ez a gondolat még nagyon kezdetleges.

— Mindíg csak az eszközök kezdetlegesek.

Albin szeretne erről tudni még valamit, de a lány eltereli.

— Valamit szinte elfeledtem. A nagybátyja telefonált, meg fogja látogatni.

— Mikor?

— Most, mindjárt. Mikor utoljára itt járt, beszélt rendesen vele?

— Hogyne! Talán észrevette?

— Mit?

— Hogy a nagybátyámmal nem lehet rendesen beszélni?

— Téved. Önre gondoltam. Az állapotára. Nagybácsija nagyon rendes és szeretetreméltó ember. A fővárosban járt és valami meglepetést hoz önnek. Legalább ezt mondta, ha a rossz készüléken jól értettem.

Feláll. Dolga van. Visszanéz az ajtóból.

— Csakugyan kíváncsi a nevemre?

— Azért kérdeztem.

— Persze. Otthon Hajának hívtak és mikor oroszul beszélünk, maga így nevezhet. Rajtunk kívül a városban senki sem beszélte ezt a nyelvet.

Albin addig néz az ajtóra, míg az apró lépések a folyosó sivár barlangjába belesüketülnek. Kedvetlen. Minnek jön, ha mindíg elmegy?! Megrázza fejét, mint aki nyelvbottlást, vagy valami más együgyűséget követ el. Miért ne jönne? Jöjjön csak, jól esik, ha itt van, ha ránéz, ha beszélget vele. Ez a kis meleg! Nélküle felfalták volna a férgek. Hideg fut végig a hátán. Testhossza százhetvenhat centiméter! Amíg a sír szélén állt, gyakran süvöltött fülébe ez a közömbös hang. Nem félt tőle. A halál lassan érő gyümölcs, akár a szerelem, vagy az élet, időt ad, hogy az ember belekóstoljon, megszokja, vagy hátat fordítson neki csömörrel. Nem félt! De most, hogy elhúzták a gödörtől: borzad!... Megfordul. A párna itt is nedves. Odébb taszítja a fejével és kiejti halkán: Ha-ja! Tűnődik. Különös név. Azon van, hogy kimondja még egyszer, de felszisszen és az ajkába harap. Miért? Hogyan kapszolódik Lenuca ehhez a lányhoz, erről nem ad magának számot. Világosan csak azt tudja és ezt újra meg újra tudja, hogy a hűgára való emlékezés még mindig egy olyan seb rajta, ami a heg alól minden pillanathban feltörhet, hogy a szívét tűzokádó szökökútként váddal és kétségbeeséssel szórja tele. Lenuca hazudott! De mikor hazu-

dott? Hónapokon át ezerszer hazudott? Vagy csak egyetlenegyszer? Azon az átkozott napon, amikor a védő után rohant, hogy hűgát visszarántsa az életbe? ... Homlokát törli. Nem, ezen a napon ő már elvesztette a súlypontot. Melle mély kút volt, tele hamuval és vérrel, iszonyattal és kétségbeeséssel, borzalommal és jajveszékeléssel. Nem gondolkozott. Nem tudott gondolkozni. Vak volt. Az őrijítő kétség csak később roppant fel benne, de olyan irtózatossá erővel, hogy még ma is meginog tőle, mint jégzajlástól a híd pillére.

Sortyogást hall. A hadirokkant borbély áll az ágy előtt és a melléből fityegő esővön át fülsértő módon szür-esőli a levegőt. Gégéjét széttépte egy szilánk, de a sebész-művészet összefoltozta. Új légesőnyílást hasított a mellén és ha a bravúros műtét után — mely torkából többek között a beszédet is kifaragta — csak egy szalmaszálon csorgathatja is gyomrába az ételt: él, él, él! A háború előtt fodrász volt, de ez a pálya bezárult előtte. Ki bírná ki ezt a sortyogást egy hajnyírás idejéig és hozzá olyan közel? Öngyilkosságra gondolt. Isten azonban kegyes volt, küldött valakit az utolsó pereben. A hullakamrába hívták, egy oszlásnak indult halotthoz, akit a kórházi borbély semmi pénzért sem akart meghorotválni. Ő nem unszoltatta magát a hozzátartozóktól annyit és azóta övé a kamra. Ezt neki osztották ki. Alkalmazták. Nyilván van tartva. Mert neki mindegy, nem az orrán lélekzik, nincs szaglása, nyír, borotvál, „frizíroz“, nem törődik, hogy hányadnapos halottal van dolga. Albin mindezt tőle tudta meg, egyszer véletlenül benyitott és sorsával felkavarta a gyomrát. Az ő orra jó s ha nincs is benne szag, van benne emlék. Ez az ideges remegés a haretéren mindig elővette a gyomrát, valahányszor a lövészárkok felől hullaszagot sodort orrába a szél ... Mit akarhat? Ernyőt csinál a kezéből és figyel a néma hangzókat.

— Azt hittem, alszik, hadnagy úr.

— Nem, tessék!

— Kidobtak, kérem, a kórházból.

— ?

— Mert nem vagyok többségi. Eddig mi voltunk

többen, most a hadnagy úrék, fene tudja mért iszom meg én, a levét ennek.

Grimászol és elmagyarázza tüzetesen. Az új igazgató átvette az intézetet, mindenüvé táblákat akasztott ki, a mai naptól kezdve más nyelven, mint az állam nyelvén itt senki sem beszélhet. Ezen a címen, úgyszólván mindenkit szélnek eresztett. Aki nem román, pusztuljon. Ő sem kivétel. Neki is menni kell. Ha kikerül a kórház fertőtlenített levegőjéből, ezzel a lékelt tüdővel az utca porában a fene megette.

— Most tessék megmondani, mihez kezdjek?!

Tanáestalanul bámul rá. Még most sem érti, de hallgat. Lehetőleg mindig szűkre szabta vele a szót és most sem tesz kivételt. Irtózik tőle. A takaróra pillant. Mi történhetett, ha még ennek a boldogtalannak a számára szines könyörület? A borbély a nagybátyjáról beszél. Megjött, lenn van az irodában, rögtön odament, amint meghallotta, hogy mi történt.

— Ha látta volna, hogy felháborodott?! Azt mondta, eleget nyelt. Tovább nem bírja. Semhogy a kórházhoz is hozzányúljanak, inkább a tulajdon kezével csavarja ki a nyakát minden tolakodó idegennek. Boesánat, ő mondta így, ne tessék rám haragudni érte.

Figyel, de nem tud tájékozódni, mert Albin arca zárt. Elszontyolodik.

— Hadnagy úr! Ezek az urak, akik odaátról jönnek, nagyon erőszakos és kegyetlen emberek. Ezért gondoltam... hogy szóljon... szóljon a hadnagy úr egy szót a kedves nagybátyjának.

— ?

— Egy szót! Hogy itt maradhassak a kórházban. A hullaháznál!

Arca és szeme kétségbeesésben fürdik, melle ráng, mint kihasított fűjtató. Mi lesz vele? Albin megvigasztalja. Ha a nagybátyja feljön, szól azonnal. Ő majd utánajár a dolognak, az egész bizonyára valami önkényeskedés lesz. Idegeneknek csak nem lesz több joguk itt, mint azoknak, akik mindig itt laktak. Ez világos és természetes. Ne féljen! A borbély megnyugszik. Ő is így gondolta.

Ezenkívül a hadnagy úr nagybátyja tekintélyes ember, ha szól egy szót, annak van foganatja. A hadirokkantaknak a multkor is megígérte, hogy a segílyt kijárja. Köszön és menni akar, de az ajtóban szembetalálkozik az apácával. A folyosóról ideges szavak repülnek be.

— Sohase került légy a tányérjába? Na látja! Okos ember nem a tányért dobja ki, hanem a legyet. Az éjjel indulok vissza, Bukarestbe! Táviratozni fogok. Addig tartsa fel a fejét és bízson bennem. Nem látta, hogy ez a liba hova lett?

— Az apáca? Ide ment be. Köszönöm, szenátor úr! Engedje meg, hogy...

— Hagyja a fenébe, ne köszönje! Nagyon restellem, hogy ilyen helyzetbe kerülnek.

Felkönyököl az ágyban. Az apáca bejelentette a nagybátyját és ki akarta tuszkolni a fodrászt, de ő jobbnak látta, ha visszatartja, mert így nemcsak beszél majd róla, hanem meg is mutatja. Lendülettel nyílik az ajtó. Nagybátyja borzolt. Ezer gond mellett pocakjához szorít egy cserépip virágot. Felesattan.

— Nővér!

— Parancsoljon, szenátor úr.

— Nem parancsolok. Nem azt mondta, hogy felvezet az öcsém szobájába?

— De igen.

— Hát akkor?!...

Észreveszi a fodrászt és hátralép.

— Hallja?! Mit fütyörész? Nem tud tisztességet?

A ronesot megrázza a nyers hang. Megriad és a melléhez kap. Babrál az ingen, de sehogysem bírja felnyitni, mert a gomb — verje meg az Isten — érzi az idegességet. Beleizzad. A fenyegető szem előtt kifogy az ereje. Mászt gondol és a nyílást, ami összeköti az élettel, betapasztja az ujjabegyével. A csendet Albin töri meg.

— Bácsi, gyere ide! Maga pedig vegye le onnan a kezét, mert megfullad.

Sebtiben elmondja a dolgot. Közben a nagybátyjára figyel. Az ágy előtt áll, hatodfél évtizedével és kopott szalonkabátjával. Gyűrött és álmatlan. Az út megviselte.

Mért indul vissza mégis az éjjel? Régebb nem utazott. Csak akkor találkoztak vele, ha az apja vonatra tette és felhozta őket ide. Ezeket a rokon látogatásokat a nagybátyja sohasem viszonzta, túllusta volt, megszokott kényelmét nem áldozta fel testvére kedvéért sem. És most ez a sok jövés-menés?! Vagy a természeti adottságok összege tolódt el benne, vagy úzi és sarkalja valami, amit nem tud és nem ismer. Nézi a lógó szemhéjat. Hogy kémlel és milyen fáradt?! Orrát pedzi, meghátrál, horkant.

— Ejnye, a husvétját!

Elharapja a szitkot, de a nyelve hegyéről tovább köpködi a rátapadt szőrszálat. Jár és dobog. Megkerüli az asztalt és az ágyat. Megáll a borbély előtt.

— Nézze, barátom! Csupa tisztelet vagyok. Bocssáson meg egy öreg csacsinak, akit ezek a ... ezek az állatok rászoktattak a rúgásra.

Hangfogónak használja tenyerét és előredől.

— Szuszogjon csak!

Hallgatja. Mormog a bajusza alatt és a virágot a borbély kezébe nyomja.

— Tartsa! Disznóság! Amíg felírom az adatokat.

Albin segít az apácával. A szobában szavak kopognak. Fodrász. Negyvenötéves. Kórházi szolga. Rokkant. Az öreg eltöri a ceruzát és zsebre teszi a jegyzőkönyvet.

— Disznóság, de ne féljen. Jó, hogy láttam. Utána nézhet majd a lapokban. A parlamenti tudósításban! Ilyet még nem pipált az a parlament! Amíg nem jövök vissza, ne mozduljon innen egy lépést sem. Megértett?... Na, Isten áldja!

Kezet szorít és a borbélyt az ajtó felé tolja. Az apáca elveszi tőle a virágot.

— Szenátor úr, tessék a virág.

— Dobja a fenébe!

— Hát nem a hadnagy úrnak tetszett hozni?

— De igen.

— ?

— Azt hittem, töri még a nyavalya. Nem látja, hogy jobban van? Induljon és küldje fel a doktor-kisasszonyt ide.

Kituszkolja az ajtón.

— Parázsra lépjen!

Visszatér a szobába és zsémbel tovább, mint egy mérges kis mozdony, melyről ledobták a szíjat, de amit magára tovább járatnak. Ami sok az sok! Négy hete nem volt otthon, a gazdaság tótágast és most tessék, utazzon vissza újból Bukarestbe. Gondolkozott már, muszáj. Vagy nézze ölbetett kézzel, ami itt folyik? Túrje, hogy a sáska-had, mely átrepült a Kárpátokon, lerágjon mindent? Felfalja a megye utolsó morzsáit? Dehogyan ül le! Félóra múlva indul a vonat, ezt nem késheti le, nem okozhat csalódást egy csomó gyalázatosan kifosztott és utcára lökött embernek. A dolog nem megy babra, megállás nincs, és más ajkúak után ők következnek. Az erdélyi „testvérek”. Ki hitte pár hónap előtt mindezt? Fogain az ősi koronázóváros neve csikorog. Albin felfigyel. Végre megtudja, mi történt a híres gyűlésen, melyről annyi szó esett. Vár, de nagybátyja köpköd, mintha forró vas ért volna nyelvéhez. Az ajtón kopognak. Levelet hoz a kapus. Egy úr mindenáron beszélni akar a szenátor úrral.

— Ki az?

— Nem tudom — feleli a portás. — Olyan borralvalót adott, amilyenről nem is álmodtam.

— Ejnye! Hát ezért uszította a fejemre?

— Nem bírtam, kérem, lerázni, mert látta a szenátor urat bejönni ide.

A mentegetődzést izgatott szavak szakítják félbe.

— Szenátor úr!

Ki lehet? Levelet küld, a választ nem várja be, hanem beront és olyan türelmetlenül viselkedik, mint az ideges kártyás, ha rosszul jár a lap. Albin nagybátyját sem érti egészen. Miért toporzékol így? Lángvörös, fékezi magát, de hangja dühtől remeg.

— Maga küldte a levelet?

— Én.

— Mit akar megint?

— Szenátor úr, töröltesse az ítéletet.

— Nem megtiltottam, hogy ezzel mégegyszer elő-
álljon nekem?

— Megduplázom az összeget.

— Nem takarodik?

— Egy milliót adok kereken!

A sors néha előre figyelmezteti azt, akire egykor majd lecsap, de az intő jelet rendesen senki sem veszi észre. Megfigyelte a mozdulatot. Ahogy nagybátyja a hátsó zsebébe nyúlt és kivette a revolvert, az egyáltalában nem volt fenyegető. Maga is mosolygott rajta, mint rossz viccen. De mikor visszatette és azt mondta, hogy vigyázzon, mert a posvánnyá fertőzött közéletben esetleg akad valaki, aki habozás nélkül beledurrant a pénztárcába, mely annyiszor nyílt meg vesztegetésre, — akkor, igen, akkor volt a hangjában valami érthetetlen és félelmetes. Amennyire tud, felemelkedik a párnáról.

— Bácsi, mit akart tőled tulajdonképpen ez az ember?

— Ez? Ez egy pióca! Már hetek óta üldöz. Kisajátították és most pénzt kínál, hogy megsemmisítsem a bírói határozatot, mikor mindenki tudja, hogy azokat az erdőket lopta.

— Lop-ta?

— A háború alatt! Amíg titeket ott künn evett a fene, addig ő itthon összevásárolta az erdőket. Egy egész vidék maradt kenyér nélkül miatta.

Hadizsákmányokról és kapcabetyárokról beszél, de Albin visszatéríti a tárgyhoz. Elvégre ez a fontos. Mert nemcsak a saját sorsa, hanem az itt élő pár millió embernek a boldogulása, maga az egész jövő függ attól, hogy a váratlanul döntő szóhoz jutott erdélyi románság új állami elhelyezkedésének minő feltételeket szabott. Kérdez, de a gyors választól nem lesz okosabb. Mire célzott a nagybátyja ezzel a ló alól csípett trágár kifejezéssel? Óvakodik a kérdéstől, mert az öreg mérges. Szemüveget tesz, tárcájában kutat és a halom iratból az ágyra fricskáz egyet.

— Itt a kinevezésed.

— ?

Felgombolja nyakán a zárt lelkész-mellényt. Benyúl. Kotor a mélyben. Kihúz egy halom bankjegyet.

— Vigyázz rá, — mondja és a párna alá gyűri a pénzt — öt havi fizetés visszamenőleg.

Kezébe veszi a félívet. Nézi és olvassa, de nevén kívül nem ért belőle egyebet. Mire jó ez? Nincs végzettsége, még nem is érettségizett, előbb azt kell letegye, hogy beiratkozzon az egyetemre és ott valamilyen oklevelet szerezzen. Hosszú út, el sem kezdte, hogyan juthatott volna a végére? A takaróra ejti a papírt: nem, itt valami tévedés kell, hogy legyen! Félrekapja a fejét, mert a párna egyszerre forró lett. Miféle pénz ez? Fizetés? Csak nem csinált a nagybátyja valami törvénytelen séget? Kérdés zavarja fel.

— Nem örvendsz neki?

— Minek?

— Hogy csendőrtiszt vagy.

— ?

— Csendőrhadnagy itt a megyében!

Bámul. Tréfál az öreg? Nem. A szürkészöld szem átjárja. Apja nézett rá így, ha a tornakertből hazaszaladt és az asztalhoz ült mosdatlan kézzel. Ezt a szemet nem rázhatja le könnyen. Röviden felel. Hogy milyen pályára lép, arról még nem határozott, de azzal tisztában van, hogy katona nem lesz. Köszöni, betelt az egyenruhával, ha nem kap más állást, inkább utcát seper. És egyébként is, jogvégzettség nélkül ki látott csendőrtisztet? ... A párna alá nyúl. Kiveszi a pénzt és a félívbe csavarja, melyről messzire virít a hadügyminisztérium piros pecsétje.

— Tessék, bácsi! Ha el tudnám feledni a háborút és befejeztem volna a jogot...

Lélegzetet vesz, hogy folytassa, de a mondat gomomba szavakba fullad.

— Ökör! Vadszamar! Te özönvízelőtti állat! Ki tördik ma diplomával. Azt hiszed, hogy Bukarest válogat? Hogy akit a nyakunkra küld, annak van oklevele? Hogy akit ebből az állásból nagynehezen kipiszkáltam, annak több volt, mint négy elemije? Értsd meg, jár-

őrrel hureolt, gyalog. Romániába! Engem! Az oláh papot!

Dühösen jár és köpköd és csapkod. Beszél, de keveset mond, Albin előtt legalább mindez csépett szalma. Ott volt a tizenhatos próbálkozáson, ismeri a testvériséget és a függeléket, mely nekik olyan keserves csalódást okozott. Amit most hall, azt ők végigcsinálták akkor. És mégis gondolkozóba esik. Ha a csók elveszti báját másnap, hogyne volna egy ismételt hiba utálatos?! Ha nagybátyjáékban nem volt előrelátás, miért nem tanultak legalább a nyomokból? Miért estek bele újra? Másodszor, mint a vakok?!... Fülel. Hogy-hogy? Nem érti. Sejtették? Tudták előre? És az egyesülést mégis feltétel nélkül mondták ki? Mert a nagyhatalmak szeme rajtok pihent? S ha feltételekről beszélnek, a külföld ítélőszéke előtt kockáztatják a román egységet? Hol ez az egység? Ezért? Hát ezért kótyavetyélték el az örökséget? Hisz ennél egy tál lencse is több! Mert egység nem volt s ha ma van papíron, soha nem lesz lélekben. Ezért az odvas koponyákban kiagyalt ködös idoméért azonban bűnhődni fognak, amíg élnek... Fásultan hátradől. Német szavak: nagybátyja tárgyal az orvosnővel.

— Kisasszony nem volt a kórháznál véglegesítve?

— Nem, szenátor úr.

— Tessék a kinevezése.

— Köszönöm, de ez... éppen mostan...

— Mi az? El akar menni innen?

— Nem. Csak furesa, hogy éppen ma kapom kézhez a kinevezést, mikor a kollégák mind mennek.

— Értem. Kari érzés?

— Valami ilyen. Nem veszi, kérem, rossz néven, hogy a kinevezést nem fogadom kitörő örömmel?

— Nem. Hol végzett?

— Odesszában, az új orosz egyetemen.

— Ott már alkalmazták azt a műtétet?

— A vérátömlesztést? Nem. Két kísérletet láttam mindössze.

— És neki mert fogni?

— Más nem segített.

Albinra néznek. A lány kuncog, mint gyerek a sikerült csínyen. Az öreg arról beszél, hogy a minap a kultuszminiszterrel találkozott és megemlítette neki a dolgot.

— Tudja úgy-e, hogy orvos?! Az egészségügyet viszont tanár vezeti, nálunk így megy, mellékes! Szóval elmondtam neki az esetet és kíváncsi lett önre. Azt ajánlotta, vigyem fel Bukarestbe. Mit szól? Vagy nem pályázna inkább valamelyik besszarábiai tanszékre? Most árverezik ott az egyetemet.

Időt néz és az órát zsebrevágja menten.

— Elkésem, — mondja — ha gondolkozott, szóljon majd.

— Már gondolkoztam. Besszarábiában minden elárverezhető, csak maga Oroszország nem!

A csend kínos, mint mélység szélén, de a lány kiántja a ledobott követ.

— Szenátor urat egy küldöttség várja.

— Most? A vonatom megy!

— Eléri, ha nem is siet. Tudják, hogy utazik és a vonat ma addig fog késni, amíg nem foglal helyet.

— Kik ezek?

— A vasúti műhelymunkások. A vezérigazgatóság negyven százalékos órabécsökkentést csinált, aztán mikor látta, hogy tovább dolgoznak, lezáratta az üzemet. Hatszáz munkás öntől várja a munkát.

— Tőlem?

— És a kenyeret.

Egyedül van a lánnyal. Nagybátyja prüszkölt, mint sün, ha füstöt fújnak az orrába. Hát gazdálkodás ez? Az országban nincs tíz ép vasútikocsi és a munkások kezéből kiverik a kalapácsnyelet? Nem tudják, hogy a munkának nincs nyelve? Vagy ha van, az az egész világon egységes?! Na majd ő megmutatja a miniszternek! Felcsapta kalapját és köszönés nélkül elment. Albin az ablakra nézett. A levegőbe egy csepp szépia hullt és felszívódott, mint testben a méreg. Esteledik. A szobában barnák a fehér kórházi tárgyak. Lenn terüt cipelnek tompán szekerek. Miféle zaj ez? A lány otthagytja az ablakot és oroszul felel.

- Költöznek.
- Éjjel?
- Repatriáló vonat.
- ?

— Azt hiszem ez az utolsó. A város új ábrázatot nyert.

Szemébe ötlik a tekercs, mely úgy hever az ágyon, mint nagy kérdőjel.

- A nagybátyja hozta?
- Ő.

— Csak nem kinevezés?

— Az — feleli és elpirul fülig. Mit fog ez a lány gondolni róla? Borostyán-szemébe néz és tiltakozik. A szerencsekívánatot visszautasítja, mert nem lesz katona, de az állásra, amit nagybátyja megkérdezés nélkül szerzett, különben sines képesítve. Hogy mihez kezd, ha elhagyja a kórházat? Mindenekelőtt másolatot kér a végbizonyítványáról, mert az eredeti elveszett. Vizsgázni fog. Beiratkozik az egyetemre.

- Nem tartja, kérem, ezt helyesnek?
- De igen. A városból elmegy?
- El. Itt nincs egyetem.
- Kár.
- ?

— Eddig volt kivel oroszul beszélek, most már ez sem lesz...

Micsoda ötvözet van a hangjában, — gondolja Albin és mint finom szimatú állat megremeg. Az okmány után nyúl. Kisimítja a térdén. Rápillant, de szemét elkapja róla, mert a pecsétet már nem látja olyan ellenszenvesnek.

*

Tükör előtt ül. Borotválkozik. Bőre megpuhult, a mindennapos nyúzásra már nem reagál pörsenéssel és pirulással, mint mikor még legmélyebb gyökeréig vizsgálta magát borotválkozás közben. Ez az idő eltelt. Nem az aki régebb volt, ha tükörbe néz, saját magának is úgy tűnik fel, mintha egy megviselt ifjúkori fényképet látna benne. Vezeti arcán a készüléket. Nézi magát. Mikor ke-

rült ez a rostély a szemébe? Eddig nyílt volt a tekintete, szinte gyerekes és most zárt, visszagyűrődött benne a lélek, mint csiga szarva az érintésre. Mi ez? Vénül? Nem lehet, hiszen fiatal, nem is fogott még hozzá az élethez. Szöghaját törli és a szemébe ötlík egy ránc, mely mint távolból szárnyaló madár a homlokán egyre nagyobb és mélyebb. Néz keserű szájjal. Nem az évek számától vénült meg, hanem attól, ami kitöltötte az éveket!... A nyitott ablakon egy óra ütése hull be. Hatig számol és felszisszen az éles fájdalomtól, amit az ajkában érez. Megvágta magát. Nézi a pici sebet és felugrik, nehogy a vér az ingére cseppenjen. Kendőt szorít az állához és az ajtóhoz megy.

— Bazil, hozz vizet!

Visszatér. A tisztiszolgának megmagyarázta, hogy friss víz kell, mert az előkészített langyos esővízben nem bízik. A tartály multkor is tele volt féreggel. Kellemetlen. Hajának a délből pontosságot ígért, de a könyvtől, amit tőle kapott, nem bírt megválni. Valósággal szétáradt benne. Felveszi az asztalról. Nézi és latolja. Mért adta Haja ezt a könyvet? Neki: a csendörnek! Célzást nem tett, közömbösen csak annyit mondott róla, hogy száműzött honfitársának új műve és a napokban kapta egy barátjától. Hogy gondolta? Sejtí, mi van a zubbonya alatt? Honnan? Az emberi együttérzésnek erről a megázó és magávalragadó erejéről, ami létre hozta ezt a bámulatos írást, ők sohasem beszéltek.

Leteszi a könyvet és a mosdóhoz megy. Bazil behozta a vizet. Gazdája ajkán csüng, szeméből, mintha gyógyír csepegne. Valamit kínál az alig látható sebre.

— Főhadnagy úr, tegyen rá ebből egy szemet.

— Ebből a piszokból? Mi ez?

— Mész.

— Elment az eszed, Bazil? Honnan szedted?

— A falról. Tiszta. Nem szereti a főhadnagy úr?

— Nem.

— Akkor itt a pókháló.

— ?

— Megállítja a vért, mi ezt tesszük a legnagyobb sebekre.

Törülközik. Bazilt kiküldte a szeméttel. Szamár! Jól nézhetnek ki azok a sebek ilyen kezelés mellett. Még szerencse, hogy rájött, időt szakít majd a sok lőutasításhól és az első segélynyújtásra kioktatja a legénységet. Felitatja a vért, mely mind kisebb csíkot hagy a kendőbe, gyorsan felöltözik és kimegy.

Esőre áll. A szűk utcában rekedt a levegő. A házak alvásra készülnek. Egy cseléd párnát cihál, de úgy, hogy urnője arcát sem pofozná különben. Kik laknak itt? Nem tudja, nem ismeri szomszédait, nem kíváncsi a városra, mely Haja nélkül végtelen unalommal töltene el. Mióta itt van, rajta kívül alig is érintkezett mással. Pár köteles látogatás, egy-két meghívás, amit a nagybátyja kedvéért fogadott el. Nem okoztak neki örömet. Többször gondolt rá, hogy ha a hallottakat kenyérre kennék és beadnák egy kutyának, az megveszne tőle.

Köszön a sarki szatócsnak, akitől olykor Bazil vásárol és megcsodálja a templomot, bár útja minden nap itt vezet. Szereti ezt az ódon templomot. A feltörő gót-vonalakat, a karesú tornyot, mely gombját merész lendülettel tűzi bele a komor esti égbe. Övéi minden betűt kieseréltek és elmozdítottak, csak ez a torony áll még a helyén, mint fordított felkiáltójel, zavaró sajtóhiba, amihez azonban már nem mert nyúlni senki.

Átvág a téren. A szárnyparancsnokságnál két altiszt dolgozik villany mellett. Felugranak a halk sarkantyú-pengésre. Albin rájuk mosolyog.

— Van valami újság?

— Semmi, főhadnagy úr. A jelentéseket átnéztem és az asztalára tettem. Óhajtja őket?

— Köszönöm, majd reggel.

Az őrnagy iránt érdeklődik. Tudomásul veszi, hogy parancsnoka a délutáni vonattal sem érkezett meg és cigarettát kínál az irodavezetőnek, akit jó modoráért tisztel. Amíg otthonos lett a csendőrségi szabályzat útvesztőiben, ez az öreg őrmester sok jóindulatot tanusított, a parancsnok azonban többször bánt vele úgy, mint újonccal a

továbbszolgáló őrmester. Jóéjszakát kíván és nem engedi, hogy kikísérjék, mint ahogy szokták, ha a szolgálati időn kívül megy be. Letér a járdáról, hol a város szépei robotban korzóznak és vidámak, mert azt hiszik, hogy a por, amit felvernek, léha életüknek tartalmat ad. Siet utcákon. Mire Haja lakásán becsenget, szemereg. Vár és az ajtón lógó táblát böngészi. Miből él Haja? A fizetést kiegészítő kórházi ellátásról lemondott a rendelés kedvéért, betegek azonban toprongyosok, sok esetben a gyógyszer is ő kell megvegye nekik. Kulcs fordul a zárban. A kis parasztlány nyit ajtót, akit Haja pár héttel ezelőtt az idejében alkalmazott gyomormosással visszarántott az életbe. Kedvesen mosolyog.

— Kezét csókolom, tessék csak! A doktorkisasszony várja a főhadnagy urat.

Haját a rendelőben találja. Mikroszkópizál. Boglyas, fekete hajából tincsek hullnak a műszerre. Felnéz és helyet mutat maga mellett.

— Van kedve?

— Hogyne!

— Akkor jöjjön, segítsen tisztázni ezt a készítményt. Már rég bajlódom vele, pedig sietek.

Beállítja a binokuláris készüléket és a lencse alatt megmozdítja a tárgylemezt.

— Vigyázzon, — mondja — gümőkóros eset.

Leül. Szeméhez igazítja a csövet és lenéz a kék mezőre. Párszor már segített Hajának. Szemük együtt vadászott a piros pálcikák után és a közös munka, ez a szoros együttlét mindannyiszor csordultig töltötte a szívét. Tud erről valamit Haja? Aligha. Különben nem kutatna ilyen közömbösen és a hangja nem volna ilyen száraz.

— Eddig Koch-negatív.

— Régóta vizsgálja?

— Több, mint egy órája.

— És nem nyugszik bele?

— Ilyennek ismer?

— Hátha ok nélkül keres?

— Nem. Itt csak órákról, legfőlebb félnapról van

szó, semmi ahhoz képest, mikor valaki egy egész életet tölt el, hogy megtalálja azt, amit keres.

Fülében a különös árnyalat horgonyt vet. Mozdulatot hall és felpillant. A lány hátradőlt a széken. Okos homlokán pír, az ívelt ajak fölött a cimpák reszketnek. Szeme távlatot keres. Nyugtalanul nézik egymást. Albin megremeg. Ez az üde borostyánszem még sohasem fúródott a szívébe ilyen mélyen.

— Folytassuk — mondja halkan a lány. A műszerre hajlik és beszélni kezd. Az ember mindig kell hogy tudja, hogy miért keresi azt, amit keres. E nélkül az egész értelmetlen. Az utolsó félét hallgatta. Feltűnt az egyetemen, hogy a kórisme és a laboratórium között nincs összhang. Több beteg, akit a góresövi vizsgálat alapján kibocsájtottak, túlkorán visszatért súlyos állapotban. Először hanyagságra gondoltak. Később azonban kiderült, hogy a laboratórium nem hibás... Odébb taszítja a lemezt és az új tájra veti magát.

— Nézze! Az igazság felismerése sohasem könnyű és én megértem Pál apostolt, aki a damaszkuszi úton öszeesett. Mint orvost Odesszában ért ez engem először. A Riseljevskaján, melyen maga is járt. Érdekli?

— Nagyon.

— Azért kértem... Akkoriban egy tanársegéddel, akinek nagyon sokat köszönhetek...

— Értem.

— Mit ért?

— A hangsúlyt, amellyel kimondotta ezt.

— Fegyelmezze, kérem, a gondolatait és maradjon a tárgynál. Nem használtam külön hangsúlyt, de ha használnék is, az nem jelentene többet, minthogy hálával gondolok vissza arra az emberre, akinek annyit köszönhetek. Várjon!

Felkapja fejét, de a lány izgatottan néz a mikroszkópba. Kiált.

— Látja?

— Mit?

— Azt a kommat!

Ceruzát vesz, kört rajzol és a papíron vesszővel jelöli meg a helyet.

— Itt keresse! Itt van! Ebben a fekvésben!

Zavartan hajol a csőre. Erőlteti magát, de a kék réten a halvány-piros virágot nem ismeri fel. A lány feláll. Hangja elnézéssel van tele.

— Ne fáradjon. A laboratórium szeme gyakorlottabb, mint a magáé és az ilyet mégis sokszor elnézi. A laboráns a készítményen kívül nem ismer egyebet, az orvos azonban legalább egyszer szemtől-szembe állt betegével és ezért nemcsak bacillusokat kell, hogy keresssen és lásson a lemezen, hanem egy egész emberi sorsot és életet.

— Igen — dünnögi Albin. — Erre a Riseljev-szkáján jött rá?

— Ott. Mikor a laboratórium munkáját ellenőriztük pár száz ismerős betegen, mikroszkóp mellett, azzal az emberrel. El tudja képzelni, milyen megdöbbentő élmény volt ez nekem akkor?

— Talán. Ha nem veszi rossz néven, mi lett vele?

— ?

— Azzal az emberrel, akinek annyit köszönhet!

— Maga számár. Ő volt az, akiről a multkor beszéltem.

— Aki a front mögött...

— A járványkórházban halt meg. Miatta futottam idáig...

Ocsudik. Nyelve bizsergett, de nem jutott hozzá a bocsánatkéréshez, mert Haja megfordult és gyorsan kiment. Szétnéz a szobában. A polcon, orvosi könyvek és folyóiratok mellett virág várja a kidobást. A romokban felismeri a rózsákat, amiket a minap hozott. Eltűnődik. Az illat oda, a szirmok lehulltak, mért őrzi a kocsányokat? Testes szekrény előtt áll. Új szerzemény? Ezt eddig nem látta. Bámulja a sok tégelyt és dobozt, mely egy kisebb gyógyszertárra emlékeztet. Honnan szedett össze ez a lány ennyi gyógyszert?

— Megint nyomoz?

Haja áll mögötte, esőköpenyben. Babrál a polcon és a műszertáskába dob néhány üveget. Közben magyaráz.

A gyógyszerert Bécsben élő rokonaitól kapta. Eddig pénzt küldtek, most gyógyszerert kért, mert erre volt nagyobb szüksége. Orvosi gyakorlata tágul, már nem győzi az eddigi kerettel. Vattát szorít be és a táskát Albinnak adja, hogy zárja le.

— Megyünk?

— Ahogy parancsolja. Mikor jöttem, már esett.

— Az jó, legalább nem találkozunk senkivel.

Az előszobában a kis cseléd jelentkezik a sapkával és a kesztyűvel. Ajtót nyit.

— Doktorkisasszony, én mehetek?

— Menj, fiam, de ügyelj, mert már megjártad egyszer. Reggel pedig ne felejtsd a szerelőt, mert a szobámban a kapcsoló megint hibásan működik.

— Milyen jó kifejezéseket használ, — mondja Albin — ezen a nehéz nyelven?!

— Tőle tanulom és ez szerencse, már egészen jól megértetek a betegek.

Az eső aprón szitál. Vékony erek úsznak a járdán. Három-négy összeáll és egyhangú tócsába gyűl a szegélykö mellett. Figyeli a gyors hangyajárást. Haja cipője kettőt koppan, amíg az övé egyet és amióta a házból kiléptek olyan izgatott, mint kislány bál előtt, bár ezek a kirándulások nem okozhatnak neki sok örömet. Multkor is könnyet látott a szemében. Megérti, hogy a beteg türelmetlen, de azért mégsem kéne fussanak éppen ennyire.

— Késő van, — feleli a lány — elnéztem, hogy ez a jótékony homály ma korábban leereszkedik. Ezen kívül maga is késett.

Menteget, de Haja félbeszakítja. Nem azért mondta. Szereti, ha pontatlan, a tévedés ami szeretetreméltóvá teszi, legszeretetreméltóbb pedig az, ha valaki a hibájára nem talál mentséget. Ezen vitatkoznak egy darabig. Melékutcába térnek. Szó esik a könyvről, melyet Haja tegnap adott át és amivel a fiú a délutánt eltöltötte. A csendőrsapka alá néz és röviden ennyit kérdez:

— Nos?!

— Először nagyon furesán voltam vele.

— Sejtettem. Mit érzett olvasás közben?

— Nehéz ez. Magyarázni nehéz az ilyent. Eltudja képzelni, hogy mit érez az, aki véletlenül egy ellenséges lövészárókba került?

— Egy csendőrt, állig fegyverben?!

— Igen, igen. Hiszen ez az. A fegyver! Amit az embertől rendre elszednek.

Maga elé néz és mormog és kitör nyersen.

— Igen! Dögöljön csak ott. A száműzetésben! Megérdemli!

— Amiért magát lefegyverezte?

— Azért, mert kalóz. Útonálló, aki egy utolsó szál ruhát sem hagy az emberen.

A lány felnevet.

— Miért nem védekezett az öklével?

— Azt hiszi, nem szorítottam? De odajött, megfogta a kezem és...

Haja felkapja a szót, mielőtt elgurulna a kövezeten.

— És a fülébe súgta a régi titkot, amit az emberek elfeledek, hogy élni csak jóssággal lehet.

Művészetről és irodalomról beszélnek. Haja tiltakozik. Nem otthonos, keveset tud róluk, havonta alig olvas két-három könyvet. Nincs ideje, de a kedvét is elvesztette. A mai írók közül csak párat becsül és a nagyobb rész azok közül is orosz. Visszapillant, áttér a jelenre, a szavak lelkesen fakadnak belőle.

— Nézze meg ezt a könyvet! Ezt az egyedülálló nagy embert a száműzetésben. A multból él, de ő nem megy, mint a többi, a multon tönkre. Mialatt a világ írástudói azon vannak, hogy elrejtsek fényes délben a napot, ő belenéz és bármilyen mostoha feladat, mást is rákényszerít, hogy meglássa a mai élet fájdalmasságát, gyötrelmét és veszedelmét. Mért ütik ezért arcon? Mért teszik indexre? A jövő felismerése, ahogyan ő ismeri a jövőt, nem árthat az emberiségnek.

Megáll és tájékozódik. Az utcák arcáról előbb az ablakfüggöny tűnt el, azután a kövezet és a lámpa, végül a kapuk és a záruk. A város elmaradt. Haja szentjánosbogarakra mutat.

- Oda kell menjünk.
- Abba a gödörbe? Itt ninesenek házak.
- Járt már itt?
- Nem, de tudom a térképről.

Botorkál. Botnak használja kardját. Bogáncsot hárít vele félre. Sajnos, egyébre nem jó, mert a keskeny oldalfegyver, hacsak egy kicsit rátámaszkodik, a vájkos talajba mélyen besüpped. Haja előtte jár. A térképre vonatkozólag nem mondott semmit. Elismerte, hogy itt nincs ház, viszont állította, hogy laknak emberek és ő hozzájuk megy. Bejelentett lakásra gondolt talán? Házszaúkra? Villanyórára? Észrevehette már, hogy a betegek, mint a kiütéses-tífuszt terjesztő férgek, nem laknak nyilvántartott helyen. A reggel érte jöttek, szérumot adott három diftériás gyerekeknek, de fél, hogy az oltás elkészt...

A kard köhöz ütődik. Sziklához értek. Haja hátra nyúl.

— A kezét kérem. Ez a főútea ugyan, de azért lehet róla zuhanni.

Tüsszent. Miféle szag ez? Hol találkozott vele? Kutat és észbejut a kellemetlen emlék. Az állatkertben, a ragadozók ketrece előtt egy alkalommal hányásra készítette ez a bűz. Zsebkendőt húz és figyel. Meredek hegyoldal, odvak, szerteszét horkolnak. Haja csendre inti. Ha megneszelik, hogy itt van, akkor hajnalig sem érteti meg velök, hogy most nem mindenkiért jött, hanem csakis a gyerekek miatt. Lépcsőhöz érnek. A lány elkéri a táskát.

- Lesz szíves várni?
- Szó sincs. Magával megyek.
- Egy ilyen fertőzött helyre? Verje ki fejéből ezt a képtelenséget. Az egész pár pere.

Eltűnik a szűk lépcsőn, melynek lemart fogai reménytelenül mocskosak. Járkál. Orrához szorítja a kendőt. Eddig fékezte magát, hogy a lány ne tartsa finnyásnak és mert bízott, hogy a barlang-lakások torkából gőzölgő párát a szél és az eső majd csak lebíráják. Ebben azonban csalódott. Kik laknak itt? Hajával több barátságatlan helyen járt már, de erről nem is álmodott. Al-

kalmi napszámosok? A délben, mikor a kirándulásra hívta, ezt mondta, de közelebbi adatokat a telepről nem adott. Hangot hall. A fényhez megy, mely törötten szüremlik ki a hulladékdeszkával megtámasztott omladékból. Bent civódnak. Mintha puffanna többször. Az ajtót felrántják. Lába elé egy halom rongy bukik. Szavak.

— Csorog a nyála? Koslasson ha akar, de nekünk hagyjon békét!

Ezt kirúgták. Tovább akar menni. Az asszony fel-tápázkodik. Szeme az egyenruhára tapad. Nyög és az ajtó elé áll, amit utána tüstént becsuktak.

— A rendőrség!

Odabent vihognak.

— Künn tágas!

Az asszony szípod és csuklik és nyög.

— Jaj, kapitány úr! Nem igaz! Csak játszanak.

Áll és néz a rothadás feneketlenül mély kútjába, melyet világosan még nem ért. Az asszonyt félretolta. Térde alatt beszakadt az ajtó. A két serdülő hasra fordult a kotorékban.

— Kik ezek?

Az asszony földrenéz.

— A gyerekeim.

— Hány éves a lánya?

— Tizennégy.

— És a fiú?

— Iker vele.

— És így élnek?

— Ó, — nyöszörgi — tudtam, hogy egyszer meggyül a bajuk a törvénnel.

Fogát harapja, hogy a növekvő undort legyűrje. Míg anyjukkal beszélt, a két kis fenevad felkönyökölt az ágyban. A kíváncsiság legyőzte bennök a szemérmet. A fiú szeme villog. A lány szemtelen arcot vág. Azt hiszi ez az úr, hogy a testvére gyerek? Alaposan téved. Nézi őket és bámul a hasonlóságon, amihez foghatót eddig nem látott. A két arc egyik fele lapos, a másiknál jóval kisebb és kínosan ferde. Hol lapították őket így össze? A konyhában, vagy a kerítés tövében, mikor az anyjukon erőszakot követ-

tek el? Vagy a méh-életben egymást taposták így meg? Tűnődik a fertő két nyomorúságos gyermekén, akit a sors már a kezdet kezdetén ilyen ijesztő bélyeggel jelölt meg. Az asszony harmadszor teszi fel a kérdést:

— Kapitány úr, elviszi őket?

— Majd — feleli tompán és kimegy. Magába fordul. Honnan ismeri ezt a visszataszító anyagot? Idegennek tetszik, pedig nem az. Évek avarjában kapar és a rétegek alól kipiszkálja a nagy szürke épületet. Igen, ott látott ilyen arcokat. Ez a koraérett és fenyegető tekintet akkor csapott ki a szemekből, ha a családfő kiment és pár percre magukra maradtak. Hat hét a javítóban! Jóval később, mikor fegyver helyett tollat forgatott, a hadifogságban ezt írta a sebtiben papírra rögzített élmény-sorozat fölé, utólag azonban megváltoztatta a címet, mert az öröklött hajlamok ellen folytatott durva intézeti harc kudarcára sokkal kifejezőbbnek találta ezt: meg akarnak javítani! Nem, ezt a két szerencsétlent mindenüvé irányítja, csak éppen a javítóintézetbe nem... A lépeső felől Haja hangja csapódik felé.

— Hol van? Jöjjön hamar ide!

Szalad. A lány sürgeti.

— Gyorsan! Nem vagyok képes egyedül. Ha nem segít, ez is elveszett.

Visszaretten. Az odu fekete mélyéből állati vonítás tört elő. A földön egy zseblámpa hever. Haja felveszi és a sarokba világít. Rothadt szalmát lát. Műszert. Egy anyát irtózatosan fuldokló gyerekével. A kis test... Üristen, mit segít ő ezen? Halálveríték, kék arc, a bordák gerincoszlopig görbültek. És ez a hörgés?! Mintha valaki rozsdás szeget verne a fülébe. Haja rákiált.

— Tartsa a lámpát, hogy lássak!

Vatta habzik. A levegőbe éther felhője röppen. Koccan egy csipesz. Haja mindent elkészített.

— Most — mondja az asszonynak. — Tartsa erősen.

Vág és a kés alól levegő és vér bugyborékol a kezére. Az asszony vinnyog.

— Ja-a-aj...

— Ne nézzen ide!

Felkap egy görbe fémet, kutat és tágít csipesszel és a horgas csövet beilleszti a nyitott gégebe.

— Így — mondja halkán maga elé és a cső szájáról letörli a piros hólyagot, amit a felszabadult tüdő vérből fújt fel.

Elbámul. Haja alkohollal mossa a kezét. Kötéseket tett, feltörölte a vért, a szerszámokat összeszedte. Az egész nem telt öt percebe. Nézi a gyereket. Alszik? A torokgyík görcsös tünetei megszűntek. Megfulladt volna, ha nem lépnek közbe? Haja fejet ráz.

— Nem. Ez a legritkább eset. A szívbénulástól azonban már nem állott messze. A gyerek görvélyes.

Bezárja a táskát és beszél az asszony lelkére. Ne sírjon. Tudja, hogy anya, de azért szedje össze magát. Reggelig vigyázni kell a gyerekre. A cső, amit betett, nem mozdulhat el, mert jól lekötötte, de lehet, hogy a beteg később újra nyugtalan lesz. Ha megvirrad, jöjjön a kórházba vele. Szétnéz.

— Van itt valami mécs?

— Halál van itt, kisasszony, nem egyéb.

— Akkor itt marad ez.

Elveszi Albintól a lámpát és a szomszéd sarokba világít.

— Holnap majd kap pénzt tőlem temetésre.

A dombra érnek. Megáll és lélegzetet vesz. A halál, — gondolja, — mindig komisz, de ha zsengebe vágja fogait, komizabb, mint a veszett eb. Mialatt a meredek ösvényen fölfelé jöttek, egyetlen tárgy sem ötlött fel, ami a szeméből a két poronty képét kitörölje. Félig egymáson feküdtek, rongy- és fahulladék között, azon rendetlenül, ahogy anyjuk a közös alomból egymásután kifogta és félrehúzta őket. Kis fejök félrebillent. A mennyezeten rést tört az eső. A sáros lé szederjes arcukra csepegett. Megrázta ez a kép, bár csak egy másodpercig látta, mert Haja rögtön elkapta róla a fényt. Min gondolkozik? Mióta a gördörből feljöttek, nem szólt egy szót sem. Szavak jutnak az eszébe. Miért tiltotta meg az asszonynak, hogy a kórházban róla beszéljen? Szájába rágta, hogyha a műtétet kérdik, mondja azt, hogy az orvost az utcáról fogta,

nem tudja, hol lakik, nem ismeri, sohase látta eddig. Ez már akkor furesa volt és most, hogy eszébe jut, még különösebb. Egy ilyen talpraesett vállalkozás csak nem árt az orvosi hírnévnek?! Haja a csillámló ködbe néz, mely a város felett dudorodik, de a komor égbolt alatt eltörpül, mint teknőc háta egy dóm mellett.

— Milyen hűvös van, — mondja fázósan — és ez a téma nem meleg. Azért megmagyarázom. Menjünk.

Siet és beszél, logikus fölénnnyel, hangján azonban érzi, hogy belül didereg. A háború alatt a népegészségügyet itt nagyon elhanyagolták, ezen a téren megdöbbentő állapotokat talált, amikor idekerült. Szétnézett és nyilvános rendelőt állított be, ezzel kezdte, de mint rendesen, a hegy most sem jött Mohamedhez. Erre nyakába vette a várost és a kórház csakhamar színültig telt beteggel. Ez ment szépen egy darabig. Később azonban... Elnyeli a szót és megáll. Okos arcát a fiú arcához emeli.

— Őszinte lesz, ha valamit kérdek?

— Igen.

— Még sohasem esett erről szó.

— Kérdje.

— Miért maradt itt? Ebben a városban?!

— — —

— A terve egészen más volt.

— Legyek őszinte?

— Megigérte.

— Mit akar?... Szavakat?

A rekedt hangtól maga is megdöbben. A lány belekarol.

— Jöjjön! Hiszen sejtettem. Tudtam az első perctől fogva.

Magához szorítja erővel a puha leánykezet. Haja fel-sziszen.

— Vigyázzon, fáj. Nem erről van szó. Azt kérdezte, hogy a kórházat miért vezetem félre. És erről nem akartam beszélni, mielőtt meg nem győződtem.

— Miről?

— Hogy szeret.

Tócsát kerül és újra felszisszen.

— Mit csinál? Ne szorítsa a karom ennyire!

Betegeiről kezd beszélni, mintha ennek volna most értelme, vagy bánná, hogy a dolgot a fiúval kenyértörésre vitte. Az ilyen helyeket, ahol jönnek, titokban látogatja. Csak így tud becsempészni valakit a kórházba, ahonnan az igazgató betegeit száműzte. Mióta itt van, nem tűr ingyenest. Harcairól beszél és beszél akár a sűrűre fordult eső, csak hogy a beszéd fonala ne akadjon el...

Kilép a medencéből, felhúzza a csapot és törülközni kezd. Haja ráparancsolt, hogy jöjjön fel és fertőtlenítsen magát. Ha a felnőtt nem is fogékony, játszani a diftériával nem tanácsos, kivált nekik, hisz a karjuk az erős szorítástól teljesen elzsibbadt, ilyen csacsiságra pedig csak két gyerek képes. Jó lesz, ha megfürödnek! Előbb ő hozta magát rendbe, gúnyosan nevetett és kiment, hogy teát és hideg vacsorát készítsen... Öltözik. A medence torka szűrőcső és öblöget. Utolsó kortyok, — gondolja és a keze megáll egy gombon a szíve felett. Flört ez? Nem tudja ez a lány, hogy nincs senkije? Hogy amióta ismeri, szenved?!...

A kis lakás napraforgó-illatot lehel. Haja leteszi a levelet. Borostyán-szemével a fiú komoly arcába néz.

— ?

— Haja!

— Tessék?

— Miért csikarta ki belőlem, ha maga nem szeret?! Szavakra vár, de a lány karjait nyújtja szó helyett...

— Várj, — mondja a fiúnak később — ez nem megy olyan simán, ahogy képzeled.

— Miért?

— Azért, mert most vagyok először ebben a helyzetben.

A kapcsolóhoz nyúl, hogy zavarát rejtse. Sercen.

— Rövidzárlat — kiáltják egyszerre és a föld-sötétben jelképnek tekintik az áramhiányt, hogy hosszú időn át ne gondoljanak másra, mint egymásra és szerelmükre.

XI.

Fordít dühösen. Először átfutotta a jegyzőkönyvet, azután vette apróra és most megy töviről-hegyire. Mondatokat rág. Szavakra ügyel és betűkre. Egy kézmozdulatot is lemér, mely szokatlan ékezetet tett. Mindenre kiterjed a figyelme, csak azt az egyet nézni el, hogy a sületlenség fölötté áll az értelemnek. Az az előnye, hogy nem érthető meg. Egy urasági inas átszökik a határon, idáig vergődik útlevél nélkül és amikor a csendőrök elfogják, azt vallja, hogy tüzér-ezredes, üteg-állásokat jelölt a magyar hadsereg részére. És ezt az embert ma reggel agyonlövik szökés közben.

A napos altiszt toppan be.

— Sa trait, domnule locotenent!

— Itt a fogat?

— Künn van, főhadnagy úr. A csendőr kérdi, hogy jártassa a lovakat?

— Mondja, hogy megyek.

Az utcáról benyúlt a tél és a ködöt, mint szürke bundát, ráterítette a lépcsőkre. A fordulón egy tisztbe ütközik. Üdvözlí a hármás vállpántot és kiált örömmel.

— Okvi!

— Kiviszel? — kérdi a kapitány.

— Szívesen, hová?

— A századom kirukkolt, s ha a kocsis nem hazudik, akkor éppen útba ejtem. Hallom, te vizsgálod ki ezt az újabb... ügyet.

— Én.

— Fűznék hozzá pár észrevételt.

A lovak prüszkölve szelik a metsző hideget. Utea, tér marad el. A gimnázium zuzmarás kertje, majd az alapítványi árvaház, melynek a homlokzatáról rég lekaparták a betűket. Hallgatja a kapitányt, egyetlen barátját, akire itt szert tett. Azzal kezdi, hogy nincs szándéka a csendőrség ügyeibe avatkozni. Pár esetben összekoccant a parancsnokkal, tudja, milyen féltékeny erre a testületre, melynek szarvait az új tartományok fékentartására növelték meg, de azért is óvatos, mivel két ízben, mikor

szót emelt, alig bírta visszaszivatni a parancsot, mely szolgálati érdekből a Dnyeszterhez vezényelte. És most mégis szól. Amit mond, — ne értessék félre — a becsületért mondja, melyről itt sokszor megfélekeznek. A birtokos, akinek a házában elfogták ezt az embert, nála töltötte az éjszakát. Albin barátja fehér fogaira mered.

— Te voltál künn a szárnysegéddel?

— Én.

— Akkor értem.

— Mit?

— Hogy az őrnagy miért beszélt a délelőtt újra a rokonszenvről, mely minket, erdélyi románokat az ország nem kívánatos elemeihez fűz.

— Marha!

Cigaretta gyújt és a gyufát egy láthatatlan archa dobja. Kérdéseket tisztáz. Ha Albin ismeri a birtokost, akiről az előbb beszélt, akkor azt is tudja róla, hogy a háborúban tüzér-százados volt és a harc térről vakon jött haza. Ez az ember az éjjel hozzá jött. Elmondta, hogy Budapesten lakó nagybátyjának az inasát a csendőrmester mivel vádolja, hogyan fogta el, az őrsön mint bánt vele. Segítséget kért. A vakok előrelátó aggodalmával unszolta, hogy nyomban menjenek ki a faluba, erről azonban az említett okok miatt lebeszélte. Csak hajnalban indultak el, amikor felköltötte a szárnysegédet... Félre néz, sárhányóra ejti a szavakat.

— Amikor már nem volt miért.

A lovak körül pára felhőzik. Albin szól a kocsisnak: ha csendőrral találkozna, álljon meg. Mégis csak furcsa, hogy az őrmester legényével még most sem jött be, mikor a szárnysegéd nekik ezt szigorúan meghagyta. A helyszíni szemléről beszélnek, melynek eredménye az a nemleges, de egyöntetű megállapítás volt, hogy a dolog körül semmi sincs rendben. A hullá tövisbokrokban feküdt, arera borulva, ahogy beleszaladt, vagy ahogy az útról valaki oda belökte. A lövés túlközelről történt. Hallgatja a feltevést a csendőrrel, a ködről, a halott állapotáról és sebéről és az ajkát rágja. Furcsa az egész. Újra átgondolja a jegyzőkönyvet és arra döbben, hogy az agyvelő,

mely a fogalmazást végezte, munkaközben folyton számolt a puskagolyóval, mely pontot tesz majd műve végére. Gondolkozik, de észszerűleg ezt nem bírja magának megmagyarázni. Rossz előérzet fogja el, ami csak nő és fokozódik benne, mikor barátja megállítja a kocsit és elbúcsúzik.

— Ha más nem, te megérted, hogy engem nem az a bizonyos rokonszenv, hanem a tisztesség és a becsület vezet. Az inast félretették az útból, de a gyanú itt maradt, mint egy kifeszített drót, hogy ez a rokkant bajtársunk, akivel a háborút együtt küzdöttük végig, belebotoljon és ha lehet, elvágódjék...

A kocsi vasúti töltésen döccen. Barátja jó munkát kívánt és a fagyos rétre ment, melyen szétszórt fészkekben katonák feküdtek vakondtúrás mellett. Az útra figyel, hogy gondolatait lekösse. Csüggedt fák, letarolt táj, varju károg a ködben. Először Mitruékkal járt itt, később a szolgálat hozta erre. Hol lenne most, ha a láz akkor nem töri le? Összébb húzódik, mert a hideg hirtelen kabátja alá bújt és a mellébe markolt fagyos körömmel. Az utak furesák, titokzatosak. Darabig tűrik magukon az embert, azután a sánceba lökik és eltűnnek a végtelenben...

Az örs udvarán csendőrbé botlik.

— Mit viszel, — kérdi és elveszi tőle az üveget, melyben alkoholt sejt. Beleszagol.

— Ecet?

— A harmadik liter, főhadnagy úr.

— Minek ennyi?

— Egyikünk beteg.

— És ezt issza?

— Dörzsöljük vele.

— Hol van?

Az egykori tanteremben csendőrök néznek bambán a földre. Félreállnak a tisztí-köpeny elől. Valaki a padlóra mutat. A hatalmas tócsában egy ember fetreng.

— Mi történt vele?

Az őrmester sápadt és zavaros.

— Nem tudom, főhadnagy úr ... amikor mentünk ... az úton ...

— Beszéljen!

— Elindultunk, ahogy a szárnysegéd úr mondta.

— Hát ez lőtte le a foglyot?

— Ez.

Rászegzi a szemét, de nem találja, amit keres. A legény padlóba fúrta arcát. Hánykolódik. Szűkül és kapar. Körömmel vágja a réseket. Mi lelte? Vállvonogatás a felelet. Szól, hogy fogják le, de a legény dühöngeni kezd. Ordít és üt és rúg és harap, mint szorított vad a veremben. Szögletbe nyomják. Az arcához hajlik és meghátrál. Tétován néz a csendőrökre.

— Nem vették észre?

— ?

— Amíg az orvos jön, csavarják pokrócba és kötözzék meg!

Az irodába megy. Félbeszakítja az őrmestert, aki kémkedésről beszél.

— Ez benn van a jegyzőkönyvben. Arról beszéljen, ami ma történt. Azt mondta, hogy jelentkezni akart a legénnyel?! Miért nem jöttek be?

— Főhadnagy úr, a köd volt az oka. Meg akarta mutatni a holttestet, oda akart vinni a tövishez, de a sáncban elordította magát és összeesett.

— Csak úgy, egyszerre?

— Nem. Az az úr, aki a szökevényt a házában rejtette, a holttest mellett állt és ez az állat azt hitte, hogy a halott támadt fel.

Fürkés, de tisztje kinéz az ablakon a ködbe. Egérutat vesz. Tisztáz. A szárnysegéd és a tiszt úr, aki vele volt, megvizsgáltak mindent és megállapították az igazságot. Visszatértek a városba. Ez a vak azonban ott maradt lelőnivaló kutyájával a tövisekben és a kocsira várakozott. Mivel a csendőrt nem tudta magához téríteni, hazahozta. Ezért nem jelentkezhetek. Albin hozzá megy.

— Honnan került erre a vidékre?

— Moldovából.

— Mi volt a célja a jegyzőkönyvvel?

— ?

— Mit akart elérni vele?

— Kérem, a szökevény mindent beismert.

— Akkor jöjjön a holttesthez!

A régi iskola-épületet rekedt üvöltés rázza. Áttör az ajtókon és utánuk vágódik az udvarra. Lekíséri őket a falu kútjáig. Az utcán emberek állnak. Meghallották, hogy vizsgálat lesz és összegyűltek. Köszönnek levett kalappal, kérges arcuk nem árul el semmit. Egyiken megakad a szeme. Vigyorog és úgy néz rá, mintha valamit mondani szeretne.

Élő sövény, fák, nem feledte el ezt a lankát. Az őrmester a kert gazdájáról beszél. Mikor az őrnagy úr idevezényelte, megmondta neki, hogy vigyázzon, mert ez az úr vakon is kitörte két őrsparancsnoknak a nyakát, tehát ne kövessen el olyan hibákat, mint a többi. Ő szépen bánt vele, figyelni azonban figyelte az első perctől kezdve. Gyanús és veszedelmes ember. Földjét kisajátították, amiye maradt, az a száraz kenyeret sem termi meg, de arra mégis telik, hogy a templomot és az iskolájukat segítse. Legutóbb harangot rendelt. Többször figyelmeztették, hogy menjen innen, de ő itt ül, mint szálka a szemükben. Ideje volt, hogy kipiszkálják. Beszél és igazol és torzít, de Albin szemét nem dughatja be. Tudja, mi volt itt pár évvel ezelőtt és mi van ma. A szép gazdaság oda, a földdekkal üzerkednek, a gazdát a bank és az ügyvédek kifosztották. Mi köti mégis ide? Céltáblája minden durvaságnak és gonoszságnak, de tűr és szenved, hogy a fajtát a bajban ne hagyja cserbe. Istállószagot érez. Az öreg béres áll előtte.

— Engedelemmel, tetszik még rám emlékezni?

— Hogyne!

— Moisa vagyok.

— Igen, igen. A gazdája itthon van?

— Benn van, kérem.

— Szeretnék vele beszélni, előbb azonban vigyen a halotthoz.

— Tessék velem jönni — mondja az öreg.

Szétnéz a tágas teremben. Pár tornyoshátú szék,

fakult arckép a falon, a halottra lepedőt dobtak. Moisa megfogja csücskét, de a kezére szó csap.

— Ne bánts! Maga ismerte ezt az embert?

— Hogyne ismertem volna?!

— Inas volt?

— Inas.

— Akkor miért vallotta azt, hogy ezredes?

Moisa előbb az őrmesterre néz, azután a lépcsőre.

— Nem tudom, főhadnagy úr — mondja tompán. — Tessék megengedni, hogy a gazdámért menjek.

Egyedül marad az őrmesterrel. A vén szolga hangjában volt egy zöngé, amiből világosan kicsengett a félelem. Megértette, hogy így nem sokra megy. Körülnéz és talál egy asztalt. Papírt, tollat vesz elő. Írni kezd. Restelli, de teljes közönyt színlel. A hulla felé bök a tollal.

— Húzza le azt a vásznat!

Botlásra számít. A lélek szövetének hasadására, mely kihat az idegrendszerre, zilálja a mozdulatokat és nem tömhető el férceléssel. Figyel. A másodperc furcsa és visszás. Az őrmester a fejhez indult, de meggondolta és a lábhoz ment. Ingadozik. Emeli a leplet és megáll a térden. Hangja rekedt.

— Meztelen.

— Mint az igazság, — gondolja Albin, de a vértől elborul a szeme. A halott talpa egy daganat. A botozás a bőrt cafattá tépte. Felugrik és ordít, hogy a szoba reng.

— Mit csinált vele?

Az őrmester elejti a vásznat. Hebeg, de a válasz repül, mint fergeteg.

— Hogy mondta? Hogy ez így megy?! Vele jár? A mesterséggel?! Módszernek meri nevezni?! Hol tanulta? Ide nézzen! Hát csendőrbecsület ez?!

Valaki köhint. Az ajtóban a vak százados áll. Botra támaszkodik, kihült-acél-arca a szobába mered.

— Főhadnagy úr!

A hang hideg és metsző. Albin arcát marja a szégyen. Ajtót mutat az őrmesternek.

— Kotródjon az őrre!

Megcseréli a nyelvet. Akadozik.

— Bocsásson meg, kérem... hogy itt... az ön házában... szédítő dolog ez. Lesz szíves megmondani, hogy ez az inas miért jött Magyarországról ide?

— A rokonaim küldték, hogy felvigyen.

— Útlevel nélkül?

— Azzal jött, de a határon valaki félrevezette. Azt hitte, nem engedik át. A tiltott határátlépésért ma kellett volna, hogy jelentkezzen.

A csendbe toll sercen. Kérdést kérdésre halmoz és jegyez, amíg csak minden oldalról meg nem világítja az ügyet. Felolvassa amit írt.

— Így van?

— Így.

— Ohajtja aláírni?

— Ha lesz szíves.

Átveszi a tollat, tapint és ír érthető betűket: Adam de...

Új szakaszt nyit a készülő jegyzőkönyvben. Bár nincs kétsége az inas személyazonosságát illetőleg, a szabályzat előírja, hogy ezt tanúvallomásokkal is megerősítse.

— Hány tanút kíván? — kérdi a százados.

— Mondjuk négyet. Aki az inast régebb ismerte, de önnel nincs szolgálati viszonyban. Volna ilyen?

— Azt hiszem. Az előbb voltak künn, szíveskedjék behívni közülök.

Kinéz az ablakon. Meghökken. Az udvar hemzseg. Öreg, fiatal, férfi, nő, gyerek. Fürtökbe verődtek. Hadonásznak. Izgatottan néznek a házra. Mit akarnak? Vádaskodni? A birtokos és paraszt viszonya ritkán tűrhető és a forradalomkor itt ezek sem bántak kesztyűs kézzel. Kedvetlen. Ha elhitték a koholmányt, akkor az ügyel nem végez símán. Bocsánatot kér és kisiet, hogy tisztába jöjjön velük s ha kell lecsendesítse őket.

Az udvaron elvágják a szót. Párszáz sapka repül le egyszerre, noha vezényszó nem hangzott el. A hatalmas karéból kilép az ember. Bemutatkozik. Ő a falusi bíró, ezek itt elől a községtanács tagjai, a többi a falu, aki a faluban valamit számít. Ha a főhadnagy úr megengedné, volna pár szava az összes nevében. A reggel százhusz alá-

írással beadványt adtak át neki. Ennek alapján összehívta a képviselőtestületet, mely határozatilag kéri a helybeli csendőrőrmester áthelyezését, de egyben tiltakozik is, hogy ide a jövőben ó-királyságbeli csendőröket vezényeljenek. A határozat egy példánya a főispáni hivaltalt, egy a csendőrparancsnokságot illeti. Kivesz a zsebéből és átad egy félvét.

— Isten éltesse, főhadnagy úr, tegyen szót mellette magasabb helyen.

Elbámul. Handa-bandát várt és kapott értelmes szót. Sőt többet! Amin évek óta rágódik, az egyszerre idehull elébe, tisztán, világosan, értelmesen. Szemekbe néz és arcokba. Ráncra és gyűrődésre. Föld kérgére, melyet mélyjáratú eke barázdált fel. Nem ismerem őket, — gondolja és eszébe jut, hogy válaszolni kell. A bíróra néz. Mit mondjon ennek a rokonszenves és öntudatos embernek? Magatartása becsületére válna bárkinek, az meg messziről látszik rajta, hogy nem vezethető félre. Belekezd.

— Bíró úr! Én megértem magukat, de nem fogják megérteni magasabb helyen. Tudják, hogy egy katona nem politizálhat, ez a határozat pedig több, mint politika, kihívás az alkotmány és az állam törvényeivel szemben.

— ?

— Azért, mert az ország egységes. Ilyen szempontból nem osztható fel részekre, ezt belátják, úgy-e?

— Főhadnagy úr, mi azt mondjuk, hogy ki-ki a saját portáján seperjen. Jóllaktunk a boldogsággal, ami a fejünkre nem hozott mást, mint bajt és nyomorúságot és szerencsétlenséget. Engedelemmel, mi szégyeljük, hogy a falunkban ilyen dolog történhet.

— Most hagyják ezt — tanácsolja Albin. — A határozatot vigyék a nagybátyámhoz, ez az ő dolga. Nekem négy tanúra van szükségem, aki ismerte azt az embert, akit a reggel lelőttek. Aki bűnös, az igazságszolgáltatás elől nem menekül el.

Sok csontos kéz markol a levegőbe.

— Ezek mind ismerték? — kérdi és megdöbben a lel-

kiismeretlen nyomozáson, mely a boldogtalan mentségére ennyi ember közül nem talált egyet. A bíró magyaráz.

— Márton köztünk nőtt fel, de az őrmester ezt nem kérdezte.

Az istállók felé néz, ahol egy szekér lőcsei zörögnek. Valaki kérdi:

— Vajjon a körorvos úr miért jön ide?

— Én hívtam, szorítsanak helyet.

A szekérről kopott ember száll le. Ügyetlenül jár. Válla szűk, görbe orrán keret, két óriásméretű szemüveg mögött szemek: tele jóssággal, tudással és értelemmel. Albin kezet fog az orvossal, akit már rég ismer.

— Volt az őrsön?

— Onnan jövök.

— Mi van a csendőrrel?

— Kórházba küldtem.

— Ejnye! Miért sietett? Miért nem adott csillapítót? Szerettem volna kihallgatni azt az embert.

— Súlyos elmezavar, főhadnagy úr. Morfiumot adtam, de kihallgatni... erről szó sem lehet.

— Meddig?

— Hónapokba is beletelhet.

A házba mennek. Az orvos kedélybeli megrázkódta-
tásról beszél, ami mint ok, az elmekórtanban gyakran elő-
forduló eset. Egyébként már a reggel tudott a dologról,
mert a hír a környéken hamar szétfutott. Csak a csendőr
állapotáról nem beszélt senki, különben jött volna hívás
nélkül is. A halottról rögtön elkészíti a látéletet, sejtette,
hogy a főhadnagy úr ezért hívatta ide.

A százados őrt áll a hulla mellett. Albin be akarja
mutatni az orvost, de kisül, hogy iskolatársak voltak és
mint szomszédok gyakran találkoznak.

— Itt sok a baj, Oszkár — mondja a százados. —
Ebben a házban!

— Egyikünk sem tehet róla.

A halotthoz lép, felhajtja a vásznat és bámul kitolt
könyökkel. A csendben sarkantyú peng.

— Mi az, doktor úr?

— Bocsánat... nem tudom... hogy a látletbe mit vegyek fel?!

— Tőlem kérdi?

— Ez a sok zúzódás... ne vegye zokon, főhadnagy úr, de egy kisebbségi körorvos a saját árnyékán is kitörheti a nyakát, nemhogy egy ilyen látleten. Ez a sok zúzódás...

— Mondja ki!

— Bottól és korbáctól ered.

— ?

— Ezt az embert halálra kínozták.

— ?

— Boncolást kérek...

Pontot tesz. A négy parasztot elbocsájtotta. Külön hívta be őket, de a feltett kérdésekre egybehangzóan feleltek. Azzal az emberrel, akinek a teste itt fekszik előttük véresre potyolva, ők együtt tanulták a betűket. Együtt legeltették az állatot. A folyóban együtt fürödtek. Később is találkoztak vele, mikor zöldhajtókás libériát viselt. Ismerték és most felismerik, nem tévednek, ha rákerül a sor, vallomásukra megesküsznek. Össze gyűjti az iratokat és feláll.

— Isten vele, százados úr. Úgy érzem, tartozom egy kijelentéssel. Aki ezt a baromi aljassággal kigondolt tettet elkövette, az egy percig sem marad tovább a román csendőrség kötelékében. Nyugodjon meg! A vizsgálat és az ítélet elégtételt fog adni önnek és ennek a nyomorúságosan elpusztult ártatlan embernek.

A fényetört arcra kinos grimász fut fel.

— Nem tudom, főhadnagy úr, találkozunk-e még?!

— Elköltözik?

— Én nem. De talán ön...

— Honnan gondolja?

— Úgy érzem. Egy ember életének útja olykor különös fordulatot vesz. Ön itt állt ennek az országnak a bölcsőjénél, valószínűleg sírjánál is ott lesz. Vigyázzon a hozótnban, mert önnek emberi szíve van és az emberi szív ma nagyon rossz fegyver.

Keresztül siet az udvaron. A házigazdától búcsút

vett, de a baljóslatot nem mosták ki szívéből sem a baráti szavak, sem a furcsa zengésű hang, mely úgy zúg, mintha egy vastag, fekete posztóval bevont harangból eredne. A fenyők sarkán az orvossal találkozók. Zsebre dugott kézzel bámul egy távoli hegyet, melynek csúcsa fehér agyarként harap az égbe.

— Még itt? — kérdi az orvostól.

— Itt. Hazulról úgy jöttem el, hogy innen a városba megyek, de úgy látszik rosszul fejeztem ki magam és a fuvaros félreértett.

— Elment?

— Azt mondják.

— Jöjjön velem. Az őrön hamar végzek, szívesen beviszem.

Lemennek az utcára. Az orvos hálás az ajánlatért, mert a százados koporsóért küldte a lovait és így hamarjában nem tudta mihez kezdjen. Közlekedési viszonyokról beszél. Ósállapotokról. A faluról. Emberekről, akik itt élnek. Megmutatja a düledező, sárga kis kocsmát is az út mellett, melyben évekkal ezelőtt valaki egy szegény zsidót ok nélkül ok agyonvert. Régóta él a nép között, de a néplélekre akkor figyelt fel először. A parasztok felháborodása ugyanis akkora volt, hogy a gyilkos nem bírta el: harmadnap felakasztotta magát. Hallgatja az orvost. Beszél és úgy beszél a faluról, mint beomlott bányáról, melynek mélységeiben bezárt kagylók halomszám őrzik a gyöngyszemet.

Az iskola előtt a káplár jelentkezik.

— Az őrmester úr elment.

— El-ment?

— Biciklivel.

— Csak nem szökött meg?!

— Azt mondta, nem fél. Az őrnagy úrhoz ment, hogy beszéljen vele.

Elképed. Iderendeli, megparancsolja, hogy várjon és parancs ellenére elmegy? Hisz ez egy országos gazember! Parancsot ad a káplárnak. A koci rögtön álljon elő és ő két perc alatt jelentkezék a legénységnél. Jár ökölbe szorított kézzel. Válasz nélkül hagyja az orvos szá-

vait, aki valami észrevételt tett. Indulat forr benne. Mégis csak sok, hogy itt egy utolsó őrmester is úgy viselkedjen, mintha gyarmaton, vagy négerek között lenne. Az épület dobogás rázza meg. Hat csendőr ugrik ki az ajtón és az udvarra rohan, mintha a fedél gyulladt volna ki fellette. Vállat mérnek, a káplár kiált és jelent.

— Sa trait!

Tiszteleg. A szavak higgadtan ömlenek belőle. Ami itt történt, az ellen nemesak az emberi érzés lázad fel, hanem elsősorban a testületi szellem, amit annyiszor kötött a lelkekre. Többször említette, de most újra emlékezteti őket. A szolgálatot, amit végeznek, előttük egy olyan csendőrség látta el, mely az egész világ elismerését és csodálatát kiérdemelte. Méltatlanok ők sem lehetnek. A magyar csendőr eltűnt erről a vidékről, de a képe ma is itt él mindenki szívében és ezt onnan csak példás zsandár-becsülettel lehet kitörölni. Felemeli hangját.

— A folt nemesak minket mocskol be, hanem beszennyezi az egész román nemzetet. A megtorlás nem marad el és ez példa lesz nektek örökre!

A káplárhoz fordul.

— Ettől a perctől kezdve átvetted az örsöt! Ha az őrmester jelentkezik, letartóztatod és bekíséred a szárnyhoz fedezettel az én parancsomra és felelősségemre. Ti pedig engedelmeskedtek. Megértettétek?

Tiszteleg és indul. Hat torok kiált utána dörögve.

— Sa trait!

Gyapjas fehér köd, a lovak dunnát gázolnak. A falu elmaradt. Az orvos némán szív egy cigarettát. Valami meglazult benne. Talán a esomó, amit a kisebbségi égbolt évről-évre sűrűsödő felhői rosszakaratból és gyűlöletből a szívére hurkoltak. Mióta ezt a fiatal tisztet ismeri, szellemében többször kutatott már, de sohasem volt tisztában, hogy tulajdonképpen mit keres. Most két dologra jött rá. Egyik az, hogy aki az ellenség erényét használja nevelőeszköznek, az a faji rokonság sivatagján sines kiszáradásra ítélve, a másik pedig az, hogy az ember sohasem kutat másban olyan után, amit saját magában előbb

már nem talált meg. Mint rögzött szemlélődő ezen hoszszasan eltöpreng.

Hídon döcögnek át. A lovak leszegik fejüket. Szagolnak és a patával úgy tapogatják a kilódult padlókat, mintha tojáást keresnének. — Ennek a hídnak is vége, — gondolja Albin — a közigazgatás sehová sem ver be egy szeget. Bosszus, de felöltlik, hogy vendégével valamiről illene beszélni is. Eszébe jut, hogy az orvos író-ember, a lapokban többször találkozott a nevével. Megkérdi tőle, hogy most min dolgozik. Az orvos felderül.

— Főhadnagy urat érdekli az irodalom?

— Régen többet foglalkoztam vele. A hadifogságban. Ott nagyon sok idő volt.

— Csak nem írt?

— De igen.

— Érdekes, — mondja gúnyos mosollyal — hogy a körülmények mi mindent ki nem hoznak az emberekből.

Rágyujt és egy könyvet említ, mely a szibériai hadifoglyok életét rajzolja meg és amelyet közösen ismernek. Füstöt fúj, fészkelődik az ülésen.

— Hallotta főhadnagy úr, ki írta ezt a könyvet?

— Ha jól tudom, egy ügyvéd.

— Az! Egy rongyos vidéki ügyvéd. Aki csak akkor vett tollat a kezébe, mikor az ügyfelét kikérdezte, de hogy valami köze legyen az irodalomhoz?... Kérem, ezek a lovak az ábécéhez többet értenek! És tessék! Neki fog. Neki mer fogni! Összeüti a helyiérdekű tudósítást, talál egy szamarat, aki kiadja és... és kérem, siker! Hát nem disznóság! Lefordították vagy hat nyelvre.

Ellenvetést tesz, de az orvos oda sem ügyel. Izeg és forog és kárpál, egy szélmalom sem hadonász karjával különben. Ő a közönségre nem ad. Megvan róla a véleménye. Ki ért a művészethez? Egy elkoreszosodott csordával nem adja magát össze. Gyerekkora óta ír, tudományos módszerekkel dolgozik, megnéz minden szót lelkiismeretesen. Egy krisztusdrámához például annyi biblica-theológiát tanult, hogy azzal püspök is lehetne, ezt tessék au pied de la lettre venni. Hogy most mi készül a keze alatt? Színpadi regény. Új műfaj, páratlan a maga nemében.

Az óriási anyagot, mely egy nagy művész életének legapróbb mozzanataira is kiterjed, most hordja össze... Szédülve követi az orvos nagy művészi tudását, de gondolkozóba esik a szavak belső feszültségén, mely minden más író elsöprő erővel tipor és dorongol le. Mi bántja ezt az embert? Mint ember rokonszenves benyomást tett, de mint író... mintha az irígység beszélne belőle. Elszomorodik. A ködbe bámul. Szemében vonás törik meg. Arra a pár emberre, akit bizalmába vett, mindig úgy tekintett, mint más az ékkőre, amit a legkisebb karcolás is megsemmisíthet... Az orvos izmusoknál tart, egy orosz vonatkozást tesz, ami útitársa fülét vattával tömi be. Nem figyel tovább a fecsegésre. Köpenyébe húzódik, hogy a jó meleg, ami hirtelen átjárta, ne illanjon el. Mit csinál Haja? A reggel kedvetlen volt. Azt mondta, nehéz napja lesz, mert egyik betegének az állapota válságosra fordult és lelkifurdalást érez miatta. Szegény kis Haja! Érte maradt itt, érte viseli ezt a köpenyt, a kardot, mely nélküle folytonos borzalommal és kétségbeeséssel töltene el. Méláz. Van oka panaszra? Haja mindenért kárpótolja és ő tulajdonképpen semmit sem adott cserébe. A viszony mindenkinek szemet szúrt, de a kisváros rágóizmait nem vághatta el, mert a házasság gondolatát Haja következetesen kinevette. Jobb így, — mondta — amire olyan rég spóroltam, azt nem rontom el szertartásokkal. És a különös borostyán-szem előtt, melyen ilyenkor az orosz rónák nyomasztó távlata ködlött, úgy érezte magát, mint zárt ablak előtt, melyen a függönyt nem szabad megérintenie...

Tülök zúg, megbillen. Heves szél csapja meg. Kurván süvölt egy s. A gép eltűnt a messzeségben. Fagyos port köp.

— Ki volt ez?

Az orvos szemüvegén babrál. A kocsis sáncról hőköltet.

— Curukk! A sánta gróf volt, főhadnagy úr. Azért rohan így, hogy a nyakát szegje.

Ráncbaszedi lovait. A két állat visszatér az ütemhez, az orvost azonban kézirat-tömkelegéből a meglepő vágatás kikökkentette. Szemüvegét törli és egy bolondról be-

szél, aki vígan evez a lékelt csónakban és nincs fogalma arról, hogy süllyed. Valamit mond még, de a szavak értelmét elfojtják a kerekek. Fák maradnak el. A kocsis tesz félkilométert. A csendőr lefogja a lovakat. A vasúti töltésen autó vesztegel. Gazdája a gép körül sántikál és a pályaoírt szídjá.

— Mért ül itt, ha ennyire sem képes? Nem tudja, hogy ha a vonat jön, ezt a rudat le kell eresztetni?! Magának ez kötelessége! Az ilyesmiért elveszti a kenyerét!

— Soh'se fájjon az úr feje az én kenyerem miatt!

A gróf észreveszi az egyenruhát és felkiált.

— Bocsánat, forgalmi akadály.

— A sínen?

— A sínig van még egy méter. Hetven centi legalább.

— Valami baleset.

— Két kerék, a többit meg se néztem. Kérem, jövök, a szokott sebességgel, a korlát nyitva és tíz lépésről elém gördül a vonat.

— Hallatlan!

— Ezt magyarázom az örnek, de az erdő felől áll. Tessék talán itt. Jobbra!

Utat mutat, de Albin int az örnek.

— Jöjjön csak ide! Miért volt szabad az út, mikor jött a vonat?

— Nem láttam senkit a közelben.

— Mióta szolgál itt?

— Hat hete.

— Hová való?

— Munteniából.

A rövid szünetet a gróf használja fel.

— Főhadnagy úr a szenátor úr öccse?

— Az vagyok.

— A multkor együtt utaztunk. Azt mondta, fél vonatra ülni, mert a vezérigazgatóság a régi és kipróbált személyzettől nyelvvizsgát követel és a kibukottak helyét csupa tanulatlan emberrel pótolja. Ki az ördög hitte, hogy ezért történik egy idő óta annyi vasúti szerencsétlenség?!

Albin a földre néz.

— Szíveskedjék, gróf úr, megtenni a feljelentést.

— Azt már nem!

— Miért?

— Félek, hogy a vezérigazgatóság, ha meglátja a nevemet, ezt a baktort soron kívül előlépteti pályafelvi-gyázónak.

Szürkül. Két oldalt ház, kémény, villanypóznákon lámpák égnek. A város didergő végtagját idáig nyujtotta. Mióta az őrháztól eljöttek, az orvoshoz nem szólt egy szót sem. Feloldja a feszültséget.

— Doktor úr, mint művész többet kell lásson, mint más. A szeme élesebb kell, hogy legyen.

— ?

— Én tűnődtem rajta, de nem értem. Az emberek általában zárkóztak. Ami bennök van, azt rejtik. És előttem mégis beszélnek. Nyíltan. Fenntartás nélkül. Titkokról. Sebekről. Arról, ami nekik fáj. Mondja, miért beszélnek pont előttem? Miért csak nekem?!

Az orvos szemében újra jószág csillan fel, a hangja meleg.

— Engem a dolog egyáltalában nem lep meg, magam is többször kerültem önnel szemben a megnyilatkozás veszedelmes, de jóleső, emberi helyzetébe. Legutóbb ma, ott künt a faluban, annak a szerencsétlen inasnak a holtteste mellett. Ön ezt nem veheti észre. Saját magának az ember nem tűnhetik fel, a csiga sem tud a házáról, melyet magának belső izzadmányaiból olyan testhezállón felépített. Ez természetes. Önben van valami. Egy megfoghatatlan sugalmazó erő, mely az első pillanatban szembeszökik, olykor azonban valósággal árad azok felé, akik önnel szemben állnak. Ez az erő a veleszületett értelmiség csalhatatlan ismertetőjele, sőt minden ember olyan mértékig értelmes, amily mértékben sugalmazó hatásokra képes. Nem tudom, világosan fejezem ki magam? Önnel ezt erős lüktetésű embertársérvzésnek nevezném, ha ez a kifejezés manapság nem volna olyan aggasztóan szürke.

Óráját nézi. Észrevételt tesz a fojtó ködre és borralót keres a csendőrnek. Albin a karját érinti.

— Kérem, a szolgálat a bakon is szolgálat. Leszáll?

— Ha megengedi. Az apám ilyenkor künn van az állomásnál.

Köszön és szelesen a mocskos bejáró felé megy, melynek lépcsőjén a szürkészöld, kopott télikabátban, de kitárt karral és örömtől csillogó szemmel várja egy jósa-arcú öreg.

A két ló kockaköveken csattog. Hátrafordul, hogy az orvosra még egy pillantást vessem. Kár volt, gondolja és fejében a személyiség elhajlása fordul meg, a kettős-én, melyet újabban egy angol lélekbúvár feszeget. Tűnődik és felteszi, hogy az orvos előtt az irodalmat nem hozza többé szóba. Nézi az utat. Forgalmas. Több bérkocsi, lovak harangoznak fáradt bús fejökkel. Megrezzen. Hát ezt mi lelte? Cikázik kocsik előtt, rohan és vágtat, mint az örült szembe. A lépcsőre ugrik.

— Jaj, főhadnagy úr!

Néz, bámul. A tisztiszolgán ujjas, arcáról csorog a veríték, szeme tele van könnyel.

— Mi bajod, Bazil?

— A sziguranca, főhadnagy úr. A detet-kivek!

— Detektívek?

— Házkutatás!

— Ezen akadsz fenn? Hisz azok egyebet sem tesznek!

— Igen, de most....

Csuklik zokogás fojtja el a hangját. Rászól.

— Vagy beszélsz, vagy kotródsz a fenébe! Nem szégyelled sírni csendőr létedre?

Bazil arcán a könny összevegyült a verítékkel. Gazdájára néz, az ajka véres.

— Főhadnagy úr, most a mi lakásunkba mertek.

— Az én lakásomba???

— A detet-kivek!

Felkacag. Vállára üt a tisztiszolgának.

— Víziló, téged ki foglak tömetni! Lóvátésznek szélhámosok és élém jössz bógni? Mért nem rúgtad ki őket?

— Tessék idenézni.

Szájába nyúl. Négy kiütött fog üres helyéből feketén szivárog a vér.

— Te vadállat! Hát nem jutott eszedbe, hogy esendőr vagy?

— Odaszaladtam. Ez után! Az őrnagy úrhoz.

— És...

— Azt mondta, hordjam el magam, amíg jó dolgom van, mert lefogat.

— Bazil, te megőrültél!

— A doktorkisasszony is ezt hitte, de mikor rá került a sor...

Felszisszen a szorításra.

— Főhadnagy úr, nála is porrá zúztak mindent.

A gyeplő után kap. Utcánév, durván kiált a kocsisnak.

— Hallja?! Ahogy bír! Rajta!

Emberek állnak meg, ablakok nyílnak ki, mindenki utána bámul a két esendőrlónak. Bazilt megrázta. Kivette belőle, hogy a rendőrség a délután házkutatást tartott a városban és összefogdosta a kommunistákat. Ezt érti. De a többit? A Bazil fogait? A detektíveket? Az ő és Haja lakását? Az őrnagyot? Ki érti mindezt? Hogy a rendőrség házkutatást merjen tartani egy esendőtiszt lakásán... még nem is hallott ilyent... Mi van Hajával? Leszáll és bemegy. A kis cseléd az előszoba küszöbén sírdogál.

— Hol a doktorkisasszony?

Fásult szem, zárt ajkak: a lány úgy ül a küszöbön, mint törött tojánhéj, amit a szemétre dobtak. Nem vesződik vele. Lép és botorkál. Szobákban. Egymásra dobált bútorok, feltört szekrények között. A fiókok tartalmát padlóra szórták és összetörték. A rendelőben lábbal taposták szét a gyógyszert. Gyomra kavarog. Csend van. A fürdőszobában csepeg a csap: pöty-pöty-pöty...

— Haja!!!

A küszöbről a kis cseléd felel.

— Elvitték, főhadnagy úr.

—

— Teherautón. A város salakjával és szemetével....

Ködös utcán jár, a kocsit és Bazilt hazaküldte. Agya felforrt, de a gondolatok szétmáltak benne, mint zápor-tól paskolt mészködarábok. Hány óra lehet? Számadást csinál és a rendőrségre siet.

A főnök mosolyog a kérdésen.

— Főhadnagy úr ezt hitte?

Iratot vesz fel az asztalról.

— Tessék. Az őrnagy úr aláírása.

— ?

— A házkutatást ő rendelte el.

Leteszi az aktát és szó nélkül kimegy.

A parancsnokságon még dolgoznak. Elkerüli az irodát, hogy ne találkozzon senkivel. Asztalán levelet talál. Mit akar Okvi, — gondolja és a levelet olvasatlan a zsebébe gyűri.

Az őrnagy ajtaja előtt a napos káplár áll.

— Van benn valaki?

— Az őrmester úr van bent, akinek a délelőtt kellett volna jelentkezni. Az őrnagy úr azt parancsolta, hogy ne bocsássak be senkit.

Megdermed. Szívébe gonosz fájdalom hasít. Mit csináljon? Törje be az ajtót? Vesse rá magát erre a gyilkosra? Rúgja ki mindkettőt innen? Az ablakhoz megy és kinyitja, mert gyomrában vájkál a remegés, melyet jól ismer az elmúlt időkből, de ami ma egész nap kerülgette, várva az alkalmat, hogy fogait gyomrába üthesse. Nyel. A hideg levegő kissé megedzi. Várakozik, bár a türelmetlenség fokról-fokra nő benne. Fogát szorítja. Hány szúrást kapott ettől az embertől?! Csak harántmetszetben látta eddig, most látni fogja végre szemtől-szembe...

Ajtó csapódik. Az őrmester röhög. A marék szivarból átad egyet a káplárnak és kimegy talpraállított önérzettel. Felfortyan. Hát ez oda se köp az elfogatási parancsnak? Ugrik, hogy nyomban lefogassa, de éles szó hasítja a levegőt.

— Locotenent!

Bemegy. Az őrnagy íróasztal mellett áll. A zöld lap bevág a potrohába. Szeme feszeng.

— Itt az ideje, — mondja — hogy beszéljek önnel,

főhadnagy úr! Mikor a délben oda kiküldtem, tisztában voltam, hogy tárgyalagos vizsgálatra képtelen, de hogy ennyire elfogult lesz, azt nem hittem. A vizsgálat eredményét visszautasítom, bármi legyen is az.

— Miért?

— Azért, mert az őrmesterhez, aki két perccel ez előtt innen kiment és aki egyike a legügyesebb csendőreimnek, az volt az első kérdése, hogy az ország melyik részéből került ide. Ez a vizsgálat tárgyához tartozott?

— Őrnagy úr egy gyilkost véd?!

— Beszéljen csöndesebben! Hogy ott künt mi történt, azt majd megállapítja a vizsgálat. A magam részéről azon sem csodálkoznék, ha az ön szemében, mi, Kárpáton túliak, mindannyian gyilkosok volnánk.

— Föltevésein nem vitatkozom, őrnagy úr! Lesz szíves megmondani, hogy miért rendelte el ellenem a házkutatást?

Az őrnagy megnyalja bíborpiros száját.

— A fegyelmi eljárást megelőzőleg nem tartozom erről számot adni. Az, akit olyan hosszú és meleg barátság fűzött a román állam egy veszedelmes ellenségéhez, még ha egy felsőházi tag unokaöccse is, szerényebben kéne, hogy viselkedjen. Ezt jegyezze meg! Ha a házkutatás nem is mutatott fel eredményt, a csendőrtestület, maga a román állam elvárja öntől...

— Köszönöm, nincs szükséges figyelmeztetésre!

Vállpántjához nyúl. Lerántja őket, de az ördögi mozdulat helyett az olajos areba nem vág csak szavakat.

— Őrnagy úr! Mióta önök itt vannak, egyetlen céljuk az volt, hogy minden talpalatnyi helyet betöltsenek és elfoglaljanak. Helyéből mindenkit kitűrnak! Learatták a föld gyümölcsét! Kiütötték szánkból a kenyeret! Felfaltak mindent és most a morzsáknál tartanak. Eltűrtük. De mikor a morzsák is elfogytak, akkor... akkor találkozni fognak velünk, őrnagy úr! Velünk!! Az erdélyi románokkal!...

Asztalánál ül. Keze még reszket, de a szíve szilárd. A toll alól betűk ömlenek: Hadügyminiszter úr!... Az

őrnagy szobájában szavak acsarkodtak még rá, az erdélyi románokról, akik rossz honpolgárok voltak a magyar uralom alatt és rosszak ma, a tajtékzó dühre azonban már nem vetett ügyet. Beesapta az ajtót, magához rendelte az irodavezetőt és bejött, hogy csömörét a lemondás okiratával együtt magából kiöntse... Iramban szántja a sorokat, felszabadultan pontot tesz, leragasztja a levelet. Címez. Az ajtón az irodavezető lép be.

— Hivatni tetszett?

— Igen. Az az irat, amit ma miattam a rendőrségre küldtek, volt az ön kezében?

— Én gépeltem le.

— Nem tudja, miért járt el az őrnagy úr ilyen szabályszerűtlenül? Miért nem rendelt kebli-vizsgálatot egy csendőrtiszt ellen? Miért bízta a dolgot a rendőrségre?

— Csak sejtem, főhadnagy úr.

— ?

— Abból, hogy az őrnagy úr az aktát visszavárólag küldte el.

— ?

— Számolt, hogy a szenátor úrék valamikor kormányra kerülnek és akkor ez az ügy neki nagyon kellemtelen lesz.

— Köszönöm — mondja és feláll. — Legyen gondja, hogy ez a levél a holnapi postával elmenjen.

Köpenyét veszi, az egyik zseb valamiben megakad.

— Nézze, — mondja az altisztnek — maga mindig vágyott egy szép parádés kardra. Fogadja el tőlem ezt emlékül!

Hazamegy. Szolgája ingujjra vetkőzve dolgozik. Nagyjából mindent felsúrolt és helyre tett, egy képrámát foltoz csirizzel.

— Bazil!

— Paranes, főhadnagy úr?

— Nesze ez a pénz.

— ?

— Tétess magadnak fogakat.

Átöltözik. Szőghaját törli és a tükörbe néz. Jól áll, gondolja és a sötét polgári öltönyt megsímogatja a ke-

zével. Mosolyog. Mit szól majd hozzá Haja? Megrándul az álla, elsápad. Olyan rosszul érzi magát, mint akinek a mellébe egy fagyos göröngyöt dobtak.

XII.

— Hol járt, kolléga úr?

— A bűnügyi iktatóban. Mi újság?

— Hat hónapot kapott, de ez mellékes. A kórképet, — nem korkép, — amit a tárgyalás nyújtott, hűen csak maga írhatja meg.

— Miért?

— Mert magát nem tehetik át a határon, mint engem.

Cigarettával kínálja az újságíró és megkérdi tőle, hogy mi történt a tárgyalóteremben. A ferdevállú ember szétnéz az üres folyosón, kis termetével ágaskodik és lélekzetet vesz.

— Figyeljen ide! Egy vasúti pénztáros. Egy szürke pont a végtelen vasúti vonal mellett. Egy megsemmisült, zokogó emberi élet. Tízezer közül egy! Jegyezze! Valamelyik erdélyi falu állomásán szolgál. Hű és pontos, mint egy precíziós óraszerkezet. Felesége van. Gyermekai vannak. Havi javadalma kétezer lej. A hiányt sok ügyeskedéssel pótolja. Kis háza van s tehenet tart. Kertgazdaságot folytat. Ezer gonddal küzd, hogy becsületes lehessen. Egy nap rendelet érkezik, amely Dobrudzsába helyezi át. Mit csináljon? Az állás, a nyugdíjjogosultság, a havi fizetés és minden egyéb jog, meg előny forog kocán. „Szolgálati érdekből“ — mondja az utasítás. Mi ez? Kinek-minek érdeke az, hogy ő ne Erdélyben, hanem Dobrudzsában árulja a vasúti jegyet? Kiszámíthatatlan! Rendelet, nem töpreng sokat, hanem elkótyavetyéli házát s tehénkéit s családjával együtt útrakel. Pénzének jó-része rámegy a költözködésre, melyet a vasút nem fedez. Két hónapig szolgál az új állomáshelyen. Új lakást, új borjút, új tehenet vesz. Iskolába adja a két nagyobb gyereket. Alig melegszik meg, parancs jön: a vasút magas érdeke most a csehszlovák határra hívja. Ok nélkül

fellebbez. Elvesztegetni, amit beszerezett, felszedi sátorfáját és megy. Kevés bútorral. Asszonnyal. A gyermekekkel! Pénze elfogy. Adósságba keveredik. Kapkod. Előleget vesz fel fizetésére, mely így lényegesen csökken. Újabb két hónap és a vasút a jugoszláv határra dobja. Miféle zűrzavar ez? Fellebbez, kér, könyörög: menni kell! Megérkezik. Kivesz egy szobát. Bútort koldul, mert már nincs semmije. Pár széket. Egy ágyat. Szalmát a gyerekeknek. Tengődik és remél és új papírt vágnak a szemébe: mars az ország belsejébe! Mit tegyen? Otthagyja családját, mert költözni már képtelen és feljön egyedül ide. Havonta egyszer meglátogatja a gyerekeket. Szabadjegye nincs, tehát rendes jegyet vesz. Illetve kivesz a pénztárból, mert jegyre sincs pénze. Hütlén kezelés, félév, kimérve, mint félkiló hús a mészárszékekben. Írja meg! Kaptafa! Mit szól ehhez a címhez?

— Nem értem.

— Pedig világos. Ez az áthelyezési rendszer volt az a kaptafa, amelyen kinyujtották a magyar vasutasok bőrét. Kinyujtották, kicserezték, rátapostak és a bőrtönbe lökték.

— Valami kikerülte a figyelmét, kolléga úr.

— Micsoda?

— Ez a vasúti pénztárnok nem magyar.

— Hanem?

— Éppen olyan román, mint én. Önök el vannak foglalva a saját bajukkal és nem veszik észre, hogy a sor már rég rajtunk van. Nem ártana, ha körülnéznének és átszerelnék a hangszereiket.

Köszön a meglepett kollégának, akit fürge észjárása miatt a rövid ismeretség dacára is kedvel és akit rögtön két fiatal sajtó-önkéntes vesz körül.

— Jössz — kérdi tőle az egyik.

— Megyek.

— Elviszlek a zsebemben.

— Na-na, — feleli — vigyázz, nehogy a zsebedben több ész legyen, mint a fejedben.

Kisiet az utcára és a fellebbviteli bírósághoz megy, hogy a főszerkesztőtől kapott utasításhoz híven meghall-

gassa az ítéletet egy már régóta húzódó megvesztegetési pörben. A kapu előtt hullaszállítókocsit, a járdán csoportosulást talál. Az izgatott szavakból nem ért egy szót sem. Felmutatja igazolványát és bemegy a nélkül, hogy megtudná mi történt és ezek itt künn mit lesnek. Egy bizonyos időn túl az ember nem változik olyan könnyen. Tartózkodó természetét, hogy az utcán ismeretlen embereket szólítson meg, nem küzdötte még le, bár erre az új hivatás már többször kényszerítette.

A lépcsőn rendőrrel találkozik. Munkásokkal. Félreáll a fekete láda elől, melyen felpattogzott a festék és a markába kacagó halálra gondol, mely itt ért utól valakit, a földi igazság keresésében. Az emeleten többen állnak egy ajtó előtt. Valaki arra jön, falat súrol válla. Tócsát kerül. A folyosó halványkék kockáin úgy piroslik ez a folt, mint tengerből felbukkant rubinsziget. Mi történt? Egy ember magyaráz.

— Kérem, itt állok az ablakban, nézem a csókákat, azt kérdi, miért üldöz folyton és erre pakk-pakk... Kétszer!...

Zsilipek nyílnak. Szó indul. A dologról sokan mondják el véleményüket. Mindent megtud. Hiába jött. A tárgyalást megtartották ugyan, de a rég várt ítéletet a mai nap sem hozta meg és ezért a többször kisajátított, de mindannyiszor visszavesztegetett erdők tulajdonosát, egy hadimilliomost, az igénylők képviselője, egy rokkant tiszt lelőtte. Mikor elfogták, nem védekezett. Azt mondta, nem sajnálja amit tett, mert a rothadó közélet más eszközökkel már nem tisztítható meg. Adatokat jegyez és megdöbben az ostoba véletlen, mely így keresztezte útját ezzel az emberrel. Emlékszik rá, arcára és a szemére, a hangjára, mellyel nagybátyjának egy milliót ajánlott kereken. Mit ért a figyelmeztetés? Apja jut eszébe, a komor szavak, melyeket egyszer anyjához intézett. A sors rendelete névre szól, az ember aztán mind beszélhet.

Átvág az operaelőtti téren, melynek túlsó oldalán oszloperdők között az épülő székesegyház áll és egy széles úton a város szívébe megy. Galambok, mohos csere-

pek, kapuk, ablakok: a házak úgy néznek le a járdára, mint megvénült öreg arcok. Nézi a várost. Előbb nevé-
től és a jellegétől fosztották meg, azután anyagi és szel-
lemi értékeitől, míglen egy kéttagú szón kívül nem ma-
radt egyebe, a jelző, mely leszűrt lobogós kopjaként oly-
kor meglendül még, ha a horpadt sírdomb körül züm-
mög a szél: „kineses!”

Dübörög. A kocsiból tiszt ugrik le.

— Okvi!

A kapitány karonfogja és ajánlatot tesz, hogy tüs-
tént menjenek be egy étterembe. Szabadkozik. Sajnálja,
szolgálatban van, az imént egy egészen rendkívüli dolog
történt, amiről a tudósítás lapzártáig kész kell, hogy le-
gyen. A mai számból nem maradhat ki.

— Ha teheted, jöjj velem, a szerkesztőség nincs
messze. Hallottad, hogy laphoz kerültem?

— Hogyne. De miért kisebbségihez?

— Ezt a nyelvet bírom tökéletesen.

Tájékoztatja barátját menet közben. Miután lemon-
dott, idejött, mert ott egy percig sem bírta ki tovább.
Pénze volt. Fizetése nagy részét félretette, amivel so-
káig ki tudta volna húzni, ezt azonban nem kellett
igénybe vegye. A tétlenség első óráiban cikket írt egy
újságíróról, akit aznap löktek ki az országból. Ez a cikk
nyitott utat a laphoz, ami, ha visszagondol, szokatlan,
mert a kezében semmi sem volt, nem végzett, bizonyít-
ványai elvesztek. Szerencsére ilyet nem kértek tőle. Meg-
áll, barátjára néz, elgondolkozik.

— Voltaképpen mégis egyszerű. Nagyon egyszerű
minden. Aki szétrombolja maga mögött az utat, az nem
állhat meg, nem nézhet hátra, nincs hol visszatérjen.
Csak előre mehet.

— Meddig?

— Azt nem tudom. Egyelőre kenyерem van. Meg-
becsülnek. Nem elég?

— Igen, de... valami célod van? A jövőre?

— Cé-él? Neked mi a célod, Okvi?

A kapitány eltereli a szót. Igaz, hogy a mai életből
kihullt a tengely, de a tehetetlenségi erő sem végtelen.

Az állami élet sűrűlódási felületei egyre tágulnak és a döccenők napról-napra veszélyesebbek. Tovább így nem lehet. Mint kísérő, de szembeszökő jelenséget megemlíti az ókirályságbeliek idegességét, ami a pár nap óta mutatkozó kormányválság következménye és annak a reményének ad kifejezést, hogy az erdélyiek most végre szóhoz jönnek. A pártról beszél és a párt vezérkaráról, melynek erkölcsi hitele kétségtelen. Az orvos és az ügyvéd nevével Albin félbeszakítja.

— Vársz valamit tőlük?

— Természetesen!

— Pedig nincs mit. A hiba, amit az egyesüléskor elkövettek, ma már nem küszöbölhető ki egykönnyen. Minden próbálkozás az ország egységének húsába vágna. Azt gondolod, hogy feltétel nélkül kapnak erőt a kezükbe? Tévedsz! Így fognak kinézni! Nézd meg! Gúzsba kötve! Tönkre fognak menni a feltételeken és a fénykör, ami a párt körül a hosszú ellenzéki időszak alatt szövődött, szét fog oszlani.

— Sötéten látsz — üti el a dolgot a kapitány, hiszen a politika iránti érzék sohasem volt valami eleven. Párat köhint. Leküzdí zavarát.

— Nézd — mondja. — Ne vedd rossz néven. Nem volnék az, akinek ismersz, ha nem kérdezném meg. Hogy állsz Hajával?

— — —

— Mi van vele?

A tér forgatagába néz. Szemöldöke vonaglik, mint tapintott hernyó. Közömbös akar lenni, de a hangja tompa, mintha mély kútból jönne.

— Éhségstrájkba kezdett.

— Vigyázat — mondja mögötte valaki és a vállán kiegyensúlyozza a megbillent doboztornyot. Kocsik robnak. Autó túlköl. A zajban visít egy rikkanás.

— Külön kiadás!

Emberök állnak meg. Beszélnek. A téren szétfut: a kormány megbukott. Két nő rohan. Bőrük barna olaját festékekkel mázolták össze. Az egyik karminszáj sziszeg.

— Ha igaz, nekünk is menni kell.

— Nektek igen, de nekünk nem.

— ?

— Van, aki az uramat fenntartsa.

— Amiért annyit lopott?

— Mindenki lop, csak hallgass, mikor idejöttél karton volt rajtad, most pedig nem jársz csak kreppdesinben.

Elbúcsúzik barátjától és megkéri, hogy ha a városban jár, keresse fel, szeretne hosszasabban beszélgetni vele. A szerkesztőségi szolga a főszerkesztőhöz utalja.

— Helyes — mondja a hirtelenszőke ember és félrecsapja maga elől a füstöt, mely a hamutartóból göngyölög. — Hallotta, hogy a kormány lemondott?

— Igen.

— Még van tíz perce. Legyen szíves vágja magát kocsiba és szaladjon ki az állomáshoz, a pártelnökök most utazik át Bukarestbe. Próbáljon tőle valamit kisikarni.

— A bírósági anyaggal mi lesz?

— Ott volt a merényletnél?

— Öt percet késtem.

— Kár. Adja át az adatokat a segédszerkesztőnek. Az állomásra küldtem már, de önben jobban bízom, az elnökhöz inkább hozzá tud férni. Vigyázzon, mert újságírókkal szemben olyan óvatos, mint a hal, amelyik horgot sejt.

— Ismerem.

— Tényleg?

— Ügyvéd korában sokat levelezett az apámmal.

— Pompás, kérem, siessen!

Az úton, melyhez több év szennye és piszka tapadt és amely eddig az életúntság bizonytalan benyomását keltette, most határozott derűt fedez fel. Meglepődik a mosolygó arcokon, a vidám szemeken, felcsillanó örömet és belső izgalmat érez a kocsison is, mely a remény előjátéka a szívben. Minek örülnek ezek? Változást várnak? Egy új korszakot? Jobb sorsot? Emberi életet? Vagy csak egy meggyűlölt kormányzati rendszer bukásának örülnek? Nem tudja. Nem éli a kisebbségi érzésvilágot, mert ha maga is abban született, a háborúelőtti és a mai

kisebbségi élet között nem talál egyetlen párhuzamos képet sem.

Az állomás olyan, mint vízzel locsolt boly. Ember ember hátán. Nyüzsög a csarnok, az épületben tű nem ejthető le. Megérti, hogy a gyors késik, de a pályaudvarra vezető ajtókat a rendőrség lezárta. Tüntetéstől tart, aki utazni akar, menjen repülőgépen. Tanácstalanul szétnéz. A csomagrakodón rendőrtiszt áll. Hozzá vergődik, átadja igazolványát. A tiszt belenéz. Mozdulatot tesz, hogy széttépje, de mást gondol, kiejti kezéből, mint szemetet. Micsoda komizás ez? Nyel és bemutatkozik.

— Hogy bánik ön így? Önnek kötelessége beengedni a sajtót!

— Ha látni akar, másszon a kéményre.

Otthagytja a ragyás, fekete arcot és a vigyort, melyre csak tenyérrel felelhetne. Visszatér a tömegben és egy rendőrből botlik, akit ismer.

— Hol juthatok át — térdi tőle.

— Az étterem ablakán. A komiszár nem engedte ki?

— Nem. Komisz fráternek látszik.

— Mindenki utálja, szerkesztő úr. Olteniából való ötven és azért prüszkölnek, mert érzik, hogy a napjuk leáldozik.

Borralalót esusztat a rendőr kezébe és újabb borralalót a vasúti pincérnek, ami természetes, mert miután az egyenruhát ledobta, megtanulta, hogy a polgári életben borralaló nélkül egy lépést sem tehet.

A pályaudvar szintén népes. Felkeresi az újságírókat, köszön pár ismerősnek és a lap munkatársával beszélgetni kezd.

— Nézzen szét — mondja a riporter, aki végsőkéig szív egy szivarvéget. Nagy felhajítás! Négy volt-miniszter és államtitkár, hat egyetemi tanár, pár tucat szenátor, képviselő és rengeteg jelölt. Nagybátyját is itt látta az előbb.

— A nagybátyámat?

— Úgy tudom, nagybátyja az a köpcös öreg, akitől az erdélyi ügyek miatt a szenátusban úgy félnek.

— Hol látta?

— Itt veszekedett az előbb, mert a hordár elese-
relte a táskáját.

A járás látható formája a gondolatok ütemének és ő mindjárt a második lépéssel elárulja, hogy töpreng. Haragszik még a nagybátyja? A gyors elhatározást elhamarkodottnak ítélte, mert a fegyelmi eljárástól nemcsak igazolást és elégtételadást várt, hanem várta azt is, hogy az ügy a továbbiak során a pusztító rendszerről is lerántja majd a leplet. Neki azonban a kilátásba helyezett országos botrányhoz nem volt elég kedve és ez a makaesség meghitt viszonyukat kissé elhidegítette. Mind-egy — gondolja és most örül annak, hogy a válságos napokban nem fordul hozzá sem anyagi, sem más természetű támogatásért... A fal kormot izzad. A hosszú folyosón kormánynévsorok repülnek. Mindenki számol és remél. Fontol és egybevet. Mérlegel, mint gazda aratás előtt: a vetések beértek! Az egyik csoport közpénzekről beszél. A bukott kormány sok milliárd erejéig dézsmálta meg az állampénztárt és a minden képzeletet felülmúló összegre fogadást kötnek. A számonkérés fogcsikorgató dühe izzik a levegőben. Hidegen megy és a zűrzavar hullámaiból magába süllyeszt egy kérdést, mint horgonykötelet. Hány ember van itt, aki munkából él és nem egy ország túlizzasztásából: a politikától várja a kenyeret?! Felrezzen. Nevén szólították. Nagybátyja karonfogja és egy csomó koros emberhez viszi. Ennyit mond nekik.

— Az Aurél fia!

Áll dobogó szívvel. Nem érti. A sok ősz ember levette kalapját. Egyszerre vették le. Hozzá siettek és megölelték. Kezét rázták. Szemébe néznek hosszasan és melegen. Valaki kiejti.

— Az Aurél szemei!

Kipirul. Szívére szorítja kezét és lefojtja, nehogy a túláradó érzés kitörjön belőle zuhogó erővel. Ó, — mondja halkan és védett helyet keres a nagybátyja mellett. Most már érti. Tudja. Ez a tisztelet nem neki szól, apjáról beszélnek ezek a csillogó szemek. Apjáról, aki nem mult el, hanem mint örök alkatrésze a történetnek,

mindíg megdobogtatja a szívet. Néz. Csupa közéleti arc, megannyi biztató tekintet. Mit ígérnek? Fejet ráz könnyen. Nem! Apja emlékét semmiféle szép jövőért nem váltja be! Megkönnyebbül ezen a gondolaton, mintha maga építené a számára kijelölt utat s mialatt emlékeibe merül, nem veszi észre, hogy a politika kitört zsidvásárán álláspontja milyen példátlanul gyerekes és valószínűtlen...

Fütyty hasítja a levegőt. A gyors lassít. Megáll és liheg, mint futó, ha a célszalagot már eltépte. Ajtók nyílnak fel, utasok szállnak le.

— Hordár! Hordár!

Habzik a lárma, de elnémul, mert ökölesapásként dörgő éljen vág bele. Lábujjhegyen áll száz meg száz ember. Figyelnek. Mágnesgyűrűbe hullott a szemük. A csendbe szónoki hang lendül.

— Domnule presedinte! Az üdvözllet szavaiban, melyeket ez alkalommal önhöz intézünk, kimondatlanul is azok az érzések forrnak, melyeket a törhetetlenül végigküzdött harcban az ön csodálatos vezéregyéniségéből mérítettünk. Hare után győzelem! Az igazságba, tisztességbe és becsületbe vetett hit győzelmének küszöbén nemcsak ez a város, hanem egy egész ország rész üdvözli önt, Elnök úr és biztosítja tántoríthatatlan hűségéről, odaadásáról és szeretetéről. Elnök úr, a jóisten vezérelje!

A tapsorkánra az elnök röviden felel. Köszöni a bizalom megnyilvánulását, mely az eddigi küzdelemhez erőt adott és amelyet a jövőben sem felejt el. Az alkotmányos küzdelem útja hosszú és nehéz egy olyan ellenséggel szemben, aki nem harcol törvényes eszközökkel. Lépésről lépésre kell meghódítani minden talpalatnyi területet, ő azonban, mint az ország legszámtottevőbb pártjának elnöke tovább is azon az úton halad, amit megkezdett, a jog és az alkotmányosság útján, mely végül is győzelemhez vezet... Hallgatja a különös hangot. Kissé fátyolos. A szavak azonban tömve vannak öntudattal, szilárdsággal és akaraterővel. Karcsú termetén a kor nem rágódik még, ötven éve alig látszik negyvennek. Az újságírók csoportjához lép zsakettben, kezén kesztyűvel.

— Uraim, a vonat siet és a barátaimmal még nem beszéltem. Foglalják egybe kérdéseiket!

Az újságírók nem a lap mögötti tőke vagy a szemtelenség toltá előre, hanem a kor és a tehetség. Zavarosan halász mégis jegyzetében. Tollak feszülnek. Lázban várják a kérdést, hogy utána, mint lovak a pisztolylovésre, neki rohanjanak a sík mezőnek. Eldörren.

— A tartományi önkormányzat alapelveiről és megvalósításáról, Elnök úr, ha lesz szíves...

A hideg arcon nem rándul ideg, a zöldeskék szem merőn néz egy pontot a levegőben.

— A kérdés — feleli némi szünet után — tényleg tömített. Nem vagyok kormányelnök, egy ilyen kérdésre pedig csak az tudna válaszolni. Mint pártelnöknek most a fővárosban a helyem, kizárólag ezért utazom, ez érthető, úgy-e? A hét végéig várjanak nyugodtan, akkor tudok majd valamit mondani.

Meghajlik könnyen. Faképnél hagyja az újságírókat. Kézet fog barátaival, megveregeti vállát unokaöccsének.

— Magunkban kéne beszéljünk egy percet!

Az állomásfőnök jelentkezik. Résen állt, hajlong alázatosan, készségtől csepeg. Szalad, hogy saját kezével nyissa ki a termet, melynek ajtaja tényleges miniszteren alól még senki előtt sem nyílt fel. Valaki megjegyzést tesz, az arcok felderülnek. Két fiatalember pattan a küszöbre. Egyik rendkívül csinos, másiknak előreáll túlzott nagy füle. Ökölnyi szemével arra ügyel, hogy a terembe csak fémjelzett politikus lépjen. Búcsúzni akar nagybátyjától, de az öreg halkan ráförmed.

— Neked bent a helyed!

És viszi erővel. Az ajtót lezárják. A teremben légy szárnya berreg. Az elnök araszos gallérjához nyúl. Valaki régi barátjáról, az orvosról beszél, aki a reggeli vonattal előrement. A hegyes arc körülnéz. Fürkészkész és számbavesz. Ismeretlen arcon akad meg, melyről ragyog az értelem. Öccséhez hajlik.

— Ki ez?

Áll újra szemek tüzeiben. Az elnök lehúzta ökléről

a kesztyűt és hozzálépett. Néz a szemébe. Egy hideg és zárt bálvány olvad fel. Mozdul és kezetszorít.

— Örülök, — mondja — hogy megismertem! Ön ott volt az utolsó órákban édesapja mellett. A levélben, amit nekem akkor írt, pártfogásomba ajánlotta önt, egyetlen fiát és én éveken keresztül vártam, hogy jelentkezzen. Hozzám rosszkor sohase jött volna! A szolgálat, amit édesapja a mi nemzetünknek életében tett és halálával örökített meg, a történelembe tartozik és én mindig boldog leszek, ha iránta érzett hálámat a fiával szemben róhatom le. Isten éltesse!

A lelkes tapsban csak a csinos fiatalember nem vesz részt. Kedvetlen. Szédítő pályafutást lát, egy veszedelmes vetélytárs körvonalai bontakoznak ki ebben a vele egykorú emberben. Az elnök órájára néz.

— Uraim, pár szóval tartozom önöknek. Mindenekelőtt megfontolást és higgadtságot kérek. Önöktől kérem ezt elsősorban, akik a dolgok megítélésére hivatottak. A párt belefáradt az örökös ellenzéki harcba, kormányozni akar, jóllehet a kormányzás ideje még nem jött el. Aggodalmaimat nem titkolhatom. A legfelsőbb alkotmányos tényezők körül felszínalatti körök működnek, melyek egy pillanatra sem biztosítják majd a kormány cselekvési szabadságát és a pártot akkor taszítják félre a hatalomtól, mikor magasabb nemzeti célkitűzéseink megvalósításához hozzákezdene. Lehet, hogy csalódást ébresztenek az önök szívében is. Mint ember azonban és mint pártelnök a saját lelkiismeretem és felelősségem tudatában kénytelen vagyok leszögezni, hogy a kormányalakítást csak abban az esetben vállalom, ha kormányom cselekvési szabadságát a demokratikus parlamenti formák keretében biztosítotttnak látom. Erre pedig a mai viszonyok között nines remény!

Döbrent csend. A távolbalátó szavak úgy hulltak szét a teremben, mint buzogányütések. Több szem a királyi családra pillant. Aranykeretben összeszorított ajakkal és ködös távolba néző szemmel hallgatnak, mintha a szobán szél zúgott volna keresztül. Megjegyzés hull, de az elnök nem vet rá ügyet. Kimegy és elhárító mozdula-

tot tesz az újságírók felé, kik az ajtó előtt leselkednek. A vonatra sokan kapaszkodnak fel.

— Bátorság! — kiáltja le Albin nagybátyja és a kocsi lassan vontatva már megy.

— Éljen — éljen — éljen!

A mozdony pisszeg. Kormot okád a tömegre, mely rohan és dong a fojtó köszénfüstben, mint kérészek zápora a gyertyaláng fényében.

A riporter lép hozzá.

— Magától is búcsút vehetünk — mondja mérsékelt örömmel.

— Hogy érti?

— Na hallja?! Akinek ilyen összeköttetése van, az nem rágja tovább a mi száraz kenyerünket.

Vállat von. Lenyeli a szót, hogy tisztességes ember nem él politikából. Utat nyit magának a kijárat előtt tolongó tömegben. Int egy kocsinak. Cigaretára gyújt és a tudósításon töpreng. Előre látja, hogy sovány és szürke lesz....

Elfordul a vázától. Ha mást nem, pár tearózsát mindig talált benne, de most a lankadt london kívül nincs semmi. Szétnéz. Üres kosarak, letarolt állványok. A kis virágüzlet hervadt illatot lehel, mint bál után eldobott esokor. A kiszolgálólány felbont egy töleséralakú csomagot.

— Máshol sem tetszik kapni, de ha parancsol, ebből a szekfűből pár szálat adhatok.

A virághoz hajlik, fejet ráz.

— Köszönöm, nem vihetek pirosat.

Ezek a látogatások a vizsgálati fogság első napjaiban könnyebbek voltak. Azt hitte, hogy Hajával szemben elejtik a vádat és mint alaptalanul gyanúsítottat bocsánatkérések közt mihamar szabadon eresztik. Gyakran megtörtént ugyanis, hogy a rendőri túlbuzgóságot a katonai ügyészség nem méltatta kellőképpen, mert azt nemcsak a vádlottak cáfolták meg, hanem megdöntötték maguk a tények is. A védővel folytatott első beszélgetésből azonban arról győződött meg, hogy Haja nem teszi azt,

amit mások, nem védekeznek, hanem vállalja a vádat és annak következményeit és sorozatos beismerő vallomásával azon az úton halad, melyen egész eddigi és jövő életét áldozza fel az eszmékért, melyeknek a gyakorlati életbe való átültetéséért senki sem rajong. A nagy barna ember, ki mint országgyűlési képviselő több parlamenti időszakon át képviselte a szociáldemokrata irányt, kétségbeesve panaszkolt fel, hogy ma, amikor a hatóságok minden baloldali megmozdulással szemben kérlelhetetlen szigorral lépnek fel, képtelen ellátni hivatását, mert a védencére súlyosodó büntetést a védekezésre való hajlam teljes hiánya miatt még csak könnyíteni sem képes. El fogják ítélni, fiatal életét gerincen töri egy borzalmas törvény, melyet az erősebb a maga biztonságára hozott, hogy fogcsikorgatva felfaljon mást, nehogy őt fálják fel. Társadalom- és államellenes bűneselekmény! Mit vétett ellenök Haja? Felforgató eszméket terjesztett? Prédikált harera? Izgatott nyíltan, vagy titokban? Soha! Haja csak gyógyított! Tudását és szívét adta egy esomó szemétredebott embernek és a hosszú idő alatt nem vette észre, hogy a mai szörnyű állami élet szemében a sebek fölé hajló emberi szívnél nincs veszedelmesebb. Lesték, vadásztak rá, mint vásott gyerekek feckére. Elfogták, fészket leverték, szárnyát kitepték. Mi lesz vele? Beteg volt és ez a koplalás... Szíve fájdalmasat dobban. — Nyolcadik nap — gondolja és a fejében újra fűrészelni kezd a gond, mely a lapesinálás lármájában egy időre alszunnyadt. Haja! Megtörli homlokát és szétnéz, mert valahol csak kell találjon neki egy szál virágot. Redőny dörömböl: kacér kirakatszemét megint lezárta egy bolt. Esteledik. Otthagyták a teret, mely átmeneti köpenyként húzta magára a homályt és nem vesz tudomást arról, hogy kopott aszfalt-könyökét egy kávéház világítja meg. Betér a sarkon. A moziban véget ért az előadás, a darabot tárgyalják százan meg százan. Vitatkoznak. Mindenki többet várt, de egy sincs, aki megtalálta volna azt, amit keresett. Csak azok hallgatnak, akik nem fűztek hozzá reményt, viszont az úntalan megszakadó sötét őket sem elégítette ki túlságosan. Kikerül egy társasá-

got, mely elzárja előtte a járdát s amint a szomszédos templom gödrösre taposott lépcsőjére lép, ellenállhatatlan vágyat érez, hogy bemenjen. Nem érti, mit keres. A gyakori válságban, melynek időnként martalékaul esett és ami hol örvénybe sodorta, hol partra dobta a szívét, már gyakran merített megnyugvást gyermekkori katolikus hitének por és hamu alá temetett gyökereiből. Többször saját magát is meglepte ez, míg végre rájött, hogy bár az egyházból kiselejtezték s a hitélethez nem fűzik kapcsolatok, saját belső ziláltsága az, ami újra meg újra visszavezeti a templom kiegyensúlyozott összhangjához. És ezek előtt az évezredek avultságok előtt mindig olyan lenyűgözötten áll meg, mintha egy örök hóval borított hegyesűcsban, Dante Poklának valamelyik verssorában, vagy Giotto egyik képében gyönyörködne...

A főoltár előtt áll, a szőnyeg zaj nélkül vezette ide. Mögötte alszik a hajó. Vaskos bordái alatt, mint máhákba gyömöszölt puha gyapjú, hallgat a csend. Szomorúan nézi az örökmécses és megfordul, mert az egyik szobornál valaki morzsál. Arra megy a magát egyedül tudó ember meglepetésével. Ki lehet? A térdeplőről fellálló nőben a házbeli varrónőre ismer, aki Hajának összehátolta a szükségágyneműt. Azóta, ha találkoznak annál is inkább beszél vele pár szót, mivel a szegény tüdőbajos nő törvénytelen kisfiát szívből megszerette.

— Igen, imádkoztam — feleli az asszony egyszerűen.
— Szerkesztő úr írni fog valamit a templomról?

— Nem. Én is azért jöttem be, amiért maga, de nekem nem sikerült.

— Pedig nincs a világon könnyebb. Ha valami kívánsága, baja, vagy fájdalma van, az ember megkéri a szentet, ad pár fillért a szegényeinek és ő közbenjár szívesen.

— Mennyiért?

— Gúnyolódni tetszik, szerkesztő úr?

— Nem, csak érdekel. Mennyit szokott neki adni?

— Én nem adok neki pénzt. Sajnos, már rég nem adok, mert nekem sincs. De ez nem fontos. Fő, hogy az ember szeresse és bízson benne. A családtól, ahol ma

varrtam, kaptam pár rózsát és ezt idehoztam az ő lábaihoz. Ő tudja, hogy nekem nincs egyebem. Ha egyszer megpróbálná, meglátná szerkesztő úr, hogy a szent mire képes!!

Egyedül van a népszerű szoborral, mert a varrónő a bensőségteljes szavak után köszönt és elment. Nem a szent tesz csodát, — gondolja — hanem az élő hit, ami nincs meg mindenkiben. Lehúnyja szemét. Zárt pilláira a szülői ház rajzolódik fel éles vonásokkal. Aranypor úszik a levegőben. Édesanyjok behívja őket. Pénzt vesz a szekrényből. Egy-egy ezüst forintot ad a kezükbe. Tegyétek, — mondja — a szegények perselyébe, imádkozatok és kérjétek a szent pártfogását, hogy a vizsgán átmenjete. Két bátyja egy ócska pisztolyra alkudott sokáig, végül azonban perselybe tették a pénzt ők is. Hol vannak testvérei? Apja? Anyja? Körülnéz. Egyedül áll, mint növény, melynek társait elmosta az ár. Könny gördül végig az arcán, szeme kegyetlen világosságra nyílik. Övéi rég eltűntek és az úton hangyalépéseivel most Haja siet. Hát mind elpusztulnak azok, akiket szeret?... Összeszedi magát. Indulni akar, de illat tartja vissza erővel. A szobor lába előtt rózsák fekszenek. Nézi a rózsákat. Milyen jó volna, ha ez a szent élne?! Ha nem volna szent, hanem csak egyszerű ember. Kérne tőle és ő bizonyára adna egy szálát, mert belátná, hogy ilyen későn máshol nem kap és üres kézzel nem mehet Hajához, akit már csak ez a kis virág életet. Töpreng a rózsákon és a szent mosolyán, mely kétértelmű és rejtélyes. Mindegy! Elvesz egy szálát és a helyére bankjegyet tesz, mert győz benne a józan gondolat, hogy manapság a szentnek is pénzre van nagyobb szüksége. Az adás-vétel erkölcsi vonatkozása azonban nem elégíti ki teljesen, úgy hogy még akkor is rajta rágódik, mikor a templom lépcsőjén lemegy. A járdán szavak gurulnak lába elé. Valaki a csemete-rostélyon vakarja talpát és az államrendőrségről beszél.

— Senki sem róhatja fel, mert amíg volt honnan, fizettem. Amennyit én áldoztam az állampolgárságomért, az húsznak is elég. Most már nincs honnan.

Cipőjéhez hajlik, felveszi a rózsát. Nézi meglepődve. Forgatja és latolja ujjai között. Nem érti. Kiesűszott? Kiejtette? Váratlan súly húzta le? Vagy saját kedvéből ugrott ki kezéből? Ezt se csodálná, az egész annyira furesa és különös, gondolkozás nélkül nem mehet el mellette. Mi is történt? Bement a templomba, nem tudja miért, sokszor cselekszik ösztönösen. Bent töltött pár percet. Virágot vásárolt, egy szál rózsáért akkora árat adott, hogy abból egész kosárra való kitelne. És mikor kijön, egy szót hall, ami lobbanó fénnel világítja be az éjszakát, amit eddig reménytelennek és vigasztalanul feketének hitt. Hogy nem gondolt eddig a Haja állampolgárságára? A védőn nem csodálkozik, ők azonban beszélték róla többször. Az okmányokról, melyeket egytől-egyig az odesszai hatóságok állítottak ki Hajának. Beszélték erről, vitatták, hogy ebből egyszer kellemetlenség lesz és mégis csak most jut az eszébe, véletlen utcai beszélgetés vezet rá egy öreg templom belső lépcsője előtt. Hát nem furesa? Ha tovább megy, amint eredetileg gondolta, többet, vagy kevesebbet időzik a szobor előtt, nem valószínű, hogy belebotlik ebbe a szóba. Megszagolja a virágot és az illattal szétárad benne a sejtés, hogy a szent keze van a dologban. Átjárja ez az érzés, de csak azért, hogy kihűljön nyomban. Nem, gyerekség, a természet okozati összefüggésébe nem illeszthetők be természetfölötti láncszemek. Hálás a véletlennek, felvidul és rohan, hogy Haját is felderítse. Az egész világos, talál és összevág, rendben van minden. Nagybátyjáiék a küszöbön s ha az általuk hirdetett emberséges kormányzati irány segítségével sem találna kedvezőbb megoldást, a függőben levő állampolgárság nyílt kapuján kísétálatja Haját az országból egy időre.

A borraivalót úgy osztja szét a fogházban, mintha igazgatóságilag megállapított beléptidő volna. Kulcsok fordulnak, záruk pattannak fel. Az ügyészségi elnök igazolványát egyszer sem vette igénybe. Óráról-órára szól, de azért sem alkalmas, mivel az igazolvánnyal szemben az alkalmazottak nagyon udvariatlanul viselkednek. Hatáskörük korlátozását, főképpen pedig jövedelmük meg-

nyírbálását látják benne. Először elítélte ezt a rendszert, előnyét azonban maga is kénytelen volt beismerni. Jöhet bármikor, barátságos arcok fogadják és a pénz iránt mutakozó figyelem jótékonyan hat ki Haja helyzetére is.

Átmegy a tűzfallal szegett szűk udvaron, melynek nyirkos zugában két földszinti cellát betegszobának rendeztek be. Szennyes fal, rozsdás rácsok, fenyegető és félelmetes itt minden. A földön szemét és piszok, ablakok tövén szag: hiába védekezik a zsebkendővel. Amint belép, az arcára kúszik, áthatol a szájára szorított vékony szöveten, hogy az orrán keresztül agyvelejét tűszúrásokkal döfködjék. Micsoda szag ez? Olyan forrás a nyomor, mely örökké olthatatlan bűzt gerjeszt? Az első szobában tetveződnek. Valaki nemi élményeiről beszél. Trágár szó úszik, mint hulladék szennyvízen, de a beszámoló érdekes és szórakoztató lehet, mert odabent jóízűen röhögnek. Hevesen csap a csengőre, hogy a kibírhatatlan kifejezések elől a fülét valamivel betömje.

A felügyelőnő beteszi az ajtót. Összehajtogatja a pénzt és a harisnyájába dugja. Ifjúságát nyilvános házakban tölthette, a fertőből azonban nemcsak ezt a megrogzott mozdulatot hozta magával, hanem a leszűrődő élettapasztalatnak azt a szerenesébb formáját is, mely a más bűne iránt elnézővé és az idegen szenvedéssel szemben fogékonnyá tesz. Előre megy és beszél emberi szívvvel. A kisasszony ma sem evett, a körülményekhez képest jól van, sajnos, nagyon gyenge. Egész nap aludt, az orvos azt mondta, hogy ez a kimerülés jele, rendszabályokhoz nyúl, mert mást már nem tehet.

— Beszéljen a kisasszony lelkére, szerkesztő úr, hogy a mesterséges táplálással ne kínoztassa magát halálra. Ha szükség van rám, csak tessék csöngetni.

A szoba közepén villanylámpa lóg. Csápját a drótok erébe fúrta, megtömte bendőjét s most pásztázza kullancs-hasából a fényt, mint nagy sárga pók a szálakat. Haja két kézzel viszi ajkához a virágot és szól súgva.

— Rózsa!

Becézi a virágot s míg a szirmok puha porcellánján mereng, koplalásban kiszikkadt agyát szavak rohanják

meg. Albin sokat beszélt hét nap óta. Először okkalmóddal próbálta meggyőzni, de mivel ez a módszer nem vált be, most egy utolsó lázas rohammal ráveti magát a célra, hogy Haja makacsságát letörje. Mit gondol? A hosszú vizsgálati fogságtól megrongált egészsége fokozott táplálkozást kíván, nem pedig böjtöt, de az esztelenségnek és a magával szemben minden megfogható értelem és felelősség nélkül elkövetett bűnnek egyszer már különben is vége kell legyen. Tönkre tette magát egészségileg, a nélkül, hogy magának vagy másnak használt volna, hiszen az önfeláldozás, mint eszmék megvalósítására szolgáló eszköz, ma már nevetséges. Jusson eszébe az együtt töltött idő is. Nem csupán róla van szó, hanem két ember összetartozásáról, mely nem bontható fel egyoldalúlag, a maga részéről azonban magyarázatát sem kapta a szakításra vezető elhatározás tulajdonképpen okának.

— Ne, ne, — kiáltja Hajának — most már késő, nem kell! Nincs szükségem magyarázatra, nincs értelme. Csak arra az egyre van szükségem, hogy beszüntesd a sztrájkot és megigyal itt, előtttem egy pohár tejet!

— Nem kell — súgja Haja, de Albin már felugrott és csöngetett és szólt, hogy hozzák a tejet. Visszatér az ágyhoz, rákönyököl és néz szembe. Megdöbben. Úristen, mivé lett?! Bőre fakó, okos arca beesett, szemei megtörttek. Csak boglyas, fekete haja omlik szét a párnán, mint azelőtt régen. Nézi sokáig szó nélkül, homályos szemmel. A felügyelő nő szólal meg.

— Iszik a lelkem?

Segíteni akar, de Albin int, hogy menjen. Veszi a csészét és tálcának használja álla alatt a kézfejét, mert Haja ezt a mozdulatot mindig szerette. Belekóstol.

— Jó meleg.

Haja fejet ráz.

— Nem.

— Könyörgök, idd meg!

— Nem.

Mellé ül, kezében a csésze. Símogatja az elgyötört arcot és kér és únszol és imádkozik, ami jószág csak benne

van, kiárad belőle szemig. Nem, nem, nem! Torka szorul, szeme megtelik könnyel. Ajkáról letörnek a szavak. A párna alá nyúl. Emeli és az ajkához szorítja a csészét, mint a súlyos betegnek. Az összeszorított fogsóvénnyről szétfoly a korty. Ejnye! Leteszi a csészét és feláll. A hangja hideg.

— Amit művelsz, meghalad minden mértéket!

— A te mértéked minden?

— Az én mértékem a józan ész mértéke. Örült vagy! Az út, amit szándékosan zártál el, kinyílt.

— ?

Jár és mondja. Holnap, vagy holnapután új kormány áll az élen, emberséges irány indul, mely gyorsan felszámol a politikai pörökkel. Nagybátyjára számíthat, ennek a pörnek a beszüntetésén kívül nem kér tőle egyebet. Felvázolja a pályaudvaron nyert benyomásokat és megvilágítja az állampolgársági kibúvót, melyre olyan különös módon bukkant rá. Ez az a spongeya, ami letörli a beismert vallomást, mert egy külföldi honos a román államvédelmi törvénytől még lehet kommunista. Legfeljebb eltávolítják. Hidegen beszél s bár a szavak között sincs él, hangját aláfesti a csalódás. Érzelmi alapon várt sikert Hajánál, de ezt ütkártya nélkül nem érte el. A szemrehányás egy nemével néz rá. A rózsát becézi. Mire gondol? És mit rejt? Lent, egészen mélyen, mindig volt benne egy vonás, amit nem értett, de ha néha feltűnt, a nagy faji különbséggel, a földrajzi távolsággal és Hajának az övétől merőben eltérő multjával magyarázott meg. Amíg közösségüket semmi sem zavarta, ez a körülmény letompult, elenyészett, de a hónapokig tartó szétválás és az adott helyzetben kirobbant ellentét felszínre hozták fokozott erővel. Miért ilyen Haja? Vagy miért olyan, amilyen? Tapogat a kérdésen és rájön, hogy körben jár, mert valójában senki sem lehet más, mint amilyen és egy lélek redői nem vasalhatók ki, mint ruhán a gyűrődések. Gondolkozva megy a csészéhez, de Haja megállítja.

— Ne kínozz vele!

— Ne?... Hát nem értetted meg?

— Mit?

— Hogy számárság, amit csinálsz. Ezzel a kúrával. Pár óra mulva kirúgnak innen.

— Ki-rúg-nak?... Hova?

— Mit tudom én?! Ahova akarod. Oroszországba!

Haja szárazzat nyel.

— Ideges vagy — mondja. — Ül le. Ide, közel, mert kérni akarok valamit és nem tudlak túlkiabálni. Miért kiabálsz így?

— Még nem kiabáltam. A tejet kéred?

— Arra kérlek, hogy ne bánts. Én sem bántottalak, amikor te feküdtél. Amikor én voltam egészséges. De hagyjuk ezt. Az előbb azt mondtad, hogy erre az elhatározásra, ami szakításhoz vezet és amire szerinted csak egy buta nő képes, még nem kaptál magyarázatot. Ezt az előbb mondtad, vagy ha nem mondtad éppen így, így gondoltad, ez mindegy. Aztán most azzal jössz, hogy kirúgnak. Megbocsátom, de époly kevésbé nyelem le, mint a tejet. Lehet, hogy itt ez a szokás, az embert kirúgják, mint egy szobából, mert az országotok a mi viszonyainkhoz képest ennél a szobánál is kisebb. Innen kirúghatnak valakit, nálunk azonban ennek a kifejezésnek nincs értelme. Ismered Oroszországot és... a magyarázat, amire vársz, ott van. Oroszországban!

— ?

— Ahova nem megyek vissza többet. Ezért nincs értelme, hogy engem innen... szóval az állampolgárságot tartsd meg és nekem hagyj békét, hogy befejezzem, amit elkezdtem. Érted?

— Nem.

— Pedig valamikor azt hittem, hogy nemcsak azt érted meg, ami már megtörtént, hanem azt is, ami éppen történik.

— Most az ideje a csipkelődésnek?

— Te kezdted és én csak folytattam. Ahogy tudtam. Ne bántsuk egymást többet, jó?

— Megiszod a tejet?

— Nem!

— Miért?

— Mert ez a csésze nem tejjel, hanem hazugsággal van tele.

— ?

— A holnapi életet ígéri, mikor nincs sem holnap, sem élet. A világ csömörletes!

— És a világ ötöde?

— Az is. A holnapért Oroszországban sem érdemes élni.

— Haja, ez csupa frázis!

— Neked lehet, de nekem nem. És annak a sok száz-ezer embernek sem az, akivel az európai kormányok megtöltötték a börtöneiket. Akik előbb-utóbb szintén rájönnek arra, hogy Oroszországban nincs mit bízni.

— Mi van veled?

— Semmi. Az okot akartad tudni. Hogy mért koplalok.

Tudtán kívül tépni kezdi a rózsát. Beszél. Oroszországról. A halott Leninről és a kiűzött Trockijról. Stalinról, ki a tervgazdaság pitykegombjáért lemondott a világforradalomról és mint diktátor Marx tételeivel kirgiz lovasokat és csunguz halászokat kormányoz. Moszkovita nacionalizmusról beszél, mely vörös lobogó alatt feltámadt. Majd a dömping feslik fel szavai alatt, mint friss pöffeteg, ha rátaposnak. Az orosz áru olcsó, mert azt saját nyomorgó tömegeik elől vonják el s miközben zavart támasztanak a magángazdálkodásban, magukat gyöngítik és teszik tönkre. Hazugságra építik, kiszípolozzák népüket, játszanak idegen országokkal, be akarják csapni a világot és kifosszák önmagukat. Egy ilyen rendszer meg kell, hogy bukjon és vele minden remény azoknak a szívében, akik benne hittek és bíztak. Akik hozzákötötték az életüket. Elhallgat. Ajkáról a szavak egyre fáradtabban hulltak a padlóra, hogy nyom nélkül eltűnjenek, mint hópelyhek a tóban.

— Álmos vagyok — mondja később kietlenül. — Dobru noes!

És a széttépett szirmokat úgy hinti szét az ágyon, mintha összetört életét borítná be velök...

XIII.

Szellőztet. Fagyos hideg markol a térdébe. Félreáll az ablakból, hogy a betóduló friss levegő a csípős dohányfüsttel zavartalanul végezzen. Vár zsebetett kézzel, Topog helyben, mert a fürkében nem lehet járni. Keskeny és szűk és kényelmetlen. Ha látogató jön, ketrecben érzi magát, legalább úgy mozog, mintha könyökét féltené, vagy az üveget, mellyel az íróasztal be van kerítve. A szomszéd fürkékben dolgoznak. Lárma és ajtócsapkodás közben. Írógépek csattognak, telefon cseng, beszélnek, kiabálnak, kéziratok repülnek ide-oda, zajos feltűnéssel. Nincs értelme ennyi hűhónak, de a munkatársak mégis úgy csoportosítják a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek lássék és elmondhassák este, hogy egész nap szerkesztettek. Lenéz a zászlódíszbe öltözött térre. Tűnődik. Mióta figyel innen ezt a pasztellel bemázolt világot? Valamikor úgy nyúlt az újságíráshoz, mint beteg az idegcsillapítóhoz, azért, hogy elzsibbassza vele a fájdalmát. Idővel aztán hozzászokott, nélküle ma már alig tudja elképzelni az életet. Pedig ez az élet nem teljes. Nem elégti ki a kapkodó és felületes munka, galambdúccokkal bajmólódik, a helyett, hogy hozzáfogna egy nagy híd, vagy felhőkarcoló építéséhez. A gyümölcs nyugtalan, ha közeledik az érés ideje. Mikor csinál valamit, ha most nem? Egy idő óta nyugtalan. Kutat és keres és közben possad, mint mély kút, amiből naponta nem húznak többet, csak egy pohár vizet. Mi hiányzik belőle? Vagy az életnek egyáltalában csak addig van értelme, amíg hiányzik belőle valami?... Beteszi az ablakot és a munkához tér, melyet egy percre félbeszakított. Az ajtón kopognak. Hárászkendő férkőzik be.

— Szabad?

— Tessék, — feleli ridegen, de megbánja az elutasító hangot, mert ez az egyszerű asszony nem tehet arról, hogy hozzá küldenek minden panaszost.

— Szerkesztő úr, bekísértek.

— ?

— Utcái árus vagyok, ezt tetszik rajtam látni, úgy-e?! Tisztes nevem...

— Mért kísérték be?

— Tetszik tudni, manapság mennyi hamis pénz forog a piacon. Az ember alig ismeri ki magát, a hamis sem rosszabb, mint a valódi. Kérem, pengetek egyet a járdán, hogy a hangjából valamit értsek és a rendőr elfog. Bűdös kofa így, bűdös kofa úgy, hogy a király képét mért gyalázom meg. Tetszik érteni?

— Igen.

— Bevitt. Jegyzőkönyveztek.

— És maga ettől fél?

— Hogyne, mikor felségsértés miatt az ügyészséggel fenyegetnek?!

Megnyugtatja az asszonyt. Nincs miért féljen, mert nem a rendőrség ítélkezik, az ügyész és a bírák pedig értelmes emberek. Megértik majd, hogy amiért valaki kipróbálja a pénzt, azzal még nem viselkedett tiszteletlenül ő felségével szemben.

— Egy cikket is frunk a dologról, nénike. Jó lesz?

— Nagyon jó, szerkesztő úr, áldja meg az isten. Azt is beírhatja, hogy nekünk az utcán nincs márványasztalunk, mint a bankigazgató úrnak, akinek a kezére jó pénzt bízottam, de a megtakarított krajcárjaimat mégis eltöklítette. A szál deszkán, amin a mindennapimat keresem, a pénz nem cseng. Vagy ez csak ürügy, hogy kiüssék számból a kenyeret?

Jegyzetet készít, elbocsátja az asszonyt. A napi elegy-belegy lapanyaghoz fog. Pár belföldi tudósítás, néhány külföldi telefon- és rádiójelentés fut át a kezén, amit a főszerkesztői vörös ceruza nagy B-vel neki kiosztott. Számadatok a fokozódó munkanélküliségről, rövid hír a Mont-Blanc alatt épülő új népszövegségi palotáról, Európa diplomáciai tényezőinek lesújtó válaszai a kérdésre, hogy az új háborúra mikor kerül sor. Párszavas jelentés a hadiszeripari részvények emelkedéséről, az állandó román külügyminiszternek egy külföldi nagy lap számára a revízióellenes tüntetések kapcsán adott nyilatkozata, mely szerint a jelenlegi országhatárok fokozatosan ellégiesülnek, tehát nem lesznek többé akadályai a népek közötti egyetértésnek és végül egy gazdasági értekezlet, melyen

újabb nemzetközi megállapodásokat kötöttek. Halász és fűz gondolatokat, fő- és alcímeket ír kutyanyelvre, hogy az így nagyjából megemésztett anyagot aztán végleges formába öntse. Cigaretára gyujt. Egy beküldött kéziratra a vörös ceruza vastag kérdőjelet tett. Átfutja, majd szokás szerint böngészni kezdi újra. A cikk a nagy erdélyi román költőről szól, aki a háború előtt és alatt az erdélyi gondolatért annyit harcolt. Róla szólnak a sorok. A költőről, aki a maga nagy tehetségével és európai felkészültségével arra a történelmi szerepre volt hivatva, hogy a mindig megértést és szabadságot termelő erdélyi gondolatot a romániai közéletben döntő indítékká tegye. És ez a költő ledobta a tollat, politikus lett, rossz politikus, akiről kiderült, hogy költőnek is gyenge. Megírhatta volna Románia legszebb hősi eposzát, de e helyett a fajgyűlölet apostolaként járja az országot, indulót harsog, mely kitaposott beleket és szétvert agyvelőket sürget. Nem kár érte, — szegzi le a cikk — egész bizonyos, hogy azoknak van igazuk, akik nem sajnálják és nem tartják veszteségnek... Bámul a füstbe. Szíve zenélő óra. Egy dalt ismét. Szavak muzsikálnak zöld fenyőrengetegről, selyem rétekről, egy boldogtalan országról, melyben annyi a pillangó és az emberek szeme mégis tele van könnyel... Pere telik. A dal elillant a füsttel. Nézi a cikket. Mintha itt valami nem volna rendben. Egy nagy költő lehet rossz politikus, ez a kettő azonban nem hozható közös nevezőre. Az embert mindenütt agyonüthetik, ahol nincs jelen, ennek dacára egy költő nem ítéltető meg politikai hitvallásából, sem abból, amit még nem írt meg, hanem csak abból, amit már magából kilehelt. A logikán kívül ezt követeli az igazságérzet. Mint hasznavehetetlent azzal a meggyőződéssel dobja papírkosárba a cikket, hogy akinek az arcán a halhatatlanság ujjai egyszer végigsimítottak, az halhatatlan és az marad örökre.

Felvág egy levelet. A zöld borítékból kockás papír hull ki, a papírból bankjegy. Félre akarja tenni, mert a lap által kezdeményezett társas-utazási ügyek nem tartoznak rá, de az ékezet nélküli írás szemét leköti. Mi ez? Valamikor ő írt így, ilyen hibásan, ékezet nélkül az anya-

nyelvén, amit még ma sem bír tökéletesen. Női írás, betűzi rendre.

Tisztelt szerkeszto ur!

Roman iscolaban iartam romanul iol tudoe irni de azt hiszem helies ha maghiar uisagnae maghiarul iroe ughi ahoghi tudoe. Tesee megbociatani de ciac ighi tudoe. Edesaniammal naghion szeretnene chimenni Pestre a ghiors fileresel micor megghi a ghiors fileres ciac iagazan naghion dragaba fog ionni, mert ciac egyhi het az otlet vaghiis nem is egghi het mert ciac harom nap az otlet mert egghi nap megghiunk, egghi nap iouvunc es harom nap az otlet szoival ot nap az egesz. Tisztelt szerkeszto ur edesaniam szegeni mar naghion vaghiic haza mert o most is azt hivia othonnac nem is cioda mert szegeninee mind ot vanae a testverei es roconai ciac ne volna olian draga. Necem van otszasz leiem mellecelve culdom ez az en megtacaritot penzem a ghiors fileresre sporoltam mert naghion vaghiic es több ninci egghi filler sem. Hoghiha ezen lehetne capni chet ghiors filerest edesaniamnac egyhiet es egghiet nechem mert o neleulem nem megghi es tobb penz ninci es o ciac sir es sir hoghi megghi a ghiors fileres es o megint nem megghi maghiarorszagra testverekhez. Ha lehet alcudni mivel ciac harom nap az otlet naghionsepen cherem szerkeszto ur, gondolion szegeni edesaniamra es haciac lehet azt otszaz leiert tessec culdeni chet ghiors filerest hoghi szegeni edesaniam ne sirion tobbet.

Tiszteletel...

Aláírás, helységnév, megért mindent. Szegény kislány! Ki tehet arról, hogy téged a sors, amikor születél, a „kultúr-zóná“-ba pottyantott le?! A kultúr-zónába, amit pókhálóként egy hirhedt nevelő azért szőtt vörös fonallal a térképre, hogy dupla illetménnyel ellátott tanítóival, mint pókokkal kiszívassa szádból a beszédet?!... Csenget a szolgának, aki fejét az ajtón csak későre dugja be.

— Tessék befáradni a főszerkesztő úrhoz.

— Jöjjön csak, hiszen csengettem.

— Nem hallottam, kérem.

— Nem baj. Legyen jó, menjen le a könyvosztályba.

— Most?

— Ha a dolgát elvégezte. Váltson két jegyet a budapesti filléres gyorsra és küldje el a mai postával ajánlva. Itt a cím.

Előrebocsátja az öreg szolgát és meghagyja, hogyha nem volna itt, az elismervényt tegye az asztalára. A főszerkesztő a kiadóhivatali igazgatóval tárgyal. Zavartan fognak vele kezét.

— Kellemetlen dolog, — kezdi az igazgató — de talán számíthatunk az ön megértésére. Az urak el vannak foglalva a szerkesztéssel, nem ismerik a kiadóhivatal küzdelmeit. Nem tudják, hogy az előfizetési díjak milyen nehezen folynak be, hogy a példányonkénti eladás megcsappant, a költség azonban maradt a régi. Ha nem takarékoskodunk, előbb-utóbb beszüntetjük a lapot, mert a szerkesztőség mai létszámát a kiadóhivatal nem bírja tovább fizetni. Tetszik érteni?

— Az újabb fizetéscsökkenést?

— Sajnos, többről van szó. Le kell építsünk.

— Szóval felmondás?!

— Arra szeretném kérni, hogy a lap kötelékéből barátságos úton váljon meg. Háromhavi fizetés és egy kézszorítás. Így képzeltem. Megértettük egymást?

— Kérem, ezek az ön feltételei. A magam részéről nem fogadom el egyiket sem.

— Perelni akar?

— Nem. Csak nincs szükségem a háromhavi fizetésre, amiért nem dolgoztam meg s ha nem veszi rossz néven, a kiadóhivatalnak elengedem a kézszorítást.

A kényelmetlen beszélgetésnek az előre elkészített nyilatkozat aláírása vet véget, melyben megszűntnek nyilvánítja a lap és közte fennállott szerződéses viszonyt és az ebből származó jogorvoslatról lemond.

— Mindig sokra becsültem önt, — mondja az igazgató örömmel és saját kezét dörzsölve elsiet, mintha fázna, vagy egy jó hírt kéne közöljön valakivel. A főszerkesztő leveszi orráról a szemüveget. Egy székre mutat.

— Csodálom a nyugalmát, foglaljon helyet. Tudja, hogy engem úgy ért ez a dolog, mint a villámcsapás?

— Tényleg, különös. A kiadóhivatal csakugyan ilyen rosszul áll?

— Ez nem tartozik a dologhoz. Azt hiszi, van olyan vállalat, amelyik a leépítést legjobb erőin kezdi el? A lap csak azóta megy, mióta ön itt van, ezt mindenki tudja. Hogy a siker az ön tollához fűződik, majdnem azt mondhatnám, hogy hozzá van kötve és hogy az ön koponyája a kiadóhivatalnak üzleti hasznót is jelent. Ezzel ez az ember éppúgy tisztában van, mint én. Nem valószínű, hogy ilyen marhaságot a saját kárára elkövessen. Nem gondolja, hogy a szél másuttan fúj?

— Honnan?

— Én sem gondolkoztam még rajta, de azt hiszem.

Hirtelen-szöke arca töpreng. Forgat egy cigarettát, úgy nézi, mintha a megoldás az ujjai közt lenne.

— Miről beszélt a minap a gróf úrral — kérdi hirtelen.

— A gróf úrral?

— Mikor az újévi beszámoló után ment. Nekem azt mondta, hogy végre kimerítően beszélgettek. Nem emlékszik, miről?

— Hogyne. De miért kapcsolja ezt a két dolgot össze?

— Azért, mert a lap részvénytöbbsége a gróf úr kezében van. Nem mondott valamit, ami neki nem tetszett? Valamit a kisebbségi politikáról?! Az irányításról?! A magatartásról?! Amit a gróf úr, mint pártelnök zokon vehetett?

Utána gondol. Szerkesztői minőségben gyakran járt a pártirodában, ahol mindig úgy érezte magát, mint Attila udvarában a római követek. Zárt levegő, álló óra, elbízott hang, rátarti mozdulatok. Mennyi időszámítási hiba egy csomóban?! Mikor belépett, a gróf egy új törvénytervezetet tanulmányozott, melynek csavaros végrehajtási utasítása Afrikában sem alkalmas a fekete rab-szolgák és a fehér gyarmatosok jogviszonyának szabályozására. Igen, ebből indultak ki. Beszél és most, hogy eszébe jutott, újra a fülében vágkál az óvatos, puha hang,

melyről már régen megállapította, hogy parlamenti szócsatákra nem alkalmas, mint az egész hideg és felülemelkedő egyéniség sem, mely a vezetést szívesen átadná, ha volna kinek.

— A kisebbségi jogvédelemről is szó esett, — mondja a főszerkesztőnek — a legutóbbi revízióellenes tüntetés adott alkalmat erre.

— Csak nem bírálta a parlamenti csoportot?

— Nem. A mód és forma kizárta ezt, de lehet, hogy a gróf úr figyelmét éppen az ragadta meg, amit udvariaságból következetesen lenyeltem, de amit egyszer mégis csak ki kell modani. Ön ismer engem. Nagyjából ismeri a multamat, kell tehát tudja, hogyha bizonyos dolgokat élesen látok, az tapasztalatból származik. Nem veszi ezt tőlem rossznéven?

— Nem.

— Elvégre búcsúzunk, mellékes miért, ne váljunk el egymástól morcosan. Az én kezemből kiűtötték a tollat, a lap azonban itt marad, mint zongorakíséret a játék mellett, amit a pártvezetőség kisebbségi politika címen folytat. Ön tovább írja majd a vezércikkeket, ők pedig tovább látogatják a román parlamentet, melynek történetéből és módszereiből eddig semmit sem tanultak, de amelyben ezután is az lesz legfőbb becsvágyuk, hogy nagyon közepes tehetségüket jó magaviselettel leplezzék és a többségtől jó osztályzatot kapjanak. Ez is valami, sajnos, a politika iskolájában ma még verekedni kell, gézengúz-módra kell kiverelkedni holmit. Harc nélkül jogokat nem lehet kapni, csak elveszíteni azt, ami van. Az önök parlamenti szerelvényének azonban erről nincs fogalma. Ől finoman és játszik tovább, mint a tönkrement úri kártyás, aki előkelően veszti el a más filléreit. Nem gondolja, hogy ez így van? Hogy a kisebbségi kérdés intézményes megoldását más eszközökkel kell kivívni?

A főszerkesztő késik a válasszal. Egy fiókban kotor. Kéziratcsomót húz ki és megrázza indulatosan.

— Látja ezt? Ezek az ön cikkei. Az ön ragyogó írásai, melyeket a kisebbségi sors porba ömlesztett vérével vetett papírra. Itt vannak, itt porladnak évek óta ebben

a fiókban. A gondolattal, amit velük kifejezett, hogy a kisebbségi kérdést nem nemzeti, hanem emberi alapon kell megoldani. Ön román, tehát nem lehet irredentista. De ha én ezekből a cikkekből egyet leközlök... kérem, hisz önt egy ilyen írásáért az ügyész menten torkonragadja!

— Mit akar ezzel mondani?

— Azt, hogy olyan harcera, amilyenre gondol, itt nincs lehetőség.

— A kockázat miatt?

— ?

— Az én apámék...

Feláll. Vissza akarja gyűrni, de a szó kiömlik belőle, mint a láva.

— Az én apámék sokszor harcoltak ezért az országért az akasztófa árnyékában...

Frakkot ölt. Nagybátyja kitűzte a találkozót, de a tervezett közös látogatásról már nem beszélhetett, mert a székesegyházból kitóduló tömeg elszakította őket egymástól. Nem találkozottak többet. Felhajtja a kihűlt teát és megnézi a mellétett névjegyet, melyen az áll, hogy mielőtt elmenne hazulról, szóljon be, háziasszonya valamit mondani szeretne. Az ebédlőben találja, ugyanazon a széken, az ablak mellett, amelyen évekkal ezelőtt megismerte. Akkor is így nézett rá. Ilyen fáradtan, arcán a kétségbeesés és remény hétköznapivá rögződött vonásával, mely arról beszél, hogy talán már holnap nem lesz szüksége másra, mint szemfedőre, hogy végre pihenni fog a helyrajzi-szám alatt, melyet a temető-gondnokságtól már rég megvett. Az életről való lemondás e ragályát az utóbbi időben gyakran megfigyelte és megállapította, hogy ezt csak azok nem látják, akiknek nem fáj, vagy akik saját köldökük öblére függesztették a szemüket. Egy alkalommal irodalmi vitája is támadt e felől a facér katonatiszttel, aki az általa szerkesztett napilapban „Vasárnapi gondolatok” címen derülátó hülyeségeket röppent a levegőbe, a szűklátókörű embert azonban sem az értelmes szó, sem a tények megdöbbenő ereje nem győzte meg.

— Látom, hogy siet — mondja szeliden az idős nő, miután egymásnak köszöntek. — Nem tartóztatom. Csak azt akartam közölni, hogy gondolkoztam azon, amit a délbelen a lakásra vonatkozólag mondott. Ne költözzön el, mert a lakbért egyideig nélkülözhetem.

Elhárítja az ajánlatot, melyben szánalmat érez. Ismeri jobb napokat látott háziasszonya viszonyait és tudja, hogy az albérleti összegre, amit havonta tőle kapott, rá van szorulva. Köszöni, meggondolja még. Egyelőre nem áll olyan rosszul, utána számolt, úgy hiszi, két-három hónapig keresetnélkül is kibírja.

— De hisz ez borzasztó, — hangzik a válasz — hogy egy olyan ember, mint ön, egyik napról a másikra elvezítse az állását és munkanélküli legyen.

— Mit csináljak? Túlságosan nem vehetem szívemre a dolgot, ha meggondolom, hogy a világon ma hány millió embernek nincs kenyere.

— Igaz. Ki gondolhatta volna erről a szegény varrónőről is ezt a szörnyűséget?!

— ?

— Még nem hallotta?

Feláll és rettenetes dolgot mond el. A tüdőbajos varrónőnek már hónapok óta nem volt munkája s miután a varrógépért kapott kevés pénz is elfogyott, kis fiával azokból a hulladékokból élt, amit a lakók naponta az udvar sarkában álló szemetesládába dobtak. Éheztek és fáztak, egymást melengették naphosszat a rongyos paplan alatt, amit azért nem adtak el, hogy meg ne fagyjanak. Hogy a pinceoduban mi történt, azt senki sem tudja pontosan. A ház rövid ebédutáni csendjét gyereksikoly verte fel. A fagyos udvaron a varrónő kis fia szaladgált. Szívettpősen zokogott és segítséget kért. Egyik kezéből csorgott a vér. Kérdezték, de csak csuklott és zokogott és a kezét mutatta, melyről az öt újj többől hiányzott. A varrónőt holtan találták, mellében a nagy szabász-ollóval, melyet régebben kenyérkeresésre, — most azonban arra használt fel, hogy kis fiát örökre megcsonkítsa és azután magával végezzen...

Székebe kapaszkodik. Mindíg vonzotta a szenvedés s

mivel a tragédia fülledt szellője mindjárt az elején meg-
 csapta, olyan figyelemmel hallgatta végig az esetet,
 mintha a szeme előtt történe. A sok elhallgatott és homá-
 lyos részlet alattomos fúróként tapogatódzott előre bete-
 gesen érzékeny idegeiben, hogy aztán egyszerre hozzá-
 fogjon és az élmény dübörgő erejével dolgozni kezdjen.
 A kétségbeejtő nyomor és az örület testet öltenek benne.
 Hallja a nyisszanó ollót, kis porcok és csontok kísérteties
 zörejét hallja, látja a pillanatig halottfehér csontból tüs-
 tént kibuggyanó vért, lehúnyt szemhéján ibolyakék prec-
 kelést lát, mely olyankor jelent meg előtte, mikor az áju-
 lás környékezte. Vízért kér, szobájába botorkál, hogy
 magát mielőbb az ágyra vethesse. A borzalom nem edzi
 az idegszálakat, mert az átélés izgalma, mint az oxidáció,
 pótolhatatlanul mindig elhasznál belőlük valamit. Ismerte
 ezt a szegény asszonyt s az okos kis fiú gyakran állta el
 útját a lépcsőházban, hogy egy darab eldobott papírral
 és rikkancsoktól ellesett kifejezésekkel lapot kínáljon vé-
 telre. A tél beálltával nem látta többet őket. Eltűntek és
 ez nem tűnt fel, az embernek sok olyan ismerőse van,
 akiről csak akkor vesz tudomást, ha beléjük botlik. Ezen
 a gyógyíthatatlan emberi ridegségen töpreng, míg csak
 a gyomrában érzett jéghideg felszáll a fejébe. Hogy hol-
 nap mi lesz, nem tudja. De az bizonyos, hogy a földi
 igazságtalanság sohasem volt még ekkora és hogy ezt a
 még teljesen fel nem derített beteg állapotot azoknak a
 kapzsisága segítette elő, akik a saját előnyhöz való esz-
 telen ragaszkodással a földi lét zavartalan folytonosságá-
 nak feltételét, az emberi munkát következetesen elgáncsol-
 ták. „Egy örült rémtette“, — írják a lapok holnap és a
 sok kérdés között, amit majd felvetnek, elsikkad az az
 egy, melyet ez a varrónő saját meghibbant korának vágott
 a szemébe, hogy ha nincs munka, mi szükség dolgos ke-
 zekre?!... Letörli homlokáról a verítéket, kabátot húz és
 az utcára megy, hogy levegőt vegyen.

Sivár, téli alkony, zászlók csapkodnak a szélben. Egy
 kihajló erkélyre kettőt is tűztek. Nézi az öles szárnyakat
 és felnyúl, hogy valamelyiknek a csücskét elérje. Mi tör-
 ténne, ha ágaskodna egy kicsit, belekapaszkodna és le-

tépné legalább az egyiket? Mert az ünnep, melyre a város hetek óta készült és sok százezer lejt pazarolt, egy csöpp büszkeséggel sem tölti el. Ágaskodik, roppan a kemény ingmell. Nagybátyja jut eszébe, ki a lelkére kötötte, hogy estélyiruhát vegyen. Hová akarja cipelni? Int egy koscinak s miközben az operatéri kávéházat kiejti, tudja, hogy ok nélkül megy oda, ki fogja menteni magát, mert látogatásra nincs kedve.

A kocsis megfordítja a lovat.

— Merre megy? — kérdi tőle.

— A merre lehet. Nem tudja a nagyságos úr, hogy a főutakat lezárták?

Hogyne, emlékszik. Hallgatja a kocsist. Udvari vonatról beszél. Udvari hintókról. Gárda-lovokról. Csendőrkordonról és száguldó királyi autókról. A tegnap óta itt időző királyi udvarról, mely még el sem indult Bukarestből, itt megakasztott minden forgalmat. A keleti pompáról beszél a kocsis, melyet egyszerű szavaival úgy jellemez, hogyha még két napig tart, a városban minden fuvaros éhen döglök lovastól együtt.

Nagybátyja nincs a kávéházban. A pincér lapokat hoz és a tenyerét mutatja. Nem, a szerkesztő urat nem kereste senki. — Bár ne jönne el, — gondolja és átnézi az ünnepségről szóló tudósításokat. Természetesen egy hang sincs bennök arról, amiről szó kéne essen. Az ó-királyság keleti szertartású egyházának, az államegyháznak falánk túlkapásáról, mely ezt a hatalmas közpénzeket felemésztő és a hívek kis számarányához képest indokolatlanul nagy és fényűző székesegyházat ebben a nyugati egyházhoz és műveltséghez tartozó városban kihívó módon felépítette és most országos céccal felszentelte. Erről, valamint az állam részéről teljesen elhanyagolt, vagy csak nagyon mostoha bánásmódban részesített többi egyházzal és ezek sanyarú helyzetéről a tudósítások hallgatnak. Forgatja a lapokat. Arra jön rá, hogy vagy ő lát mindent egyoldalúan, vagy azok nem látnak tovább az orruknál, akik a közélet eseményeinek gépies lajstromozása közben megfeledkeznek az események belső kapcsolatairól és nem látható okairól, amire az emberek tulajdonképpen kíván-

esiak. Vidéki lapot böngész, melyet a többtől jó hírszolgálat és bátor haremodor különböztet meg. Az egyik oldalon költemény ötlík a szemébe.

Halott a nyelvvizsgán.

A kisebbségi vasutasok nyelvvizsgájára számos olyan vasutast megidéztek, aki már régen meghalt...

A sírhant mélyén olyan dús a víz,
feljebb olyan lucskos a téli táj...
Csütörtök este jött a bús „aviz“:
Nyelvvizsga lesz! Támadj fel, Szücs Mihály!

A vén vasútas bosszusan dohog,
felcihelődik, hantot bontogat:
A keservit! E' mégse szép dolog,
így megbolygatni porló csontokat!

A süppedő sírból zsémbesen kihág,
néhány perc és már az utcán siet...
Nézz körül, vén csont! Szép még a világ,
de ebből csak a nyelvvizsga tied!

Nagy épület. Meszeltfalú terem,
vasutasokkal tömött padsorok...
A vizsga tart... ám egyszer hirtelen
nyílik az ajtó s fájón nyikorog.

A presidente csupa libabőr,
mert töpörödött esontváz lép elő:
Sunt Szücs Mihály! Am fost un pályaőr!
Acum am venit dela temető!

Megkövetem, domnule, mégse jár,
Miért csinál vélem ramazurit?
A föld alatt fekszem hét éve már,
meghaltam rég', azaz hogy: „am murit“!

Ne küldözgessen nekem cédulát
és újabb vizsgaterminust azon...
Mert engem itt most utoljára lát,
zsebébe tőlem nem csurog haszon!

Am onoare! Többé már ne kutass,
a válásunk egy makulát se fáj!...
Így szólt a zörgőcsontú vasútas
és elnyelte a ködös téli táj...

A régi hantra ismét rátalált,
Halott sóhaj suhant belőle végül
És a koporsó bezárta Szücs Mihályt,
mindenféle külön nyelvvizsga nélkül.

Harmadszor olvassa. Ki lehet? Nincs fogalma, nem ismeri a szerzőt, akiben a költő és az újságíró ilyen szerencsésen találkozott s aki a mai román-magyar kölesönhatásokról könyvtárakat pótló, páratlanul érdekes bizonyítékot adott hevenyészett kis balladájával az utókor kezébe. Gondolataiból nagybátyja veri fel. Köpköd. Egy csomó politikai szélhámossal akadt össze, akit az ünnepség csalt fel Bukarestből s aki arra vetemedett, hogy itt lebecsüljön mindent.

— Hogy ők előbb állnak, mint mi! Hallott még Európa ilyen szemtelenséget?

E felett vitatkoztak, e miatt késett, torka ezért rekedt be ennyire. Elzavarja a jelentkező pincért és a látogatásra tér, melyről már csaknem lekéstek. Öccsére néz és köpködni kezd.

— Nekem ne vágj ilyen savanyú képet! Mégis csak sok, hogy mindig beleköpsz a tálba, amit eléd teszek!

Nem vár többet. Szól a ruhatárnak, kabátját kéri, nehogy a kávéház is tudomást szerezzen a kinevezésekről és a képviselői mandátumról, amit nem fogadott el és ami végül is nem tartozik másra, csak kettőjükre. Mert ha nagybátyja el is vitatkozta a hangját, azért tele tüdővel lármáz, akárcsak otthon, vagy a parlamentben, nem válogatja a kifejezéseket s ha egyszer belekezd, se

vége se hossza a zsörtölődésnek. Összeköttetésről, majd rokoni kapcsolatról beszél, amit az öccse teljesen elhanyagolt és csak akkor nyugszik meg némileg, mikor a kávéházzal tőzsomszéd kapun befordul és ezzel elárulja, hogy hová mennek. Ez a ház Albin előtt sem idegen. Gazdájával gyakran találkozott, többedmagával, mint újságíró, résen állt mindig, ám fölnyitni sohasem bírta ezt az embert, hogy kifordítsa és a bélését megismerje. Az egykori könnyed és rokonszenves orvos zárkózott államférfi lett, aki a sajtót semmitmondó nyilatkozatok aprópénzével fizette ki ha hatalmon volt és gúnyos ötletekkel, amikor onnan számottevő mű hátrahagyása nélkül távozott. Mit akar tőle most? Nagybátyja végre elárulta, hogy a látogatás nem csupán udvariasságból történik, mert a volt miniszterelnök várja, beszélni akar vele.

A tágas szalonban csoportokra bomlott a társaság. Többen készülnek. Pár ismerős hölgy és úr, akivel találkozott már, itt vagy ott, jórészt feledésbe merült körülmények közt, mivel a kimondott társaséletet nem kereste. Csak helyhez és időhöz kötött ismeretségeket az ember könnyen felejt s ha alkalomadtán felújít, éppoly keveset törődik az általuk nyújtott élvezettel, mint a többször felmelegített étel ízével. A szemle másodpercig tart. Leméri az átlagot, összehúzott szeme azonban tüstént felismeri azokat is, akikért bárhová érdemes elmenni, mert megérdemlik a fáradságot.

Meleg kézzorítással üdvözlí a kanonokot, akiről a huzamos ismeretség dacára sem döntötte el, hogy mit becsüljön benne többre: a lelkipásztort, az író, vagy az embert?! Pár szót vált vele és megkéri, hogy mutassa be a ház úrnőjének. A mély kék szem átesodálkozik a szemüvegen.

— Nem ismer téged?

— Lehet, hogy elfelejtett.

— Hihetetlen! Hogy szakadtál el tőlünk ennyire?

A kérdés elől azzal tér ki, hogy a köteles kapcsolatoknak illő értékre való leszállítása még nem jelenti azt, hogy azoktól is elszakadt, akiket minden kapocs és kötelezettség nélkül becsül és szeret. Várniok kell. A her-

vadt görög asszony a szép püspökkel beszélget. Valami fontos egyházjogi kérdésről van szó, melynek vitatására nyilván a katedrális felszentelése adott alkalmat. A püspök keskeny, diplomata ajkáról símán ömlenek a szavak. Rómában végzett s mint a Monarchia uralkodónéjának gyóntatópapja, nagyon fiatalon került a püspöki székbe. Burokban született. Gondos kezek egyengették előtte a pályát, a nyakas miniszterelnököt pedig, ki az ifjú püspökjelölt kora miatt húzódzott az állami jóváhagyástól, azzal a magas helyről indított érveléssel győzték meg, hogy az ifjúság olyan hiba, amit az ember hamar kihever, mert sajnos, minden nap öregebb. Ez óta sok idő telt, a püspök tényleg okosabb és tapasztaltabb lett, külsejének vonzó varázsát azonban a nagyméltóságú cím dacára is megőrizte. Fokozott figyelemmel hallgatja a csoporttal együtt, mely őket körülvette. A püspök a megálázó helyzetről beszél, melybe egyháza a bizánciakkal szemben ügyszólván naponta kerül. Eltekint attól, hogy kölcsönként templomban miséznek, hogy nem építhet, mert az ő számukra nincs pénz, csak legalább évszázados templomaiknak hagynának békét. De fölnyitják őket, erőszakkal, vagy álkuleccsal, térítésre használják saját kegyszereiket és ezek ellen a durva sértések ellen az ügyészségnél hiába keres védelmet.

— Nem magánlaksértés, mondja az ügyész, vallás-sérelmet pedig a büntető-törvénykönyv nem ismer. Vagy nem mehet be mindenki bármelyik templomba? Nyugaton a templomok egész nap nyitva állnak és mindenki beléphet azért, hogy bennök imádkozzék. Veszi észre, kegyelmes asszony, hogy egy tényleges ügyész szájából ez a bizánci érvelés minő példátlan következményekre ad alkalmat nálunk, ahol a nép hozzászokott a tekintély feltétlen tiszteletéhez? Mit mondjak ezek után? Koldussá tettek anyagilag és most, — ne vegye rossz néven az őszinteséget, — utolsó megmaradt vagyónunkban: a hitünkben és a lelkünkben gázolnak.

— Mikor győződött meg erről excellenciád?

— Sajnos, a tények folyton erről győznek meg.

— Úgy értettem, — mondja az asszony öntudatos,

csengő hangján — hogy ezt az ellentétet mióta érzi ilyen erősen?! A délben ugyanis, mikor az ünnepségről hazajöttünk, az urammal erről beszéltünk. Erről az ellentétről, mely a helyett, hogy csökkenne, napról-napra erősebb. Mint rendesen, a véleményünk többé-kevésbé most is fedte egymást, mert én azt hiszem, hogy az igazság senkinek sem szabad, hogy fájjon és így nekem sem, aki törvényesen nem tartozom az önök hitéhez. A dolgot azonban nem merítettük ki teljesen, valami hiányt éreztem, úgyhogy ebéd után rögtön előkerestem az országgyűlési naplók közül azokat a számokat, amelyek az ön szenátusban tartott kétféle rendbeli ragyogó beszédét a választási törvény általános és részletes vitája során közölték. Mondhatom, nagy élvezettel olvastam őket végig. Miért mosolyog? Nem tételezi fel rólam, hogy a nyugati és keleti gondolkodás küzdelmére, mely azon a két ülésen tört ki legélesebben, én ilyen figyelmet fordítok?

— Bocsánat, kegyelmes asszony, csupa hódolat vagyok. Ha akkor sejtem ezt a kitüntetést, alaposabban felkészültem volna a beszédekre.

— Ó, amiért csak nő vagyok, ne vezessen-félre. Tüzetesen szoktam olvasni, most pedig tanulmányoztam a beszédeket. Arról győződtem meg, hogy nagyon fel volt készítve, azt hiszem gyerekkora óta készült ezekre a beszédekre, mert szédítő tudással vannak tele. Különben az érsekek fullánkos pergőtüze alatt a gondolatokat nem vezethette volna olyan biztosan és könnyen győzelemre.

— Nehéz győzelem volt ez, kegyelmes asszony.

— Mikor a testvéreket valósággal lehengerelte?

— A testvéren vett győzelem mindig fájdalmas és sohasem hasznos.

— Igen, emlékszem, ezekkel a szavakkal fejezte be és ezt megtapsolták. Talán elég is lett volna ez. Ön azonban pár észrevételt fűzött még hozzá, burkoltan a békeszerződésekre utalt. A tartományok egyesülésére. A testvérek egyesülésére! És ez akkor... egy választási kérdés vitáján belül...

— Kegyelmes asszony ezt észrevette?

— Azt hiszem, elég feltűnő volt, hogy észrevegyem.

Hogy az ó-királyságot ön volt kénytelen erre figyelmeztetni, aki annak idején az urammal együtt tagja volt az egyesülési határozatot Bukarestbe szállító küldöttségnek.

A püspök megrebben. Arcába beleszánt a gond, bárázda görbül a finom szájszélre. Keserű vonás, jel, a tévútra vezetett történet betűje, melyben legenda és valóság felcserélődtek. A bibliai pásztorfiú elindult, hogy apja szamarait keresse és királyságot talált, ők királyságot kerestek és találtak szolgaságot. Ki felel érte? A püspök dióbarna szeme a magasba néz.

— Valaki jön majd, — mondja — aki nem figyelmeztet olyan halkan, mint én, hanem kikiáltja nyersen az összes fájdalmakat és az összes sebeket.

Szívéhez nyúl. A püspök szavai úgy csapódtak a melléhez, mint lepkék a lámpához, mely magárahagyottan lobog az éjben. Hát mégisincs egyedül?! Öröm csordul a szívébe, de felriad, mert vállára egy kéz nehezedett.

— Szabad kérnem?!

A házigazda nem volt a teremben, mikor beléptek és a nagybátyja, mint egy nyugtalan szellem, a nagy lakásban valamerre eltűnt. Micsoda modor ez, — gondolja és megütődve követi szobákon át a zömök, szemüveges embert. Szúrósan nézett rá, tiszta, mély hangja pedig mintha fojtott bosszúsággal lett volna tele. Szemrehányás ez? Amiért nem állt be szószátyárkodni velök a parlamentbe? Meddő leckéivel máskor is jöhetne, nem most, amikor elsőízben van a lakásban és nem mint újságíró áll vele szemben. Udvarias figyelemmel néz a fehér, oroszlánsörényre, a piros-pozsgás arera és a frakkon csillogó rendjelekre. Másodpere telik, villan a szemüveg. A vastag bajusz alól szavak dörögnek.

— Azt hiszem, megérti, hogy a vendégeim előtt nem foghattam galléron, hogy a házamból kirepítsem. Ahogy megérdemli! Ezt nevezik önök újságíró-trükknek?! Ez nem trükk, hanem disznóság! Érti? Felháborító disznóság! Figyelmeztetem, hogyha valamelyik újságban egy szó napvilágot lát abból, amit itt hallott, gondom és mó-

dom lesz rá, hogy a nyelvére olyan lakatot tegyek, amit az életben többet nem felejt el! Megértett?

— ?

— Szedje a sátorfáját és kotródjon innen!

Tévedés — futott át rajta mindjárt az első mondatnál, a meglepetés zavarából azonban nem ocsudott fel olyan könnyen. Mit válaszoljon? Visszalép a mérges füstöt köpködő csibuk elől és a további félreértést elhárító gyors bemutatkozás helyett ösztönszerűen a bánásmódot utasítja vissza, melyre nem szolgált rá, hiszen már nem újságíró. A házigazda az udvarias, de határozott szavakra löporos hordóként robban.

— Még beszél? Mer beszélni? Azt hitte nem ismerem meg? Hogy elfeledtem, hányszor gyötört agyfűrt kérdéseivel? Betolakszik és még hazudni mer? Hogy nem újságíró?

Toporzékol. Szeme szikrázik. A szemüveg láncja is reszket fülén. A kijáráshoz megy és az ajtóból kitépi a kulcsot. Zsebvágja. Csenget a falra akasztott készüléken.

— Halló... Központ?... A rendőrséget kérem!... Majd megtanítom én magát a családi tűzhely tiszteletére!

Végén pattan az ostor — gondolja és higgadtan leül egy asztalkához. A síma, kerek lapon több külföldi szemle és folyóirat közt díszes kiállítású emlékkönyv hever, mely az ország történetét francia nyelven, szépségeit és nagy fiait pedig képekben mutatja be a külföldnek. Megpörgeti a könyvet és visszalapoz egy valahol már látott képre. Furcsa! Ez a pelyhesállú ifjú, orrán az apja által később megdícsért szemüveggel, azonos volna ezzel a packázó öregúrral, aki az előbb összeszidta és most a rendőrséget hajszolja ide? Bohókásan hat a félszázad előtti ünneplőben, mellyel a lencse elé állt, hogy nagy barátjának, az akkor még szintén csak nyurga ügyvédbojtárnak örök hűséget fogadjon és a kézzsorítást a fényképész megörökítse. Micsoda idő?! Darabig azt hitte, hogy ez a két ember valamikor közösen teszi jóvá az együtt elkövetett hibát, erről az ábrándról azonban lemondott, mert az idők során úgy a

barátság, mint a barátság alapját képező eszmeközösség a cudarul elváltozott közéleti viszonyok potyadéka lett. Vagy az egymástól eltávolodott két út közös célhoz vezet? A célhoz, melynek irányába, ha más nem, legalább az az egy bele kell essen, hogy ez az annyiszor prédául esett, boldogtalan ország ne másnak, hanem saját fiainak teremjen kenyeret... Gondolataira zubogás felel. Ajtó nyílik, csövön víz rohan le heves öklendezéssel. A mellék-helyiségben valaki nyilván meghúzta a vezetéket. Recsen a padló és megörvend. Ilyen tágan nagybátyja ollóz lépéseket. A házigazda lecsapja a hallgatót.

— Mikor érkeztl? — kérdi az öregtl, akihez a barátságon kívül némi atyafiság is fűzi.

— Tíz perce.

— Légy szíves, menj be.

— ?

— Dolgom van ezzel az úrral.

— Úr-ral?

— Igen. Légy szíves, menj be!

Szemmel is sürget, az öreg azonban orrát pedzi és köpködni kezd, mert a szája egyszerre megtelt szőrrel. Öccsére pillant és felkiált.

— A húsvétját! Ez a rinocerosz megint valami marhaságot csinált?!

Felelni akar, de az öreg mozdonyt szóval már nem lehet feltartani. A csodálkozó házigazda karját markolja és sistereg és köpköd.

— Nézz rá! Nézd meg te! Mondd meg te! Oka vagyok én, hogy ez a fajtájával szemben ilyen? Azt hiszed, nem próbáltam meg? Nem kínlódtam eleget? Hogy embert faragjak belőle?! Hol lenne ma, ha rám hallgat?! De nem! Képviselőnek megválasztattam: fűtyült rá! Nyugdíjba küldtem egy parancsnokot, hogy mint kapitány menjen vissza a csendőrséghez: a kinevezést szétépte! Elétálatam, ami lehetőség csak volt, kértem és könyörögtem... hát kellett valami? Egy! A sok közül egyetlenegy! Mikor a tojáskiviteli felügyelőséget adtam a kezébe, tudod mit csinált? Rátójt! Úgy rátojt a tojásokra, mint annak a rendje!

Hevesen köpköd. Nyűné tovább a szótárt, de a házigazda Albinhoz lép. Tisztában van, mély hangja meghatottságtól remeg.

— Édes fiam?! Hogy nem szóltál nekem?!

— — —

— Nem most, hanem még régen! Miért nem szóltál nekem soha?

— Egyszer bemutatnak és azt hittem...

— Hogy veled így bánik az ember?

Megnevezi a kisebbségi újságíró, akivel következetesen összetévesztette és megrázza a kezét melegen.

— Bocsáss meg!

Nagybátyjához viszi, aki húsos pillái alól értelmetlenül bámul barátja arcába, mint beteg az orvosi receptre.

— Operettfigurák vagytok — csattan fel, de a házigazda visszavág menten.

— Bagoly mondja verébnek? Öregem, te is tévedtél, nemcsak mi ketten. Az öcsédet nagyon tisztetem! Nem érted? Évek óta ismerem és csak most ismerem meg. Tudod, hogy ez milyen nagy dolog? Ezt csak az tudja, aki legalább huszonnégy óráig volt miniszter. Ne vedd rossz néven, de én nagyon boldog vagyok, hogy az öcsédet olyannak ismertem meg, amilyen!

Óra ketyeg. Ez a halk zöreje mindjárt megfogta, amikor a szobába lépett. Szétnézett, hogy a hangforrást megjelje, de mivel első tekintetre nem talált rá, felhagyott a további kereséssel. Elvégre mellékes, hogy az óra hol áll, fő, hogy értelmes legyen és amit hall, azt ne kotyogja el. Mert ebbe az irdatlan mélységbe kelletlenül száll le, az egyszer már eltemetett fekete és véres dolgokról pedig nem beszél szívesen. A házigazda vendégeihez küldte nagybátyját, őt pedig karonfogta és behozta ide. Elétett egy doboz szivart és cigarettát, szolgált tüzzel, hosszan és melegen emlékezett vissza a szüleiére, majd arra kérte, hogy mondjon el mindent, tőle szeretné hallani, ami velük a megszállás alatt és után történt. A pillanatnyi csendben az óraketyegést hallotta és ez egy régi gondolatsort nyitott meg. Mi történt azzal az órával,

mely apja ujján annyszor kelepelt? Él még? Ketyeg valakinek a zsebében? Vagy örökre elnémult és pihen a föld alatt porrá lett szívével? Belekezdedt. Azóta beszél. Halkan beszél és szárazon. Színtelenül sorol eseményeket, de mikor az utcához ér, melyen elfogták őket a németek, a szoba mégis megtelik nyomasztó füsttel, borzalommal és szerencsétlenséggel. A házigazda szemét már ott kezdte csípni valami, amikor az utolsó vonat elment és ők ott maradtak négyen a város salakjával és szemetével. Előbb a csibukot tette félre, most az orráról veszi le a szemüveget. Hallgat. Komolyan figyel. Felpillant és megdöbben. Mi történt ezzel a fallal? Mikor az előbb ránézett, még a helyén volt minden. A metszetek és a képek, az üveggel borított nagy szekrény, középső polcán a firenzei gonfaloniere könyveivel, a sokat forgatott és kissé már hurbolt Principe-vel, melynek tanát a politikai eszközök közömbösségéről, mikor hatalmon volt, habozás nélkül követte maga is. Miközben a történetre figyel, szeme kutat, de helyén nem leli a könyvet. Összerántja fehér szemöldökét és jobban odanéz. Szekrény, fal, könyvek hátradőltek. Mi az ördög?! Néz. Nézi a sűrű szitát, mely ritkul, ritkább egyre, míglen olyan ritka, mint a szita, amivel falusi birtokán zsellérasszonyok szitálják nehéz, fekete kenyerük számára a lisztet. Szemét törli. A megnyílt falon át fagyos szél süvölt be, mellén összekoccannak a rendjelek. Megborzong. És most egyszerre kinyílik előtte a táj, a kép, mely mintha a túlvilág küszöbéről nézne be ide. Az ólmos téli ég, a hóval borított hegyóriások, a kis határmenti város a folyó mellett. A sáros országúton, arcukba húzott sisakkal, német katonák mennek és köztük egy férfi és vele két gyermek...

Lapul a csend. A hideg hang annyira sem kavarta fel a levegőt, amennyire a halál csontujjától frieskázott őszi falevél képes. Nem akart fájdalmat okozni vele, a történetben azonban a vak-sors otromba lépése döngött, mely eltaposott egy lángot, mielőtt felloboghatott volna és ez a volt miniszter szívét megrázta tövestől. Könny, nehéz férfikönny gördül az arcán végig. Elámul. Ezt az

embert olyan fából faragták, melynek tüze sohasem omlik hamuba és most könnyezik? Tud sírni? Földre néz s hogy a kínos csöndet valamivel kitöltse, élete további folyásáról kezd beszélni. Tallóz a példátlanul sivár történetből, amit ha regényben olvasna, nem hinne el, földhöz vágná a könyvet, mely senkinek sem nyujthatna élvezetet. Mi értelme az egésznek? Összemarkolja ami még hátra van és a nagybátyjával fejezi be, kinek szemrehányásairól nem tehet, mert a közhivatalnál többre becsülte az újságírói hivatást, mely ha küzdelmes is, megfelelt hajlamainak, ezenfelül pedig nem volt egy kormány rövid életéhez kötve. Sajnos, ez a munkakör is bezárult, leépítették, egy darabig kénytelen belterjesen tanulmányozni a munkanélküliséget. A házigazda visszahitte orrára a szemüveget.

— Nézd — mondja megértéssel, miközben vendége remekbe szabott frakkjára céloz. — Egy anyagilag olyan független ember, mint te, megengedheti magának a fénytűzést, hogy távoltartsa magát a közügytől és a saját hajlamait kövesse. Szép és úri dolog ez, de hova jutnánk, ha mindenki így gondolkozna?

Türelmetlen mozdulatot tesz és beszél dolgokról, melyektől tegnap még megbokrosodott volna, mint vörös posztótól, de amelyeket most kertelés nélkül tár fel vértanu barátja fiának. Elvégre a jövőről van szó, az ifjúságról, az utánuk következő nemzedékről, mely a mai zűrzavarban tisztán kell lásson. Minél ziláltabb egy helyzet, annál kevésbbé szabad neki hátatfordítani, ő legalább, amíg szuszog, szemébe néz a dolgoknak. A közélettől megcsömörlött és magányba vonult duzzogó bajtársától eltérőleg, olykor azért vállalja a megbízást, azért vesz részt megalkuvással is az ország kormányzásában, mert a hegyeken túlról irányított folytonos hajszában ennek a tartománynak csak így tud szerezni egy kis nyugalmat. Megalkuvás az életlehetőség feltétele, sokszor maga az élet, nélküle valamennyien zabot hegyezhetnének. Elhiszi, a sok hercehurca elől maga is szívesen hazamenne a faluba, hogy a hullámozó vetést nézze, hogy tovább gyógyítsa a parasztokat ingyen. Ennek a kénye-

lemnek azonban nincs helye addig, amíg a rájukrótt feladat megoldásában hibák mutatkoznak. A jövő nem javítható meg a múlt okolásával. Tévedtek? Az vessen rájuk követ, aki sohasem járt olyan úton, melyről tudta, hogy téves és mégis rálépett. Mikor a feltétel nélküli beolvasás mellett döntöttek, számukra más út nem volt, mert az egyesülés nemzetközi tényébe nem keverhettek zavaró hangokat. Sejtették, hogy bajok lesznek, de azt nem, hogy a következmények felülmúlnak minden emberi képzeletet. Hibaigazításra azonban az idő ma sem alkalmasabb, mint amilyen az egyesüléskor volt. A külföld szeme ide-szegződött, Magyarország nemcsak a ketrecet rázza, amibe zárták, hanem barátokat is szerzett, a bulgárok fogesikorgatva figyelik Dobrudsát, Oroszország pedig őszintén sohasem mond le Besszarábiáról, melyet a román fegyverek elgyöngült testéből kiharaptak. Mindez nem rózsás. Ilyen viszonyok között nem lehet előállni azzal, hogy a régi rendezett viszonyok helyett egy alacsony műveltségi fokon álló ország gyarmatává süllyedtek, hogy a régi Magyarországon számszerűleg is több erdélyi román főtisztviselő volt, mint ahány ma Románia hetvenegy megyéjében van, vagy hogy az állami költségvetés terheinek felét a négymillió lelket számláló koldus Erdély viseli az ország többi tizennégymillió lakosával szemben. Ki vághatná ezt és a többi igazságtalanságot, az egész nagy csalódást ország-világ előtt azok szemébe, akik az egyesülés szabadakarátát előbb alkotmányjogilag sikasztották el, hogy azután ezt a lóról leszállított országot kifosszák?! Román államférfi ma még nem nyúlhat ehhez a daganathoz, a nélkül, hogy kockára ne tenne mindent... Hallgatja a mély-hangot. Vallomás? Kudare, melynek lehengerelő tudatáról senki sem beszél szívesen? Mért beszél mégis róla? Magától nyúlt a kérdéshez, tudtával nem adott alkalmat rá, hogy mint műtő a csipesszel a lobos sebre tapintson és nagybőlesen ennyit mondjon: íme! Megállapítani könnyű. Mint orvos azonban kell tudja, hogy a pontos kórisme még nem jelent orvoslást, mint többször rászédett államférfi pedig beláthatná, hogy az olykori kormányzás lehet alkalmas eszköz a gyöngék

megfélemlítésére, de dugós-puska azokkal szemben, akik a hatalom polcáról tetszésszerinti időpontban döfhetik le. Nézi a magas, fehér sörénnyel körített homlokot. Ne forna mögötte semmi? Ami káprázatos életéhez méltóbb volna, mint az eddig elpufogatott ötletek? Miért hívatta ide? Hogy megmutassa könnyeit? Ezért még nem bocsátja meg a toldozatosságot, amit sohasem tekintett benne erénynek. Vár tőle valamit, a házigazda azonban ránéz és lóugrást tesz.

— Mi történt — kérdi — az édesapád hagyatékával?

— A hagyatékkal?

— Azzal az emlékirattal, amin a megszállás alatt dolgozott. Nekem azt írta, hogy befejezte, te fogod elhozni majd. Ez a levél pár hete járt a kezemben, de azelőtt is többször eszembe jutott. Szóltam a nagybátyádnak. Egy idő óta a tartományi önkormányzat tervezetén dolgozom, mely ha megvalósul, egy boldogabb korszakot nyit ennek az országnak. Ebben a munkában pedig édesapád nagy tudását, tapasztalatait és emelkedett gondolkozását nem nélkülözném szívesen. Hol van az emlékirat?

— Nem tudom.

— Csak nem veszett el?

— Nem tudom. A lakásban maradt. Az irodában egy fiókban. Nem tudom, mi történt vele.

— A házat eladtad?

— Nem. Azóta nem voltam otthon.

— Nem voltál otthon?

— Nem.

— Kit bízta meg a vagyonkezeléssel?

— Senkit.

— Sen-kit? Ki számol el a jövedelemmel?

— Senki.

— Hát akkor miből élsz?

— Eddig abból tartottam fenn magam, amit a tolammal kerestem.

A házigazda az asztalra üt.

— Ejnye! Nem tudod, hogy a szüleid után nagy vagyon maradt?

— Azt sejtem.

— És nem néztél utána?

— — —

— Miért nem mentél haza, hogy számba vedd?

— Azután, ami velünk ott történt, nem bírtam hazamenni.

A kerek szemüveg kitágul. A volt miniszter úgy bámul arcába, mint természetbúvár a véletlenül elébukkant új állatfajra. Bocsánatot kér, kimegy és a nagybátyjával tér vissza. Ránéz komolyan.

— Mi van az Aurél vagyonával?

— Az Aurél vagyonával?

— Igen. Hogy hagyta szanaszét?

Az öreg mellre vágja öklét s hátralép.

— Ezt te tőlem kérde? Az Aurél vagyonát kérde tőlem? Mért nem kérde az enyémet? Mert ezt tudom. Hogy az enyémmel mi lett?! Mialatt Bukarestben öltem magam, addig otthon mindenem tönkrement. Földjeim kökényt teremnek, a malmot elvitte a víz, állataim megtelek rühvel és tetűvel. Tavaly a disznók fordultak fel, azelőtt a juhok mételyben és a szérum mindig elkésett. Miért? A politika miatt! A politikátok miatt, mely elhúzta a nótámat, úgy elhúzta, hogy különbül a világ összes tornádója sem húzta volna el, ha a házamra csap. Kész vagyok és te az Aurél vagyonával jössz nekem?

Kopognak. A háziasszony az eltűnt lakáskules után érdeklődik.

— Tessék — feleli az ura.

— A zsebében van? Így igazán kereshettük. A vendégek egy része bundában türelmetlenkedik, künt a rendőrség dörömböl és se ki se be. Mit keres itt a rendőrség?

— Semmit. Legyen jó, küldje el.

Bemutatja Albint és pár szó magyarázatot ad. Az asszony felkacag.

— Maga egy idő óta pályázik a félreértésre.

Kézesókra nyújtja kezét és kisiet, hogy vendégeinek valami magyarázatot adjon és csaknem férfias higgadságával az elhamarkodott intézkedés nyomait eltüntesse.

Milyen üde illat, a korhoz képest, — gondolja és figyel a hangra, mely ezüstpénzként az ajtóban újra felcseng.

— Jöhet a lány, hogy meggyujtsa a gyertyákat?

— Miféle gyertyákat?

— Az ablakokban. A várost már világítják és a maga ablaka nem maradhat sötét. Tudja, hogy az ilyen nyilvántartják.

Az él nélkül kiejtett szavakra ráborult az ajtó, a szenátor azonban felpattant, mint akinek a székébe tűt szúrtak. Dühösen jár és köpköd. A házigazda legyint.

— Hadd az ördögbe, egyébről van szó.

— Egyébről? Miről? Miről van szó, ha nem erről? Föld alá kapartak saját országunkban és amikor idejönnek, ti még világítottok?

— Miért ne — hangzik a válasz. — Nem világítottunk mi contre coeur másoknak is? Azután jött egy szél, ami eloltotta a lángot és minden egyebet!...

Kedvetlenül hagyja el a házat. Lehangolt. Találkozása a könnyelmű nemzedékkel, mely annak idején vétkes nembánommal ugrott a háborúba és az öregkor fedezékéből új háborút pedz, nem hozott számára különös örömet. Darabig hallgatta a politizálást, de a szócséplésből kevés mag hullt, kifárasztotta az üres fecsegetés, a tunya államférfiúi szempont, mely a jövőt illetőleg minden ötletesség dacára sem mutatott fel több bölcsességet Horatius folyóparton ácsorgó parasztjánál, aki arra várt, hogy a víz lefolyjon és ő átmehessen. Felállt és köszönt a jónevelésű ember közvetlenségével, akin nem lehet megállapítani, hogy kedvetlen.

Feltűri magán a gallért. Védi magát az utca ködös hidegétől, de rögtön rájön, hogy belső didergés, amit érez. Mért mondta el, ami velők ott lent történt? A sok felkapart seb sajog ilyen tompán a mellében? Vagy a nagybátyjának tett ígéret? Megremeg attól, ami ellen mindíg tiltakozott, de amit mégis gyanított mindig, hogy egyszer csak eljön az idő, le kell menjen oda, ahol hozzátartozóit olyan borzalmas körülmények közt elvesztette. Szétnéz. Téli est, a lámpák egykedvűen néznek a jár-

dára, az útszélen gubbasztó szennyes hóbuckákra, a durva göröngyökre, melyek használt gyufaszállal és más járdahulladékkal vannak tele. Mi köti ide? A sírdomb, amit olykor teleszór piros virággal? Mióta Haját eltemette, számára ez a város is üres, úgy néz rá, mint a gyorsvonat ablakából kibámuló idegen. Nem, nem otthon ez, de a dolog önmegtévesztő voltára csak most jön rá, mikor a munka zsibbasztó ereje már nem zsong az idegeiben. Jó, rendben van, tudja, hogy előbb-utóbb minden megváltozik, semmi sem tart örökké, semmi sem végleges, csak a halál, de a semmittevés kenyerét sohasem ette s ha otthon nélkül ki is bírta, meghatározott foglalkozás nélkül egy percig sem tudja elképzelni az életet. Fekete benne a gond, mint a komor égbolt, melyen kátrányba mártott felhők repülnek. Mi lesz, ha a tétlenség már az első nap ilyen fenyegetően kapar benne?! Háziasszonya ötlük fel, a szerencsétlen varrónő, a megcsontkított gyerek, a hosszú és vánszorgó sor, melyből naponta egyre többen dőlnek ki, hogy egy utolsó göröcsös mozdulattal felrúgják az örökkévalóság nagy ajándékát: az életet. És ami eddig szűk, vagy sekélyes lapanyag volt a szemében, az most kitágul, halálosan szomorú mező előtt áll, melynek síkján pőrén fetreng a kor, mint egy sokáig gyötört boldogtalan lány, akit galádul törbeesaltak, letiportak és megbeestelenítettek. Olvasmányaira gondol. Könyvekre. Nyers és gyalultatlan írásokra, melyek nem az írástudók csiszoldájából kerültek ki, írástudatlan emberek vetették papírra az ütest, azon melegiben, ahogy kapták és a nyomában jelentkező fájdalmat érezték. Ó, ezek az emberi vallomások az elefántesonttoronyban kiagyalt művektől távol állnak. Csecesemőkoruk más volt, őket nem idomították pólyaszalagok. Nem! Fogantak kényszerből, kicsikarta őket az idő, mint tavaszi zápor a talajból a vetést, vagy feltörték, mint a föld kergét szétvető vad fa, ágbogas koronájuk tüskét és vérző emberi szívet kínál inyesiklandó gyümölcs helyett. Szépek ezek az írások? Nem. De erősek, mint a vihar és zamosatok, mint az óbor s mivel mámoros betűszemükből a mai kerékbetört sorsot olvasta ki,

szívéhez közelkerültek. Milyen szép dolog alkotni, — gondolja és egyszerre elfogja a vágy, hogy végre megmarkolja és hatalmába kerítse a mondanivalót, ami már régóta kavarg benne. Nagyot szippant a levegőből, de tüdeje elszorul menten. Mitől fél megint! Ahányszor csak rágondolt, hogy egyszer megírja azt, amit szeretne, mindig az a szorongó érzés lett benne úrrá, amit az ember valami kellemetlen, vagy fájdalmas művelet előtt érez. Az alkotó indulat gyötrelme ez? Nem tudja, egyet azonban lát világosan. Aki nemcsak éli, de át is éli az életet, az az élet mindennapi eseményeit a többi ember számára is meglepő élménnyé képes avatni. Művészi egység? Holt dolgok tákolásánál ez lehet kérdés. Ami abban-marad, nem folytatódhatik ott, ahol abban maradt, de ami él, amiben megvan a folytonosság, abban nem lehet hézag. És ő nem akar máshoz nyúlni, mint az élethez, saját életéhez, mely szerves része a mai életnek.

Kapu előtt áll, gondolatai hozták ide. Mikor egy közös ismerősnél először találkozott ezzel az emberrel, mindjárt észrevett valami megfoghatatlan dolgot benne, amivel akármilyen mélyre szállt is le, azóta sem tudott teljesen tisztába jönni. Tudta róla, hogy lapoknál dolgozik. Bámulta széles tudását, a tehetségét, melyről megérezte, hogy a vidéki újságírótársadalom szűk kereteibe nem sokáig fér be. A végén tényleg kimarták. Azóta világnézeti folyóiratokat szerkeszt, hadakozik a szélmalom ellen, de a baloldali eszmék mellett makacsul kitart, mint az igazi játékos, aki akkor sem hagyja félbe a játékot, ha látja, hogy a sorozat kedvezőtlen, vagy rájön, hogy az asztalhoz hamiskártyások ültek.

Vaskos kézirat mellett találja, kegyetlen ciragetta-füstben. Az átlátó erejű szem, miután köszönt, kemény ingmellére néz.

— Az újságíró-klubba készül?

— Nem.

— Azt hittem, érdeklik az akrobatikus táncművészet sztárjai. Foglaljon helyet.

— Köszönöm. Azért jöttem, hogy üdvözljem, mert el fogok utazni.

— Elutazik?

— Igen. Hogy ül ebben a hidegben?

— Hideg van itt?

— Mord hideg.

— Elfeleltem tenni a tűzre. Képzelve, micsoda meglepetés ért ma engem. Egy ilyen vén rókát?! Ebéd után előveszem ezt a kéziratot, gondoltam, elolvasok belőle pár oldalt és mint a többi, félreteszem. És azóta nem bírom magam tőle elszakítani.

— Érdekes lehet.

— Ennél több. Végefelé járok és nem tudom eldönteni, hogy mit olvasok. Költészetet? Valóságot? Regényt? Korrajzot? Vádlevelet, vagy irredentista okmánytárt? Külön-külön egyik sem. Valami furcsa keverék az egész, részleteiben hol több, hol kevesebb az említetteknel. Gyűjtőlencséje a háború utáni erdélyi magyarsorsnak. Megrázó fejezet napjaink történetéből. Szörnyű híradás, kegyetlen, őszinte beszámoló. Egy elveszett nép betűkbe kottázott halálordítása. Négy száz oldalas sírfelirat egy eltemetett ország kriptafalán.

— Ki írta?

— Nem tudom, az író álnevet használ. A mű homlokterében egy hadirokkant tüzérszázados áll, egy vak ember, akit kutyája vezet végig a történeten. Hallgassa csak, hogy búcsúzik el ettől az állattól a gazdája.

Felvesz egy lapot a kéziratból és miközben olvas, hangján átparázslík az átélés mélyről fakadó őszintesége.

„Azt, ami itt történt, emberi nyelv ki nem beszélheti. Ilyet csak bomlott agy talál ki.

Te kell, hogy elüvöltösd!

A te hú kutyaszívednek kell, hogy higgyenek.

Ha neked se hisznek, hiába minden! De akkor ők is pusztulnak! Mert ez a föld kővé vált szíveket nem hordhat!

Üvöltösd el hát, hogy mi történt itt. Hogy mit tettek ezzel a néppel!”

Szegzetten bámul, az arca értelmetlen. A meglepő találkozás lenyűgöző és lelketfojtó feszültségében előbb a vak százados fekete posztóval bevont harangszava kon-

dult meg, azután a kutya üvöltése hasított szívébe, melyet egyszer hallott és azóta nem felejtett el. Nem buta dolog ez? Mikor csömörtől kínzottan elajándékozta kardját és idejött, hogy új életet kezdjen, vidéktől és emberektől örökre búcsút vett. Azt hitte, nem találkozik többet velök. És most... most, mikor tovább készül, ez a vak ember újra elébe toppan, hogy orkánként az erdélyi magyarsors halálsíráival szórje tele az útját? Mire való ez?! Feláll és szórakozottan kezét nyújt.

— Isten vele!

— Már elmegy?

— El. Úgy érzem, hogy ebben a munkában, amibe beavatott, a magyar sors művészi formát talált, a mű azonban nem teljes.

— Onnan, hogy ön csak magyar sorsról beszélt, ebben az országban pedig a magyar és a román sors még a történet előtti időben összekapcsolódott, kentaurikus módon fonódott össze és ezért egymástól nem szakíthatók el.

Köszön és kimegy a téli éjszakába, hogy az első vonattal elutazzék, felkeresse a helyet, ahol a román sors szörnyű valósága először bontakozott ki előtte és az évek óta benne forró mondanivalóhoz szükséges nyugalmat apja falusi birtokán meglelje.

XIV.

Visszatér az ösvényre. Nem, így nem jut zöldágra, ennyi jeltelen gödör között ítéletnapig sem találja meg azt a hármát, amit keres. Lepallja nadrágjáról a havat és a temetőpázsztorhoz megy, kinél a dolgot először kezdte.

— A sírokat, — mondja neki — nem találtam meg, adja ide a törzskönyvet.

— ?

— Amibe a halottak nevét és a temetés körülményeit jegyzik.

A cigányképű ember zsebrevágja a borraalót és előadja a könyvet.

— Ezt gondolja?

— Ezt.

Hátulról lapoz előre. Furesálja, hogy a nyilván-
tartás évek óta megszakadt, kérdésére azonban a temető-
pásztor azt az őszinte választ adja, hogy írástudatlan.
Nem vezet naplót, sem könyvvitelt, ami a holtak szem-
pontjából tényleg közömbös, mert az idő alanyi farics-
kálásától az örökkévalóság egysége független és a világ
nagy főkönyvében amúgy sem kallódik el egyetlen lélek
sem. Lapoz és forgat és ahogy év év után marad el,
eszébe jut a gyermekjáték, melyben az elrejtett tárgy
közeliében azt kell mondani: meleg! Halk izgalom futkos
benne. Véres évfolyamokban jár, halállal hízlalt kövér
esztendőikben, melyeknek borzalmas sebeit az idő rég be-
hegesztette. Hogy is áll ezzel? Feledni bűn, valamikor
ezt tanították neki, így hitte, s amióta itt van, újra arról
győződött meg, hogy ez nem igaz, mert a feledésnél nincs
nagyobb áldás a földön. Mi lenne vele, ha nem tudna
feledni? Ha mindig előtte állna, ha ma is a közvetlen
benyomás friss elevenségével, vérpirosan állna előtte min-
den?! Földrehúznák a fájdalmak, egy lépést sem tehetne
tőlük tovább, arra sem volna képes, hogy ennek az öreg
könyvnek a lapjait betűzze. Szeme ismerős és vadidegen
neveken siklik, halottak nevén. Milyen jó ezeknek?! Nem
tudnak semmiről, a feledés italát nyújtják felé, egy kor-
tyot a nemlét valóságátlen boldogságának tengeréből,
melyben feloldódtak és elenyésztek, mint sötét felhőből
aláhulló cseppek. Hogy történt? Elfeledtek mindent, mert
megsemmisültek? Vagy azért semmisültek meg, mert min-
dent elfeledtek? Ki tudja? Amit ezek a nevek takarnak,
az egy keserves vándorlás az évtizedeken át. Reményei és
csalódásai, tévedései és fájdalmai nyomorúságos emberek-
nek. Ijesztő zűrzavar, amit jó minél előbb elfeledni. For-
dít a könyvben és egy ismert családnév távlatán keresztül
bizonytalan délibábként az emberentűli értelem körvonalai
ködlenek fel előtte, a nagyobb-lélek, mely mindent ma-
gábafoglal, ami a világon történik, lát mindent tisztán
és világosan, úgy, ahogy a valóság eleven színe kifestette
és ebből mitsem felejt el. Micsoda bátorság kell ehhez?!

Vagy ennek a sok zagyvaléknak mind megvan a maga értelme, célja és vége? Tüsszent s mialatt összehajtogatja a zsebkendőt, a fakult könyv fölé hajlik, hogy a szülei és a húga neve utáni különös rovatbejegyzést magának megjegyezze. Sírások: német katonák. Temetkezési vállalat: a német hadsereg... Schprachkürze gibt Denkweite, — idézi valahonnan és kipipálja a sírok helyrajzi számát. A térképet kéri, de a temetőpásztor vigyorogni kezd.

— A térkép elveszett.

— Elve-szett?

— Sárkányt csináltak belőle a fiaim, oszt' addig eregették, amíg a szél elvitte.

— Maga nevet ezen?

— Tán sírjak?

— Szerencsétlen! Nem tudja, hogy a jeltelen sírok közt nem lehet eligazodni telekkönyv nélkül?

— A királyságban nem ismerik a telekkönyvet. Engem Olteniából küldtek át ide.

— Szétfoszlott remény: tart a kapunak. Maga elé néz. Tompán ismétli a hirhedt megyenevet, tűnődik a tűzzel-vassal pusztító rendszeren, melynek annyi rosszon túl most azt is köszönheti, hogy a porló csontok elvesztek. Mi van még hátra? Leveszi kalapját, de eszébe jut, hogy miért jött ide és a káromkodás helyett gyöngéden búcsút int a pazar téli pompába öltözött temetőnek. Indul és félreáll. A kapu előtt zászlót lenget a szél. Kérk nyüzszög, négy fekete ló fekete bárkát vontat a fehér kertbe. A koporsó után rendőrszakasz jön ünnepi díszben. Kit temetnek? Füstölő, kereszt, sok kereszt, román temetés ez! Közömbös pillantást vet a koporsóra és a csodálkozás szétömlik benne, mint olaj a vizen. Mi ez? Szeme káprázik? Hogy kerül ez a régi, lófarkas kalpag a koporsó fedelére? Ilyet ma sehol sem viselnek! Áll és néz és bámul. Nő benne a kíváncsiság, hajtja a szállás felé, melyet a rendőrök a kocsiról levettek. Szokása ellen beáll a sorba és megy. Az emberek egy nyugdíjas rendőrről beszélnek, akinek az volt az utolsó kívánsága, hogy békebeli egyenruhájában temessék el. Milyen együgyűség, —

gondolja és szívesen visszafordulna, hogy az időt ne fecsér-
elje, de az utána jövők előretaszítják, a keskeny ösvény-
ről pedig nincs kedve megint belegázolni a hóba, mert
harisnyája az előbbi sétától nedves.

Kedvetlenül sodortatja magát, nem vet senkire
ügyet. A köveket nézi. Fejfákat néz, egy dérral borított
szomorúfüzet, melynek földreomló hajzata mögül szemébe
ötlik a fölhányt sír, ez a fehér mellre pötytyentett barna
anyajegy. Megáll és az alkalomra vár, hogy lökdösés nél-
kül visszatérhessen. Arcokat tapint a tekintetével. Kutat
és keres s míg a szertartás a hideghez illő iramban pereg,
megállapítja, hogy ennyi ember között egy sincs, akit
ismer. Vagy emlékezőtehetsége hagyja cserben? Nem
lehetetlen, mert arcmemóriája sohasem volt valami
éles.

— Az atyának és a fiúnak és a szentléleknek a nevé-
ben, ámen!

Odanéz. A lelkész beszentelte a fekvőhelyet. Beszélni
kezd. Röviden beszél, halk és keresetlen szavakkal az em-
beri élet harcairól és küzdelmeiről, kudarcokról és ered-
ményekről beszél, a végeéről, mely minden emberi sorsra
nézve közös. Figyel. A természetes hang, a korszerűen
dolgozó agyvelő és a hibátlanul kibontakozó gondolatsor
azt a különös élményt keltik benne, amit az ember a szem-
előtt kinyíló virág láttára érez. Ki ez? Nem ismeri, nem
látta soha a vele egyívású embert, de első pillantásra meg-
látja rajta a letörülhetetlen vonást, ami a háborús nem-
zedéket a többitől olyan szembeszöklően megkülönbözteti
és ezért rokonszenvez vele. Nem, dehogy is bánja már,
hogy itt maradt. Hisz ez a fiatal, vidéki lelkész hozzátar-
tozik, testvér vele, testvér a háború füstölgő keresztjére
feszített nemzedékkel, melyre az a feladat vár, hogy ezt
az ördögi fufanggal agyonnyomorított világot tisztábbá,
becsületesebbé, jobbá és boldogabbá tegye. Fokozottan
figyel. A szavak egy öreg közrendőrről beszélnek. Egy
közrendőrrel, aki állt évtizedeken keresztül az utcasar-
kokon, vigyázott a rendre, bonyolította a forgalmat, ami
a régi jó időkben nem is volt olyan nagy dolog, vagy
pedig idézőket és más hivatalos iratokat kézbesített az

érdekelteknek. Mi különös van ebben? Semmi. Ez a közrendőr azonban, akinek olyan kicsi kis fizetése volt, elvonta szájától a falatot, sokszor ment éhesen szolgálatba reggel és sokszor feküdt le korgó gyomorral este, azért, hogy a fiát nevelje. Felnevelte! A fiú ma egy nagy gyár üzemében ezer és ezer embernek parancsol. És most messze idegenből eljön, itt áll szemében könnyel, eljött, hogy ezt a szegény közrendőrt, az édesapját eltemesse. Nem szívet facsaró dolog ez? A lelkész felemeli hangját.

— Búcsúzzatok el — mondja — egymástól, mert az út letelt, az Úristennek éppen egy közrendőrré volt szükség és elküldte a szelíd és irgalmas halált, hogy őt egy új őrhelyre vezesse. Öreg Jon Boáriu, mi is búcsúznunk tőled! Ennek a városnak a nevében, a város minden lakójának nevében búcsúznunk tőled, aki ezt a várost háborúban és békében őrizted! Búcsúznak tőled ezek a rendőrök is, akik utolsó utadra elkísértek és akiknek a ruháját a háború után pár évig te is viselted. Búcsúznak tőled. Nem firtatják, hogy miért esik neked jobban a pihenés ebben a régi egyenruhában, amit ma már sehol sem viselnek, hogy miért érezted nagyobb végtisztességnek, ha téged ebben, az öreg szekrényben naftalinosan csüngő, de nagy-nagy megbecsülésben őrzött régi magyar rendőregyenruhában temetnek el. Nem kérdi tőled ezt senki. Talán azért kívántad így, mert akkor voltál fiatal, amikor ezt a ruhát hordtad. Akkor fordultak utánad a katrincás kis cselédlányok. Vagy mert olyan hosszú ideig viselted ezt a ruhát s mindvégig olyan időben, amikor nyugalom volt, jó rend és mindenki számára egyenlő mértékkel mértek. Ki láthat a lelked mélységébe, még ha a te lelked egy elaggott, egyszerű közrendőr lelke is?! Nem bolygatunk téged, hanem búcsúznunk tőled, öreg Boáriu János, pihenj békességgel!...

Csend. Valami koppan. Előbb egy. Most még egy. Kettő-három. Egyre több, míg végre a koporsón, mint jégverés, tompán dübörög a göröngy. Felrázza a kísérteties zene. Odébb taszít pár embert és a sírhoz lép.

— Alex?!

Alex a bot után nyúl, amit a kezéből hirtelen kiejtett.

— Bocsáss meg, — súgja és ahogy félszegen feláll, elárulja, hogy a jobb lába a balnál arasszal rövidebb. Mi történt vele? Arcába néz és megörvend, mert rokkant barátján meglátszik, hogy az élet megnyomorította ugyan, de nem taposta el. Kezet szorítanak.

— Ha akarod, — mondja régi szerény hangján Alex — menjünk le együtt. Ne vedd rossz néven, igazán váratlanul ért, hogy te élsz.

— Miért?

— Úgy tudtuk, hogy elestél. Prágában voltam a lábammal, amikor a kis Mánú ezzel jött vissza a haretérről. Sírtunk mind a ketten. Hogy kerültél bele a veszteséglistába?

— Nem tudom. Zűrzavar volt. Fogságba estem.

Alex elgondolkozik. Utat ad néhány lefelé siető idegennek.

— Igen — mondja lassan. — Sokat beszélünk rólad. Legutóbb a tízéves találkozón. Sokan pusztultak el és rólad is úgy beszélünk, mint aki már rég nem él. Másnap folyton rád gondoltam az elesett bajtársak lelkiüdvéért tartott szentmisén. És azóta is. Tudod, hogy a feleségem jól ismer?

— Engem?

— Téged. Az elbeszéléseimből. Hisz a gyerekkoromról nem eshetik szó nélkül. Sokat köszönhetek neked.

— Ugyan, Alex?!

— Az édesapádnak! Ha ti nem vagytok, ma talán cipőtakarítással keresném a kenyeret. Hadd csak! Ezt ők is tudják. A feleségem és a két gyermek.

Az út nyaktörően síkos. Vigyázva vezeti bicegő barátját és hogy elterelje a szót, a család felől érdeklődik. Alex tényleg gépészmérnök lett. Miután lába úgy, ahogy összeforrt, beiratkozott a műegyetemre és a háború végéig beszámlításokkal levágott öt félévet. Az összeomlásakor azon gondolkozott, hogy hazajön, de aztán meggondolta és maradt, amíg megszerezte az oklevelet. Hogy hogyan került Bukarestbe?

— Igen, — feleli Alex — ez érdekes. Itthon vagyok látogatón, mikor az apám valakitől hallja, hogy Románia

pár tucat vasúti mozdonyt kapott Németországtól jóvátétel fejében, de a mozdonyokat nem tudja senki összeállítani. Ezen rágódott egy darabig, aztán egy szép nap azt mondta, menjek le, indítsam meg nekik. Mit csináljak? Restelltem szegény öregtől. Jelentkeztem az államasúti gépgyárban és egy mozdonyt üzembe helyeztem. Erre letáviratozták a röhögő német mérnököket és engem ott tartottak. Azóta... no néz csak, hogy kiépült ez a sor, amióta együtt bujkáltuk itt a bokrokat!

A tárgytól való gyors eltérés és egy közös gyermekori emlék felújítása azt a benyomást keltik, hogy Alexnek nagyon jó a sora, erről azonban nem beszél szívesen. Érthető. Az osztály nagy része elpusztult, a háborút túlélők lecsúsztak vagy elzüllöttek, ilyen viszonyok között más sem tudna fitogtatni, nem pedig Alex, akinek minden szavából kiérzik, hogy veleszületett szerénységét a szerenese napjaiban is megőrizte. Szó esik még a temetésről és mire a főútra érnek, a kerges rendőrare egy új vonással gazdagodik. A pénzben sem erkölcsi erő, sem jellem és az ember erkölcsét mégis az jellemzi legélesebben, hogy hogyan bánik a pénzzel. Vagy nem jellemző Alex apjának erkölcsére az, hogy a fiától kapott pénzzel utolsó fillérig esküt nem tett, nyugdíjtan öreg rendőrtársait segítette?

A sarkon hatalmas gépkocsi áll. Sokan topognak körülötte, bírálják, tapogatják, vitatkoznak fölötte, mint ritka lovon kupeccek. Alex megáll.

— Mikor találkozhatnánk? Szeretnék rendesen beszélni veled.

— Ez a te kocsid?

— Igen — feleli kínos zavarral. — Nekem ugyanis most menni kell.

— Bukarestbe?

— Igen. A temetés körül mindent így intéztem. Valami zavar van otthon, az üzemben. A munkásság kollektív szerződést kért, ami könnyen bérharchoz vezet. Félek, hogy a munkások valami sületlenséget követnek el.

— Te a munkásokat félted?

— Csakis. A követelés jogos és igazságos, a miniszter azonban erről nem akar tudni. Nem olvastad? A küldöttséget azzal kergette ki, hogy ha még egyszer elő mernek állni ezzel a kéréssel, kutyákat uszít rájuk a minisztériumban.

— Ez igaz?

— A kormánylapok cáfolják, de igaz. Képzeld el! Négyezer ember, aki rajtam kívül nem hallgat senkire.

Tülök szól. A soffőr észrevette gazdáját, farolt és megállt előtte. Levett sapkával nyit ajtót. Alex kivesz tárcájából egy névjegyet.

— Mennyire sajnálom — mondja melegen. — Ha Bukarestbe jössz, keress fel. Ez az üzem címe, de én mindig ott vagyok, engem leghamarabb ott találsz meg. Aztán hazamegyünk. Ne felejtse el, hogy az én házam a te házad is, amíg élek!

Néz a gép után. Zaj nélkül ugrott meg és most tűnő álomként suhan a ködös téli estbe. Egy szájtató későn érkezett.

— Buick?

— Bujik a szeme világa. Érdekes?! Az embernek szinte kedve szottyan, hogy elüttesse magát egy ilyen géppel és ő azt mondja rá, hogy bujik. Jegyezze meg, hogy ilyen Rolls-Royce-t nálunk csak a királyi herceg vezet.

Tényleg — gondolja Albin is, ő azonban nem az előkelő kocsira gondol, hanem Alexre. Más pöffeszkedne a helyében, ő úgy ült be, mintha a fényűző kényelem nem illetné meg. Elámul. Ma is akad még ilyen ember? Abban, aki így viselkedik és azért viselkedik így, mert a körülötte ordító nyomorban tehernek érzi a bőséget, aki egy ilyen gép mellett sántán biceg síkos kilométereket, abban, ha még oly alacsony sorsból küzdötte is fel magát, nemes lélek lakik! Zsebébe süllyeszti a névjegyet és indul, hogy felkeresse a közjegyzőt, aki, ha a szálloda nem téved, itt lakik valahol a közelben.

Sikátorba lép, ásító torkába jövet is benézett. Nemcsak ide nézett be, hanem mindenüvé, ahova csak a szeme elért. Keres. Tegnap óta folyton keres valamit, valami

új és szokatlan dolgot, de nem talál semmit. Nagyjából minden a helyén és mégis minden olyan távoli, megfoghatatlan, idegen. Mi történt ezzel a várossal? Itt született, itt nőtt fel, ez a környezet gyúrta és alakította, mint kagyló a héjába szorult homokszemet és ő amióta elszakadt, szerte a világban magával hurcolta ezt a várost, mint egy örökre szívére karcolt képet. És most, hogy újra előtte áll, ezek a felbukkanó régi utcák, házak, kövek és emberek mégis színtelenek, összefolynak és elmosódnak, akárcsak sorok egy sokáig zsebben koptatott levélben. Mért ilyen szokatlan itt minden? Közvetlenségre számított, otthonos melegre várt, várta az emlékek gíngallóját és az este, mikor a fanyar vidéki szálloda férges szobájában lefeküdt, szinte elsírta magát, mert úgy érezte, mintha a családi fészek ajtaját végkép becsapták volna előtte.

A közjegyzőt ingujjban találja, egy halom régi jogi-közlöny szélét faragja vonalzó mellett zsebkéssel. Asztal, székek, padló papírral és kezdetleges könyvkötőszerszámmal tele. Bemutatkozik és miután pontosan tisztázza kilétét, szülei kölcsönös végrendelete iránt érdeklődik. A java-korbeli ember kabátot vesz és a szomszéd szobába tessékeli.

— Bocsásson meg, — mondja — hogy így fogadom. Foglaljon helyet. Talán említette valaki önnek, hogy a közjegyzői irodát tőlem rég elvették?!

— Igen, a szállóban beszéltek erről.

— Azóta könyvkötésből élek, okirat helyett. Hogy támadt fel csak most? A háború óta sok idő telt.

Megmagyarázza. Az ezrednél hősihalottnak hitték, holott a kézitusában egy szúrással fogságba esett. Eddig nem volt szüksége a hagyatéokra, most azonban eljött, hogy mindent számbavegyen. A közjegyző növekvő csodálkozással figyel, összeesapja kezét.

— Hogyan? Ön semmiről sem tud?

— Mit tudnék?

— Nem tudja mi történt a vagyonával?

— Az este érkeztem és a dologról még senkivel sem beszéltem.

— Akkor az elején fogom kezdeni. Mint bizonyára tudja, kölcsönös végrendelet esetén a túlélő fél örököl mindent, a vizsgálat pedig annak idején azt állapította meg, hogy édesanyja az édesapjánál pár órával előbb halt meg.

— ?

— Így a gyámhatóság sikertelenül indított eljárást, hogy az anyai vagyont a hagyatéktól minden eshetőségre elkülönítse és az ön részére vitán felül megmentse. Érti, kérem?

— Hogy elkobozták az egészet?

— Nem. Akadt ugyan, aki akkor a magyar állam iránti csöpögő hűség bizonyítására a törvényszékhez egy ilyen értelmű beadványt intézett, de nem ért célt, mert az édesapjának a szerencsétlenség után is maradtak barátai. Ön kiskorú volt. Harcolt a magyar államért. Két bátyja elesett. A magyar bíróság mindezt mérlegelte. Félretette az ügyet és akkor sem hozott döntést, mikor az ön elestének híre a veszteségi kimutatásba hivatalosan is megerősítést nyert.

Komisz cigarettát szed elő.

— Parancsol?

— Köszönöm, nem.

— Jobbal nem szolgálhatok. Ha nem veszi rossz néven, az impérium átvétele utáni időben pár úrnak az étvágya itt mértéktelenül megnövekedett. Kipiszkálták az ügyet. Én már nem voltam közjegyző, ha jól emlékszem, senki sem volt már hivatalban azok közül, akiknek a szava itt egykor számított, az új vezetés pedig nem teketóriázott sokat, hanem a román kinstár segítségével, mint jogutóddal az ebek harmincadjára juttatott mindent. Miért ejti el a kedvét? Be kell adni a pert.

— Pert?

— Igen. A román állam ellen. Emlékszik Krisánra?

— Az ügyvédre? Igen!

— Akkor fáradjon el hozzá. Annak idején egyedül ő tiltakozott a törvénytelen eljárás ellen. A vagyonból alapítványt akart létesíteni. Valami emberbaráti intézményt. Maradandó emléket az ön szüleinek. Menjen el

hozzá, mert ő többet tud a dologról. Azután keressen egy jó ügyvédet, mert Krisán, mióta a felesége meghalt...

— Meghalt a felesége?

— Már két éve. Azóta Krisán minden pert elveszt.

Megy az utcán, homlokát tapintja, felnéz az esőt ígérő borús égre. Mihez kezd? Legyőzte magát, visszatért ide, hogy az agyában éles vonásokkal felvázolt munkához erőt merítsen és most rúgjon fel... vágjon falhoz mindent? Pereljen évekig? Kaparjon és vájkáljon az állam falánk bendőjében? Cibálja ki a felfalt örökséget, mely eltűnt, mint medve gyomrában a havasi málnaszem?! Ehhez nincs türelme, de egy ilyen harchoz anyágilag is gyenge. Vagy nyujtsa ki kezét az összeköttetések után? Ha eddig nem fűzte magát pórázra, ezután sem veszi igénybe ezt a rendszert, melyet elítél, mert mindig az jut az eszébe, hogy az adott helyzetben mit csinál az, akinek nincs összeköttetése?! És különben is! Mióta az utolsó megalkuvó igazságügyi államtitkár is kilépett a kormányból, mert a bírói vizsgákon minden erdélyi jelöltet visszavetnek, ennek az országrésznek nincs összeköttetése Bukarestben. Tart előre, leszegett szeme nem látja hány üres utca marad el. Esteledik. Itt-ott lámpa gyúl. Valaki rángat egy függönyt. Az árnyék keresztben hever a járdán és megvonaglik, mint ablakból kidobott holttest. Hol jár? Felnéz és megtorpan. Menjen tovább? Mehet? A németek innen dobták a kézigránátot, a kemény porosz szó: die drei hier sind Franktirörs — itt vágta őket mellbe. Áll, néz. Hol feküdtek? Látni akarja a helyet közletről, indul, de amint letér a járdáról, újra megremeg. A szülőház komolyan néz rá, mintha figyelmeztetné valamire. Mit akar mondani ez a ház? Lép. Nyúl a kilincheshez és... és rozsdás kés döfi mellbe. A falon ügyvédi tábla. Hidegen csillognak betűk: Dr. Vulpu advocat. Lehúnyja szemét, olvas tovább, de egy óra ütése felébreszti. Krisánhoz indult, miért jött ide?

A téren kásás a hó. Bokáig dagaszt benne s ahogy a híd felé ballag, újra szemébe ötlük a kőpad, a szobor üres talpa, mely körül néhány autó vesztegel. Keresi a

szobrot. A szónoki lendülettel felemelt kart, mely összenőtt a térrel, része lett a távlatnak, amit azért szakított meg, hogy a kiszorított levegő helyét gondolatlaltal és eszmével töltse meg. Hova tűnt innen? Egy férfi nagyságát nem fejezi ki sem a kő, sem a bronz, velük nem alszik ki a fény, amit egy lobogó élet saját korán túl a jövőbe vetett. Az államférfi száz évvel ezelőtt élt. Száz évvel ezelőtt látta, hogy a Duna genyes és száz évvel ezelőtt kínált gyógyírt a hullabúzra, ami ellen a dunai államok külügyminiszterei ravasz eselfogásokkal ma hiába védekeznek. Mi lett ennek a jövőbelátó, nagy embernek a szobrával? A háború megkímélte. És a béke... a háborúnál vadabb béke kötelet hurkolt a nyakába és tüzelővel rántotta le. Bántja a visszás dolog, az ostoba és alacsony gondolkodás, mely a jövő épületét sárral és iszappal vakolja.

Nyomott hangulata csak a hídon túl enged, a varrógépjavító műhely előtt eszébe jut, hogy egykor itt a bátyjaival biciklit bérelt. A szomszéd ház kapuján zörög s a nélkül, hogy megvárná, amíg valaki jön, bemegy. Miért veszte el Krisán a pereket? Eszes ember volt és e mellett becsületes, apját, ha távol volt, a tárgyalásokon mindig ő képviselte, apja pedig nem bízta volna ügyeit sem számár, sem gazemberre. Az biztos, hogy a betöréskor kirtartott volna mellettük, ha nines annyira kiszolgáltatva a feleségének. Tájékozódik a sötétben. Ez az ajtó régen az irodába nyílt, az meg az ebédlőbe. Kopogni akar, kezét azonban a lakásból kiszüremelő zene fogja le. Mi az ördög? Csak nem mulat ez az ember itthon is cigány mellett? Különböző dolgokon töri a fejét, de mielőtt valami eszébe jutna, a folyosón felgyúl a villany és egy nő kérdi:

- Az ügyvéd urat tetszik keresni?
- Úgy látom, rosszkor jöttem.
- Miért?
- Jogügyi dolgom van, ide bent pedig... talán valami családi összejövetelt tartanak?!
- Dehogy — kacag az asszony. — Az ügyvéd úr rádiózik, de azért azt hiszem, lehet még vele beszélni.

Várákodik az irodában. A nyitott szekrényben egymásra dobált ügyiratok, a székek szanaszét, az íróasztal tele szivarhamuval és véggel. — Régen nagyobb volt a rend, — állapítja meg s miközben rágyújt, hogy orrából a poshadt dohányszagot megszokott füstjével kiverje, a testes Krisánnén gondolkozik, aki életében nemcsak az urát kormányozta, hanem háztartását is, mely tiszta és rendes volt, mint egy doboz. Mi több, valamikor gyököt vonhatott a gyékények és irodaszőnyegek számából és most nincs mibe törülje a lábát. És ki ez a nő? Ahogy pénzes ügyfelet sejtve mohón bevezette, hirtelen nem tudta osztályozni, ami a környezetre nézve éppoly rossz, mint a nőre. Odakünt valaki a kilincs körül babrál. Mintha nem találná. Indul, hogy kinyissa az ajtót, de az pattan robajjal.

— Istenit ennek a zárnak!

Tessék, ezt ugyan kifogta. Krisán bevágta maga után az ajtót. Darabig támolgott, aztán megállt, mint hajladozó fa a szélben. Mit kezdjen vele?

— Hagyjuk holnapra — mondja lehangoltan neki, Krisánban azonban ágaskodik a részekek csökönye.

— Azt hiszi, velem ma nem lehet beszélni?

Jó. Bemutatkozik. Magyarázkodás helyett nyomban jövetelének céljára tér. Vagy-vagy — gondolja. Ha megérti, rendben van, ha nem, sarkon fordul és megy, mert tökrészgél sohasem állt szóba szívesen. Amíg beszél, az ügyvéd italnyűtte arcát figyeli. Bőre sárga, a petyhüdt pillák alatt a keresztbenálló két szem többször vált színt, mint zavaros tócsa, ha felhők járnak az égen. Krisán nagyon elkomolyodik. Megrázza magát és az ablakhoz megy. Felrántja. Hideg levegőt zúdít a fejére. Mikor megfordul, színjőzan.

— Szóval te élsz, — kiáltja és a hangból kicsapó melegért Albin megbocsájt neki mindent. Tisztázzák a dolgot, Krisán beszélni kezd. A kótyavetyéért az állam felel, a rendszer, mely eltűrte, hogy három-négy helybeli gazember kötőfékre fogja és madzagon vezesse. Ez a banda most már a kereset szempontjából mellékes. Egykor barátok voltak, de hiénák lettek az első lehetséges

percben. Ma már ez sem menne így, de a hatalom átvétele utáni zűrzavarban minden lehetséges volt. Törvénytelenül vásárolták fel a hagyatékot, a potomért kapott koncon pedig összemarakodtak a koreszmárossal, akit Albin apja még a háború előtt a kötél alól húzott el. Azóta az ingatlanok nagyrésze gazdát cserélt, a maradék értéken felül terhelt, ezeket a bitangokat perelni annyi, mint perelni nyelét a veszett fejszének. A kinestár azonban helyt áll és fizetni fog, mint a köles. Aktacsomó kerül elő, Krisán ajkáról jogi fórumok és körmönfont meghatározások ömlenek. Az iratok közül kiemel egyet.

— Nem tudom, — mondja rekedt hangján — mi a véleményed a dolgokról. Nézd meg ezt a beadványt. Minden benne van. Tulajdonképpen elég volna elmenni az igazságügyminiszterhez és megkérni, hogy ezt a számot végre intézzék el. Mert annakidején elhallgatták. Azt hiszem, nem értették meg. Odaát sohasem értették meg a jog lényegét, azt, hogy ha a jog eszmei tartalmát egyetlen ponton megsértik, többé senkit sem védelmez. Ez előttük értelmetlen. Te gyerek voltál, a háborúelőtti viszonyokra azonban még kell, hogy emlékezz. Ebben az országban voltak hibák, de becsület is volt, egy becsületes erkölcsi világrend, amit mi lábbal tiportunk szét és ezzel szétromboltuk az itt élő népek testi és lelki életének alapját.

Csömöréről addig beszél Krisán, amíg az ebédlőbe mennek, ahol a vendég kedvéért ürített pohár más irányt ad a gondolatainak...

Újra az utcán. Krisán sokat ivott, majd vacsorát rendelt, de a házvezetőnővel valami nézeteltérése támadt a sorrenden s hogy megmutassa ki az úr a háznál, újra felszított mámorában nagyon gonoszul bánt vele. Darabig pattogott még, nyargalt kifejezéseken, agya azonban, mint egyre táguló rosta, csakhamar kiejtette a szavak magját és értelmét. Nem került sor a terítésre. Távozott, mert felismerte, hogy nincs kivel tárgyalnia és ezért szokott gyorsasággal úgy határozott, hogy Bukarestben maga néz utána ügyeinek. Kikerül két zsákot cipelő férfit és a sors agyafúrt mesterkedésén töpreng, mely az ember

szemét annyiszor vezeti félre. Krisán súlyos keresztnek látta feleségét amíg élt és még ma sem látta be, hogy a gyűlölt asszony kiegészítő része volt, akivel saját boldogulása hullott gödörbe.

Éhséget érez. Nem tudja, hogy a kirakott sütemény juttatta ezt eszébe, vagy azért vette észre a cukrászdát, mert éhes? Bemegy, hogy éhségét valamivel elverje. A boltíves öreg helyiség mit sem változott. Gyér világítás, egy tucat nádfonatú szék, a tenyérnyi márványasztalok úgy néznek rá, mint régen. Hányszor jött ide? Valamelyik szegény társuk fogadásból falt a krémet, idővel azonban a játék megváltozott, mikor a térdnadrágot hosszúval cserélték fel, az lett rosszul, aki egy délután legtöbbször ért hozzá a kiszolgáló lány kezéhez. Ásitásra ingerli a kongó csend, meleg zúgra vágyik és a kályhához ül, bár nincs hideg. Az ismeretlen tulajdonos esti lapot hoz. Átveszi a rendelést és kikiált:

— Egy kávé szűrve!

A lapra néz, szemét öt hízott betű ragadja meg: Skoda... Átfut a cikken. Sorok közt olvasni nem nagy művészet, de amit a cikkíró itt szórt szét, azt az is kiolvashatja, aki először vett nyomtatott betűt a kezébe. Lehetséges ez? Azt hitte, hogy a válság, mely Kelet-Európának ezen a gazdag országán is végigsepert, véget vet a további visszaélésnek és a végtelen nyomor visszariasztja azokat, akik eddig hónaljig vájkáltak a közpénzekben. Az általános bajban hitt, azt remélte, hogy ha a belátás nem volt képes rá, a közös rossz egymáshoz sodorja az embereket és íme, a kiszikkadt talajból, mint egy mérges virág a külföldi ágyúgyár botránya pattan ki, hogy végkép kiábrándítsa és kábító szagával szembe-köpje. Új csalás, új megvesztegetés, új lopás, száz és száz ellopott millió, amit olyan adózók izzadtak ki, akik visszaadták iparengedélyüket, örökre lehúzták üzletük redőnyét, akik az utolsó párnájukat áldozták fel, hogy az adókötelezettségnek eleget tegyenek. Miért? A nemzeti védelemért — mondja a cikk. Hát az a nemzeti védelem, ha egy ország a maga embermillióival és természeti kincseivel szőröstől-bőröstől befér egy ágyúgyár zsebébe?

Nemzeti védelem az, amelynek jogeimén tábornokok és miniszterek százmilliókat lopnak el? Ugyanakkor, amikor száz meg száz népiskolát zárnak be, tanítókat és tanárokat repítnek utcára pénzhiány miatt? Behúnyja szemét, borzalmas látomásként a mai ember végzete dübörög előtte. Ki tartóztatja fel ezt a végzetet?

Dzrr!... Tálca csattant, a kávé-készlet darabokban, padló issza a barna levet. Ki ez az ügyetlen? Meleg szem néz az arcába.

— Albinka?!

Feláll.

— Hogy került ide, Juci?

— Én... Jaj, Albinka!

— Csak nem tőlem ijedt meg?

— Magától. Hogy maga és mégsem maga. Akkoriban mindenki azt mondta...

— Tévedés, Juci. Mikor szabadul innen?

— Ebben a percben, mert záróra van. Valamit én is tartogattam a begyemben, amiről tudtam, hogy egyszer eljön az ideje. Az igazat megvallva, sohasem hittem.

— Hogy előkerülök?

— Hogy elesett. Sokat kérdezősködtem és a sebesültek között akadt egy, aki azt mondta, hogy a reggeli ellen-támadás után nem látta a halottak közt, ahol este véresen feküdt.

Örül a találkozásnak. Már a vonaton gondolkozott Jucin, érdeklődni azonban nem tudott, nem tudja, hogy hívják ezt a lányt? A cselédeknek nincs teljes nevük. Hány Juci és Mari és Róza súrol a konyhában, akit a ház úgy tart számon, mint gulyából csermált tehenet: ez Bogár, ez Virág. Csillag húsvétkor elrüg, Szegfűt kell behozni helyette. Micsoda komizás?! Furdaltan nézi a lányt, aki mielőtt ápolónő lett, otthon az alárendelt munka mellett arra is ráért, hogy nemi élete legforgalmasabb gócpontján menetrendet adjon a kezébe és ő mégis csak annyit tud róla, hogy Jucinak hívják. A cukrász utánuk bámul. Nem érti, hogy ez az előkelő tartású idegen mért fizette ki az eltört készlet árát olyan kész-

séggel, mért nyitotta ki alkalmazottja előtt az utcára vezető ajtót, mért bánik vele úgy, mint egy hölgygel.

Szél bodroz. A sikátorban enyhe a levegő, mint kűrtőben, melynek tövére rőzsét vetettek. Milyen furesák az emlékek, — gondolja, miközben a lány bársonyos hangjára figyel. Juci emberekről és eseményekről beszél, dolgokról, melyeket jól ismer és mindaz, amit hall, mégis olyan homályos, megfoghatatlan, távoli. Mintha mindent látta volna már, talán álmában, vagy egy könyv fölé hajolva rajzott előtte minden. Árny árny után bukkana fel s mire az elmosódott arcok koponyájában kegyetlen élességgel kidomborodnak, rájön, hogy ezek valóban árnyak, senki sem él azok közül, akikkel érdemes volna találkozni, a város maga elhurbolt kosár, amiből az idő kilökte a gyümölcsöt és a helyét vicik-vacak hulladékkal töltötte meg. Szétnéz. Mit keres ezek alatt a járdára kandító ablakok alatt, ahonnan a nap minden szakában savanyúkáposzta, odaégett rántás, pörkölt kávé vagy kifutott tej szaga áradt és ahonnan a szürke és szegényes ágyneműt, a csikos párnákat pofozva, egyik szomszédasszony bizonyára ma is elmondja éjjeli álmát a másiknak. Barátságtalan helyek voltak ezek mindig. Kietlen érzés fogja el, ami csak nő benne, mikor a lány sáros udvarra vezet és egy ajtót előtte kinyit.

— Maga itt lakik, Juci?

— Itt. Fél bejönni?

— Nem — mondja gyorsan és habozás nélkül belép, hogy Jucit meg ne bántsa. A szűk szoba rendes és tiszta. Pár fenyőbútor, a falon kancsó és tál, párnatorony az ágyon. Milyen szép a falu, — veszi észre és úgy ül le, hogy ne lássa a polcon álló gipszbabát, a művirágcsokrot az asztalon, a képeslapokból tákolt lámpaernyőt, a város porfészekait, a vásári lomot, mely ide is betolakodott, hogy a falu hamvas arcát teleszórja folttal és szepölével. Juci tüzet gyújtott, babrált a szekrényben, megáll előtte hátratett kézzel.

— Nem találja ki, mi van a kezemben?

— ?

— Tessék, nyissa fel.

Valami csacsiság, — gondolja — de megrezzen, mint villanyütésre, mert a doboz fenekén apja óráját pillantja meg.

— Hogy kerül ez ide?

— Elfeledte? Átöltöztek. Édesapja fekete ruhát vett, szegény mamája engem a kórházba küldött a kofferrel.

Jegyzőkönyvet forgat, apja ezt is a mellényben feledte. Vezérszavakat böngész, egy csonka gondolatsort s ahogy a kemény ceruzavonásokon tűnődik, egy arabbal tört római szám alatt apja keze mozdul és a túlvilág küszöbéről a jövőbe integet. Olvassa a hat összefüggő sort. *„Teljes nemzeti szabadság minden itt lakó népnek. Minden nép saját nyelvén, saját kebeléből választottak által taníttatja, közigazgatja és bírálja magát, az ország törvényhozásában és kormányzásában pedig alkotó egyedeinek számarányához mértén részt vesz“*... Mi ez? Szakas az emlékiratból, amin az apja ágyúörgés és fegyverropogás között dolgozott? A jövőből mult lett, az álom azonban álom maradt, nem valósult meg soha egyetlen pillanatra sem. Elteszi a jegyzőkönyvet és szórakozottan felel Jucinak: hol járt, mit csinált, mi történt vele. A lány asztalt terít és fecseg.

— Egy kis falusi holmi, vaj, méz, szalonna, a kenyeret édesanyám sütötte.

— Maga nem eszik?

— Nem vagyok éhes — feleli Juci és ragyogó, éhes szemmel néz vendégére. Beszélgetnek.

— Megnősült?

— Nem.

— Hogy lehet?

— Nem tudom.

— Biztos, van valakije?

— Ki lenne?

— Egy szép úrinő.

— Téved.

— Nincs senkije?

— Senki a világon, Juci.

Ezen Juci sokáig töpreng. Az asztalt elszedte, hamutartót hoz, szolgál tüzzel. Kezében a gyufa reszket.

- Albinka . . .
- Tessék?
- Nincs kedve?
- ?
- Itt maradni . . .

Fátyolos hang, a lángoló arcról lerí a visszautasítástól való félelem. Kedv? Hányszor fordul elő egy férfi életében, hogy a nő — szálával az ujjára tekeredő póknál is kevesebb? Szippant és miközben leveri a cigaretta hamvát, bólint.

- Itt maradok, Juci . . .

*

Süt a nap, a hó zsírként olvad a völgyben. Mióta a várost elhagyták, a kocsis hol a lovat csépli, hol a gödrös utat szidja, melyet a németek óta nem tett karba senki. A kavicshánya előtt félbeszakítja a szátyárkodást. Megállítja a kocsit és leszáll, hogy ha a sírokat nem találta meg, felkeresse legalább a helyet, ahol apja szívét a golyó széttepte. Elszántan vág a sáros dülőnek. Az eltelt hosszú időre gondol, arra, hogy mint a város, a bánya környéke sem változott, a pár keréknym nem mutat arra, hogy nagyon kihasználnák a gyomrában rejlő követ. Kicsiségekre gondol. Tereli figyelmét, edzi magát a közelmulton, a különböző címen felszámított összeg is megfordul fejében, amit az imént a szállóban sokalt, de azért vita nélkül kifizetett. Számol és tervel, a küszöbön álló útra kényszeríti agyát, csak hogy a kegyelet semmitmondó érzését elkerülje és a bejárat előtt egyszerre mégis lehámlik róla minden, hogy lúdbőrös hátán akadály nélkül cikázzon végig a hideg. Mit akar? Hetyke vagy közőmbös szívvel lépni a szülővért szüresölő kövekre? Hát lehet? Hányszor járt itt... mikor az évek során valami nagyon fájt, gondolatban hányszor vánszorgott ide azzal a vággyal, hogy ledobja magát a földre, fölágja ereit, lankadt vérét itt adja vissza a földnek?! És most...

nem! Facsargó szívétől ne kívánja senki, hogy fűtyörésszen.

Az öblösen kitáguló bánya katlanában fuvaros lapátolja a kavicsot. Elmegy a két sovány lovascska mellett és ahogy a kopár fal előtt meghatottan leveszi kalapját, szétágazó gondolatai teljesen feloldódnak az apjára való emlékezésben. Ó, ha élne?! Szunnyadó agysejtjei közt fölesillan a szürkészöld szem, a szilárd arc s amint kiemelkedik a gyerekkor kötöttségéből, hogy apja jellemét egyszer férfi-szemmel is lemérte, rájön, hogy az apjára még mindig úgy néz fel, mint egy képzelet által szőtt ragyogó fátyolképre. Miért? Apja nyom nélkül lobbant ki. Nem alkotott semmit, nagy gondolatok nem maradtak utána. Mi teszi mégis alakját azzá, ami? A tiszta és igaz élet, melynek emléke felszökellő, örök szabályként itt maradt azok számára, akik ennek az országnak a jövőjében bíznak...

Kő csapódik a lábához, a bánya döngő visszhangot vet. Felnéz. A fal peremétől elhajlott egy tömb, úgy lóg a feje fölött, mintha a pillanatot várná, hogy leszédüljön. Moccanás nélkül áll. A halál meglepő közelségének nyögében nem hallja a kiáltozást s csak akkor riad fel, mikor a veszedelmes helyről elrángatják. A fuvaros süketnek nézi.

— Leszakadhat — ordítja. — Nem látta a csóvát?

Nem, kikerülte figyelmét, sokat azonban amúgy sem ért volna vele, mert csak most tudja, hogy a földbe szúrt szalmás bot mit jelent. Megköszöni a figyelmet, elvégre ha a ponk nem is dőlt rá, ferdén áll, mint egy részeg. Tárcája után nyúl, hogy a dolgot elintézzze, de a keze megáll a zsebben. Hol látta ezt az embert? Mustrálja s miközben szeme az agyoncsigázott két párára téved, a parasztoknál gyakran előforduló hasonlóságon gondolkodik, melyet magának, a paraszt-lelkiélet egyszerűségével, valamint e lelkiületnek a nemzéssel szembeni teljes közömbösségével magyarázott meg. Fajélettani elméletét halomra dönti a szintén fürkésző fuvaros kérdése.

— Engedelemmel, nem találkoztunk mi a háború alatt?

— Hol?

— Az ügyvéd úrnál, akit a németek ebben a bányában elemésztettek.

Felismerik egymást. A fuvaros gazdakoráról beszél. Sommás peréről, melyet az ügyvéd úr a magyar kincstárral szemben többször megnyert, fiáról, aki a háború alatt inkább szeget nyelt, semhogy áruló legyen. Régi dolgok, szeme hintalovakat keres. Ez a két gebe volna? Bőrüket feltörte az iga, vásott fogukkal immel-ámmal esznek, bogos lábuk reszket. És ez a törődött öreg?! Egykor vagyonos volt, gazda a javából, maga embere, ahhoz képest ahogy állt, ez a fuvarozás olyan, mint mikor a tönkrement áruház főnöke saját boltjába beáll segédnek.

— Mi történt magával? — kérdi. — Tönkrement?

— Tönkre.

Elmondja. A malom hátából kivágták az erdőket, a víz elapadt, egyszer szivárgott, máskor jött, mint a hegy, a duzzasztót évente kétszer is elvitte. Költség költségre gyűlt s bár nem örült, a kis víziláda több adót fizetett, mint egy gőzmalom régen. Egy nap rendelt jött: a régi terv nem jó, amelyik malomnak nincs román műszaki terve, lepecsételik a kövét. Mit tehetett? Bankba ment, de mire az új tervet kézhez kapta, a folyó fogta magát és egy újabb árvízkor odébb költözött egy kilométerrel... A gazda földre néz.

— Ez maradt — mondja. — A földem! Küzdöttem, verekedtem vele. Még az apámtól megtanultam, hogy legjobb ganaj az, amit a gazda saját saruján hord ki a földre és kalászos táblám mégis elúszott. Nézzen erre a két párára! A kamat és az adó csak őket hagyta meg s ha az egyik kidől, azon mód mellé fekhettek. Fázik a nagyságos úr?

— Nem.

— Mivelhogy reszket. Egyébként nemesak én jártam így. Rendjiben mentünk tönkre, mert az új uralom nem úgy csinálja, mint régen, amikor a juh gyapját lenyírták, de békét hagytak a bőrnek. A falun még ma is hét bőrt sejtenek s ha nem jön valami változás...

— Úgy hírlik, adósságrendezés lesz.

— Ó, ez csak kortesfogás. Ha tudná, mennyire utáljuk már a sok szovozának ránk-ot?! Kiürítettek, otthon nincs egyéb, csak kosz, var, tetű, szegénység és még akad vaksi, aki csodálkozik, ha az ember szemébe vágja az igazságot, hogy minket így még soha meg nem loptak...

Ujjait gyurmolja, az öreg paraszt búcsúzás közben megszorongatta a kezét. Mivé tették a falut?! Tőle várt nyugalmat és e helyett löporos hordó közelébe került, melyről senki sem tudja, hogy melyik irányba robban. Egy-s-mást eddig is hallott a faluról, de távol élt, nem ügyelt rá, burkolt dolgait csak most, a rövid beszélgetés alatt markolta össze. A falu rövidlátó. Ha fojtogatják, a kötélbe akad a hurkotvető kéz helyett, a kis szatócs-bankot szidja, mert nincs fogalma a nemzetközi tőkéről, erről a szabad szemmel nem látható magasságban röpülő keselyűről, mely az egymást gyilkoló népek testéből kedvére lakmározott a háború alatt és az utolsó ütközet napján már új hullákat szemelt. Százezer döglött egér fölér egy koncolt lóval! Ahol erre alkalom nyílt, csatlósává szegődött a földbirtokpolitikának, mely a társadalmi egyensúly és a többtermelés címen egyik napról a másikra ezer-meg-ezer földbe kapaszkodó megélhetést tövestől kitépett. A politika megtette a magáét, a paraszt kapott földet, de nem kapott ekét, barmot, egy becsületes kapája sem volt, amivel a földet megművelje. És most jött a tőke s mivel a rabszolgatoborzás ma, amikor az emberek repülnek, más mint volt a rómaiak, vagy Tamás bátya idejében, — ekképpen dalolt: Jöjjetek mind, ti tengődiek, akik beruházásra szomjazztok és én annyi pénzt adok, hogy a nyavalya kitör benneteket az örömtől! A bankok két kézzel szórták a pénzt, termett a kalász, a jószág nőtt, de a haszon a gazda markából visszafolyt a feneketlenül mély francia, angol, holland zsebekbe. Az üzlet ment, a politikai váltórendszerrel egymást követő kormányok a parlamenti fedezékből segédkeztek, esetről-esetre törvényesítették a képzelet szárnyán emelkedő kamatlábat, morzsákat csíptek a haszonból, zsebre vágták a gondjukra bízott ország bőréből hasított borraivalót, míg a gabona világpiaci ára a termelési

költség felére esett és a falut nyitott szérűvel találó mezőgazdasági válság megsemmisítő viharának láttára a paraszt leszegte fejét és ökölbeszorított kézzel azt mondta, hogy több kamatot az atyaúristennek sem fizet. Most rendezik az adósságot? A termés beázott. Takarhatják, rendezhetik, ha előbb gyalázatosan becsapták, ha a falu egyszerű szívében elrothasztották a munka értelmének hitét. Tapsolhat már a képviselőház a pénzügyek lángeszű vezérének, cigánykereket is vethet a külföldi tőke béklyóitól való szabadulás reményében, ez az öreg paraszt és a többi millió meg millió paraszt úgy járt, mint az éhes, aki kenyérrel álmodik és amikor felébred, egy darab követ talál a kezében. Ki hozza vissza szemökbe a lázas öröm lángját, mellyel annak idején ünneplőbe öltöztek a várva várt testvérek tiszteletére? Eszébe jut a ködös őszi reggel, mikor ez az ember szekerével a kiürített városba jött, felkereste őket és a kosarából lábuk elé borította a sok régóta nélkülözött élelmiszert, vaját, sonkát, tojást, fehér és kendermagos csirkéket... Jaj! Előre gyökken és a gyomrához kap, úgy érzi, rögtön kifordulnak a belei. Áll, néz. Figyeli a heves rosszulletet, a hátán mászkáló hangyákat. Mégis csak furcsa?! Vonathoz készül, megy a kocsihoz, gondolkozik és egyszerre, mintha a föld alól bujna ki, Lenuca áll előtte, kezében egy dermedt csirkét tart, szeme tele van könnyel. Micsoda derendszer az, — gondolja — amelyik való és káprázat között nem tesz különbséget?! Tudja, hogy Lenuca meghalt és most mégis olyan közel volt hozzá, hogy a keskeny ösvényen ki kellett előle térjen. El akarja kerülni, meg rázza magát, de az emlékek patakozásában már fölfeslett a viszony, mely kavargó örvényként a hűgát elnyelte. Mikor hazudott Lenuca? A kérdés jobban meglöki, mint eddig bármikor, ha benne felszisszent. Hányszor pirult el, hányszor támadt ököllel a hovatovább szívből megútált kamaszra, aki belekóstolt, a nő érett gyümölcs-ízét azonban a saját nyers ínye miatt képtelen volt felismerni a vele egykorú lányban. Mikor hazudott Lenuca? A meddő marcangolás helyett kimegy az útra és a kocsistól megkérdi.

— Mennyi idő van az indulásig?

— Több mint félóra.

— Visszamegyünk a városba.

— A szállodába hajtsak?

— A barátokhoz!

Ódon kapu előtt áll, a rossz úton koezi, ló kitett magáért. Hogy jut be? A bálványon kötél csüng, végén a göcs szennyes. Fölnyúl a tisztább részhez és megrántja: odabent egy marék ezüstpénzt szórnak a lépcsőre. Fiatal ferences jelentkezik. Megérti, miről van szó, de a válaszban nincs köszönet. Gyerek volt a háború alatt, alig egy éve nyírták körül a fejét, nem tudja, hogy a zárdát a román betörés alatt ki őrizte. Félbeszakítja.

— A gvárdiánnal beszélhetnék?

— Bejelentem.

Előszobában vár, a fráter íves folyosón vezette ide. Az ablak alatt négyszögű udvar, szemközt eresz csepeg, a hólé árasztja a kertet és a közepen álló kútba gyűl, melyből a barát egykor rózsáit öntözte. Mi történt ezzel a zárkozott, hivatásának élő szerzetessel? Él? Meghalt? Elvezényelte valamerre a tartomány? Hamarabb is eszébe juthatott volna, hogy az eltelt hosszú idő alatt sok minden történhetik egy emberrel. Türelmetlenül várja, hogy bemehessen, mert a rendfőnök kell ismerje a ház történetét s ha egyebet nem, legalább annyit meg kell tőle tudjon, hogy a barátot, ha él, hol keresse.

— Tessék bejönni — hallja maga mögött és a fakó hang repedt poharat juttat eszébe. A nyitott ajtóból kopja-szem néz rá.

— Isten hozta! Tegnap hallottam, hogy a tetszhalálból szerencsésen megtért. Szívből üdvözlöm. Az ember mindig boldog, ha az örök igazságszolgáltatásból egy vonást itt lent is felfedez.

Ez a meg nem magyarázott mondat felolvasztja köztük a hosszú idő után találkozóik első percének fagyos holtpontját. Megköszöni a jó szavakat. Sajnálja, most nem időzhet, de ha visszatér a városba, tiszteletét teszi, felvilágosítást kér majd bizonyos dologban. Amíg beszél, szemügyre veszi a gvárdiánt. Rossz bőrben van. Lötyög

rajta a csuha, bőre csonthoz tapadt, köhög és mint az előrehaladott tüdőbajosok zsebesészét használ. És ez a két tüzes rózsza az arcán?! Kockáztat.

— Lázás?

— Állandóan. Éppen figyelmeztetni akartam. Ha sokáig ül oda, kérdés, hogy engem itt talál. Az ördög régóta perli a bőromet és ez a tavasz... úgy érzem, az idei tavasz nekem nagyon kritikus lesz. Járt künn a temetőben?

— Nem találtam meg a sírokat.

— Egymás mellett fekszenek. Megmutatom, ha kitavasodik és magamhoz jövök annyira, hogy kimehessek. Mert most nem tudok, ne vegye rossz néven. Ha az idő kimelegszik, nagyon szívesen kimegyek. Nem is gondolja, hogy az ember bizonyos körülmények közt mennyire megbarátkozik a temetővel.

Föláll. Milyen beteg hang! Az aszott kézre pillant. Ez adta fel apjáéknak a halotti szentséget? Ez a dárda szem nézett utoljára a szemökbe? Megrázkódik.

— Megengedi, főtisztelendő úr, hogy valamit kérdejek?

— Tessék.

— Vissza tud emlékezni arra a szerencsétlen napra?

— Azt hiszi, el lehet feledni azt a napot?

— Azon a napon ön magunkra hagyott. Akkor hagyott magunkra, amikor a legnagyobb szükség lett volna önre. Miért ment el?

A gvárdián a padlót nézi.

— Mindenáron tisztázni akarja ezt?

— !

— Azok, akik pihennek, bizonyára akkor sem ténének nekem ezért szemrehányást, ha élnének. Én az utolsó percig a német tábornokot kerestem.

— ?

— Hiába kerestem, mert már kiment a csapatokhoz. Lábához akartam vetni magam még egyszer, az unokahúgáért, akit nem lett volna szabad hogy kivégezzenek...

Várta ezt? Tudta előre, hogy más felvilágosítás

nem jöhet? Mialatt kételkedett, lent, egészen mélyen erről volt meggyőződve? A tudat-küszöb alatt sok gálickő-minőség van, mely mindig mar, ha egyszer kéknek is látszik, máskor pedig zöldnek. Mennyit kínozza... hány éjszaka verte ki szeméből az álmot a bizonytalanság, hogy húga milyen állapotban halt meg? És most, hogy tisztába jött vele, a bizonyosság nem indítja meg, nem érez fájdalmat Lenuca iránt, a lelkifurdalás helyett rendben talál, megért és megbocsájt mindent.

A kapu előtt a kocsis kezében latolja az órát.

— A nagyságos úr lekéssett.

— Miért?

— A lovam lerúgta a patkót s ha meghajtom, utána egy hétig sem foghatom be. Telitalpú.

Szétnéz, a csiszár észreveszi a szándékát.

— Csak nem akar csúffá tenni a nagyságos úr?

— Csúf-fá?

— Hogy mást fogad.

— Azt kívánja, hogy lekéssem magáért?

— Ha sürgős, kerítek taxit, de hogy a más lova vigye ki... ilyen szégyen nem ért, mióta bakra ültem.

Miért ne? Elvégre minden foglalkozás kényes a maga erkölcsére, azokban pedig, akiknek az élete lóval nőtt össze, túlteng az önérzet. A téren kifizeti a kocsist és a hozzájuk guruló taxiba ugrik.

— Gyorsan az állomásra!

Fröccsen a sár, a gép érzi, hogy sietnek vele. Átvág a téren. Utcába fordul. Hol nekiszalad, hol lassít, a világvárosok majmolására minden utcasarkon itt is forgalmi őrszem lézeng. Lekési a vonatot? A szélfogó felett táncoló keskeny tükörbe néz és a díjat készíti, hogy az állomáson ezzel se késsen.

A csarnokban mindenki lármáz és rohan, a közvetlen indulás láza lepi a lépcsőket. Szeme a pénztárablakot keresi.

— Fogja — kiált vissza a soffőrnek, de amint futólag ránéz, lehanyatlik a keze. Elsápad. Reszket. Dobja a pénzt a kocsiába és menjen? Vagy nyújtson kezét? A két feszült arcból Bokross fogsora villan ki.

— Lekésel.

— Hogy ismertél meg?

— Az ember itt mindjárt megtud mindent. Tegnap láttalak az utcán.

— És nem szóltál?

— Félttem, hogy rossz néven veszed.

— Mit?

— Az ismeretséget. Te úr vagy, én pedig . . . nézz rám!

Tartják egymás kezét, körül és bennök minden elmerül. Valaki kérdi:

— A gyorshoz jöttek?

— Igen.

— Űthetik bottal a nyomát, mert félperccel ezelőtt elment.

A gúnyos csendet Bokross töri meg.

— Hova indultál?

— Bukarestbe.

— Parancsolj, ülj be.

— ?

— Benzin van, a gyorsot elfogjuk húsz kilométeren.

— Ezen az úton?

— Ülj csak be — mondja és a következő pillanatban nekilendíti a gépet. Kavics, sár precskel, Bokross a város nyúlványain még beszélget. Miután leszerelt, sokáig várt és remélt, aztán mikor látta, hogy a lap nem jön be, mindent megpróbált, de semmi sem vált be. Hogy az osztállyal mi lett? Névsorol, a széttört nemzedék ott ül a padokban és felel. Név névre csendül, sok buksi fej hallgat padra borultan, a pajtás nem pattan fel, nem kiáltja fennhangon: jelen! Ezek elestek. Páran Magyarországon tengődnek, kettő az idegen légióban pusztult el a rif-kabilok közt, a románok közül hárman élnek a megyében, a zsidók elszéledtek. Mindez, bár nem újság, újra azt a benyomást teszi rá, mintha egy ropant pókhálón járna, melynek tölesére tele van egymásra dobált hullákkal. Megborzong. Hova rohannak? A vonatot hajszolják? Ilyen veszettül? Hisz a cél úgysis a tölesér, melynek fenekén előbb-utóbb mindnyájan el-

tűnnek. Szólni akar, de a kocsí újra megbillen. Bolond ez a fiú? Mióta a vonat tenyérvnyi fekete feltűnt előttük, alóluk sikongva repül a kavics, a négy tömlő közül többször csak kettő ér földet. Bokrossra néz. Összenőtt a kormányval, apró szeme éhesen harap az útba, a mótort lábbal tapossa. Szél borotvál. Két oldalt fák sustorognak. Villámesapásként zuhan hátra egy tanya. A mutató nyolevan kilométeren áll. Vállat von. Félszemmel figyelí útítársát, akivel együtt fogott az élet-hez s miközben a fajt megsemmisítő esztelen virtuson gondolkozik, arra döbben, hogy a gyorsaság fokozódó tébolya a kocsí oldalához nyomta. Valami fojtogatni kezdí a torkát. Fél? Nem fél, de nem érti. Az imént sü-tött a nap és most a gép mintha sűrű záporban vág-tatna. És miért áll a vonat? Eddig párhuzamosan ro-hantak, a mozdony tele tüdővel okádja a füstöt, de áll, nyílt pályán áll és lassan elmarad. Kileneven kilométer! Annyit lát még, hogy az út barnára taposott testét elő-lük hirtelen elkapták, Bokross oldalt rántja a kormányt és ugyanekkor előregörnyed. A motor felhörög, be-húnyja szemét. Az életre gondol, de az élet helyett szörnyű látomásként a közös sors vége, két morzsává gyúrt hulla hever az útszélen...

Hova kerültem? — kérdi magától később. A hó el-tűnt, falvak helyett szétszórt putrik, csenevész bokrok váltották fel a fenyők büszke dómjait. Kimutat a vonat ablakán.

— Valami ültetvény?

— Szerbtövis — mondják neki. — Ez a román síkság!

Hátradől az ülésen. Csak nem aludt hetekig? A táj oly vad és az élet rajta annyira elesett, mintha a vonat pár óra alatt sok ezer mérföldet tett volna meg. Bokross ezekkel a szavakkal búcsúzott tőle: ha ott a fizikaterem-ben, azon a tíz percen megértették volna egymást, talán ma minden másként lenne. A méla hangsúlyon gondol-kozik, a soha jóvá nem tehető hibán és amint újra kinéz ennek a századokkal elmaradt országnak a földjére, egy-szerre megérti a harmadik erdélyi nemzetnek, a szászok-

nak titkos vágyát és reményét, hogy a Német-Birodalom közép-európai hűbér-államának határa egy évtizeden belül a Délkeleti-Kárpátok koszorúja lesz.

XV.

A villanyoson mindenki a tábornokról beszél, aki a minap kipattant hadfelszerelési botrány után nem teke-tóriázott sokat, hanem fogta a szolgálati pisztolyt és ahogy illik, föbelötte magát. Ez a komor hír már a korareggeli órákban elterjedt. Úgyszólván az ágyból lökte ki a fővárost, mely első megdöbbenéséből azzal a reménnyel tért magához, hogy a férfias példát rövidesen mások is követni fogják. A későbbi tudósítások azonban, a rádióval együtt arról számoltak be, hogy az eset bonyolultabb, mint aminőnek első pillanatra látszik, mert az öngyilkos tábornok, aki kiváló vegyész hírében állt és egyike volt a hadsereg legképzettebb tisztjeinek, családjával nagyon szerény viszonyok között élt, sőt adósságot hagyott hátra, ami valószínűtlenné teszi, hogy a nagyszabású visszaélésben részt vett. De akkor miért lett öngyilkos? ... A villanyosra lapárus ugrik fel.

— Extraordinár — bömböli és miként másoknak, kéretlenül az ő térdére is tesz egy példányt. Milyen tolakodók itt az emberek, — gondolja, de amint felveszi a lapot, szemébe ötlík a tábornok arcképe és a helyett, hogy visszaadná, gyorsan kifizeti az árát. Hihetetlen! Tartja közel és tartja távol, ámde akárhogy forgatja, a lap első oldaláról a vezérkari őrnagy mosolyog rá, aki a háború alatt nekik annyi szívességet tett. Kutat a vázlatos életrajzban és meggyőződik. Belesápad. Úristen, hogy került bele ez a derék ember ebbe a piszkos ügybe? A tudósítás meglehetősen homályos. Mindössze annyit mond, hogy másfél év előtt ez a tábornok tanulmányozta kormány megbízásból Skodáék pilseni és Schneider-Creuzoték le havrei lövöldéjében a hadianyagot és a megrendelést illető választás az ő jelentései alapján esett a jutányosabb cseh cégre. Hogy a rendelt ágyúk és löve-

dékek számoszlopokban való kifejezése körül mi történt, azt a tudósító kérdőjelezi, viszont a továbbiakban annak a bátor véleményének ad kifejezést, hogy a szerződés és az árak megállapítása akkor sem róható egy ember számlájára, ha az történetesen meg is halt, mert ezek minisztertanácsi határozattal léptek érvénybe, tehát a kormány felelős értők. A cikk végül egy a közvéleményhez intézett levelet közöl, melyben a tábornok leszagezi, hogy nem volt része a visszaélésben, de mivel tudott róla és mégsem tett intézkedést a megakadályozására, ezt elég oknak tekintti, hogy most, amikor a dolog nyilvános lett, a maga részéről ezt a megoldást válassza. Tisztázásért magához az uralkodóhoz fordul, talán mert rajta kívül az országban senkit sem tart megközelíthetetlennek. Micsoda tapasztalatokból szűrődött le ez az elhallgatott, utolsó sor?! A szűkszavú levél azt a benyomást kelti, hogy aki írta, annak ujjai között a halál fagyos árnyékában sem reszketett a toll, sokat mondhatna, de mivel esztendőök során megszokta a szótlan kötelességteljesítést, hallgat. Megrendülve áll fel, átfúrja magát a lépeső előtti torlódáson és leszáll, hogy a képviselőházba menjen és lehangolt állapota dacára meghallgassa apja nagy barátjának, az erdélyi ügyvédnek nyilatkozattételre szólító beszédét, mellyel az örökös külügyminisztert faggatja egy állandóan szőnyegen forgó külpolitikai kérdésben.

Zsibongás fogadja. A tojásdad terem héjába szokatlan izgalom szorult. Zsúfolt karzat, lent a képviselők teljes, a külföldi ügyvivők fölös számban jelentek meg, amiből az következtethető, hogy nem egyszerű ellenzéki támadásról van szó, hanem olyasmiről, amire a kormány régóta készült, amit a törvényhozó testület a külügyminiszter parancsára ország-világ fülébe kell, hogy kürtöljön. Rendben van, de miért nem választottak kedvezőbb időpontot? Vagy a kormány az ágyúgyár mocskára fröccsent vért más zajjal akarja lemosni? Ez az a politikai tudomány, amit oly fennen hirdet? Amennyire lehet, elfordul szomszédnője festék-balzsamos arcától és a kupolába bámul, mely úgy borul a terem fölé, mint

egy nagy pálinkafőző üst fedele. Hány részegítő italt kotyvasztottak itt össze, mióta ez a bolt fennáll? Egyáltalában, a háború óta történt itt egyéb, mint politika? Frázis, szószátyárkodás, halál?! És ez vezessen egy jobb jövő felé?

Az elnök azzal a bejelentéssel nyitja meg az ülést, hogy az ország közvéleményét jelenleg túlzottan foglalkoztató ügy tisztázására parlamenti bizottságot alakítanak, melynek többek között az is feladata lesz, hogy a tragikus sorsú tábornok szerepét tisztázza. Tekintettel azonban a szolgálatokra, melyeket a tábornok háborúban és békében az országnak tett, arra kéri a kamarát, hogy a bizottság előreláthatólag hosszas eljárását előzze meg azzal, hogy a haza derék fia iránti hála és elismerés jeléül egy perces szünetet áldoz emlékének. Csend. A mult háborús országútján vezérkari gép porzik felé. Premierplan, ahogy a filmesek mondják. Mikor a Rózáért tett kirándulásról jövet folytonossági hiány érte a gépet, a tábornok csak őrnagy volt, de a hadtáp ellen hevesen kikelt. Káromkodott. Azt mondta, hogy a sok lopás miatt vesztik el a háborút és hogy az akasztófát szívesebben látná otthon, a parlamentben. Akkor nem értette meg az indulatos szavakat, a háború utáni korszak azonban előtte is tisztázta, hogy Európa megannyi tündöklő parlamentje tele van hibával, gonoszsággal és bűnnel. Komoly, tiszta vonalak, az építészeti célkitűzés itt is népképviseléttel számolt, nem pedig rablókkal, akik azért férköztek be a törvényhozás épületébe, hogy az útszéli fosztogatás módszereivel elrothasszák a népképviselési rendszer magvát és ezzel utat nyissanak a parancsuralomnak. Csoda, hogy ilyen viszonyok közt Európa többsége jóllakott a demokráciával? Hogy visszatér a középkori gyakorlathoz? Hogy rohammal hódítja vissza magának a szolgálatot? Hová tűntek a milliárdok? Ki osztott rajtuk? Hol volt az ellenőrzés? Hol a felelősség? A kamara hallgat. Mindenki a két kocsonya-szemre gondol, mely azért bámul megtörtén valahol egy szoba menyezetére, mert nem bírt szembenézni a gyilkos kérdésekkel, mert nem nézhette tovább, hogy a véren szerzett

arany képviselője, az ágyúgyár megbízottja tovább is azt írja a maga gazdáinak, hogy a román parlament összehívását elrendelte...

Beéri a szemlével. Mialatt a soros kvesztor az előző ülés jegyzőkönyvét hadarta, addig ő körülnézett és számbavett. Igen, mindenki itt van és mennyi ellentét van itt?! Hány párt, jelszó, szín, faj, nép, nyelv?! Aztán még mondja valaki, hogy az ország egységes! Íme! Az osztrák-magyar monarchia életerejét aláaknázó nemzetiségi túltengés a tegnapnál jóval viharosabb történelmi időben mint egy öröklött rákos daganat bomlasztja ennek a kezdetleges állami berendezéssel bíró népnek a testét. Gyér taps, az elnök ajkáról az ügyvéd neve röppent szét. Övé a szó. A nagy taktikusé, akinek halk tilinkója után pár évvel ezelőtt még úgy tódult a tömeg, mint a hamelni patkányfogó sípja után a gyerekek. Amikor egy ízben a régi koronázó városba gyűlést hirdetett, háromszázezer ámokfutó rohant hozzá, hogy személyes varázsának máglyafüstjében a szavát lesse. Az emberek boldogok voltak, ha látták, sírtak, ha egy szót szólt hozzájuk, úgy csókolták a ruhája szegélyét, mint a megváltót és... ez az évtizedek legendás kitartásával összegyűjtött erkölcsi vagyon megsemmisült, szétolvadt ahogy kormányra jutott, mint napra tett jégdarab. A párt négy évig vezette az országot. Rengeteg ígérettel és kötelezvénnyel érkezett, de ez alatt az idő alatt a leghitványabb nyugtát sem váltotta be. Az emberek arca végül elfanyalodott, ha azt hallották, hogy az ügyvéd megy, jön az orvos, a rendszer pedig marad. Egy-kutya, ennyi volt mindössze, amit mondtak. Mikor a kisebbségi megbízottak a kiállított váltókkal jelentkeztek, az ügyvéd halványan, bizonytalanul dadogott: én megtenném... de mit szól majd hozzá a román közvélemény? A félszeg jelenet alatt a követek nem vették észre, hogy nem a terveiben és cselekedeteiben szabad kormányelnök, — hanem egy szegény, magával tépelődő ember előtt állnak, akit ismeretlen tettesek előbb léprecsaltak, azután gúzsba kötöttek, hogy végül gyalázatosan kifosszanak. Nem, ennek a közéleti mocsarok vigasztalan pusztaságából ge-

zírként felszökkenő és a vaksötétben magányosan ragyogó egyéniségnek szármalmas álmférfiúi helyzetébe senki sem pillantott be s a hitében megingott közvélemény tucatjával vágta fejéhez a vádat: lehet, hogy jószándékú volt, de nem volt ezzel szemben harcos, alkotó, bátor, öntudatos, önérzetes, következetes. Nem újítt meg semmit, romokat hagyott hátra szociális, politikai, gazdasági téren. Roppant lehetőségei voltak, de semmit sem használt ki, engedte szétmálni, lezúllni a dolgokat, míg pártja végül is az ostromállapotot megbélyegző kormánytettéig rothadt. Mindezért ki felel? Bizonyára nem ő, aki kormányzási akaratát és tehetségét nem fejthette ki soha, egyetlen percig sem. Megbukott. Visszavonult. Letette az elnöki tisztet, elvesztette barátait, de az elsikkadt erköcsi tőkéből mégis megmentett egy kincset: az egyéni becsületben való közhitet. Ugyan, miért jött elő a remeteségből most? A fátyolos szavak már ömlenek. Az ügyvéd arról beszél, hogy a békekötés óta eltelt közel tizenöt év sem hozta meg kellőképpen az ország megállapított határainak remélt biztonságát és a lelki megnyugvást. Külföldön egyre gyakrabban az olyan megnyilvánulások, melyek mintegy jóváhagyják a hivatalos magyar körök kijelentéseit a trianoni békeszerződés revíziójára és az utódállamok egyes területrészeinek követelésére vonatkozólag. Aggodalomra nincs ok, de mivel ezek a hivatalos jellegű megnyilatkozások legutóbb az ország egyik volt szövetségesének, az olasz miniszterelnöknek ajkáról hangzottak el, nem hagyhatók szó nélkül, mert — úgymond — a trianoni béke nem juttatta idegen területhez Romániát, hanem visszaadta az ősi földet a jogos tulajdonosnak, amivel Magyarországot nem fosztották ki, hanem csak egy régóta várt történelmi és néprajzi igazságot állítottak helyre. Ami a nem-román beékelődéseket illeti a román terület egyes részein, azok a hiábavaló törekvéseknek a számlájára irandók, melyekkel a magyar kormányok elősegítették a városoknak zsidó elemekkel való magyarosítását. Ez a szorgalmas és vállalkozó elem azonban nem magyar, nem is román, hanem zsidó, aki dolgozó munkása annak az államnak, amelyben él. Nem a románság

a hibás tehát abban és nem hibás a különben derék és hazaszerető magyar nép sem, ha elődei a Duna medencéjében telepedtek le s ezer év alatt nem tudták meghódítani sem társadalmilag, sem néprajzilag a közeli völgyeket és hegyeket...

A szónok lélegzetet vesz.

— Erdély és a Bánság nevében, mint ezeknek a területeknek egykori képviselője és mint erdélyi, fellemelem szavamat a trianoni szerződés mindenféle érintése ellen, mert az az önrendelkezés joga alapján szentesítette a román nép örökös egyesülésre való elhatározását...

Szűk torokkal nyeli tovább a szavakat. Nem, nem ezt várta. Az után a mikrofon által is világgá röppentett igazság után, hogy a háborút követő békekötéshez, a nyugalom és igazi béke megvalósításához fűzött remények az eltelt másfél évtized alatt sem valósultak meg, egyebet várt. Azt várta, hogy ez a bukásban is nagy ember, akit ennek az épületnek a tőzsomszédságából annyiszor gyanúsítottak, moeskoltak és gáncsoltak, aki ellen annyi erkölcsi orgyilkosságot kíséreltek meg, — a román nemzet iránti olthatatlan szeretetének megóvása mellett, egyszer végre megérteti a világközvéleménnyel azt, amit nála senki sem tud jobban, hogy a középeurópai békehiány oka az utódállamokból száműzött évszázados magyar szellem hiányában van, annak a szellemnek száműzetésében, mely sohasem tiporta le a jogot a hatalom címén, de századokon át a jog erejében fejtette ki, éreztette és vitte diadalra hatalmát, éppúgy harcolva a mások jogáért, alkotmányáért és szabadságáért, mint a sajátjáért. Ezt várta és e helyett... Ó, milyen hajlíthatatlan és konok ember ez?! Ószinte? Ez a hite? Vall arról, hogy minden fájdalom és agyonfojtogatott élni akaráson túl és felül ez a pont az, melyen minden román oszthatatlanul egy? Vagy nála taktika minden? Ez is? Elkedvetleníti Európa újjászervezésének barátait, hogy ezzel a fellépéssel kivédje az ellene itthon kovácsolt vádat? Azt, hogy az országot két részre osztotta, már többször a szemébe vágták és a sok hazug gyanúsítás közt talán ez volt az egyetlen igaz, a

tisztult erkölcsű Erdély egységes állásfoglalása szülötte mellett a habzó szájjal rászórt rágalmak pergőtüzében, az iránta való osztatlan bizalom, ragaszkodás és szeretet, mely az erkölcstelen cselekedetek ellen visszaható társadalmi együttérzés ösztönszerű megnyilvánulásaként a balkáni királyságot európai tartományától valóban szembeszökően elkülönítette. Ne volna tisztában ennek a horderejével? Ne tudná, hogy amint egy szót kiejt a fel-tételnélküli egyesülés felülvizsgálatáról, a négymilliós tartomány faji és felekezeti különbség nélkül áll mögéje? Mit habozik? Szörnyű és véres eseményekre vár, melyek felrázzák és ráeszméltetik a világot, hogy nemcsak hor-vát és tót kérdés van, hanem van Erdély is? Visszatereli magát a szónok gondolatmenetéhez. A gazdasági és pénz-ügyi nehézségeknél tart, melyek szerinte nem a béke-szerződéseknek és nem is a területi változásoknak a kö-vetkezményei, hanem a háborúnak és az általános ter-melési és társadalmi zavaroknak. Mindíg azt hirdette, hogy előbb meg kellene alkotni a nemzeti államokat és azután közös nevezőre kell hozni őket egy nagy gazda-sági egységben a Dunaszövetségben, melyben minden ál-lam megtalálja a maga számítását és amely végre kikü-szöböli a szüntelen nyugtalanságot és a szomszéd-államokkal való békétlenséget. Miután fölvázolja szakadat-lan kormányválsággal félbeszakított ezirányú külügyi tevékenységét, a külügyminiszter által képviselt külpoli-tika iránti teljes bizalom hangsúlyozásával felteszi a be-széd tartalmát képező kérdéseket. Vastaps, — gondolja fönt a karzaton s miközben a hideg és zárt ember a he-lyére megy, megállapítja, hogy kellő történeti távlat híján éppoly felelőtlen dolog lemérni és fölbecsülni egy embert, mint pálcát törni felette.

Szétnéz. Várja a miniszteri választ, de a szószékre fiatal ember lép. Sötét szem, előreugró áll, a királyság hivatalos pártjának reménye. A külügyminiszter jól számított. Aki együtt látja a két ádáz ellenséget, nem kételkedik, hogy az ország egységes. Mi hozzáadni való akad itt még? A szónok ajkáról a szavak sörétként re-pülnek.

— Üzenjük mindazoknak, akik a mai állami fennhatóságunk alatt élő kisebbségek ürügye alatt a revízió szükségéről beszélnek és ezen a címen határaink épségére törnek, hogy jogtalan és méltatlan kívánságuk ellen a román parlament nem üres szavakkal tiltakozik, hanem tételes közjogával, állami alapegyezményével, mely nemcsak államszervezetének alapja, hanem népe lelki tulajdonságainak őszinte megnyilatkozása és legtisztább tükre. Mert mit mond közjogunk ötödik és hetedik szakasza? „A román alattvalók minden faji származásra, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül lelkiismeret-szabadságnak, szabad iskoláztatásnak, sajtó-, gyülekezési és egyesülési szabadságnak örülnek, valamint minden más a törvényekben biztosított jognak és szabadságnak, a honosítás pedig az idegent is azonossá teszi a románnal.“ Azt kérдем ezek után, van-e még egy nép, vagy olyan közjog, mely szabadelvűbb és igazságosabb szellemű volna, mint a mienk? Nyilvánvaló, hogy nincs! Ne feledjük, hogy háborún inneni egész törvényhozásunk a türelmetag szellemét árasztó emez alkotmányos felfogásból indult ki és ezért magán viseli a tökéletes szabadság és egyenlőség bélyegét. Hol az a munkakör, ahol a kisebbségek ne volnának fölényben? Íme ez a szomorú valóság eredménye a szabadelvűség és egyenlőség nevében közjogunk alapját képező eszméknek... eszmék, melyek ma már az egész földkerekségen elévültek. Mi mindent megadtunk és mindent megadva, túlsokat adtunk. Feláldoztuk saját legtörvényesebb és legéletbevágóbb érdekeinket, a nélkül, hogy az önzetlenségnek e bizonyítékát itthon és külföldön úgy értékelnék, mint ahogy kéne. Mert ha a békeszerződések nem is kötötték volna ki, mi akkor is éppen így jártunk volna el a kisebbségekkel szemben, mert lelkiületünk türelmességgel és vendégbarátsággal van tele. Ez így van és akkor van így, amikor Európa többi népeit más elgondolás és más szellem vezérli. Melyik állam ad annyi szabadságot és jogot a kisebbségeknek, mint mi? Melyik európai államnak van a kisebbségekkel szemben olyan engedékeny és tág teret nyitó kormányzata, mint a mienknek? És mindez nem elég? Támadnak érte? Min-

ket? Akik mindeddig esőkönyösen ellenállottunk az új nemzeti áramlatnak, mely a földrész ereiben ma bizserg? Következetes dolog ez? Hát lépést tartottunk mi a kor ütemével? Itália, Németország, Jugoszlávia beolvasztják a kisebbségeket, hogy ne beszéljek Magyarországról, hol az államhatalom segítségével mindent megmagyárosítanak, ami idegen. Még Törökország is mozgolódik, ébred halálos álmából, de mi... mi eddig állunk ölbetett kézzel?...

A teremben láthatatlan húrok feszülnek. Ez a fiatal, alig negyven éves ember az ellenzék széksoraiból ment fel a szószékre, hogy eleget tegyen a parancsnak és közben nem szalasztja el az alkalmat, hogy a kormányt szerrinte túllengedékeny kisebbségi politikájáért megleckéztesse. Ellenzékben van. De ha pártja a hosszas bójt után újra kormányra kerül és a helyett, hogy fricskázna, a miniszterek padjából ő válaszol majd a hozzá intézett kérdésekre, vajjon akkor is ilyen szemképráztató módon keveri össze a valót és valótlan? Olyan könnyörtelenül hajtja majd végre az alkotmánymódosítást, amilyen izzó erővel ma követeli? Mert a kisebbségek részére bárgyú nagylelkűséggel biztosított alkotmányos jogok az idők folyamán ellentmondásba kerültek a többségi nép és az állam létérdekeivel! Pártja nevében a szónok magáévá teszi az előtte szóló kérdéseit és rendkívüli elmeállal összefoglalt fejtegetését azzal a reménnyel fejezi be, hogy a kormány végre belátja mulasztását és a békeszerződések revíziójáért indított külföldi hajszára az alkotmány kisebbségi tételeinek módosításával felel, mert ezek a tételek idejüket múlták, tévesek és az ország megerősödését gátolják.

Homlokát törli. Tovasuhanó képként egy pillanatra a szerkesztőség tűnt fel előtte. Íróasztala, melyen annyi betűt rótt azokért, akiknek papíron tényleg mindent megadtak, a valóságban azonban gonoszul mindig ráütöttek a kezükre. Lenyelettek velők mindent és most... hát ennek a levét is velők itatják meg? Mit akarnak tőlük elvenni még? Jogokat? Tiszta kacagás! Hol találhatók ma már kisebbségi jogok a közjog sutbadobott papírfüze-

tén kívül, mikor az új anyaállam tűzzel-vassal pusztító rendszere és falánk étvágya őket, erdélyi románokat is fölmorzsolta és megemésztette?!...

A teremőr csodálkozik.

— Most megy el, mikor a java következik?

Nem kíváncsi. Ismeri ezt a mandulaszemű tücsköt, aki hímes frakkban, arcán egy hatvan éves asszony bőrével, de a sztár mosolyával járja a világot, s mialatt egy szomszéd-ország körül vasgyűrűt kovácsol, egyre a határok jelentéktelen mivoltáról cirpel. Nem érdekli, mert tisztában van vele. Tudja, hogy az általa rendezett színpadon mit mondhat. Tudja, hogy a közvélemény megnyugtatóására szállított jegyzékért, melyben Franciaország ünnepélyesen kijelenti, hogy soha semmiféle határkiigazításba nem fog belemenni, a külügyminiszter úr tapsorkánokat vág zsebre. Lángész, — borulnak le előtte ma, de ha holnap, mint már annyiszor a múltban, a szárnyaló francia gloár összetört tagokkal újra pocsolyába szottyán, az ő latin szerelemtől csattanó japán koponyájára is rásütik az ostobaság bélyegét, mint a rossz kártyásra, aki egy lapon játszott el mindent...

Február, az érsekség dombján siheder fák svédtor-násznak a szélben. Begombolja kabátját. Nem sokat gyönyörködik a fővárosra nyíló kilátásban, hanem lemegy, hogy a segédhivatali igazgató által délelőtt kitűzött találkát a kellő időben elérje. Tüzetesen kell tanulmányozni az ügyet, — mondta a tisztviselő, erre a célra pedig az igazságügyminisztérium hivatalos órái nem alkalmasak. Mennyibe fog ez kerülni? Tűnődik. Borravalón. Pénzen. A pénzen, mely napról-napra fogy, mióta a nélkül nyúl hozzá, hogy mellé valamit keresne. Melléhez nyúl és megáll ijedten, mintha a járda szakadt volna szét előtte. Hol a tárcája? Feltépi kabátját. Keres vaktában, majd rendszeresen. Kutat és kotor és rájön, hogy ok nélkül túrja a zsebeit, tárcája elveszett. Megsemmisülten néz szét. Szélre húzódik. Úgy érzi, mintha valaki hirtelen karonfogta és levezette volna a járdáról, a tudat, hogy minden támasz nélkül maradt, olyan gyámoltalanná tette, amirehhez foghatót csak akkor érzett, amikor az apja először

vitte az iskolába, megveregette az arcát és elment. Áll és bámul az úttestre. Hová lett a pénze? Akkor lopták el, amikor leszállt a villanyosról? A lapért papírpénzzel fizetett s a régi ismerőssel való tragikus találkozás izgalmaiban a tárcát apróval együtt a felöltőjébe gyúrta. Hol járt ezután pénzzel? Belépőjegyet a képviselőházba, a kabátzsebből váltott, de hogy a tárcá ott volt, arra már nem esküszik meg. De ha a tárcá már nem is volt ott, hol a maradék apró? Indul, hogy kérdőre vonja a ruhatárt, ám tüstént erről is letesz. Ki bolond, hogy a lopást bizonyíték nélkül beismerje? Forduljon a rendőrséghez? Ahány arravaló rendőrtiszt volt, azt menesztették a hivatalból, régi ismerőse, aki egykor utánuk nyomozott, állítólag valahol a bulgár határszáron barangol és megvakult tükröket foncsoroz. Nem, nem megy a rendőrségre. Keresse nagybátyját a szenátusban? Az öreg nincs itt. Hazament, zsémbel otthon, mint egy agg oroszlan, mely a barlangjában fekszik és várja a halált. Táviratozni fog neki! Tesz pár lépést, de újra megáll, mert eszébe jut, hogy erre sincs pénze. Kérjen kölcsön? Tegyen valamit zálogba? A szállodát nem veheti igénybe, mert oda bóröndök nélkül érkezett, egyetlen értéktárgyát pedig, apja alighogy fellelt óráját nem csapja be. Szemébe húzza a kalapot, kínjában halkán füttyent.

— Valamit elvesztett?

Megfordul. Hócsizmák, prém, a szomszédnő ez, akitől a karzaton megállapította, hogy évtizedei ellenére minden elképzelhető merényletre képes. Fülét keresi, mely mögé a ráncokat vasalták, de a karmin-száj zavartalanul fecseg.

— Ne vegye rossznéven, uram, de az orrán látszik, hogy nincs egy banija.

— Honnan tudja?

— Mondtam, hogy az orráról. Nekem ebben igen nagy praxisom van, az ösztöneim még sohasem csaltak meg. Egyébként uzsonnázni megyek ide a sarokra. Nem tart velem?

--- Köszönöm, nem.

— Miért? Nem inna meg velem egy pohár coctailt ebben a hidegben?

— Nem.

— Ejha! Nézze! Nekem tetszik, hogy maga ilyen goromba. Fogja ez a névjegy! Ha egyszer gyorskölesönre lesz szüksége, pár ezer leiert nem kell a szomszédba menjen...

Borúra derű, gondolja, miközben rágyujt és átmegy a csóré római ikreket szoptató farkas-téren. A hétköznapi ajánlatra agya előbb a bűnüggyé dagadt visszás viszony emlékével felelt, a hőssel, ki csömörében öreg barátnő-jét nemrég kalapáccsal verte agyon, azután Itut húzta ki a tudat-küszöb alól, akinek bajnok-vállára a hadnagyi pántot egykor szintén egy asszony varrta fel s akiről ott-hon azt hallotta, hogy lábtörlőkészítóműhelye van itt Bukarestben. Hogy nem gondolt rögtön a barátaira! Mert ha Itut ebben a zsidvásárban nem is keríti elő egyhamar, arra emlékszik, hogy az államvasúti gépgyár az északi pályaudvar körül van, Alex pedig csak a minap véste az eszébe, hogyha Bukarestbe jön, őtet ott keresse. Tájékozódik s mivel a segédhivatali igazgatóval tervelt találkozási pénzhiány miatt lemondott, nekivág, hogy megkeresse a híres üzemet, melyről pár nap óta a lapok annyit beszélnek.

Mit szól Alex, ha meglátja? Barátján gondolkozik. Közülök ő vitte egyedül valamire, jó állás, család, gyerek, ritka szerencse manapság. Boldog ez a fiú? Milyen asszony lehet a felesége? Mellét a tűzhely melege járja át és ez a benne rég lappangó honvágy eltömi fülét a járdán csermáló kalmárok lármája elől, nem látja a sok furcsaságot maga körül, a görbe és szennyes utcákat, új házat, régi viskót és palotát, a pár kirívó épületet a körúton, a sok szétszórt potemkin-díszletet, melyek ezt a keleti várost a nemzeti büszkeség szemében a nagy nyugati városok vetélytársává avatják. A téli romok alatt szunynyadó ligetben erős csendőrosztatot talál. Szurony, rohamsisak. A félszárny állig fegyverben áll a parton és a tó nagy záptojására vigyáz, melynek korcsolyákkal öszszefirkált héjára a tavasz már rácsókolta a hullafoltokat.

Mit ácsorognak itt ezek? Hirtelen vágy fogja el, hogy odamenjen a tiszthez, bemutatkozzék neki, pár szót váltson vele. Arról szeretne beszélni, hogy bár fönt még mindig északi szél dudál, íme, a lábuk alatt mégis olvad a jég, ok nélkül őrzi legényeivel itt a telet, mert a tavaszt senki sem tarthatja fel, ha jön az ideje. Erről szeretne váltani pár szót, de amint hozzáér, észreveszi, hogy nincs kivel. A fiatal tiszt arca idegenebb, mintha egy idegen földrésről cseppent volna ide. Tévedés, — dörmögi bosszúsan és miközben tovább megy, azt mérlegeli, hogy ennek a béke szibériai telében felnőtt nemzedéknek hiába magyarázná a tavaszt, ifjú szívök megfagyott, nem értik meg, hogy az ember sorsa a földön nem lehet az, hogy szuronnal piszkálják halálra, mint vasvillával a bivalat.

Az utcákon mindenütt izgatott arcokba botlik. Nem tudja az okát, nem érti, hogy az emberek min vitatkoznak, mire való a sok járőr és őrszem, a városrészt miért tömték meg csendőrrel. A pályaudvar előtt szétnéz.

— Merre van a gépgyár?

A megszólított munkás öklét mutatja és sziszeg.

— Viszket a bőre?

Egy patikában útbaigazítják. A gyárban kitört a sztrájk, ha dolga van, siessen. Kilép. Űzi a gond, mellyel eddig nem számolt, de ami most egyszerre kényelmetlen érzéssel töltötte meg. Mi az ördögöt csinál, ha barátja nincs az üzemben? A munkások ilyenkor vadak, aki nem pendül velök egy húron, azt egy kanál vízbe fojtanak. Ez magyarázná meg neki, hogy a mérnöke hol lakik? Hisz amiért jó kabát van rajta, úgy nézett rá az előbb, mintha ő ölte volna meg az apját.

Mire a gyár zömök bástyafokához ér, a városban már égnek a lámpák. Amerre jött, az úton mindenütt idegességet és nyugtalanságot észlelt, amit a karhatalom túlzott jelenlétének tud be, mert ahogy a sok gumibot elmarad, az utca arcára visszatért a rendesen lüktető élet, itt pedig, a kapuelőtti téren, ahol senki sem tart rendet, a rend és a nyugalom tökéletes. Az emberek általában fegyvelmezettebbek, mint amilyeneknek őket a karhata-

lom festi, mert másként milyen címen lopná a napot kesztyűs kézzel.

Fellélekzik. Gorombaságot várt, valami otromba viccet, a kapus azonban barátja nevének hallatára kifogástalanul felelt. Felbátorítja ez a siker. Jól számított, Alex itt van és lám, ezek a munkások sem éppen olyan harapósak, amilyeneknek őket hitte. Útbaigazítják az udvaron, sőt az egyik lézengő csoportban akad egy, aki felvezeti az üzemvezető-mérnök úrhoz az igazgatóság épületébe. A szobában Alex egy hölgygel beszélget. Nagyot néz.

— Téged hogy engedtek be?

— Jól.

— Épp most jelentik, hogy a rendőrség zárja körül az üzemet s aki moccan, azt viszik. Mit nézel? Gyere, mutassalak be a feleségemnek. Flóra!

Az asszony otthagya az ablakot, acélszürke szemében azonban tovább rezeg a gond, mellyel eddig az udvart nézte.

— Igazán sajnálom, — mondja melegen — hogy ilyen zavarban ismerem meg. Egy félórája mi is civődünk Alexszel.

Zördül. Alex türelmetlenül kapja fel a készüléket. Ideges, állapítja meg barátjáról, de örül a kis szünetnek. Annak örül, hogy nem kell beszéljen, hogy pár másodpercig zavartalanul nézheti ezt az asszonyt, kinek rövid, meglepő kézszorítása úgy csendült rajta keresztül, mint tömör tömondat, odavetett felkiáltójel. Első pillanatban zavarba jött, de amint jobban megnézte az arcát, lehámlott róla minden melleleg, mintha csak egy régi kaméában gyönyörködne. Szerencsés fickó ez az Alex! Vajjon tudja, hogy milyen ritka jószág került a kezébe? A jó matematikusok gyakran nagyon száraz emberek. Leteszi a hallgatót.

— Albin, nektek rögtön menni kell innen.

— Miért?

— Most van a váltás ideje, de az ideözönlő éjjeli csoportokat mindenütt viasszaszorítják. Erősen dolgozik a tus és a bot. A negyedben itt-ott már dulakodnak. Nines kizárva, hogy komoly összetűzés lesz. Flóra!

- Nem megyek egyedül.
- Albin, hazakíséred Flórát a géppel?
- Maga nélkül nem megyek, Alex!

A rövid farkasszemet azzal az ajánlattal vágja szét, hogy miután hazakísérte az asszonyt, visszajön Alexhez. Az asszony kap a szón.

- Vissza akar jönni?
- Vissza.
- És meddig marad itt?
- Amíg parancsolja.
- Pompás! De akkor mért jönne velem? Alex! Ha együtt maradnak, akkor én megyek.
- Egyedül?
- Igen.
- Az előbb nem akart egyedül menni?!
- — —

— Mégis csak furcsa, hogy az egyik percben így beszél, a másikon pedig úgy.

— Istenem, Alex! Tehetek én arról, hogy a szándékaim okát nem tudom olyan pontosan megmagyarázni, mint ahogy maga állapítja meg a hibát egy gépben?

Megrezzen. A halk szemrehányás úgy hullt a fülébe, mint vitorlába egy szem homok, hírnök a viharból, melyről nem tudja hol tombol és melyik irányból közeleg. Az asszony elment. Barátja cigarettát kínál.

- Hol ismerkedtél meg a feleségeddel, Alex?
- Egy hegyiversenyen. Miért?
- Csak úgy kérdeztem.
- Észrevetted, hogy ... hogy nem illünk össze?
- Ejnye! Ezt honnan szeded?
- A mennyiségtanból.
- ?

— Ne ne vess. Lehet, hogy a különbség, ami köztünk van, ma még nem olyan feltűnő, bár én ma is csak egy nyomorék tuskó vagyok mellette. De ha engem egyszer innen valamilyen okból kitesznek, akkor jegyezd meg, hogy a család mennyiségtani pontossággal felborul és szétmegy. Mit nevezsz?

— Téged. Bocsáss meg, rajtad nevetek, mert a te

mennyiségtanodnak nincs köze az erkölshöz s ha te attól félsz, hogy a feleséged cserben hagy, ha elvesztenéd az állásodat, akkor alaposan tévedsz. Nekem elég volt ez a pár perc, különb feleséget keresve sem találhattál volna.

— Ez igaz... de... tudod, mit veszek észre?

— Mit?

— Azt, hogy te semmit sem változtál.

— ?

— Téves pontból indulsz ki, mint régen, amikor együtt készültünk az érettségire. Emlékszel még a differenciál-egyenletekre? Azokhoz is mindig rosszul adtad meg a kezdeti feltételt. Nézd. Nem mondhatom, hogy nem vagyok szerencsés, de van köztünk egy pont, ami állandóan aggodalommal tölt el.

— ?

— Flóra nagyon gazdag, rólam pedig tudod, hogy szegény vagyok, mint a templom egere.

Elpirul. Az asztal lapját nézi.

— Szerettem volna erről veled beszélni, de félek, nem érted meg.

— Nem infinitezimál-számítás ez, hogy ne értsem! Öregem, már a temetéskor észrevettem, hogy keserű a szád íze. Mi bánt?

— A széken.

— ?

— Szégyellem, hogy olyan gazdag feleségem van.

— ?

— Ezek a munkások itt egy kiló kenyérért harcolnak.

— Ezért maradtál itt?

— Ezért.

— A munkás, aki idehozott, azt mondta, hogy te vagy az egyetlen mérnök az üzemben, a többi, mikor ők leálltak, elment s ha te is elmegy, ők összetörik a gépeket és felgyújtják a műhelyeket.

— Lehet.

— Gondolod, hogy ennek dacára is lesz valami következménye, hogy most közöttük vagy?

— Fegyelmi. A dolog nem veszélyes, de kockázatos.

Lehet, hogy a bizottság egy részének az álláspontja szintén az lesz, hogy a mérnök nem hagyhatja cserben a munkásokat, akikkel éveken át együtt dolgozott, de a többség valószínűleg azoknak ad majd igazat, akik vették a kabátjukat és elmentek. Ebben az esetben... látod a nehézséget? Nem látod! A nyomorúságot, amiről az előbb beszéltem. Nézd! Hiába nem riadok meg én, hiába megyek mérnöki oklevéllel villanyoskalauzznak, ha Flóra az egyszobakonyhás lyukba nem jön velem! Mert nem fog velem jönni! Gazdag! Mikor ez otthon az eszembe jut, kifordul a számból a falat, lemegyek a pincébe és szemet lapátolok vagy fát aprítok.

Jólét-undor — villan át rajta, de ugyanekkor valami fel is gyúl benne. Egy karácsonyfa. Kis diák volt, Alex eljött az apjával boldog ünnepet kívánni. Megbámulta a fát és azt mondta, hogy az utcáról látott ugyan már több fát, de még sohasem volt olyan szobában, ahol a fán égnek a gyertyák. Mit törődött ő akkor ezzel? Nem értette, hogy az édesanyja mért gyújtja fel a gyertyákat délelőtt, miért viszi a rendőr fiát a fa alá, miért nógatja, hogy válassza ki magának a legszebb játékokat. Alex megnézett mindent, de nem nyúlt semmihez. Akkor nem értette, de most már érti, most érti Alexet. A sanyarú ifjúságot, a példátlanul zsugori sorsot, mely barátja vágyakozó gyerekszívének álmoköntös helyett sohasem adott mást, mint használt ruhát és másoktól eldobott cipőket. Micsoda pusztító tüzek dúlhattak ebben az idegen jézusgyertyáktól perzselt, százszor reménykedő, de mindannyiszor megcsalt szívben, ha még ma sem sarjad fel benne más, mint dac, hamu és pernye és üszök?!...

— Alex! Ilyenkor nem gondolsz arra, ami titeket összeköt?

— De igen.

Előkapja a tárcáját.

— Parancsolj. Nézd meg őket. Ez a két gyermek tartja bennem a lelket. A fiú egészen az enyém, én fogok belőle embert faragni, de a szegény kis Gináért már most fáj a szívem.

— ?

— Mire felnő azzal, hogy gazdag, a petróleum, a gyár, a bánya másé lesz.

Felpillant a képről.

— Alex! Te komolyan azt hiszed, hogy mire ezek a gyerekek felnőnek...

— Azt hiszem, hogy Európában ma nincs más kormányzati eszköz, mint a golyó és az akasztófa, a magántulajdon azonban egy emberöltőn túl ennek dacára sem tartható fenn.

Az ablakot tompa dörrenés rázza meg. Alex felugrik.

— Mondtam, hogy összetűznek!

Rohan, de megbotlik, kezéből kirepül a bot.

— Köszönöm — dörmögi bosszúsan és ahogy újra nekifeszül a folyosónak, azt a benyomást kelti, mintha sánta lábával térdig gázolná a havat. A lépcsőház ajtaja robajjal pattan.

— Mérnök úr! Elkezdődött a bál!

— A bál? Stefán, menjen a szobámba és amíg jövök, maradjon a telefontól! Maga pedig, Miron, ne bálozzon, hanem szaladjon és hívja ide az előmunkásokat.

Utánuk bámul.

— Alex, te névszerint ismered őket?

— Valamennyit.

— Akkor értem.

— Mit.

— Ezt a fegyelmet. Hisz ez a két munkás puskából sem repülhetett volna különben.

— Ismernék, Albin. Érzik, hogy egymásért dolgoznak és rólam azt is tudják, hogy a munkát tartom a világ legfontosabb dolgának. Hallod ezt a zajt?

Sűrű, rekedt ordítás csap át a falon. Az udvar tele van olajba mártott zubbannyal. Létrákat cipelnek. A tér vajúdik és dagad. Hullám hullámot ér, a szomszéd utca forr és kavarg, mint egy rohamból visszavert távoli lövészárk. Halk fütty. Csattan. Több golyó csapódik a gépháztetőbe. Alex a munkások elé siet.

— ?

— Mérnök úr, a karhatalmat idenyomták a térre.

— Tudják a kötelességüket?

— Igen.

— Akkor vigyázzanak, nehogy az üzem valami módon részt vegyen ebben a lövöldözésben.

— Mérnök úr!

— ?

— Ez a század gyalogság a kapu előtt most két tűz között van. Ha mi nekiesünk, az üzemlétszám hamar teljes, négyezer emberrel pedig a kormány mégsem packázhat olyan könnyen.

— Elvesztették az eszüket?

— ?

— Hiszen ha innen egy lövés eldördül, a katonák rögtön löni fognak.

— A tisztek igen, mérnök úr, de a legénység nem.

— ?

— Mindenki azt mondja, hogy a legénység megtagadta az engedelmességet.

A fedelen kopog a golyó. Odakünt a lárma tömöttebb. Gurulat repül át felettük és kalimpálva bevág egy ablakszemet.

— Hazugság! — kiáltja Alex. — A katonák lönek, ha ez a parancs. Az a vörös kullancs, aki effélével uszít, nem érdemel mást, csak hogy eltapossák. Vegyék a hangszórókat és ordítsák mindenkinek a fülébe, hogy az üzem a karhatalommal nem tűz...

— Rrrrrpp!

Fültépő dörej lapítja szét a szót. A levegő megreng. Síri esend, az udvaron lábujjak görbülnek. Vezényszó a téren:

— Foc! Incepet!

Roppan. Újra. Mégegyszer.

A négy sortűz letaglózta az utcát, mészáros ordít a széken.

— Kutyák! Pozdorjává lövetlek!

Nyúlós jaj csurog át a falon. Vérgőzös zuhatag, melyen hulla és zsiger huppan alá a mélybe. Egymásra néznek. Az arcuk fagyos. Mialatt a kapu előtti kintorna a

tömeghalál szörnyű slágerét cifrázza, azon gondolkoznak, hány gyerek szájából lőtték itt ki a kenyeret?!...

— Menjünk — mondja később Alex és hátat fordít a térnek, melyen temetőbogarak, mentők és hullaszállító kocsik mászkálnak.

— Undorító — fűzi tovább s miközben barátja karján lebecce a kapu feletti bástyáról, sötét szavakkal a rablógyilkosról beszél, aki a könyörülő szamaritánus maszkjában visszatér áldozatához.

A hátrahagyott munkás a távbeszélőt csergeti.

— Mérnök úr, szíveskedjék megnézni, mi van ezzel a készülékkel?!

— Keresett valaki?

— Előbb a vezérigazgatóság, azután a nagyságos asszony.

— A feleségem?

— Igen. Azt parancsolta, tartsam az összeköttetést, amíg a mérnök úr jön, de közben szétkapcsolnak.

Alex a füléhez szorítja a hallgatót.

— Világos... Nem vette észre? Nincs huzal... Úgy látszik, — egészíti ki, miután a munkás elment — kikapcsoltak, mint a belpoklosokat.

— Hogy fajult el a dolog ennyire?

Alex közelebb húzza székét.

— Olvastad a mai lapokat?

— Igen.

— Mit tartasz a dologról?

— Nem gondolkoztam rajta, de a félhivatalos lármájából azt következtetem, hogy a kormány le akar számolni a munkássággal.

— Most?

— Ma ez az irányzat.

— Nem hiszem, hogy az időpont alkalmas, mert ha Moszkvának mindenütt van is ügynöke, ez a mozgalom nem kommunista.

Egy korty vizet iszik. A poharat szerény mozdulattal teszi le, mintha a magára pazarolt másodpercért bocsánatot kérne. Halk szavak, zajtalanok és találók, mint a nyílvevessző. Alex a nemzeti munkavédelem új törvény-

javaslatáról beszél. A törvényjavaslatról, mellyel a minisztertanács tegnap behatóan foglalkozott s amely azon a címen, hogy a román elem minden vállalatnál nyolevan százalékot kell kitegyen, a munkanélküliség rémét újabb munkástömegek előtt kápráztatja meg.

— A kenyérprobléma — mondja Alex — nem oldható meg szavakkal, sem azzal, hogy a dolgozók egyik felét feláldozzák a másiknak a munka előjogának felállításával. Az idegenajkú munkást eddig is kiszorították az állami üzemekből. Egyenként vagy tucatjával. Gyermekük nem férnek be sehova. A közpénzekből nekik már rég nem telik egy órai munka. Reménytelenül, könnyes szemekkel és hidd el, éhezve várják a megértést, az emberiséget, az egyforma megítélést és most, e helyett, államnál, mint magánvállalatnál nyolevan százalék román elem! Tudod, hogy ez mit jelent? Azt jelenti, hogy azok a munkások, akik eddig is csak kisebbségi vállalkozónál találtak kenyeret, most az utolsó morzsát is elvesztik. Mondd! Nem lassú és kinteljes halál ez? ... A munkás-ság felfortyant ...

A lelkét annyira foglalkoztató gondolat felismerése, itt, ahol nem számított rá, meglepi, mint ismeretlen és vad tájon a tűzhely melege. Előrehajlik.

— A munkásaid ezért harcolnak itt?

— A munkások mindig résen állnak s ahol veszélyben forog egy darab kenyér, ott ők harcolnak. Csak ők harcolnak még. Mikor a javaslatról először esett szó, kollektív szerződést kértek. Üzemi tanácsot.

— Erről állítja a miniszteri nyilatkozat, hogy szovjet?

— Erről. De most mondd meg te, aki józan és független ember vagy. Aki távol állsz ezektől a dolgoktól. Tűrhető az, hogy valakit minden eljárás nélkül, tisztán politikai meggyőződése vagy nemzetisége miatt a munkából bármikor kizárjanak?

A munka szabadságáról, valamint a kapcsolatos kérdésekről hosszasan beszél Alex. Megmagyarázza a mozgalom valódi okát, hogy a kétezzer munkás mért állt le, igazuknak tudatában mért zárkóztak az üzembe. A szá-

raz szavak felrázzák. Úgy érzi, mintha barátjával egy mély völgybe ereszkedne alá. Ismeretlen táj, gyárak és kémények, sok kémény bontakozik a ködből, szirénák, melyek eleddig szanszkrittul beszéltek, egy egész világ, a gép és az ember világa, melyre oly kevés gondot fordított és amit nem ért még most se. Kövesen nézi a falon csüngő gépváz ízületeit, valamit kérdezni akar, de kopogás rezenti fel. Két munkás áll az ajtóban.

— Mérnök úr, itt vannak a megbízottak a vezérigazgatóságtól.

— Feltételekkel?

— Igen. Szabad elvonulás, miután igazoltak, de az igazgatóság fenntartja a jogot, hogy a vizsgálat után bárkinek felmondjon.

— Elfogadták?

— Nem — felelik ketten egyszerre és pár szóval megmagyarázzák, hogy a munkásság senkivel sem hajlandó tárgyalni addig, amíg az üzem környékéről a gyilkos csapatokat el nem távolítják. A két munkás egymásra néz.

— Elküldtük őket, — mondja az egyik — de szeretnének a mérnök úrral beszélni.

Vastag homály, a kapu alatt zseblámpa precskeli őket szembe.

— Szervusz — mondja valaki Alexnek. — Ne vedd rossz néven, hogy nem mentünk fel, de tudod...

— Tudom, parancsoljatok!

— Azért kértünk, mert a megbízottak nem értik a szót.

— ?

— A kormány elrendelte a gépgyár bezárását és ezzel sorsát az üzemhez kötötte. Kénytelen érvényt szerezni a határozatnak, különben bukik. Nem tudnád ezt te megmagyarázni a munkásságnak?

— Nem.

— Miért?

— A munkások nem fogják támogatni a kormányt, hogy az életét tovább tengesse.

A lámpa kört ír.

— Ki ez?

Alex bemutatja barátját.

— Itt rekedt — mondja — a lövöldözésben. Sok a halott?

— Negyvenről beszélnek.

— Borzasztó!

A csendet a másik mérnök töri meg.

— Alex, nincs értelme. Csak ide a térre egy zászlóalj vadászt nyomtak.

— Azt hiszed, hogy löni fogják az üzemet?

— Ha kell, tüzéséggel. Ne tedd ki magad...

Alex ép lábára áll.

— Erről szó sincs. Ha a munkásság egyedül marad, a vérontásnak a mai nappal nem lesz vége. Hogy képzelik ott bent? Nem törődnek legalább a gépekkel? Mikor idekerültem, itt hatszáz ember lézengett, ma négyezer dolgozik, két év múlva pedig ez a szám megduplázódik. Ezt akarja a kormány kockára tenni? Azért, hogy a napjait nyujtsa? Ha a munkaügyi miniszter fejében nincs teremtő gondolat, legalább azoknak kéne békét hagyjon, akik ma még dolgoznak... Szervusztok. Amíg én itt vagyok, addig nincs kockázat!

Kockázat — ismétli, mikor a sötét udvaron barátjával egyedül marad. Forgatja nyelvén a szót, ízleli lassan és közben újra rájön, hogy a szavakban valami tényleg van. Ugyanaz a szó egyszer így, máskor úgy hat, ami ma tollkönnyű, az mázsás buzogány holnap. Micsoda tűzijáték ez? A téren harsan egy kürt. Visszatér a fogságra emlékeztető helyzethez, amibe került. Eszébe jut a megszokott medréből kikökkent nap, a sok szurony, a gyilkos sortűzek és most egyszerre felismeri barátjában azt, amit szavaiból nem értett meg világosan, a gyerekes bizalmat, az igazság győzelmének ábrándját makacsul fűző halhatatlan emberi csökönységet.

Valaki hozzájuk lép.

— Mérnök úr, tessék egy percre befáradni az áramfejlesztőbe.

— Valami baj van?

— Ellenkezőleg. A munkásság szívesen látja a mérnök úrékat vacsorára.

Mielőtt Alex válaszolna, a magasba két küllő csap. Darabig szabdalják az eget, aztán mint gigászi olló csápjai összecusklanak. Pokoli fény. A két fényszóró pörére vetkőzteti a gyárat.

Csend van.

Odakünt a vadászok türelmetlenül dobognak.

Süt a nap, a szobában ég a lámpa. Az asztal lapján két fáradt fej pihen. Hajnalig beszélgettek. Ültek a széken. Cigaretteztak. Mozgott a szájuk. Többször hallgattak mélyen. Egyszer hosszasan néztek a lámpára. Furesa vonás volt az arcukon, egyik felhúzta lábán a nadrágot, másik az ingét gombolta fel, mellén volt a heg. A lámpa mindezt látta, de mivel süket volt, nem értette, miről van szó és ezért magában nevetett. Később azt találta furesának, hogy kimerültek, holott csak ültek és beszéltek és hallgattak és néztek. A két barát nem mozdult el az asztaltól, de mégis nagy utat tett. Süppedő, véres avarban járt, halálosan szomorú tájon, egy elpusztított mezőn, melyet gonosz kezek előbb gránáttal szaggattak fel és a kegyetlenség durva ekéivel még ma is tépnek. Ki vetett ebbe a sorsokkal trágyázott ugarba egy szem emberi életet termő magot? Mit boronálnak az egész földrészen? A süket gyűlöli a kérdőjelet. A lámpa sem válaszolt rögtön és most... most már a nap néz a két alvóra fényes csilagszemmel...

Az ajtón kopognak.

— Tessék — kiáltják egyszerre. A munkás fején felejtette a sapkát.

— Mérnök úr, öt pere!

Alex a homlokát dörzsöli.

— Micsoda öt pere?

— Egy ezredes jött, mérnök úr. Bekiáltott, hogy pucoljunk. Öt pere mulva lövet.

— Valamit feleltek?

— Semmit.

— Rendben van, Stefán, megyek.

— Mérnök úr, az ezredes kezében tartja az órát és az öt percből kettő már letelt.

Alex a bot után nyúl.

— Mért nem maradsz bent?

— Meggémberedtem — hazudja és megy, hogy ha barátja a nagy sietségben megint el talál esni, kézügyben legyen. Alex a munkás után kiált.

— Gyülekező!

— Hol?

— A központi gépház előtt!... Öt perc — dohogja mérgesen. — Hallottál ilyen hülyeséget?

— ?

— Ennyi idő alatt, ha megfeszülök sem tudom kiüríteni az üzemet.

Újra fölmerül benne a gyanú, hogy itt kenyértörés készül a hatalom és a munkásság között, barátja azonban makaesul rázza a fejét.

— Nem! Itt nem fognak löni!

Nyüzöség az udvar. A kapu előtt útjokat állják.

— Vigyázat, mérnök úr!

— Mi az?

— Tessék idenézni.

A munkás akadályokra mutat. Drótra és huzalra. Itt pók dolgozott az éjszaka.

— Mi van itt?

— Ötszáz Volt áram, mérnök úr.

— Megörültek? Hisz ez kész gyilkosság!

— Kérem, mi kitettük a figyelmeztető táblákat. Ek-kora halálfejek!

Alex elfordul a görögdinnyével labdázó mozdulattól. Észreveszi a kéményfüstöt és elképed.

— Mért gyújtottak be?

— — —

— Nem érti? A kazánokat kérdem!

— Mérnök úr, szükség lehet a forró vízre.

— ?

— Ha bántanak, mi sem ülünk ölbetett kézzel!

Alex botjával a földre csap. A munkás utánuk kiált.

— Mérnök úr, vigyázzanak ott fent a vezetékekre!...

Áll a bástyán. Vak és süket. Dobog a szíve. Küszködik, mint akit váratlanul víz alá nyomtak és nem tud felvergődni elég gyorsan. Örület — gondolja és ránt magán egyet. Tüdeje levegőt kap. Magához tér. A feje olyan, mint egy részeg csapszék. Foltokat szed össze. A meredek lépcsőt, amin feljöttek. Alex sánta lábát. Igen, folyton attól félt, hogy Alex elesik, mert kurta lábát úgy húzta maga után, mint egy alkalmatlan, idegen tárgyat. De nem esett el. Feljött, kivette a zsebkendőjét és . . . és a sortűz cikázó lángja mindkettőjüket hátralökte. Micsoda téboly!! Tiszta szerenese, hogy a párkánytól az utolsó pillanatban visszaléptek. Bambán áll. A téren ropog a fegyver. Géppuskák röhögnek. Jégeső, kopog falon és fedelen. Felnéz. Egy golyó falat érint, zizzen, futtában téglaport köp a szemébe. Ennek fele se tréfa — gondolja és lehűződik, hogy védettebb hely után nézzon.

— Alex?!

Arra tart, ahol barátja állt és belebotlik. Mért feküdt ez le?! Kitörli szeméből a port és amit lát, attól bezárul a szíve. Érzi, hogy a hasában lassan fagynak a belek . . .

Borzong. Keresi a munkást, aki felverte őket álmukból s aki ebben a percben még itt állt mellette. Hova lett? A lépcsőhöz rohan.

— Stefán! Stefán!

Füst, por, tűz. Golyó sziszeg. Visszatér. Ahol az előbb állt, vörös csík folydogál. Kikerüli, de megrándul és most már elakad végleg. Áll, néz. Hova tegye a lábát? A bástyát vérrel és izmos agyvelővel prüszkölték tele. Feje lecsügged, zokogás fojtogatja a torkát . . .

Sziréna bőg. Felsikoltott, mint ütközetben a csontlövéses és azóta bőg, ordít egyre. Hosszan. Emberi nyelven. Rémesen: segítség! Segítség-é-ég! . . . Figyel. A géppuska kihagy, akadozik a téren. Micsoda új hangok ezek? Először egy. Rögtön más. Három-négy egyszerre. Mint több, hol itt, hol ott rebben fel, száz meg száz vijjogó madár, szárnyal és repül, itt zúg, itt kóvályog csattogó szárnnyal a fegyverek felett. Az üzem felett! A kétezer boldogtalan felett! Szirénák? Nem! Az összes szirénák

és az összes hangok lázadása ez! Bőgnek. Közel és távol. Köröskörül. Ahol gyár van. Ahol gép van. Ahol ember etet egy gépet! A szirénák üvöltenek és harsognak és mérszárolnak a levegőben!... A főváros lapul. Ki hallott ilyen hangversenyt?! Miniszterek szaladnak össze. Mindenki sápadt. Ahány munkásszáj emlékszik még a fűttyre, az fújja teletüdővel: Veletek vagyunk! Ne féljete!

Sok kormos arc, a bástyára szivattyút hoznak olajos kezek. A tömlő duzzad és gőzöl. A kazán reszket a vágytól, hogy nyelvét kiöltse. Igazság! Egy ököl belülről löki mellbe. Löki és taszítja. Nem mérlegel. Ugrik és félretaszít egy munkást. Kezében ég a cső. Szikrák pattognak előtte, szétlőtt koponya, bosszú, nem törődik azzal, hogy amit csinál, vallomás a világ száműzöttjei mellett, csak azt akarja, hogy igazság legyen, azt akarja, hogy a fegyverek némuljanak el! Csavar és a csőből fullánk lövell a térre. Lázasan céloz. Fegyverekre céloz. A fegyverre, mely mindig útalattal töltötte el. Nyelvén érzi az undort, émelveg és... és egyszerre irtózatot erő rázza meg...

A dolgok arca elsötétült.

Holmi káprázik. Alex! Az arca kormos. Gumikesztyűvel nyúl a csőhöz. Ki akarja venni a kezéből, de ő nem tudja miért, szorítja tovább görcsösen. Alex sohasem vitatkozott. Elzárja a csapot, de miközben ujjait egyenként feszíti a csőről, nyiltan a szemébe vágja, hoo vha a forróvíz áramvezető tulajdonságával nincs tisztában, fizika órára többet ne is jöjjön...

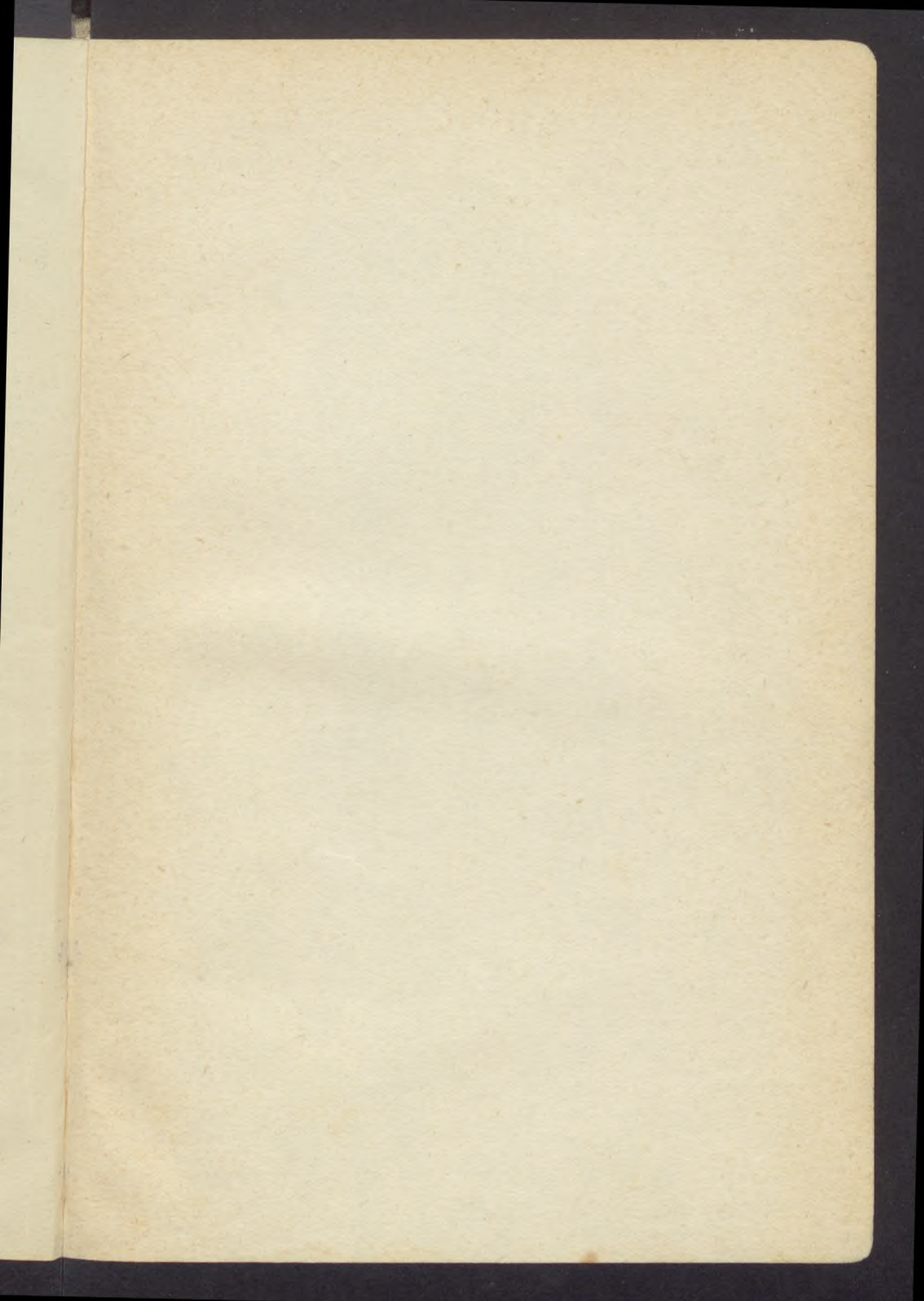
Alex homályba süllyedt. Az udvaron szól a csengő. Viharelőtti csend. Hurrá! Az osztályok végső rohamra mennek. Hurrá! Hurrá! A tornaterem lépcsőjén Verdun elesett...

Halálos csend, csak a tűzijáték tart még a zárt szemhéjakon. Narancssárga mező, a tudat utolsó szikrája ibolyaszín karikát kerget maga előtt. Karika, karika... Életkör. Hősköltevény, melynek szövege a Kor!... Vak-sötétben marad. Tompán a korra gondolt, saját korára, mely minden ponton csütörtököt mondott. Szívén átcikázta a pusztulás és romlás évtizedei, melyeket egykor az emberi társadalom újjászületése követ, de közben egy

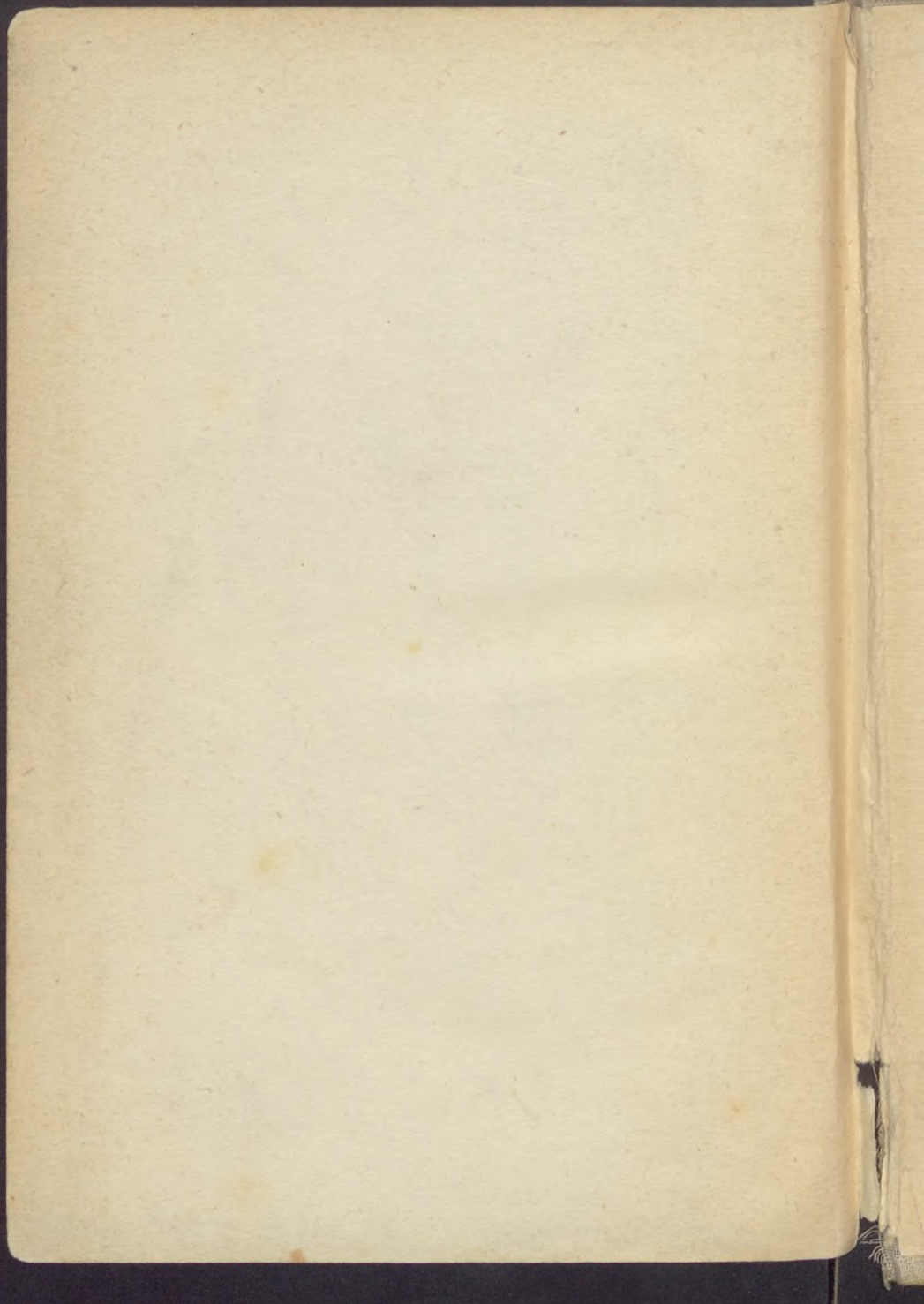

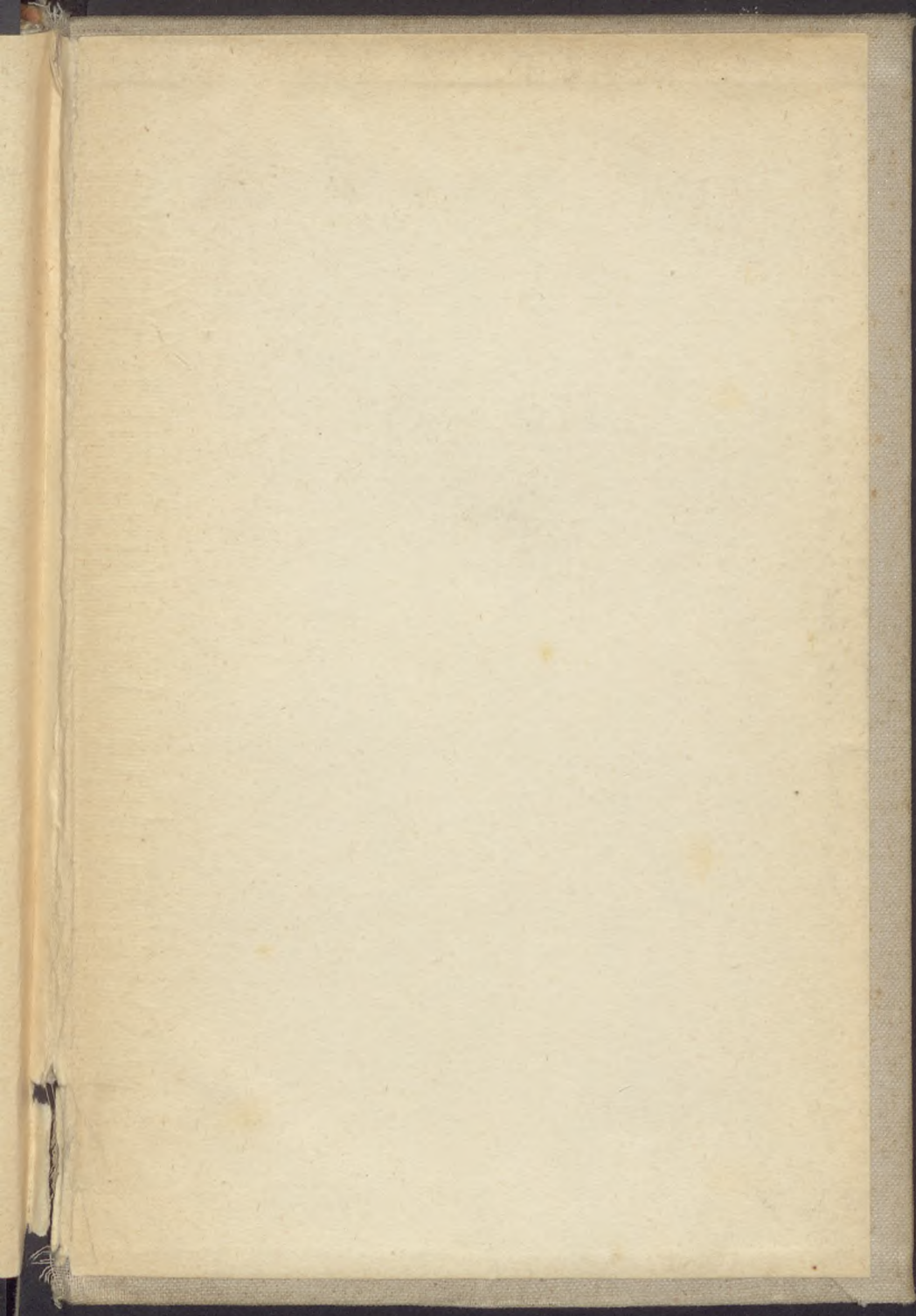
kéz, huss, a tábláról ez a gondolatot is letörölte. A fény meghalt. Láthatatlan karok ragadják magukkal. Agyának rostjain nyom nélkül csúsznak át a gépházból kicsapó lángok, a dörrenések és szirénák s mialatt villanyáramtól sujtott teste aléltn hever a bástyán, gazdátlan életöszöne, mint lobogó gyász az égbolton, tovasodródik a füsttel...

1
ek
£

312.197

65ZK

SZÉKELY: CSÜTÖRTÖK